MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Geçici Korumadan Kalıcılığa ?

Sosyo-Ekonomik, Siyasal ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Entegrasyonu

Derleyen
N. ASLI ŞİRİN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Geçici Korumadan Kalıcılığa?

Sosyo-Ekonomik, Siyasal ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Entegrasyonu

Derleyen
N. ASLI ŞİRİN

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her hakkı saklıdır © Marmara Üniversitesi Yayınevi, 2022

Bu eserin tüm hakları Marmara Üniversitesi Yayınevi'ne aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz. Kitap içerisinde yer alan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Marmara Üniversitesi Yayınları: No. 888

GEÇİCİ KORUMADAN KALICILIĞA? Sosyo-Ekonomik, Siyasal ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Entegrasyonu

Derleyen

N.Aslı ŞİRİN

E-ISBN: 978-975-400-452-6

Kapak Tasarımı: Hakan TEMELOĞLU

Dizgi: Burcu DİKER

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Göztepe Kampüsü, Kadıköy 34722 İstanbul
Telephone: +90 216 777 14 00
Fax: +90 216 777 14 01
E-Mail: yayinevi@marmara.edu.tr
Yayıncı Sertifika No: 40023

Geçici korumadan kalıcılığa ? : Sosyo-ekonomik, siyasal ve hukuki boyutlarıyla Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin entegrasyonu / derleyen N. Aslı Şirin. – İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2022.

xiv, 311 sayfa – (Marmara Üniversitesi Yayınları ; No. 888)

Bibliyografya.

E-ISBN 978-975-400-452-6

1.Turkey -- Emigration and immigration 2. Türkiye -- Göç ve göçmenlik 3. Integration 4. Entegrasyon 5. Syrian refugee -- Legal status 6. Suriyeli mülteci -- Hukuki statü

HV 640.4 .S97/G43

GÖÇ ÇALIŞMALARI DİZİSİNE BAŞLARKEN

Özellikle 2010 sonrasında dünyanın en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkelerden biri konumuna gelen Türkiye, bir yandan Avrupa'ya, diğer yandan siyasi krizlerin yaşandığı Orta Doğu bölgesine coğrafi yakınlığı nedeniyle, bugün başta Suriye olmak üzere Irak ve Afganistan gibi ülkelerden milyonlarca sığınmacının çekim merkezi olmuştur.

Bu durum, sığınmacıların giderek daha fazla oranda kalma eğilimi göstermesi nedeniyle, Türkiye'yi siyasal, sosyal, kültürel ve güvenlik gibi bir dizi sorunla karşı karşı bırakırken, aynı zamanda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini de yeni bir boyuta taşımıştır. 18 Mart 2016 Göç Mutabakatı'ndan sonra göç konusu, Türkiye-AB ilişkilerinin en önemli gündem maddesi haline gelmiştir.

Göç alanında yaşanan söz konusu gelişmeler, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü'nün de önümüzdeki dönemde bu alana daha fazla yoğunlaşmasını gerektirmektedir. Bu amaçla, periyodik olarak düzenlenecek olan konferans, seminer, çalıştay ve benzeri akademik etkinliklerde sunulan çalışmaların yanı sıra derlemeler ve bireysel veya grup halinde gerçekleştirilen özgün çalışmaları yayımlayarak göç literatürüne katkı sağlamayı amaçlıyoruz. Bu kitapla birlikte, göç çalışmaları dizisinin ilkini yayımlamış bulunmaktayız.

Dizi Editörleri

İmre S. Ersoy
N. Aslı Şirin
Muzaffer Dartan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

TAKDİM ..... **vii**
Rektör - Prof. Dr. Mustafa KURT

BAŞLARKEN ..... **x**
N. Aslı Şirin

BİRİNCİ BÖLÜM
SURİYELİ ZORUNLU GÖÇMENLERE GENEL BAKIŞ VE SOSYAL UYUMLARINA YÖNELİK GELİŞTİRİLEN POLİTİKALAR

SURİYELİLER'İN TÜRKİYE'YE KİTLESEL ZORUNLU GÖÇÜNE KRONOLOJİK BİR BAKIŞ **1**
N. Aslı ŞİRİN

TÜRKİYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI VE SURİYELİLER **26**
Eren TOPUZ

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE POZİTİF GÜNDEM VE MÜLTECİ İŞ BİRLİĞİNİN GELECEĞİ **48**
Çiğdem NAS

18 MART 2016 TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ MUTABAKATI VE ALMANYA FAKTÖRÜ **61**
Muzaffer DARTAN
Emirhan GÖRAL

SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GERÇEKLEŞEN ZORUNLU GÖÇÜN FİNANSMAN BOYUTU **99**
İmre ERSOY

SURİYELİ SIĞINMACI GENÇ VE ÇOCUKLARA YÖNELİK YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER **113**
Talha OKUR

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ ÇOCUK VE GENÇ GÖÇMENLERE YÖNELİK EĞİTİM FAALİYETLERİ **127**
Soner TAŞÖREN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İKİNCİ BÖLÜM
SURİYELİ ZORUNLU GÖÇMENLERİN HUKUKİ VE SOSYO-EKONOMİK UYUMU

SURİYELİLERİN TÜRKİYE'DEKİ YAŞAMLARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME 138
Deniz EROĞLU UTKU

TÜRKİYE'DEKİ SURİYE ARAP CUMHURİYETİ VATANDAŞLARININ HUKUKİ ENTEGRASYONUNA DAİR ANA ESASLAR 152
Hatice Selin PÜRSELİM

SURİYELİ GÖÇMENLERİN TÜRK İŞ PİYASASINDAKİ YERİ 159
Serhat ÇETÜKKAYA

SURİYELİ SIĞINMACI KADINLAR VE ÇOCUKLAR 173
H. Ezgi ÇAMUR

KÜRESEL SALGIN ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİ 200
Suna Gülfer IHLAMUR-ÖNER

TÜRKİYE'DE SURİYELİLER VE YEREL HALK ARASINDAKİ İLİŞKİYE GENEL BİR BAKIŞ 226
İlkgün PİRİM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRINDA YAŞANANLAR VE YANSIMALARI

PAZARKULE SINIR KAPISI DURUM RAPORU 242
Çağla SOYDİN

TÜRKİYE-YUNANİSTAN MÜLTECİ GERİLİMİ KAPSAMINDA AVRUPA MEDYASININ TÜRKİYE'YE BAKIŞI 257
Begüm OKTAY

TÜRKİYE'DEN YUNANİSTAN'A MÜLTECİ HAREKETİ VE YUNAN KAMUOYU: İKİ GÖRÜŞME EŞLİĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME 274
Özge ÇUBUKÇU

BİR YILIN SONUNDA EDİRNE'DE NELER OLMUŞTU… 289
Deniz ŞENOL SERT

SINIRLAR VE GÖÇMENLER: BULGARİSTAN-TÜRKİYE SINIRLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME 294
Ebru DALĞAKIRAN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TAKDİM

İnsanlık tarihinin en eski sosyal olgularından biri olan göç, her zaman olduğu gibi bugün de Türkiye'nin gündemindeki en mühim konular arasında yer almaktadır. Coğrafi konumu nedeniyle önemli göç yolları üzerinde bulunan Türkiye, Arap Baharı sürecinde yaşanan iç savaşlar sonucunda Libya başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkelerinden gelenlerin yanı sıra 2011 yılından itibaren sınır komşumuz Suriye'den gelenlere sınır kapılarını açmıştır. Türkiye'nin insanî nedenlerle uyguladığı "açık kapı" politikası sonucu yaşadıkları topraklardaki çatışmalardan korunmak üzere gelen Suriyelilerin sayısı sürekli artarak 2021 yılı sonunda 3,7 milyonu aşmış bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) açıklamasına göre; Türkiye, Suriyelilerin yanı sıra Libya, Irak, Afganistan gibi farklı coğrafyalardan gelenlerle birlikte, halihazırda dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya genelinde mazlum insanlara en çok sahip çıkan ülkelerin başında geldiği Birleşmiş Milletler tarafından da teyit edilmektedir.

Suriye iç savaşı 13 milyon kişinin evini terk etmesine neden oldu. Suriyelilerin yarısı ülkeleri içinde daha güvenli bölgelere doğru yer değiştirirken, diğer yarısı ise yurtdışında, çoğunlukla Orta Doğu Bölgesindeki komşu ülkelere iltica etti. Daha az sayıda Suriyeli ise Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde yaşam imkânı buldu. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye, yurtdışında yaşayan Suriyelilerin yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Geride kalan 10 yıllık sürede, sınırlı dış yardımların haricinde, bu büyük göç hareketinin maliyetini Türkiye tamamen kendi kaynaklarıyla üstlenmiştir. Resmi rakamlara göre, Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar için yaptığı harcamaların tutarı 40 milyar ABD dolarını aşmasına karşın, Avrupa

Birliği'nin şimdiye kadar yaptığı yardımın 6 milyar Euro ile sınırlı kaldığını belirtmek yeterli olacaktır.

Suriye'de iç barışın henüz sağlanamamış olması, Suriyeli sığınmacıların geri dönüşlerinin sürekli ertelenmesine neden olmaktadır. Üstelik Türkiye'ye göç edenlerin büyük bir kısmının çocuk ve gençlerden oluşması, ülkemizde gerçekleşen doğumlarla birlikte değerlendirildiğinde, Suriyelilerin büyük bir bölümünde geri dönüş yöneliminin azaldığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Suriyeli sığınmacıların yaklaşık % 35'ini (1,25 milyon) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. 0-18 yaş arası çocuklar, kadınlarla birlikte Türkiye'deki toplam Suriyeli sığınmacıların yaklaşık % 80'ini (2,9 milyon) oluşturmaktadır.

Geri dönüş eğiliminin azalmasına bağlı olarak, bu insanların Türk toplumuyla daha uyumlu yaşamalarını teşvik amacıyla, ülke içinde serbest hareket etme imkânı sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak, Türkiye'ye sığınan ve geçici koruma altına alınan Suriyelilerin % 98'lik bölümü Türkiye geneline dağılmıştır. Geriye kalan % 2'lik kısmı ise 5 ilde konuşlanmış toplam 7 barınma merkezinde yaşamaktadır. Bugün 10 ilin her birinde 100'er binin üzerinde Suriyeli topluluk yaşamaktadır ve bu illerin toplumsal hayatında varlıklarını son yıllarda giderek daha fazla hissettirmeye başlamışlardır. Suriyelilerin en yoğun yaşadığı şehir olan İstanbul'da il nüfusuna oranları % 3,3 (534 bin) düzeyindedir.

İstanbul'dan sonra en yüksek Suriyeli sığınmacı nüfusuna sahip illerin Suriye sınırına yakın bölgelerde olduğu görülmektedir. Bu illerin başında Gaziantep (460 bin 690 kişi) ve Hatay (435 bin 678 kişi) gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları sayısına göre en yüksek Suriyeli nüfusa sahip il % 42,8 ile Kilis olup bu ilde kayıtlı 106 bin 800 Suriyeli bulunmaktadır. Hatay, Suriyeli sığınmacı yoğunluğu açısından Kilis'i % 20,8 ile takip etmektedir. Bu durum Şanlıurfa, Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Mardin'de benzerlikler göstermektedir. Bu illerde yaşayan kaçaklar ve diğer uyruklular bu verilere dâhil edilmemiştir.

Türkiye'nin toplam nüfusunun % 4,4'ünü oluşturan Suriyelilerin genelde genç nüfus yapısına sahip olması ve giderek daha kalıcı olma ihtimalleri nedeniyle, onların toplumsal uyumuna yönelik olarak başlatılan projelerin artırılması giderek önem kazanmaktadır. Bu kapsamda Marmara Üniversitesi bünyesinde farklı bölümlerde 251 Suriye uyruklu öğrencimiz eğitimlerine

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

devam etmektedir. Bunun da ötesinde, uyum projelerinin çeşitlendirilmesi ve özellikle eğitim alanında yeni projelerin yapılması, Marmara Üniversitesi'ne, şimdiye kadar yaptığı disiplinlerarası çalışmaları daha ileri taşıma görevi yüklemektedir.

Avrupa Araştırmaları Enstitüsü'nün göç uzmanlarının yanı sıra genç araştırmacıların da bu konuda çalışmaya yönlendirilmesini, ulusal düzeyde uyum çalışmalarına yönelik kadroların yetiştirilmesi bakımından önemsiyorum. Bu bağlamda kitapta yer alan makaleler, bu konudaki çalışmaların kamuoyunun dikkatine sunulması bakımından ayrıca faydalı olacaktır.

Bu konuda üniversitemizin daha geniş kapsamlı çalışmalar yapacağı inancıyla, akademisyenlerimize ve genç araştırmacılara başarılar dilerim.

Prof. Dr. Mustafa KURT
Marmara Üniversitesi Rektörü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BAŞLARKEN

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, ülke nüfusunun yaklaşık yarısının ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Yurtdışına çıkabilen Suriyelilerin büyük bir bölümünün tercih ettiği ülkeler arasında ilk sırada Türkiye gelmektedir. İki ülke arasındaki 911 kilometrelik sınırın geçişleri kolaylaştırması ve Türk hükümetinin 2016 yılına dek uyguladığı "açık kapı" politikası[1] sonucu ülkemize sığınan Suriyelilerin[2] sayısı 2018 yılına kadar giderek artış göstermiştir. Bugün kayıt altına alınan yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli Türkiye'de yaşamaktadır. Kayıt dışı Türkiye'de bulunan Suriyeliler ile birlikte bu sayının daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Suriyeli zorunlu göçmenlerin dışında, ülkemizde çoğunluğunu Afganistan başta olmak üzere Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelenlerin oluşturduğu toplamda 500 bin altında bir sığınmacı nüfus bulunmaktadır. Bu sayı göz önüne alınırsa, Türkiye'deki Suriyeli nüfusun önemi daha çarpıcı bir nitelik arz etmektedir.

---

1 Türk hükümetinin 2016 yılından sonra açık kapı politikasını de facto durdurduğu görülmektedir.

2 Bu derlemede yer alan çalışmaların bazılarında "mülteci" bazılarında "sığınmacı", "düzensiz göçmen" veya "zorunlu göçmen" olarak ifade edilen Suriyeliler, devletin resmi söylemi uyarınca "geçici koruma altında bulunan kişiler"dir. Suriyeliler, esas itibariyle, gerek sosyolojik açıdan gerekse uluslararası hukuk açısından "mülteci" olarak kabul edilmektedirler. Fakat Türkiye devleti, coğrafi çekinceyle imzaladığı 1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 New York Protokolü uyarınca sadece Avrupa'dan gelen sığınmacılara "mülteci" statüsü vermektedir. Dolayısıyla, ülkemize gelmiş bulunan Suriyeliler'e "geçici koruma" sağlanmaktadır. Her ne kadar farklı terimlerle nitelendirilseler ve "geçici koruma altında" olsalar da gerçek olan şudur ki on yıldır devam eden ve sona erme ihtimalinin fazla olmadığı iç savaşın yerlerinden, yurtlarından ettiği Suriyeliler başta Türkiye, Mısır, Lübnan, Ürdün gibi komşu ülkeler olmak üzere pek çok ülkede sığınma arayan ve ülkelerine geri dönemeyen zorunlu göçmenlerdir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin resmi politikası kapsamında "geçici koruma altına alınan Suriyeliler" olarak kayıtlara geçen bu kişiler, başlangıçta kamuoyu tarafından "kamp" olarak bilinen geçici barınma merkezlerine yerleştirilmiş, daha sonra yeni gelenlerin sayılarındaki artış ve Suriye'de iç barışın sağlanamaması dolayısıyla geri dönüş eğilimlerinin de giderek azalması nedenleriyle, Türkiye toplumuna uyumlarının sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, sığınmacıların ülke genelinde farklı şehirlere dağılımları söz konusu olmuştur. Bugün Türkiye'de yaşayan kayıt altındaki Suriyeli zorunlu göçmen nüfusunun ülkenin toplam nüfusun yaklaşık %4,5'ni oluşturduğunu ve İstanbul başta olmak üzere 11 şehrimizin her birinde Suriyeli nüfusun 100 binden fazla olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca, bu şehirlerde yaşayan toplam nüfus içindeki paylarının (İstanbul hariç) Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu da dikkat çekici bir detaydır. İstanbul ise en kalabalık Suriyeli nüfusu (525 bin) barındıran il olmakla beraber toplam nüfusla mukayese edildiğinde Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların önemli bir bölümünün gençlerden oluşması, Türkiye'nin eğitim, ekonomi, sağlık, sosyo-kültürel alanlar başta olmak üzere büyük toplumsal görevlerle karşı karşıya kalmasına yol açmış ve beraberinde başlangıcından bugüne kadar büyük bir mali yük getirmiştir. Uluslararası finansman desteğinin sınırlı kalması nedeniyle Türkiye bu mali yükün büyük kısmını kendi olanaklarıyla üstlenmek durumunda kalmıştır. Suriyeli zorunlu göçmenlerin ülkelerine geri dönememeleri ve Türkiye'den Avrupa Birliği (AB) ülkelerine geçişlerinin de mümkün olmaması nedeniyle büyük bir bölümünün Türkiye'de kalıcı olma süreci başlamıştır. Bunun sonucu olarak, Suriye'den gelen çocuk ve gençlerin yanı sıra Türkiye'de doğan çocuklar da dikkate alınırsa, yerleşik bir Suriyeli toplumunun oluşmaya başladığı ve toplumsal yaşantımızın her kesiminde varlığını hissettirdiği söylenebilir. Hal böyleyken, Türk toplumunun yanında paralel bir toplumun oluşmaması için Suriyeli sığınmacılara yönelik çok geniş kapsamlı "sosyal uyum" politika uygulamalarının hayata geçirilmesine yönelik ihtiyaç giderek ivedilik kazanmıştır.

Diğer taraftan, Suriyeli zorunlu göçmenler, Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle düzensiz göçmenler için transit ülke olması yüzünden AB'yi de yakından ilgilendirmektedir. Nitekim Türkiye üzerinden Yunanistan ve Bulgaristan'a geçişlerin 2011'den itibaren artış göstermesi üzerine AB, bu geçişlerin durdurulması amacıyla 2016 yılında Türkiye ile "18 Mart Göç

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mutabakatı"nı imzalamak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, göç konusu özellikle 2014'ten sonraki yıllarda Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Taraflar arasındaki tam üyelik müzakere sürecinde son dönemde yaşanan inişli-çıkışlı ilişkilerde, AB'nin Türkiye'ye yönelik olumlu görüş belirttiği konu göçlerin kontrol altına alınması oldu. Bu durum İlerleme Raporları'na da önemli şekilde yansımıştır.

Suriyelilerin giderek kalıcı bir duruma gelmeleri, bunun toplumsal etkileri ve ayrıca Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli gündem maddesi haline dönüşmesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü'nde de bu konuda çalışmaların yoğunlaşmasına vesile olmuştur. Göç konusu çeşitli yönleriyle derslerde ele alınıp tartışılmaktadır. Öğrencilerin bu konulara yönelik olarak derslerin yanı sıra tezlerde de ilgilerinin arttığı görülmektedir. Bu artan ilgi sonucunda, Enstitü olarak, göç alanında çalışmalar yapan genç araştırmacıları, konuyla ilgili uzun süredir çalışan farklı üniversitelerden akademisyenleri bir kitap projesinde biraraya getirmeyi düşündük. Amacımız, Türkiye'deki Suriyeliler için resmi olarak kullanılan "geçici koruma altında bulunan Suriyeliler" tanımlamasının ve 2011'den bugüne kadar geçen süre zarfında göçün gösterdiği değişim sürecinin çok yönlü ele alınmasını sağlamaktı. Bu bağlamda Suriyelilerin büyük bölümünün giderek artan oranda kalıcı olması nedeniyle ortaya çıkması kuvvetle muhtemel toplumsal sorunlar karşısında bir farkındalık yaratması ve geniş kapsamlı sosyal uyum çalışmalarına yönelik yeni araştırmaların başlatılmasına vesile olması da bu çalışmanın sağlayacağı faydalar arasındadır.

Derlememiz üç bölümden oluşmaktadır. "Suriyeli Zorunlu Göçmenlere Genel Bakış ve Sosyal Uyumlarına Yönelik Geliştirilen Politikalar" başlıklı ilk bölümde kronolojik olarak Suriyeliler'in kitlesel zorunlu göçünü ele alan, 18 Mart Uzlaşısı çerçevesinde Avrupa Birliği ile mülteci işbirliğinin bir unsurunu oluşturduğu Türkiye'nin politikası ile bu mülteci işbirliğinin geleceği, 18 Mart Uzlaşısı'nda Almanya'nın oynadığı rolü, göçün finansman boyutunu, ve Suriyeli zorunlu göçmenlerin sosyal uyumu kapsamında çocuk ve gençlere yönelik olarak geliştirilen faaliyetleri inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

"Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Hukuki ve Sosyo-Ekonomik Uyumu" başlıklı ikinci bölümdeki çalışmaların odağında, Suriyeli zorunlu göçmenlerin genel hatlarıyla Türkiye'deki hayatları, hukuki entegrasyonlarına ilişkin temel hususlar, Suriyeli zorunlu göçmenler ile yerli halk arasındaki ilişkiler, Suriyeli zorunlu göçmenlerin iş piyasasındaki yeri, kadın ve çocukların genel durumu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ile Covid-19 küresel salgını öncesi ve sonrasında çocukların eğitime erişimleri bulunmaktadır.

Son bölüm ise "Türkiye-Yunanistan Sınırında Yaşananlar ve Yansımaları" başlığını taşımaktadır ve Şubat 2020'de İdlib'de askerlerimizin şehit edilmelerinin ardından Türk hükümetinin "sınır kapısını açma" kararıyla birlikte Türkiye-Yunanistan sınırında yaşananları, Avrupa basınına yansımaları, Yunan kamuoyunun sınırda olanları değerlendirmesini ve Türkiye-Bulgaristan sınırına ilişkin bir incelemeyi içeren çalışmalara yer vermektedir.

"Geçici Korumadan Kalıcılığa? Sosyo-Ekonomik, Siyasal ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Entegrasyonu" başlıklı bu derleme vasıtasıyla konuyu ilgili kurum, kuruluş ve araştırmacıların bilgisine sunmak suretiyle kamuoyunun dikkatini çekmeyi ve yeni boyutlarıyla kapsamlı bir tartışma açmayı hedeflemekteyiz. Bu vesileyle, derlemeye katkıda bulunan tüm yazarlara teşekkür ederiz.

Doç. Dr. N. Aslı ŞİRİN

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYELİ ZORUNLU GÖÇMENLERE GENEL BAKIŞ VE SOSYAL UYUMLARINA YÖNELİK GELİŞTİRİLEN POLİTİKALAR

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SURİYELİLER'İN TÜRKİYE'YE KİTLESEL ZORUNLU GÖÇÜNE KRONOLOJİK BİR BAKIŞ

N. Aslı ŞİRİN*

GİRİŞ

İnsanların toplumsal, iktisadi, siyasal ya da doğal sebeplerden ötürü coğrafi olarak yer değiştirmesi şeklinde tanımlanabilecek göç, insanlık tarihinin her döneminde karşılaşılan bir olgudur. Dünyada yaşanan silahlı çatışmalar, insan hakları ihlalleri, afetler, açlık, işsizlik, geçim zorluğu gibi nedenlerden ötürü pek çok kişi bireysel veya kitlesel biçimde ya ülke sınırları içinde ya da ülke sınırlarını aşarak ve çeşitli toplumsal sonuçlar doğuracak şekilde göç etmektedir. Göç hareketlerinin bazıları daha iyi bir yaşam standardına sahip olmak gibi saiklerle gönüllü olarak gerçekleşirken, bazıları da savaş, baskı ve zulüm, sürgün, doğal afet veya insan yapımı felaketler sonucu zorunlu göç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Göç, geçmişin gerçekliklerinden biridir ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, insan hakları ihlalleri, çatışma gibi göçe neden olan faktörler son bulmayacağı için, ne yazık ki, geleceğin de gerçekliği olmaya devam edecektir.

20. Yüzyıl, küreselleşmenin de etkisiyle, göçün hacim açısından fazlaca artmasından ötürü, "göçler çağı" olarak anılmaktadır (Castles ve Miller, 1998). Göç hareketlerinin önemli bir bölümünü ise, küresel bir boyut kazanmış olan zorunlu göç hareketleri oluşturmaktadır. Dünya üzerinde yerinden edilmiş nüfus, 2020'nin ortasında 80 milyondur ve bu sayının 26,3 milyonunu mülteciler, 45,7 milyonunu ülke içinde yerinden edilmişler, 4,2 milyonunu sığınmacılar ve 3,6 milyonunu da yerlerinden edilmiş Venezuelalılar oluşturmaktadır (UNHCR, 2020).

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: asli.sirin@marmara.edu.tr.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zorunlu göç, günümüzde kitlesel bir nitelik kazanmış ve uluslararası siyasetin temel meselelerinden bir haline gelmiş durumdadır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük zorunlu göç hareketinin kaynağı ise Suriye'deki iç savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011'den beri toplam 5,5 milyonun üzerinde Suriyeli mülteci konumuna düşmüştür (UNHCR Syria Regional Refugee Response, 2020). Suriyeli mültecilerin en yoğun olarak sığındıkları ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'dır. Bu ülkeler arasında Türkiye 3,6 milyon ile en fazla sayıda Suriyeli mülteciyi[1] barındıran ülke konumundadır (UNHCR Syria Regional Refugee Response, 2020).

Türkiye, coğrafi ve tarihi yapı açısından bakıldığında, göç alan ve veren ülke olduğu kadar göç geçiş ülkesi olma özelliği de taşımaktadır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren pek çok göç hareketine sahne olmuştur. İlk olarak, 1923-1950 döneminde ulus-devlet yapılanmasıyla paralel giden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonucu kurulan ülkelerde yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun göçü söz konusudur ve ülke nüfusunun türdeşleştirilmesinde rol oynamıştır. Bu dönemde yaşanan göç hareketleri ağırlıklı biçimde Balkanlar'dan Türkiye topraklarına doğru gerçekleşmiştir. İkinci olarak, 1950-1980 dönemindeki göçlerden söz edilebilir. Bu dönemde ulus-devlet inşasının yerleşik bir boyut kazanmasına paralel şekilde yine Balkanlar'dan, özellikle Bulgaristan ve Yugoslavya'dan, gerçekleşen göç hareketi ön plandadır. Üçüncü olarak da 1980'ler ve sonrasında, ulus-devlet inşasının küresel anlamda belirginleştiği dönemden bahsedilebilir. Bu son dönemde Türkiye, yabancı göçü deneyimi ile göç alan ülke konumuna yerleşmiştir. Göçmenlerin önemli bir bölümü düzensiz göçmen şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1989'da Bulgaristan, 1990-91'de de Irak'tan kitlesel göç gerçekleşmiştir. Bu dönemin son kitlesel göç hareketi ise Suriye'den gerçekleşmektedir.

[1] Suriyeliler, uluslararası hukuk açısından "mülteci" olarak kabul edilmektedirler ve bu çalışmada da Türkiye'de bulunan Suriyeliler için "mülteci" terimi kullanılmaktadır, ancak Avrupa dışından gelmelerinden ötürü Türkiye, onlara "mülteci" statüsü vermek yerine "geçici koruma" sağladığının altını çizmek gerekir. Yine de Suriyeliler "geçici koruma altında bulunan kişiler" olmalarına karşın oldukça uzun bir süredir Türkiye'de yaşamaktalar ve büyük çoğunluğun savaş sona erse dahi Türkiye'de kalma olasılığı yüksek. Dolayısıyla, en azından Suriyeliler'in bir kesimi açısından "geçici koruma"dan kalıcılığa doğru bir gidişat olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) "yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası" olarak nitelediği ve aynı zamanda göçler ülkesi konumundaki Türkiye'nin yaşadığı en büyük kitlesel zorunlu göç hareketi olan Suriyeliler'in zorunlu göçünü ve Türkiye'nin verdiği karşılığı kronolojik biçimde ele alan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Mart 2011'de başlayan ve kısa bir süre içinde kitlesel bir hal alan Suriyeliler'in zorunlu göçü karşısında Türkiye'nin devlet olarak yaptıkları incelenmektedir. İkinci bölümün odağı, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'nın karşılaştığı en büyük zorunlu göç hareketinin 2015 yılında "kriz" boyutuna ulaşmasıyla birlikte Avrupa Birliği'nin (AB) Türkiye ile işbirliği arayışına girmesi sonucu varılan 18 Mart Mutabakatı'dır. Son bölümde ise, Şubat 2020'de yaşanan gelişmeler ve hemen ertesinde başlayan Covid-19 küresel salgını döneminde Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin genel durumlarına yer verilmektedir.

1. SURİYELİLER'İN KİTLESEL ZORUNLU GÖÇÜ KARŞISINDA TÜRKİYE

2011 Mart ayı ortasında Suriye'nin güneyinde başlayan Esad rejimi karşıtı gösteriler kısa bir süre içerisinde çatışmaya, yaz aylarında iç savaşa dönüşmüş ve ülkeden yoğun biçimde kaçan Suriyeliler, başta komşu ülkeler olmak üzere, pek çok ülkeye sığınmak zorunda kalmışlardır. Haziran 2014'te BMMYK ve ÜYEİM'in (Ülke İçi Yerinden Edilme İzleme Merkezi -Internal Displacement Monitoring Centre) yaptığı ortak açıklama uyarınca, ülke içinde günde 9500 kişinin yerinden edilmesi, Suriye'yi dünyada en fazla sayıda etkileyen ve en hızlı şekilde ilerleyen yerinden edilme krizinin yaşandığı yer konumuna getirmiştir (UNHCR, 2014).

Suriyeliler'in sığındıkları ülkelerin başında gelen Türkiye, krizin başında verdiği insani bir kararla "açık kapı" politikası izleyeceğini ve gelenlere "geçici koruma" sağlayacağını ilan etmiş ve bu politikaya genel itibariyle bağlı kalmıştır. Fakat M. Erdoğan'ın (2015) belirttiği gibi, Suriye meselesiyle ilgili olarak uluslararası kamuoyunun ikna edilememesi, krizin kontrolden çıkması ve yeni pek çok aktörün bölgede kendini göstermesi neticesinde kriz, Türkiye'nin öngöremeyeceği ölçüde uzun sürmüştür (s. 4) ve bu çalışmanın kaleme alındığı tarih itibariyle 10 yıl geçmesine rağmen hâlâ devam etmektedir.

Suriye'den Türkiye'ye ilk toplu göç 29 Nisan 2011'de vuku bulmuştur. Hatay'da yer alan Cilvegözü sınır kapısı bu ilk göç hareketine sahne olmuş,

gelen 252 kişiye Hatay'da bulunan bir spor salonunda geçici konaklama sağlanmış ve gıda ihtiyaçları karşılanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. 2019).[2] Türkiye'nin benimsediği "açık kapı politikası" gerek dönemin Başbakanı R. T. Erdoğan gerek diğer hükümet yetkilileri tarafından "insani bir gereklilik" olarak dile getirilmiştir.

İlk toplu girişin gerçekleştiği günden itibaren bölgede ve bazen de "sıfır noktası" denilen Türkiye sınırı dışındaki bölgede T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türk Kızılayı aracılığıyla insani yardım faaliyetlerine başlanmıştır (Erdoğan, 2015, s. 7). Kamplardan AFAD sorumlu olmuş, çadır kentler ise Kızılay tarafından kurulmuştur. AFAD'ın koordine ettiği süreç, İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Gıda, Tarım ve Hayvancılık, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığı, bölge Valilikleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay'ın ortak çalışmalarıyla yürütülmüştür.

Türk hükümetinin ilk başlarda yaptığı planlama 50 bin sığınmacıyı aşmamaya dayanıyordu, ancak Temmuz 2012'de sığınmacı sayısı 45 bin iken dönemin Dışişleri Bakanı A. Davutoğlu bu rakamı revize etmiş ve "kırmızı çizgi"nin 100 bin olduğu ve daha fazla kişinin gelmesi durumunda tampon bölge oluşturulabileceği açıklamasını yapmıştır (Star Gazetesi, 2012). Eylül 2012'ye gelindiğinde, 133 bin sığınmacıyla "kırmızı çizgi" bile aşılmış ve Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli mültecilerin sayısı ilk zamanlarda artarak, son yıllarda belli ölçüde azalarak ama aralıksız şekilde sürmüştür. Türkiye'ye sığınan ve aşağıda ayrıntılı biçimde ele alındığı gibi, geçici koruma sağlanan Suriyeliler'in sayıları 2014 sonunda yaklaşık 1,6 milyon, 2015'te 2,5 milyon üzeri, 2016'da 2,8 milyon üzeri, 2017'de 3,4 milyon üzeri, 2018'de 3,6 milyon üzerine ulaşmıştır (Erdoğan, 2020, s. 24). 2019'da sayı ilk defa düşüş göstererek 3,576,370 olmuş, 28 Ekim 2020 itibariyle az bir artış göstererek 3,627,991 olmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020a). 2020'nin başı itibariyle 110 bin Suriyeli'ye vatandaşlık, Mart 2021 itibariyle 90,634 Suriyeli'ye ikamet izni verilmiştir (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2021; T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

[2] Daha sonra gelenler için Haziran ortasında (2011) Altınözü ve Boynuyoğun çadır kentleri kurulmuştur (Erdoğan, 2015, s. 7).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yukarıda da belirtildiği gibi AFAD, Suriyeli ilk kafilenin Türkiye'ye giriş yapmasını takiben yardım faaliyetlerine başlamış ve gelenler geçici "barınma merkezleri" olarak anılan kamplara[3] yerleştirilmişlerdir. Bu kamplara yerleştirilenlerin sayısı 2014 yılının sonuna dek giderek yükselmiştir.[4] Ancak şu da bir gerçektir ki 2013 yılından sonra Suriyeliler giderek "kent mültecileri"ne dönüşmüşlerdir. 31 Aralık 2020 itibariyle geçici koruma sağlanan 3,641,370 Suriyeli'nin sadece 58,935'i Adana, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye'de bulunan 7 barınma merkezinde kalmaktadır, kamp dışında yaşayanların sayısı ise 3,582,588'dir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ile ilgili 2011-2015 yılları arasında alınan resmi sayıların pek de sağlıklı olduğu söylenemez, zira sürecin olağanüstü biçimde dinamik olması ve verilerin hızla değişmesi söz konusudur. Kayıt altına almada hem sistem hem de büyük sayılardan kaynaklanan tereddütler ortaya çıkmış, ama bunlar BMMYK ile yakın işbirliği içinde kayıtlama işini gerçekleştirmeye çalışan T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nin geliştirdiği "GÖÇNET" yazılımıyla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 2020, s. 25). GÖÇNET, yeni kayıtların sağlıklı şekilde alınmasını mümkün kılmış, aynı zamanda 2016 sonunda toplanan 2,7 milyon kaydın güncellenmesine 1 Ocak 2017 itibariyle başlanmıştır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı-BMMYK işbirliğinde 2 yıl süren çalışma, Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin sayısının hesaplanmasına ilişkin tereddütlerin giderilmesine katkıda bulunmuştur (Erdoğan, 2020, s. 25). Hem Ocak 2017'e kadar yapılan kayıtlar güncellenmiş hem de kayıt altına alınmamışlar, yeni gelenler ve Türkiye'de doğan bebekler kaydedilmiş ve kendilerine geçici koruma sağlanmıştır.[5]

---

3 Türkiye'ye sığınan Suriyeliler Türk kamu kurumlarınca "geçici koruma altındaki Suriyeliler", bulundukları kamplar da "geçici korunma merkezleri" olarak tanımlanmaktadır.

4 Kasım 2014 itibariyle açıklanan sayıya göre kamplarda yaklaşık 219,000 Suriyeli barınmaktaydı ve kamplar neredeyse %100 doluluk oranına sahipti (Erdoğan, 2015, s. 8).

5 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ile de işbirliği yapmış, birlikte 2018-19'da Göçmen Mevcudiyeti İzleme adlı bir alan araştırması gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de geçici koruma verilen Suriyeliler, uluslararası korumaya başvuranlar, düzensiz göçmenleri sayıları ve bulundukları yerleri belirlemektir. Araştırma, İstanbul dahil 25 ilde yapılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriyeli mültecilerin illere göre dağılımı incelendiğinde, Mart 2021 itibariyle 521,837 kişiyle İstanbul'un en fazla sayıda sığınmacıyı barındırdığı; İstanbul'u Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Adana'nın takip ettiği görülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı., 2021). Nüfus oranı açısından bakıldığında ise, Kilis, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Adana, Mardin, Osmaniye ve Kahramanmaraş şeklinde sıralanmaktadır. Bu oranlardan anlaşılacağı üzere, sınır bölgeleri oransal anlamda daha çok Suriyeli mülteciyi barındırmakta; onları ise Bursa, Kayseri, Konya, İstanbul[6] ve İzmir takip etmektedir.

Türkiye'ye sığınan Suriyeliler'in demografik özellikleri genel hatlarıyla incelendiğinde, öncelikle yaş açısından Türkiye ortalamasının altında oldukları söylenebilir, zira 2018 verileri uyarınca Türkiye'deki yaş ortalaması 31.7 iken Suriyeli mültecilerin yaş ortalaması 22.54'tür. Ancak şunun altı çizilmelidir ki Türkiye'nin %15,8 oranında genç nüfusu karşısında Suriyeliler'in oranı neredeyse %23'tür (Erdoğan, 2020, s. 30). Diğer bir deyişle, Suriyeli mültecilerin genç nüfus oranı daha fazladır. Ayrıca yeni doğan bebek sayısında da 2016 sonrasında hızlı bir artış yaşanmış ve Ocak 2020 itibariyle 535 bin olmuştur (Erdoğan, 2020). Böylece 2021'in başı itibariyle 0-4 yaş grubundaki Suriyeli mülteci sayısı 500,460, "zorunlu okul çağındaki" (5-18 yaş grubu) Suriyeli mülteciler 1,235,000 civarındadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Aktif çalışma yaşındaki nüfus ise yaklaşık 1,8 milyondur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Kadın-erkek dağılımına bakıldığında, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %54'nü erkekler, %46'sını ise kadınların oluşturduğu görülmektedir. Kadın-erkek oranları açısından yaş grupları arasında farklar mevcuttur. 19-29 yaş grubunda erkekler %58, kadınlar %42 iken, 0-54 yaş aralığında tüm yaş gruplarında erkeklerin oranı daha fazladır ve en yüksek fark ise 20-24 yaş aralığında karşımıza çıkmaktadır.

Suriyeli mültecilerin genel eğitim seviyesi incelendiğinde, elde bulunan sınırlı verilerin işaret ettiği üzere, Türkiye ortalamasının altında bir seviyeye sahip oldukları görülmektedir. Türkiye'de 2018-2019 verilerine göre, okur-

[6] Başka illerde kayıtlı oldukları halde İstanbul'da yaşayan pek çok sayıda Suriyeli mülteci olduğu da bilinmektedir (Erdoğan, 2020, s. 29).

yazar olmayan kişilerin oranı %3,6 iken, oldukça sınırlı bilgiye dayanarak,[7] Suriyeli mültecilerde bu oranın %33 olduğu, %13'nün ise okuma-yazma bilse dahi herhangi bir diplomaya sahip olmadığı, %26,6'lık kesimin de beyanda bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu oranlar, Erdoğan'ın da (2020) ifade ettiği gibi, eğitim açığına işaret etmekle beraber (s. 34), Mart 2016 itibariyle elde edilen verilerin, toplanma sürecindeki yoğunluk ve teknik aksamalar göz önünde bulundurulduğunda, yeterince güvenilir olmadıklarının da altı çizilmelidir. Dolayısıyla, bu verileri yorumlama aşamasında dikkatli olunmalıdır. Ancak 2017'de M. Erdoğan'ın yürütücülüğünde gerçekleştirilen saha araştırmasına dayalı Suriyeliler Barometresi'nde de okuma-yazma bilmeyen mültecilerin oranı %18,5, okuma-yazma bildiği halde okul bitirmeyenlerin oranı ise %11,8 olarak belirtilmektedir. Benzer şekilde, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 2018 tarihli çalışmasında, eğitimsiz veya ilkokul mezunu olmayan Suriyeli erkeklerin oranı %35, kadınların oranının ise %40 olduğu ortaya konulmuştur (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2018). Yine M. Erdoğan'ın yürütücülüğünde yapılan araştırmaya dayalı Suriyeliler Barometresi 2019'un gösterdiği gibi, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin neredeyse %25'nin okuma-yazma bilmemesi veya ilkokul mezunu olmaması söz konusudur (Erdoğan, 2020, s. 34). Bu oranlar, Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci çocukların eğitimine önem verilmesinin ne kadar gerekli ve önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Çalışmanın bu kısmında son olarak Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yasal statüsü ve çalışma durumlarına yer vermek yerinde olacaktır. Yasal statüye ilişkin olarak belirtilmesi gereken ilk husus, yasal ve idari düzenlemelerin Suriyeliler'in "mülteci" olarak tanımlanmalarını mümkün kılmamasıdır, zira Türkiye, 1951 tarihli BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'yi coğrafi çekinceyle imzaladığından ötürü, ancak Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerden gelen kişilere mülteci statüsü vermektedir. Bu sebeple gerek kamu kurum ve kuruluşları gerek politikacılar, "mülteci" kavramını kullanmaktan özellikle kaçınmış ve genel kullanımda "sığınmacı" veya daha ziyade "misafir" kavramı tercih edilmiştir (Erdoğan, 2020, s. 8). Fakat Türkiye'de bulunan Suriyeliler'in uluslararası hukuk açısından

[7] Söz konusu bilginin kaynağı Mart 2016 tarihli "Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi" başlıklı rapordur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tanımlanmaları gerekiyordu. Dolayısıyla, BMMYK önerisiyle 30 Mart 2012'de yayınlanan bir yönergeyle[8] tanım netlik kazanmış ve resmen "geçici koruma statüsü altındaki yabancılar" şeklinde tanımlanmaya başlamışlardır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. Maddesi uyarınca 22 Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ise özel olarak Suriyeliler'i şu şekilde tanımlamaktadır:

> 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz. (Geçici Madde 1).

Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler'in çalışma durumlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, 2013 yılına dek daha ziyade kamplarda yaşayan ve sayıları pek fazla olmayan Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçları Türk devletince karşılanırken, Türkiye'ye gelenler ve kamp dışında yaşayanların sayılarının hızlı bir biçimde artmasıyla beraber yeni bir evreye geçildiği ve sığınmacıların ekonomik faaliyetlere katıldıkları söylenebilir. Mültecilere çalışma olanağı ise, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. Maddesine dayanılarak oluşturulan ve Ocak 2016'da yürürlüğe giren "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile tanınmıştır. Yönetmelik uyarınca, geçici koruma sağlanan Suriyeliler'in çalışmalarını düzenleyen koşul ve olanaklar şöyle sıralanabilir:

a) Süre: en az 6 aydır geçici koruma statüsünde olma
b) Yer: istisnai izin verilenler hariç yalnızca kayıt olunan yerde çalışma
c) Kota: bir işyerinde çalışan vatandaş sayısının %10'undan fazla çalışamama

[8] 62 sayılı "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge", 22 Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'ne kadar Suriyeliler ile ilgili yasal zemini oluşturan önemli belgelerden biridir ve "gizlilik" gerekçesiyle kamuoyu ile paylaşılmamış; Geçici Koruma Yönetmeliği bu Yönerge'nin yerini almıştır (Erdoğan, 2015, s. 58).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

d) İşveren şartı: çalışma izni başvurularının sadece işverence yapılması
e) Ücret şartı: asgari ücretin altında ücretle çalıştırılmama
f) İşkur: İşkur'un aktif işgücü kapsamında düzenlediği kurs ve programlara katılabilme ve bu kapsamda bir işyerinde mesleki eğitim görebilme
g) Muafiyet: mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacaklar için valiliklere başvurulduğu takdirde çalışma izninden muaf tutulabilme
h) Sınırlama: Kanunda sadece Türk vatandaşlarınca icra edilmesine izin verilen iş ve meslekler haricindeki iş ve meslekler için başvurabilme

Yukarıda belirtilen koşullar çerçevesinde tanınan çalışma imkânı, her ne kadar onların ekonomik faaliyetleri ve uyumu açısından gayet önemli olsa da genel olarak kayıt dışı çalışan Suriyeli mültecilerin kayıtlı hale gelmelerine katkısı sınırlı olmuştur (Erdoğan, 2020, s. 41). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2018 tarihli "Yabancıların Çalışma İzinleri" başlıklı raporunda açıklandığı üzere, Suriye vatandaşlarına verilen çalışma izni sayısı 34,573'tür. Fakat bu sayıya geçici koruma altında bulunan Suriyeliler'den kaç tanesinin dahil olduğu bilinmemektedir. Oysa ki BMMYK'nın iki ayrı çalışmasında daha yüksek sayılar yer almaktadır. Ağustos 2019 tarihli bir çalışmada 80,000 (UNHCR, 2019), 2020 tarihli başka bir çalışmada ise yaklaşık 132,500 çalışma izni verildiği belirtilmektedir (UNHCR, 2020). Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak inşaat, üretim ve hizmet sektörlerinde çalıştıkları görülmektedir. Son olarak, Türkiye'deki kayıt dışı ekonominin Suriyeliler için avantaj oluşturduğunun altını çizmekte yarar vardır çünkü kendi ayakları üzerinde durma açısından olanak ve alan yarattığı söylenebilir. Kayıt dışılık her ne kadar kabul edilebilir ve sürdürülebilir olmasa da işsizlik oranı yüksek bir ülke konumundaki Türkiye'de Suriyeli mültecilere düzenli iş yaratma kısa ve orta dönemde pek de mümkün görünmemektedir (Erdoğan, 2020, s. 43).

2. 2015 YILINDAKİ KİTLESEL ZORUNLU GÖÇÜN YOL AÇTIĞI AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İŞBİRLİĞİ

Suriyeliler'in kitlesel zorunlu göçü, 2015 yılında, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'ndan bu yana karşılaştığı en büyük kitlesel zorunlu göçün önemli bir

parçasını oluşturmaktadır. Neredeyse yarısı Suriyeliler'den oluşan 1 milyonun üzerinde kişi daha ziyade yasadışı yollardan Avrupa Birliği (AB) topraklarına giriş yapmış (Uluslararası Göç Örgütü, (IOM), 2017); bu kadar sayıda sığınmacının gelmesi ve onların yerleştirilmesi başta olmak üzere pek çok konuda üye ülkeler arasında yaşanan görüş ayrılıkları AB'yi ciddi bir krize sürüklemiştir. Çok sayıda sığınmacının gelişi üzerine üye ülkelerden bazıları yeniden sınır kontrollerini başlatmış, bazıları ise sınırlarına teller çekerek veya duvarlar örerek sığınmacıların girişlerini engellemeye çalışmışlardır. Bu uygulamalar, Schengen sistemini derinden sarsacak niteliktedir. Diğer yandan, AB topraklarına giriş yapan mültecilerin üye ülkelere yerleştirilmesi konusu da görüş ayrılıklarına neden olmuş; Vişegrad Grubu üyeleri olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya ülkelerine sığınmacı kabul etmek istemezken, Almanya, Avusturya, Benelüks ülkeleri, Finlandiya, Yunanistan ve İsveç çok sayıda sığınmacıya kapılarını açmışlardır. Dolayısıyla, sığınmacıları kabul meselesi AB içerisinde "dayanışma krizi"ni beraberinde getirmiştir. AB üyeleri arasında en çok sığınmacıya kabul eden Almanya, Birlik nezdinde "kriz" boyutuna ulaşan kitlesel zorunlu göçe ortak bir çözüm bulmak için yoğun bir çaba harcamıştır.

AB'nin sınır koruma ajansı Frontex verileri, 2015'te AB ülkelerine gelen 1,5 milyon civarında mültecinin yaklaşık 900 bin kadarının Doğu Akdeniz rotasını kullanmak suretiyle AB'nin deniz sınırlarını geçmiş olduğunu göstermektedir (Arısan Eralp, 2016, s. 21; akt. Özer, 2017). Bu gerçek, Türkiye'yi stratejik açıdan AB'nin gözünde önemli kılmış ve Türkiye olmadan bu kitlesel zorunlu göçe – ya da AB'nin tabiriyle "mülteci krizi"ne – çözüm bulunamayacağı açıkça ortaya çıkmıştır. Ekim 2015'te sadece bir günde 10 bin mültecinin Türkiye'den AB topraklarına geçmesi durumun vahametini gösterir niteliktedir (European Commission, 2016). Bu bağlamda, Birlik içi tartışmalar kitlesel zorunlu göçü acilen azaltmak amacıyla Türkiye ile uzlaşı kararıyla sonuçlanmış ve Avrupa Komisyonu 15 Ekim 2015'te "mülteci kriziyle" mücadele kapsamında, göç yönetimi alanında var olan iş birliklerine ivme kazandırmak için Türkiye ile bir Ortak Eylem Planı üzerinde ad referenda anlaşmaya varmıştır (European Commission, 2015). Böylece 2011 yılından beri adeta durma noktasına gelen Türkiye-AB ilişkileri yeniden canlanmıştır.

29 Kasım 2015 tarihli AB-Türkiye Zirvesi'nde hayata geçirilen Ortak Eylem Planı, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler ve onları konuk eden toplulukları destekleme ve AB topraklarına düzensiz göçü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

engelleme için AB-Türkiye arasındaki işbirliğini güçlendirme amacını taşımaktaydı (European Commission, 2016). Bu Eylem Planı, "ortak sınamalar ve zorlukları birlikte ve uyumlu bir şekilde göğüslemek amacıyla -- ve Türkiye'nin, ülkedeki korunmaya muhtaç kalabalığı yönetmede sarf ettiği çabaları tamamlar şekilde -- Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından acilen atılacak bir dizi ortak adımı tespit etmektedir. Bununla birlikte kurumları ve üyesi olan devletlerle birlikte Avrupa Birliği, ülkeye ciddi ölçekte mali destek sağlayarak, vize serbestisi yol haritası [kapsamındaki gereklerin] karşılanmasına yönelik [çalışmaları] hızlandırarak ve katılım müzakerelerini canlandırarak Türkiye ile olan siyasi angajmanı da arttırmaya karar vermiştir" (AB Türkiye Delegasyonu, 2015).

2015 sonbaharından itibaren Türkiye ile AB arasında giderek ivme kazanan bir diplomasi trafiği, 29 Kasım Zirvesi başta olmak üzere iki tarafın liderlerinin katılımıyla gerçekleşen zirve toplantılarını beraberinde getirmiş ve en sonunda 18 Mart 2016 tarihinde aşağıdaki maddeler üzerinde uzlaşıya varılmıştır:

1) 20 Mart 2016 tarihinden başlamak üzere, Türkiye'den Yunanistan'a geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecek.
2) Korunmaya muhtaç gruplara yönelik BM Kriterleri dikkate alınmak suretiyle, Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir diğer Suriyeli AB'ye yerleştirilecektir.
3) Türkiye, Türkiye'den AB'ye yasadışı göçe yönelik yeni deniz ve kara güzergahlarını önlemek için gerekli her türlü tedbiri alacaktır ve bu amaç doğrultusunda AB'nin yanı sıra komşu devletlerle de işbirliği yapacaktır.
4) Türkiye ve AB arasındaki düzensiz geçişler sona erdiğinde ya da en azından büyük ölçüde ve sürdürülebilir şekilde azaltıldığında Gönüllü İnsani Kabul Planı uygulamaya konulacaktır.
5) Tüm beklentilerin karşılanması kaydıyla, en geç Haziran 2016 sonuna kadar Türk vatandaşlarına yönelik vize gerekliliklerinin kaldırılması amacıyla, Vize Serbestisi Yol Haritasının katılan tüm üye devletler bakımından yerine getirilmesine hız verilecektir.
6) AB, Türkiye ile yakın işbirliği içerisinde, Türkiye için Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında başlangıç olarak tahsis edilen 3 milyar avronun ödenmesini hızlandıracak ve Mart ayı sonundan önce, Türkiye'nin sağlayacağı hızlı bildirimler ile tespit edilecek geçici koruma

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

altındaki kişilere yönelik daha çok sayıda projenin finansmanını sağlayacaktır.

7) Türkiye ve AB, Gümrük Birliği'nin iyileştirilmesi konusunda devam etmekte olan çalışmaları memnuniyetle karşılamıştır.
8) Türkiye ve AB, 29 Kasım 2015 tarihli ortak açıklamalarında belirtildiği şekilde müzakere sürecini yeniden canlandırmaya yönelik kararlılıklarını tekrar teyit etmişlerdir.
9) AB ve AB'ye üye devletler, özellikle Türkiye sınırına yakın belirli alanlarda Suriye içindeki insani koşulların iyileştirilmesine yönelik olarak ve yerel nüfusun ve mültecilerin daha güvenli olacak alanlarda yaşamasını sağlamak üzere Türkiye ile her türlü ortak çabayı gösterecektir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

Kitlesel zorunlu göç karşısında AB'nin Türkiye ile yaptığı işbirliğinin ürünü olarak değerlendirilebilecek "18 Mart Uzlaşısı"nın ikili ilişkiler açısından doğurduğu sonuçlardan kısaca söz etmek gerekirse, altı çizilebilecek ilk husus, AB tarafından başarı olarak nitelendirilen, Türkiye'den Yunanistan'a Ege Denizi yoluyla gerçekleşen düzensiz geçişlerde kayda değer azalmadır. Y. Özer'in de (2017) dile getirdiği gibi, uzlaşının uygulamaya konulmasından önceki haftalarda düzensiz geçiş sayısı günde 1.740 civarlarındayken 21 Mart 2016'dan itibaren bu sayı günde ortalama 90'a kadar düşmüştür (s. 47). Sayı, ilerleyen zamanlarda azalmayı sürdürmüştür.[9]

18 Mart Uzlaşısı'nda, ikinci olarak, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için 29 Kasım Ortak Eylem Planı uyarınca sağlanacak Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında yer alan 3 milyar avronun aktarımına hız kazandırılması ve ihtiyaç hasıl olduğu takdirde 3 milyar avroluk ek kaynağın daha 2018 yılının sonuna kadar seferber edilmesini kapsayan (Özer, 2017) mali unsur öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, ilk dönem (2016-17) için AB bütçesinden 1 milyar avro, Üye Devletlerden de 2 milyar avro mobilize edilmiş; ikinci dönem için, AB bütçesinden 2 milyar avro ve Üye Devletlerden de 1 milyar avro sağlanmıştır (Council of the European Union, 2016). İlk dönem için ayrılan 3 milyar avroluk operasyonel bütçenin somut çıktılar ortaya koyabilecek 72 proje üzerinden verilmesi kararlaştırılmıştır. Avrupa Komisyonu'nun 10 Aralık 2019 tarihli açıklamasında, toplam 6 milyar avroluk paketin 4,3 milyar avrosu

9 BMMYK verilerine göre, 2018 yılı itibariyle Ege Adaları üzerinden Avrupa'ya 2018'de 32.500 civarında, 2019'da ise yaklaşık 60.000 kişi geçiş yapmıştır. Oysa ki bu sayı 2015'te 800.000 üzerindeydi (UNHCR, 2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uygun görülen projelere taahhüt edildiği, 2,7 milyar avrosunun ise ödendiği belirtilmektedir. Türkiye'nin beklentisi 2020'nin sonuna dek bütçenin 4 milyar avroya çıkması yönündedir.[10] Bu bütçe mevcut 95 projeyi finanse etmiş ve 1,7 milyondan fazla mülteci bütçeden yararlanmış ve yaklaşık 500 bin mülteci çocuğun eğitime erişimi mümkün olmuştur (European Commission, 2019).

Uzlaşı'nın ikili ilişkiler açısından doğurduğu sonuçlar arasında en sorunlu olanın geri kabul ve vize serbestisiyle ilgili olduğu söylenebilir. Geri kabulle ilgili olan madde, 2002'de Türkiye ile Yunanistan arasında kabul edilen Geri Kabul Protokolü'ne dayanmaktadır. Bunun sebebi, AB ile 2013 yılında imzalanıp, Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geri Kabul Anlaşması'nın 3. ülke vatandaşları bakımından 1 Ekim 2017'de uygulamaya konulması söz konusu iken, uygulama için gerekli yasal süreç tamamlanmadan 18 Mart Uzlaşısı kapsamında uygulamanın Haziran 2016'ya çekilmesidir. Böylece 2002 tarihli Geri Kabul Protokolü, Uzlaşının geri kabul açısından işletilmesinin tek yasal dayanağıdır (Öztürk ve Soykan, 2019). Geri Kabul Anlaşması, üçüncü ülke vatandaşları için 1 Ekim 2017 itibariyle uygulanabilecekti, fakat Avrupa Komisyonu'nun 2018 tarihli Raporu'nda, Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması'nı uygulamadığı dile getirilmiştir (European Commission, 2018, s. 46). Temmuz 2019'a gelindiğinde de Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, vize serbestisi diyaloğunun belirlenen programda ilerleyemediği ve dolayısıyla AB'nin Türk vatandaşlarına yönelik olarak vize uygulamasının kaldırmadığını ileri sürerek Geri Kabul Anlaşması'nın[11] askıya alındığını duyurmuştur

[10] 6 milyar avroluk paketin 780 milyon avroluk son kısmı geçtiğimiz Aralık 2020'de sözleşmeye bağlanmıştır (Euronews, 2020).

[11] Geri Kabul Anlaşması'na paralel olarak başlatılmış olan Vize serbestisi diyaloğu kapsamında Türkiye'nin 'Belge Güvenliği', 'Göç Yönetimi', 'Kamu Düzeni ve Güvenliği', 'Temel Haklar' ile 'Geri Kabul' başlıklı bloklardaki 72 kriteri yerine getirmesi gereklidir. 18 Mart Uzlaşısı'nın imzalandığı tarih itibariyle Türkiye 37 kriteri yerine getirmesi gerekiyordu (European Commission, 2016). 2 Mart 2017'de yayınlanan 5. Mülteci Uzlaşısı İlerleme Raporu'nda vurgulandığı üzere, Türkiye 7 kriteri henüz karşılamamış durumdaydı. Süreç tamamen askıya alınmadan önce ise, bu 7 kriterden 2'si, yani AB standartlarında, biometrik veri içeren pasaportlara geçilmesi ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın uygulamaya girmesi yönünde gerekli adımlar atılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Deutsche Welle, 2019).[12] Bu gelişmeyle birlikte vize serbestisi konusu rafa kaldırılmış görünmektedir. Her ne kadar Eylül 2019'da yayınlanan Cumhurbaşkanlığı genelgesinde Vize Serbestisine İlişkin Yol Haritasında yer alan kriterleri yerine getirmek için çabaları arttırma gerekliliği vurgulansa (Resmi Gazete, 2019) ve kısa bir zaman sonra Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Eş Başkanı E. Karayel'in Avrupa Parlamentosu'nun yeni dönem vekilleriyle yaptığı görüşmenin ardından yaptığı açıklama olumlu olsa da, aşağıda detaylı ele alınacağı üzere, 27 Şubat 2020'de Suriye'nin İdlib kentinde Türk Silahlı Kuvvetlerine (TSK) yönelik saldırı sonucu 33 askerin şehit düşmesinin ardından alınan sınır kapılarını açma kararıyla beraber Avrupa'ya gitmek isteyen yüzlerce sığınmacı sınır kapılarına yönelmiş ve Yunanistan sınırında çok büyük bir gerilim yaşanmıştır.

3. SON GELİŞMELER IŞIĞINDA SURİYELİ MÜLTECİLERİN DURUMU

27 Şubat gecesi İdlib kentinde TSK'nın rejim güçlerince saldırıya uğraması sonucu 33 askerin şehit düşmesini takiben Türkiye, ülkede bulunan Suriye ve başka ülkelerden gelen mültecilerin Avrupa'ya geçişlerini engellememe kararı almıştır.[13] Bu kararla birlikte Türkiye'de bulunan çoğunlukla sığınmacıların oluşturduğu düzensiz göçmen grubunun Türk-Yunan sınırına yürüyüşü de başlamıştır. Sığınmacıların bu hareketi karşısında Yunan Başbakanı Miçotakis'in "Açık olayım. Yunanistan'a yasadışı hiçbir girişe izin verilmeyecek. Sınır güvenliğimizi artırıyoruz," (T24, 2020) sözleri Yunanistan'ın sınırı geçmeye çalışan sığınmacılara karşı tutumunu özetler niteliktedir. Nitekim Yunanistan mültecilere karşı insanlık dışı önlemler almış (Uluslararası Af Örgütü, 2020); sınıra jiletli teller çekilmiş, Yunan sınır

[12] Çavuşoğlu, Türkiye-Yunanistan arasındaki Geri Kabul Protokolünün askıya alındığını açıkladıktan sonra bile geri kabuller sürmüştür. Ancak gerek Türkiye tarafından geri kabul edilen gerek birebir formülü kapsamında AB'ye gönderilen göçmen sayısı net olarak bilinememektedir. GİGM'ye göre, 25 Temmuz 2019 itibariyle 1'e 1 formülü kapsamında çeşitli Avrupa ülkelerine gitmek üzere 22,729 Suriyeli çıkış yapmıştır (GİGM, 2019). Diğer taraftan, Yunanistan kaynaklarına dayanarak açıklama yapan BMMYK verileri uyarınca, 31 Mart 2019 itibariyle 341'i Suriyeli olmak üzere Türkiye'ye geri gönderilen toplam göçmen sayısı 1843'tür. Türkiye tarafından geri kabul edilen 1891 kişinin 357'si Suriyeli'dir (GİGM, 2019).

[13] Bu yöndeki kararı AKP Sözcüsü Ömer Çelik şu sözlerle dile getirmiştir: "Mülteci politikamız aynıdır ama artık mültecileri tutabilecek durumda değiliz," (Anadolu Ajansı, 2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

muhafızları göz yaşartıcı bomba, plastik mermi kullanmış, Birleşmiş Milletler Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü Callamard'ın ifade ettiği gibi, kadın ve çocuk sığınmacıların da bulunduğu botlara ateş açılmış, batırılmaya çalışılmış ya da açık denizlere itilmişlerdir (Euronews, 2020; akt. GAR, 2020).[14]

Mart ayının ilk haftasında bir yandan Edirne'deki sınır bölgesinde yaşanan dram diğer yandan Ege Denizi'ni geçmek isteyen mültecilerle dolu botları Yunan Sahil Güvenlik birimlerinin geri itmeleri (pushback) devam etmiş; mülteciler büyük bir mağduriyet yaşamışlardır. 9 Mart'ta Brüksel'e resmi ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Michel ve Avrupa Komisyonu Başkanı von der Leyen ile mülteci ve vize serbestisi meselelerinin konuşulduğu bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmenin ardından Komisyon Başkanı von der Leyen yaptığı açıklamada, 18 Mart Uzlaşısı'nın hâlâ geçerli olduğunu ve eksik kalan kısımlarının nasıl tamamlanacağını görüştüklerini dile getirip Yunanistan sınırındaki durumun çözülmesi için iletişimin önkoşul olduğunu belirtmiştir (Takvim Gazetesi, 2020).[15] Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Michel de Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yapılan görüşmeyi Türkiye ile kısa, orta ve uzun vadede daha güçlü bir siyasi diyaloğa sahip olmak için ilk adım olarak değerlendirdiklerini söyleyip AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Borrell ile Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun 18 Mart Uzlaşısı ile ilgili çalışma yürüteceklerini bildirmiştir (Takvim Gazetesi, 2020). 18 Mart Uzlaşısı'nın yıldönümünden bir gün önce Cumhurbaşkanı Erdoğan, Almanya Şansölyesi Merkel, Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve Birleşik Krallık Başbakanı Johnson arasında video konferans gerçekleşmiş; bunun ertesinde Avrupalı liderler İdlib'deki sivillere daha fazla insani yardım sağlanması ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesine ilişkin adımlar atılabileceğine dair sinyaller vermişlerdir (International Crisis Group, 2020).

[14] Yunan sınır muhafızlarının açtığı ateş sonucu yaralanmalar hatta ölüm olayları gerçekleşmiştir. Her ne kadar Yunan tarafı olayı reddetse de Yunan güvenlik güçleri tarafından açılan ateş sonucu Suriyeli bir sığınmacı yaralanmış, hastaneye götürülürken yolda yaşamını yitirmiştir (DHA, 2020; akt. GAR, 2020).

[15] von der Leyen, "Görüşmelerimiz hem AB hem de Türkiye'nin çıkarlarının nasıl korunacağına ilişkin bir yol haritası oluşturmaya odaklandı," açıklamasında bulunmuştur (Takvim Gazetesi, 2020).

Uzlaşı'nın yıldönümünde ise, Covid-19 vakalarının Türkiye'de de görülmeye başlaması nedeniyle Yunanistan ve Bulgaristan'la olan sınırlar İçişleri Bakanlığı'ndan gelen bir genelge doğrultusunda kapatılmış; Mart başından beri Pazarkule-Kastanies sınır kapıları arasındaki tampon bölgede ve yakınındaki ağaçlık alanda çadırlarda kalan sığınmacı, alandan uzaklaştırılmış ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün ayarladığı otobüslerle çeşitli illere taşınmışlardır. Sınır bölgesinden kalkan otobüslerin bazıları, sığınmacıları daha önce yaşadıkları kentlere taşırken, pek çok sığınmacı da ya sınıra gelmeden önce yaşadıkları kentin İstanbul'a nispeten yakın olması ya da gidecekleri kente bir otobüsü dolduracak sayıda kişi olmamasından ötürü İstanbul'a gönderilmiştir (Göçmen Dayanışması, 2020). Diğer taraftan, sınır bölgesinde kalanlarla ilgili yapılan açıklamaya göre sığınmacılar, Edirne Valiliği'nin koordinasyonunda otobüslerle misafirhanelere taşınacak, koronavirüs önlemleri kapsamında karantina altında tutulduktan sonra daha uygun bölgelere gönderileceklerdi (Sabah Gazetesi, 2020; akt. GAR, 2020).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, sınır bölgesinde kalan sığınmacılara ilişkin olarak, 31 Mart'ta "Pazarkule'den Sevk Edilen Göçmenler Hakkında Koronavirüs'e Karşı Alınan Önlemler" başlıklı bir Twitter açıklaması yayınlamıştır. Açıklamada, salgın yüzünden çadır alanına giriş ve çıkışların kontrollü hale getirildiği, sığınmacıların hoparlör yardımıyla salgına dair bilgilendirildikleri, çadırların bulunduğu alanlar ve çadırların içinin her gün en az iki defa dezenfekte edildiği, termal kameralarla günde üç kere ateş ölçüldüğü, muhtemel bir hastalığa karşı izolasyon çadırı oluşturulduğu ve salgın nedeniyle 'kamu sağlığını tehdit edebilecek alanların önüne geçmek' amacıyla, Edirne Pazarkule'de yer alan çadırların da boşaltılması kararı alındığı belirtilmiştir. Aynı açıklamada, salgının yayılmasını engellemek adına 5843 göçmenin geri gönderme merkezlerine gönderildiği ve 14 günlük karantina boyunca, göçmenlerin sağlık durumlarının İl Sağlık Müdürlüğü tarafından görevlendirilen hekimler tarafından takip edildiği de ifade edilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020b). Bu süreçte, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın belirttiğine göre, hiçbir vaka görülmemiştir.

Sınır bölgesinde çalışan sivil toplum örgütleri ve gazeteciler ise farklı bir tablo çizmişler ve sürecin plansız ve kaotik biçimde yönetildiğini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vurgulamışlardır.[16] Yunanistan sınır muhafızları, sınır bölgesinde hukuka aykırı şekilde geri itmede bulunmuş ve orantısız güç kullanmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2020; İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, 2020). Ayrıca sosyal medya üzerinden paylaşılan videolara göre de mültecilerden bazıları Pazarkule'de beklemek istemiş, ancak görevlilerce otobüslere bindirilmişler; sınır bölgesindeki çoğu mülteci olan düzensiz göçmenler, istedikleri veya kayıtlı oldukları kentler yerine o sırada uygun olan bir otobüsle ve araçları yolda değiştirilerek farklı kentlere gönderilmişlerdir (DW, 2020).

Göçmenlerin birçoğu geçici barınma merkezi olarak adlandırılan geri gönderme merkezlerine gönderilmiş ve bu merkezlerde 14 gün boyunca (12 Nisan'a dek) karantina altında tutulmuşlardır (Mardin vd., 2020). Geçici barınma ya da geri gönderme merkezlerinde koşullar nasıldı? İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu'nun hazırladığı "İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Korona Salgını" raporunda, geri gönderme merkezlerindeki koşulların yetersizliğinin altı çizilmiştir. Örneğin hem gerekli hijyen şartları eksik hem de sağlık çalışanlarına kısıtlı erişim söz konusuydu. Özellikle hijyen koşullarının eksikliği ciddi anlamda risk oluşturmaktaydı. Bu iddialar T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından reddedilmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'na göre, merkezlerin düzenli olarak dezenfekte edilmekteydi, koşullar ise kalabalık ve sağlıksız değildi (Heinrich Böll Stiftung, 2020).

Geri gönderme merkezlerinde göçmenlerin bazıları karantinaları bittikten sonra kayıtlı oldukları illere gönderilmiş, bazılarına ise gitmek istedikleri yerler sorulmuştur. Kimileri Yunanistan'a geçmeyi bir kez daha denemek istediklerini söylemeleri üzerine İzmir ve Çanakkale merkezde bırakılmışlar, fakat onlar da bir süre sonra İzmir ve Çanakkale'den ayrılmış ve Türkiye'nin diğer illerine ya kendi olanaklarıyla gitmişler veya şehirde bulunan il göç idaresi tarafından gönderilmişlerdir (Heinrich Böll Stiftung, 2020).

28 Şubat'ta sınır kapılarını açma kararıyla beraber Yunanistan'a geçmeye çalışan Suriyeli mülteciler Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun çok küçük bir bölümünü oluşturmuş, büyük çoğunluk Covid-19 salgınının yayıldığı dönemde, yaşadıkları yerlerde kalmayı tercih etmiştir. Söz konusu grup, salgın döneminde başta barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim ve

[16] Konuya ilişkin ayrıntılı saha gözlemleri için bkz. (Hak İnisiyatifi, 2020; Mazlum-Der (2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

istihdam olmak üzere pek çok alanda zorluklarla karşılaşmışlardır (Akay Ertürk, 2020). Barınma ile başlayacak olursak, kısıtlı maddi olanaklara sahip olan Suriyeli mülteciler, yoğun biçimde yaşadıkları İstanbul başta olmak üzere pek çok şehirde daha ziyade kenar semtlerde bulunan evlerin bodrum katları, dükkanlar ya da terk edilmiş evlerde yaşamak durumundadırlar (Akay Ertürk, 2020). Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci ailelerin ortalama hane-halkı büyüklüğünü 6 kişinin meydana getirdiği düşünülürse (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2019), sosyal mesafe ve sosyal izolasyon gibi koronavirüsten korunmak için uygulanması gerekli tedbirleri Suriyeli mültecilerin uygulamalarının zor olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, kısıtlı gelir nedeniyle, yeterli miktarda gıda ürünü ile yeterli temizlik malzemesi ve koruyucu malzemeler alabilmeleri de pek mümkün görünmemektedir.

Çalışma alanında karşılaşılan zorluklar daha ziyade Suriyeli mültecilerin kayıtsız ve güvencesiz çalışmalarıyla ilintili şekilde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, sığınmacıların çoğu kayıtlı oldukları şehirlerde kalmak yerine iş olanaklarının daha fazla olduğu büyük şehirlerde yaşamaya karar verdiklerinden ötürü çalışma izni için başvuru yapmaları zorlaşmıştır ve dolayısıyla çoğunlukla kayıtsız ve güvencesiz şekilde zor koşullarda çalışmaları söz konusudur. Özellikle güvencesiz çalışmanın getirdiği zorluklar pandemiyle beraber iyice kendini göstermiştir (Akay Ertürk, 2020). Başka ülkelerde de görüldüğü gibi, istihdam alanında göçmenler daha kırılgan bir grubu oluşturduklarından ötürü, işsizliğin artması ve gelirlerin azalmasına yol açan Covid-19 salgını Türkiye'de yaşayan diğer göçmenler gibi Suriyeli mültecileri de olumsuz etkilemiştir. Pandemiden ötürü işyerleri kapanan ve dolayısıyla işsiz kalan ve gelir elde edemeyen çok sayıda sığınmacı, kira ödeme, evine yiyecek, temizlik ürünü ve koruyucu malzemeler alma konusunda zorluklar yaşamışlar ve çoğunlukla kayıt-dışı çalıştıkları için de işsizlik yardımına başvurmaları söz konusu olamamıştır (Akay Ertürk, 2020, s. 131-132).

Türk Kızılayı'nın "COVID-19'un Sosyal Uyum Yardımı Programı'ndan Yararlanan Sığınmacı Nüfusuna Etkileri" isimli raporunda belirtildiği gibi, katılanların %19'unun çalışan olduğu araştırmada, %69 oranında sığınmacı salgına bağlı olarak işini kaybettiğini dile getirmiş; Covid-19 tedbirlerinin alınmaya başlandığı tarih olan 23 Mart 2020 itibariyle hanelerin %82'sinin borçlanması artmış; ve hanelerin %78'inde gıda ve hijyen gibi ek ek harcamalar yüzünden hane halkı harcamalarında artış olmuştur (Doğruluk

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Payı, 2020). Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin hazırladığı raporda da altı çizildiği üzere, araştırmaya katılan sığınmacılar salgın önlemleri ile beraber zorunlu harcamalarını karşılamakta güçlük yaşamışlar; katılımcıların %33'ü fatura, %31'i kira ve %25'i temel ihtiyaç ödemeleri etkilenmiş; katılımcıların %52'si ise hijyene erişimleri azalmıştır (Doğruluk Payı, 2020).

Suriyeli mültecilerin hali hazırda iyi olmayan yaşam koşullarının Covid-19 salgınıyla birlikte daha da kötüleştiğine, büyük bir bölümünün günlük veya haftalık ücret alan sığınmacıların gelirlerinin azaldığına, hatta gelirsiz kaldıklarına merkezi İzmir'de bulunan Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği'nin Başkanı Muhammed Salih Ali de dikkat çekmiştir: "Önceden yük ağırdı, şimdi bir de karşımıza yokuş çıktı. Atölyelerin ve fabrikaların kapalı kalması nedeniyle birçoğu gelirsiz kaldı. Bebeklerine mama, bez, evlerine yiyecek alamaz hale geldiler. Ev kiralarını, faturalarını ödeyemediler. Yaşam koşulları salgın öncesinde de iyi değildi ama şimdi daha da kötüleşti" (VOA Türkçe, 2020a). M. Salih, küçük evlerde bazı durumlarda birkaç aile olarak kalan sığınmacıların, kendilerini salgından korumakta sıkıntı çektiklerini dile getirmiş, ekonomik nedenlerden ötürü temizlik ve hijyen malzemelerine erişimin problemli olduğunu da sözlerine eklemiştir. Ayrıca okulların kapanmasının birçok Suriyeli öğrenciyi olumsuz etkilediğine de değinen M. Salih, "Bazılarının evinde internet yok, bazılarının televizyonda dersleri izleyecek ortamı yok. Yüz yüze eğitimde anlatılanları anlamakta zorluk çekiyorlardı. Şimdi bu zorluk daha da arttı" demiştir (VOA Türkiye, 2020a).

Sağlık hizmetlerine erişim açısından bakıldığında da Suriyeli mültecilerin pandemi döneminde zorluk yaşamakta oldukları görülmektedir, zira ilgili mevzuat uyarınca, sadece "uydu şehir" olarak adlandırılan, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından ikamet etmeleri öngörülen şehirlerde sosyal güvenceye erişim ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanma hakkına sahiptirler (Mardin vd., 2020). Oysa ki mültecilerin çoğu kayıtlı oldukları şehirler dışında ikamet etmektedir. Dolayısıyla, Covid-19 hastalığına yakalanmaları durumunda Suriyeli mültecilerin sağlık kurumlarından yararlanmaları hiç de kolay olmayacaktır. Bunun yanı sıra, Covid-19 testi pozitif çıkan Suriyeli mülteciler ile filyasyon çalışması dil engeli yüzünden gereken şekilde yapılamamaktadır, zira hem dil engeli iletişimi zorlaştırmakta hem de testin pozitif çıkması durumu sınır dışı edilme korkusu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yarattığından ötürü sağlık personeli mültecilerle kaliteli görüşme yapamamaktadırlar (Mardin vd., 2020).

Son olarak, pandemiyle birlikte yaşam koşulları giderek zorlaşan mültecilerin, kendilerine yönelik olarak geliştirilen yardım faaliyetlerinden de yararlanmadıklarını belirtmek gerekir. Salgın sürecinde mültecilere yardım amaçlı projeler genel itibariyle durdurulmuş, yalnızca sosyal medya üzerinden yürütülmüştür. 2011 yılında 14 yaşındayken ailesiyle beraber Türkiye'ye sığınan ve Gaziantep'te kız çocuklarını eğitme ve tüm Arap kadınlarının sesi olma amacıyla dernek kuran Ravda Nur Cuma, VOA Türkiye'nin kendisiyle gerçekleştirdiği röportajda mültecilere yönelik geliştirilen tüm projelerin durduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: "Tüm işler durdu çünkü artık sokakta insan yoktu ve insanlar evlerinde kalmak, dükkanlarını ve şirketlerini kapatmak zorunda kaldılar. Çünkü kısıtlamalar geldi. Özellikle mülteci ile ilgilenen projeler kapatıldı ve Corona döneminde mülteci projeleri sadece sosyal medyada yürütülmeye başladı. Ayrıca organizasyonların çoğu faaliyetlerini tamamen durdurmaya başladı, evden ve sosyal medyadan çalışmaya karar verdi. Özellikle ailesinde evi geçindiren kimsesi olmayan ya da sadece küçük çalışan çocuklara sahip aileler, yani günlük ücret alıyorlarsa bunlar için çok zor oldu. Çünkü günlük olarak çalışmalıydılar para kazanmak için, Corona nedeniyle her şey durdu" (VOA Türkiye, 2020b).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son zamanlarda azalmakla birlikte Nisan 2011'den bu yana süren Suriyeliler'in kitlesel zorunlu göçü Türkiye'yi dünyada en fazla sayıda yerinden edilmiş kişiyi barındıran ülke konumuna getirmiştir ve bu durum altı yılı aşkın süredir devam etmektedir. 2020 yılının sonu itibariyle 3,640,000'in üzerinde Suriyeli mülteci geçici koruma altında bulunmaktadır. Söz konusu mültecilerin yaklaşık 59,000'i sınır kentlerinde bulunan barınma merkezinde kalmakta, geri kalanı ise kamp dışında yaşamlarını sürdürmektedir. Çeşitli araştırmalarda da altı çizildiği üzere, 2011'den beri yaşanan bu zorunlu göç sürecinin önemi artmakta ve her ne kadar geçici koruma sağlansa da Suriyeli mültecilerin büyük bir kesiminin Türkiye'de kalıcı oldukları düşüncesinin ağırlık kazanmasıyla beraber Türk toplumu kendisini bu kalıcılık gerçeğine alıştırmaya çalışmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kalıcılık olasılığının her geçen gün güçlendiği göz önünde bulundurulursa, Suriyeliler'in entegrasyonu da önem kazanmaktadır. Bu entegrasyona yönelik geliştirilen politikalar ise dinamik, modüler ve temelde yerel uyumu ön plana çıkaran bir yapı taşımalı; aynı zamanda da hak ve birey temelli ve yerel uyuma öncelik verici nitelikte olmalıdır (Erdoğan, 2020, s. 216), zira Suriyeliler'in yaşamlarını insan onuruna yakışır şekilde Türk toplumuyla birarada sürdürmeye hakları vardır. Bu kapsamda öncelikli olarak, "Suriyeliler Türkiye'de geçiciler mi yoksa kalıcılar mı?" tartışmasını bir kenara bırakarak, Türkiye'nin her yerinde yaşadıkları ve yaşamın her alanında varlıklarını gösterdikleri gerçeği dikkate alınmalı ve o gerçeğe uygun şekilde politikalar üretilmelidir. Suriyeli mültecilere verilen "geçici koruma statüsü"nün de bu toplumsal gerçeklik hesaba katılarak, yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. On yıldır ülkemizde bulunan Suriyeli mültecilerin yaşamları, "geçici koruma statüsü" nedeniyle kısıtlanmakta ve dolayısıyla entegrasyon süreçleri de olumsuz etkilenmektedir. Bu gerçek göz önünde bulundurulmak suretiyle geçici korumaya alternatif statüler üzerinde düşünülmesi yerinde olacaktır. Ayrıca entegrasyonlarına yönelik politikalar geliştirilirken Suriyeli mültecilerin de bu sürece dahil edilmeleri önemli ve gereklidir. Kendilerine ihtiyaçları, yaşadıkları sorunları, toplum ve devletten beklentilerini ifade etme olanağı verilmesi geliştirilecek entegrasyon politikalarının gerçek anlamda yararlı olmalarını sağlayacaktır.

Entegrasyon politikaları arasında eğitim alanındakiler ayrı bir önem taşımaktadır, zira Türkiye'de bulunan yaklaşık 1,5 milyon sayıda mülteci çocuğun (0-14 yaş) kayıp kuşak haline gelmemesinin yolu okullaştırılmalarından geçmektedir. Türkiye'nin çabalarına karşın, Suriye ile Türkiye'nin zorunlu eğitim modellerindeki farklılık, dil engeli, geçicilik durumu, belirli yaş üzerindeki erkek çocukların çalışıyor olmaları, kız çocukların ise okula gönderilmelerine ailelerinin pek istekli olmamaları ve okullardaki kapasite sorunları sebebiyle okula gitmeyen mülteci çocukların oranı %35'in üzerindedir (Erdoğan, 2020, s. 214). Bu oran, okullaştırmanın ne kadar gerekli ve önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca Suriyeli genç ve yetişkin sığınmacıların meslek eğitimlerine yönlendirilmeleri yerinde olacaktır. Bu yönlendirme emek piyasasına entegre olmalarında önemli bir rol oynayacaktır. Burada kastedilen elbette ki kayıtlı ekonomik faaliyetlerin yer aldığı emek piyasasıdır. Meslek eğitimi aldıkları takdirde, kısa dönemde yaşamlarını idame ettirmelerine olanak sağlasa da sürdürülebilir ve doğru olmayan kayıt-dışı ekonomik faaliyetlere yönelimleri azalacaktır.

Son olarak, AB ile ilişkilere değinmek gerekirse, Covid-19 pandemisinin başlamasından hemen önce Brüksel'de Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Michel ve Avrupa Komisyonu Başkanı von der Leyen ile yaptıkları görüşmenin ardından Michel'in dile getirdiği gibi, AB ile Türkiye arasındaki siyasi diyaloğun kısa, orta ve uzun vadede güçlenmesi ve işbirliğinin artması gerekmektedir. Bu bağlamda, AB'nin Türkiye'ye destek vermesi önem taşımaktadır. Söz konusu destek esas itibariyle AB'nin yararınadır, zira mülteciler Türkiye'de uyum içinde, istikrarlı biçimde yaşadıkları takdirde Avrupa'ya gitme istekleri ve dolayısıyla Avrupa üzerindeki baskı da azalacaktır.

KAYNAKÇA

Akay Ertürk, S. (2020), Koronavirüs Salgınının Türkiye'deki Suriyelilere Etkileri Üzerine İlk İzlenimler, *Göç Dergisi*, 7(1), 121-146.

Altaş, M. ve Yıldırım, Ö. (2020, Şubat 28), *AK Parti Sözcüsü Çelik: Artık mültecileri tutabilecek durumda değiliz.* 8 Aralık 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-sozcusu-celik-artik-multecileri-tutabilecek-durumda-degiliz/1747670 adresinden erişildi.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2015, Kasım 25). *AB-Türkiye İşbirliği: Türkiye için 3 milyar € tutarında Mülteci Fonu.* 7 Aralık 2020 tarihinde https://www.avrupa.info.tr/tr/news/ab-turkiye-isbirligi-turkiye-icin-3-milyar-eu-tutarinda-multeci-fonu-4591 adresinden erişildi.

Castles S. ve Miller, M. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan.

Council of the European Union. (2016, Şubat 3). *Refugee facility for Turkey: Member states agree on details of financing.* https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/03/refugee-facility-for-turkey/ adresinden erişildi.

CNNTürk (2012), Basında Bugün (31.07.2012) – Star Gazetesi "Harita Çizip Hayal Kuruyorlar", https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/2012/07/31/basinda.bugun.31.07.2012/14745/index.html?page=17 (Erişim Tar. 6 Aralık 2020)

Deutsche Welle. (2019, Temmuz 22). *Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşması'nı askıya aldık.* 7 Aralık 2020 tarihinde https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-geri-kabul-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-ask%C4%B1ya-ald%C4%B1k/a-49699277 adresinden erişildi.

Deutsche Welle. (2020). *Bir göçememe hikâyesi: "Her yere gidiyoruz, bir yere yetişemiyoruz".* 5 Aralık 2020 tarihinde https://p.dw.com/p/3bJEb adresinden erişildi.

Doğruluk Payı. (2020). *COVID-19 Nedeniyle Sığınmacıların %69'u İşini Kaybetti.* 15 Ekim 2020 tarihinde https://www.dogrulukpayi.com/bulten/covid-19-un-turkiye-deki-siginmacilara-etkileri adresinden erişildi.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler-Toplumsal Kabul ve Uyum.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi.* Orion Kitabevi.

Euronews. (2020, Aralık 17). *AB'den 6 milyar euroluk sığınmacı yardım anlaşmasının 780 milyon euroluk son kısmına imza.* 25 Şubat 2021 tarihinde https://tr.euronews.com/2020/12/17/ab-den-6-milyar-euroluk-siginmaci-yardim-anlasmasinin-780-milyon-euroluk-son-kismina-imza adresinden erişildi.

European Commission. (2016, Aralık 8). *Commission reports on progress made under the European Agenda on Migration*. 11 Nisan 2022 tarihinde http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4281_en.htm adresinden erişildi.

European Commission. (2018, Nisan 17). *Commission Staff Working Document Turkey 2018 Report.* 7 Aralık 2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtablolar/20180417-turkey-report.pdf adresinden erişildi.

European Commission. (2019, Aralık 10). EU Facility for Refugees in Turkey: €6 billion to support refugees and local communities in need fully mobilised. 7 Aralık 2020 tarihinde https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/eu-facility-refugees-turkey-eu6-billion-support-refugees-and-local-communities-need-fully-mobilised-2019-12-10_de adresinden erişildi.

Göç Araştırmaları Derneği. (2020). *Türkiye-Yunanistan Sınırında Neler Oldu? 27 Şubat-27 Mart 2020 Haber Derlemesi.* 12 Ocak 2021 tarihinde https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/160/turkiye-yunanistan-sinirinda-neler-oldu..pdf adresinden erişildi.

Göçmen Dayanışması. (2020). *Pazarkule/Evros'tan Notlar 20-21 Mart.* 5 Aralık 2020 tarihinde http://gocmendayanisma.com/2020/03/22/pazarkule-evrostan-notlar-20-21-mart-notes-from-pazarkule-evros-20-21-march/ adresinden erişildi.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2018). *Türkiye – Nüfus ve Sağlık Araştırması.* 10 Aralık 2020 tarihinde www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf adresinden erişildi.

Hak İnisiyatifi. (2020, Mart 19). *Türkiye-Yunanistan Sınırı Göçmen Krizi Raporu.* 5 Aralık 2020 tarihinde https://hakinisiyatifi.org/turkiye-yunanistan-siniri-gocmen-krizi-raporu.html adresinden erişildi.

Heinrich Böll Stiftung. (2020, Mayıs 18). *Göçmen ve mültecilerin pandemi günlerinde Türkiye'de sağlık hizmetlerine erişimi.* 12 Kasım 2020 tarihinde https://tr.boell.org/tr/2020/05/18/gocmen-ve-multecilerin-pandemi-gunlerinde-turkiyede-saglik-hizmetlerine-erisimi adresinden erişildi.

International Crisis Group. (2020, Mart 4). *COVID-19'un Gölgesinde AB-Türkiye Göçmen Krizi.* 10 Aralık 2020 tarihinde https://www.crisisgroup.org/tr/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/covid-19un-golgesinde-ab-turkiye-gocmen-krizi adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi (2020, Mart 4) *Pazarkule Sınır Kapısı Ziyareti Raporu*. 10 Aralık 2020 tarihinde https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=15576&Desc=%C4%B0stanbul-Barosu-%C4%B0nsan-Haklar%C4%B1-Merkezi-Pazarkule-S%C4%B1n%C4%B1r-Kap%C4%B1s%C4%B1-Ziyareti-Raporu adresinden erişildi.

Mardin, D., Özvarış, Ş. B., Sakarya, S., Kayı, İ., Gürsoy, G., Yukarıkır, N. ve Başpınar, A. (2020). Covıd-19 Sürecinde Türkiye'de Göçmen ve Mültecilerin Durumu. *Sağlık ve Toplum Özel Sayı,* 112-118.

Mazlum-Der. (2020). *Yunanistan-Türkiye Sınırında Yaşanan Mülteci Dramı: Gözlem Raporu.* 5 Aralık 2020 tarihinde https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/yunanistan-turkiye-sinirinda-yasananmulteci-/1205 adresinden erişildi.

Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2021). *Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar.* 10 Ocak 2021 tarihinde https://multeciler.org.tr/suriyelilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/ adresinden erişildi.

Özer, Y. (2017). Mülteci Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Yansımaları. Y. Gülcan, S. Akgüngör ve Y. Kuştepeli (Ed.), *Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği* (s. 37-69). İKV Yayınları.

Öztürk, N. Ö. ve Soykan, C. (2019). *Üçüncü Yılında AB – Türkiye Mutabakatı: Hukuki Bir Analiz.* 10 Aralık 2020 tarihinde https://www.gocarastirmalaridernegi.org/tr/yayinlar/analizler/54-ucuncu-yilinda-ab-turkiye-mutabakati-hukuki-bir-analiz adresinden erişildi.

Takvim Gazetesi. (2020, Mart 9). *Son dakika: AB'den flaş Türkiye açıklaması: 18 Mart mutabakatını nasıl tamamlayacağımızı görüştük.* 10 Aralık 2020 tarihinde https://www.takvim.com.tr/guncel/2020/03/09/son-dakika-abden-flas-turkiye-aciklamasi-18-mart-mutabakatini-nasil-tamamlayacagimizi-gorustuk adresinden erişildi.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2016). *18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi. 7* Aralık 2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2019). *Türkiye'de Geçici Koruma.* 11 Nisan 2022 tarihinde https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2020a). *Türkiye'de Geçici Koruma".* 11 Nisan 2022 tarihinde https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2020b, Mart 31). *Göç İdaresi Başkanlığı on* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/Gocidaresi/status/1244884202425929729/photo/1.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). *İkamet İzinleri.* 11 Nisan 2022 tarihinde https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri adresinden erişildi.

T.C. Resmi Gazete. (2019, Eylül 18). *Cumhurbaşkanlığı Genelgesi – Konu: AB ile Vize Serbestisi Diyaloğu Süreci.* 10 Aralık 2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/09/20190918.pdf adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

T24. (2020). *Yunanistan Başbakanı Miçotakis: Başkalarının aldığı kararların sonuçlarına biz katlanmayacağız.* 12 Ocak 2021 tarihinde https://t24.com.tr/haber/yunanistan-basbakani-micotakis-baskalarinin-aldigi-kararlarin-sonuclarina-biz-katlanmayacagiz,863775 adresinden erişildi.

Uluslararası Af Örgütü. (2020, Mart 7). *Açıklayalım: Yunanistan sınırındaki durum.* 12 Ocak 2021 tarihinde https://www.amnesty.org.tr/icerik/aciklayalim-yunanistan-sinirindaki-durum adresinden erişildi.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2017, Temmuz 12). *Mediterranean Update: Migrant Flows Europe: Arrivals and Fatalities.* 4 Aralık 2020 tarihinde https://www.iom.int/infographics/mediterranean-update-migration-flows-europe-arrivals-and-fatalities-18-june-2017 adresinden erişildi.

UNHCR. (2014). *A record 33.3 million now displaced by war worldwide, as one family flees inside Syria every 60 seconds – Report.* 3 Aralık 2020 tarihinde https://www.unhcr.org/news/press/2014/5/5371e2bbe13/record-333-million-displaced-war-worldwide-family-flees-inside-syria-60.html adresinden erişildi.

UNHCR. (2019). *Durable Solutions for Syrian Refugees.* 11 Nisan 2022 tarihinde https://data2.unhcr.org/en/documents/download/70892 adresinden erişildi.

UNHCR. (2020). *3RP Regional Strategic Overview.* 11 Nisan 2022 tarihinde https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73116 adresinden erişildi.

UNHCR. (2021). *Refugee Data Finder.* 11 Nisan 2022 tarihinde https://www.unhcr.org/refugee-statistics/#:~:text=Forcibly%20displaced%20people%20worldwide,80%20million%20at%20mid%2D2020 adresinden erişildi.

UNHCR Syria Regional Refugee Response. (2020). *Durable Solutions.* 11 Nisan 2022 tarihinde http://data2.unhcr.org/en/situations/syria_durable_solutions adresinden erişildi.

VOA Türkiye. (2020a, Ağustos 21). *Salgınla Birlikte Unutulan Sorun: Mülteciler.* 20 Ekim 2020 tarihinde https://www.amerikaninsesi.com/a/salginla-birlikte-unutulan-sorun-multeciler/5552444.html adresinden erişildi.

VOA Türkiye. (2020b, Haziran 20). *Mülteciler Pandemi Sürecinden Nasıl Etkilendi?".* 20 Ekim 2020 tarihinde https://www.amerikaninsesi.com/a/multeciler-pandemi-surecinden-nasil-etkilendi/5470664.html adresinden erişildi.

TÜRKİYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI VE SURİYELİLER

Eren TOPUZ*

GİRİŞ

Günümüz modern devletleri, istisnaları olmakla birlikte, ulus-devlet olarak yapılanmışlardır. Bu devlet yapısı, meşruiyetini kurucu unsuru olan ulusun güvenliğini ve çıkarlarını korumaya dayandırırken, yarattığı ulus-devlet vatandaşı ile de bir dışarıya kapanma gerçekleştirmektedir. Bunun bir sonucu olarak, o ülkenin vatandaşı olmayanlar, "yabancı'' olarak sınıflandırılmaktadır (Brubaker, 2009). Ulusal sınırları üzerinde hâkimiyete sahip olan ulus-devletler, bu sınırları yabancılara açıp açmama konusunda da karar verici konumdadır. Bir ülkenin ulusal sınırlarına legal ya da illegal şekilde girerek uluslararası koruma talep eden yabancılarla ilgili ise uluslararası hukukta farklı statüler bulunmaktadır.

2011 yılında Suriye'de iç savaşın başlaması ile birlikte Türkiye'ye göçen Suriyelilerin, Türkiye'nin göç tarihindeki yeri, hukuki konumu ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerine etkilerinin ele alınacağı çalışmanın ilk bölümünde, uluslararası koruma statüleri olan mülteci ve sığınmacı ile göçmen kavramları açıklanacak, farklı noktaları belirtilecek, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nden bahsedilecek ve Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin, neden bu üç kavramdan birisi ile tanımlanmadığı ifade edilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde, Türkiye'deki Suriyelilerin mevcut hukuki statüsünün doğru anlaşılabilmesi için, Türkiye Cumhuriyeti'nin göç politikalarının yıllar içinde nasıl değişimlerden geçtiği ve şu anda "yabancılara" yönelik nasıl bir politika yürüttüğü, yıllar içinde bu alanda çıkardığı kanunlar üzerinden yorumlanmaya çalışılacaktır. Türkiye'nin göç politikasının nedenleri ile birlikte

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Yüksek Lisans Programı öğrencisi, e-posta: erntpz@gmail.com.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anlaşılmasının, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin mevcut hukuki durumunun anlaşılmasında ve yaşanan sorunlara gerçekçi bir çözüm üretilebilmesinde önemli olduğu belirtilmelidir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye'deki Suriyelilere sağlanan geçici koruma statüsünün, uluslararası koruma statüleri ile farklarının neler olduğu, kanun maddeleri karşılaştırılarak açıklanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye'deki Suriyelilerin varlığının Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişki üzerindeki etkisi, Vize Serbestisi ve Geri Kabul Anlaşması süreci ve iki tarafın bu süreç boyunca politikalarında yaşanan değişimler, taraflar arasında yapılan zirveler ve imzalanan anlaşmalar üzerinden kronolojik olarak incelenecektir. Bu bölümde ayrıca, taraflar arasında imzalanan anlaşmalara temel oluşturan düzensiz göç, geri kabul, birebir formülü gibi kavramlar açıklanacak, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan anlaşmalarının ne kadar sonuç verdiği yorumlanacaktır.

1. KAVRAMLAR

İç savaş sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeliler için gerek medyada gerek siyasilerin söylemlerinde gerek halk arasında, "Suriyeli sığınmacılar" (Birgün Gazetesi, 2020), "Suriyeli mülteciler" (Tokyay, 2020), "Suriyeli Göçmenler" (Ulusoy, 2020), "Geçici koruma altındaki Suriyeliler" (Boztepe, 2019) gibi birbirinden farklı kavramlar kullanılmaktadır. Her biri farklı bir hukuki statüyü ifade bu kavramların birbiri ile karıştırılmaması hem devletin hem de Suriyelilerin hak ve yükümlülüklerinin bilinmesi ve tartışmaların doğru bir düzlemde ilerlemesi açısından önemlidir.

İlk olarak göçmen ifadesi, yaşam standartlarını iyileştirmek için bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göçen insanları tanımlamak için kullanılmaktadır (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013, s. 37). Sığınmacı ya da mülteci kavramlarından farkı, hayati tehlike altında bulunmadan, kendi iradesiyle göç etme kararı vermiş olmasına vurgu yapılıyor olmasıdır. Dolayısıyla, savaş koşullarında Türkiye'ye gelen Suriyeliler için, sadece bir yerden başka bir yere göç ettikleri için göçmen kavramını kullanmak, mevcut durumu açıklamakta yeterli olmayacaktır.

Sığınmacı ifadesi, hayati tehlike koşulları nedeniyle yaşadığı ülkeden ayrılıp başka bir ülkeye geçen ve bu ülkede uluslararası koruma başvurusu yapıp, bu başvurunun sonucunu bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. Belirtmek gerekir ki, uluslararası koruma başvurusunun kabul edilmemesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

durumunda sığınmacı, ülkeyi terk etmek zorunda kalmaktadır (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013, s. 74). Sığınma hakkı ve bununla birlikte ilticaya başvuru hakkı, uluslararası hukukta tanınan haklardır. Bu nedenle devletler, ulusal sınırlarına giren sığınmacılar için "geri göndermeme" ilkesine uymaktadırlar. Geçici bir statüye sahip olan sığınmacıların, bu süreçte temel insani haklarından yararlanmaları ise devletlerin sorumluluğudur (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015).

Mülteci statüsü ise 1951 yılında Cenevre'de imzalanan "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme" (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, 2016) ile evrensel geçerliliği olacak şekilde tanımlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. Maddesi'ndeki, "Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda, başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır" fıkrasına dayanılarak hazırlanan sözleşmede, kişilere verilen haklar ve devletlere yüklenen sorumluluklar belirtilmiştir. Sözleşmenin birinci maddesinde kimlerin mülteci statüsünde değerlendirileceği şu şekilde açıklanmıştır:

> 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan Sözleşme'nin bu maddesinde zaman sınırlamasına neden olan "1 Ocak 1951'den önce" ifadesi 1967 yılında imzalanan New York Protokolü'nde şu şekilde düzenlenmiştir:

> ...Sözleşme'nin kabulünden bu yana, yeni mülteci ortamlarının ortaya çıktığını ve bu nedenle, söz konusu mültecilerin, Sözleşme'nin kapsamına giremeye bileceğini dikkate alarak, Sözleşme'deki tanımın kapsamına giren bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın eşit hukuki statüden yararlanmalarının arzu edilir olduğu dikkate alarak... (İnsan Hakları Derneği, 1999).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aynı şekilde, coğrafi sınırlamaya neden olan "Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda" ifadesi de genişletilmiş ve istisnaları olmakla birlikte imzacı devletlerin çoğu, sadece Avrupa'da değil, Dünya'nın herhangi bir yerinde yaşanan olayların sonucunda ortaya çıkan durumlarda da bu sözleşmeye uyacağını beyan etmişlerdir.

2. TÜRKİYE'DE HUKUKİ MEVZUAT VE YAKLAŞIM

Göç olgusu, coğrafi konumu nedeniyle Türkiye için doğal bir olgudur. Örneğin, Cumhuriyetin kurulduğu daha ilk yıllarda, 1923-1938 arası dönemde, ülkeye gelen göçmen sayısı 801 bin 818'dir (Kazgan, 1983, s. 1556). Dönemsel olarak bireysel ve kitlesel göç hareketlerinin merkezinde yer alan Türkiye'nin, bu hareketliliklere karşı farklı politikaları olmuştur. Cumhuriyetin ilk döneminde çıkarılan 1926 ve 1934 tarihli iskân kanunları, 1951 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi, 1994 Yönetmeliği, 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği, bu politikaların hukuki zeminini oluşturmuştur.

2.1. 1926 ve 1934 İskân Kanunları

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından ulus-devlet olarak kurulan yeni cumhuriyet, dışa kapanmasını 1926 ve 1934 tarihli iskân kanunları ile gerçekleştirmiştir. Nitekim 1926 tarihli kanunun ikinci maddesinde, "Türk harsından olmayanlar, göçmen olarak kabul edilmeyecektir" (Çağaptay, 2005) ifadesi kullanılarak konuya etnik kimlik üzerinden bir sınırlama getirilmiştir. Aynı şekilde, 1934 tarihli kanunun üçüncü maddesinde de göçmen tanımı yine etnisite üzerinden şöyle yapılmıştır:

> Türkiye'de yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. (T.C. Resmi Gazete, 1934).

Ayrıca kimlere mültecilik statüsü verileceğine dair de aynı maddede şu açıklama yapılmıştır:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> Türkiye'de yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4. maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiye'de yerleşmek isterler ve bunu yazı ile bulundukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler.

Söz konusu dördüncü maddede kimlere göçmen statüsü verilmeyeceği ise şu şekilde sıralanmıştır: "Madde 4 — A: Türk kültürüne bağlı olmayanlar, B: Anarşistler, C: Casuslar, Ç: Göçebe çingeneler, D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar." (T.C. Resmi Gazete, 1934).

Üçüncü maddeden anlaşılacağı üzere, yerleşmek amacıyla değil, zorunlu bir durum nedeniyle gelen sığınmacıların hepsi mülteci olabilmektedir. Göçmen ya da maddelerde kullanıldığı şekliyle muhacir ise, Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelen insanları tanımlamakta kullanılmıştır. Göçmen olarak Türkiye'ye yerleşebilmenin koşulu ise Türk kültürüne bağlı olmak olarak belirtilmiştir. Nitekim göçmen tanımı, 2006 tarihli İskân Kanunu'nda da "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır" (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2006) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle, iç savaş sonrası Türkiye'ye gelen Suriyelilerin büyük bir kısmı, halihazırdaki yasalar çerçevesinde göçmen olarak tanımlanamamaktadırlar.

2.2. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Coğrafi Sınırlama

Türkiye'nin mülteci tanımına yönelik yaklaşımı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi ile değişikliğe uğramıştır. Türkiye, "geri göndermeme" ilkesi ile hareket ederek sınırlarına giren ve koruma talep eden yabancıları sınır dışı etmemektedir. Bununla birlikte, mültecilik statüsünde coğrafi sınırlamaya neden olan Cenevre Sözleşmesi'ndeki "Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda" ifadesini günümüzde hala uygulayan iki Avrupa Konseyi üyesi ülke Monako ve Türkiye'dir. 1926 ve 1934 İskân Kanunları'nda olmayan bu coğrafi sınırlama, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden beri uygulanmaktadır. Bu nedenle, ülkeye Doğu ve Güney sınırlarından giriş yapan kişilere mülteci statüsü verilmemektedir. Dolayısıyla, iç savaş yüzünden Türkiye'ye gelen Suriyeliler de mevcut koşullarda mülteci statüsü alamamaktadırlar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.3. 1994 Yönetmeliği

1994 yılında çıkarılan "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile birlikte ise yabancılar ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu yönetmeliğe göre mülteci şöyle tanımlanmaktadır:

> Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeye dönmek istemeyen yabancı...

Sığınmacı kavramı ise, mülteciden farklı olarak, "Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeye dönmek istemeyen yabancı" (Mültecilerle Dayanışma Derneği, 2016) şeklinde tanımlanmıştır. Kısacası, Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü verilmemesi uygulaması devam ettirilmektedir. Yönetmelikte ayrıca, sınırlarda yaşanan göç hareketleri için de düzenlemeler yapılmış, sekizinci maddede şu ifadeler kullanılmıştır:

> Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerimiz saklı kalmak koşuluyla ve aksine bir siyasi karar alınmadıkça, nüfus hareketinin arazi avantajları da dikkate alınarak sınırda durdurulması ve sığınmacıların sınırı geçmelerinin önlenmesi esastır. İlgili makamlarca bu konuda gerekli ve etkin tedbirler alınır (Mültecilerle Dayanışma Derneği, 2016).

Ayrıca sınırlarda yaşanacak olası kitlesel göç durumlarında prosedürün nasıl işleyeceği açıklanmış, görevlendirmeler, kimlik tespiti, silahtan arındırma, kampların kurulması ve kamplara yerleştirme süreçlerinin nasıl yönetileceği ile ilgili kurallar belirtilmiştir.

2.4. 2013 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ile birlikte Suriye-Türkiye sınırında yaşanan hareketlilik sonucu 2012 yılında 14 bin 237, 2013 yılında 224 bin 665 Suriyeli, geçici koruma kapsamına alınmıştır (T.C. İçişleri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a). 2013 yılında hem uluslararası koruma hem de geçici koruma koşulları ile ilgili yeni düzenlemeler içeren "Yabacılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" isimli kanunun çıkarılması, sınırda sonraki yıllarda artan kitlesel göç hareketliliklerinin yönetilmesine hukuki bir zemin oluşturmuştur.

Kanunda, 1994 Yönetmeliği'nden farklı olarak uluslararası koruma kapsamındaki yabancılar, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olarak üç başlıkta sınıflandırılmaktadır. Mülteci ifadesinin tanımı aynı kalmakla birlikte, sığınmacı kavramı yerine kullanılmaya başlanan şartlı mülteci kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır:

> Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini, 1. maddesindeki mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak "Coğrafi Kısıtlama" ile kabul etmiştir. Buna göre şartlı mülteci; Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişidir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013).

İkincil koruma kavramı ise şöyle belirtilmiştir:

> Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak geri gönderildiği takdirde şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişilere verilen statü. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013).

Örnek vermek gerekirse, İran'da idama mahkum edilmiş bir kişi Türkiye'den uluslararası koruma talep ederse, geri gönderildiğinde idam cezası infaz edileceği için ve Türkiye'deki mülteci tanımına da uymadığı için ikinci koruma hakkından faydalanabilecektir.

Kanundaki bir diğer önemli yenilik ise, İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş olmasıdır. Kurulan yeni Genel Müdürlüğe, "Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Cumhurbaşkanınca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek", "Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek", "Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek" gibi önemli görevler yüklenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2018).

2.5. 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği

Mevcut düzenlemelerden anlaşılacağı üzere Türkiye, Avrupa dışından gelen göçmenlerin ülkeye yerleşmesine izin vermemektedir. Ancak başka bir ülkeye geçeceklerse, geçici bir süre için ülkede kalmalarına müsaade edilmektedir. Mevcut mülteci tanımlaması ve şartlı mülteci statüsü, bu uygulamanın hukuki alt yapısını oluşturmaktadır. Türkiye'nin, göç hareketlerinde hedef ülke olmak istemediği, aksine, transit geçiş ülkesi olarak pozisyon almak istediği bu uygulamalardan anlaşılmaktadır.

Aynı anlayış, iç savaş sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeliler için de geçerli olmuştur. Özellikle 2013 yılından sonra sınır kapılarında kitlesel geçişlerin artması ve bu geçişler sonucunda uluslararası koruma başvurularının bireysel olarak alınmasının güçleşmesi, bu kişilerin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi için Geçici Koruma Yönetmeliği'nin hazırlanmasını gerekli kılmıştır. Yönetmelik, 2013 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesindeki, "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir," ifadesine dayanılarak hazırlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2018).

91. maddeden anlaşılacağı şekilde geçici koruma statüsünde, uluslararası koruma statüleri olan mülteci, şartlı mülteci ve ikincil korumadan farklı olarak, yaşanan durumun aciliyetinin olması ve hareketliliğin kitlesel olmasına vurgu yapılmaktadır. Yine aynı maddede belirtildiği haliyle, yabancılara geçici koruma sağlayıp sağlamamak, Türkiye'nin karar verme yetkisine sahip olduğu bir konudur. Nitekim Türkiye, savaşın başlamasıyla sınırlarına gelen Suriyelilere açık kapı politikası uygulamayı tercih etmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.6. Geçici Koruma Statüsünün Uluslararası Koruma Statüleri ile Karşılaştırılması

Geçici Koruma Yönetmeliğinin altıncı maddesinde geri gönderme yasağı şu şekilde ifade edilmiştir:

> Bu Yönetmelik kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez (T.C. Resmi Gazete, 2014).

Yönetmelikte, geçici korumanın süresi ile ilgili ise herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Ancak 2011 yılında başlayan iç savaşın, 2020 yılının Ekim ayı itibari ile hala sürüyor olması ve Türkiye'nin halihazırda 3 milyon 600 binin üzerinde Suriyeli'yi geçici koruma kapsamında bulunduruyor olması, bu statüyü tartışmaya açmaktadır.

Yönetmeliğin yedinci maddesinin üçüncü fıkrasında, "Geçici korunanlar, Kanuna göre belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmaz" (T.C. Resmi Gazete, 2014) ifadesi kullanılmaktadır. Yine aynı yönetmeliğin 11'inci maddesine göre ise geçici koruma statüsü, Bakanlar Kurulu tarafından sonlandırılabileceği ifade edilmektedir.[1] Yönetmeliğin 14'üncü maddesinde de geçici korumanın Bakanlar Kurulu tarafından sonlandırılması durumunda, geçici korunanların ülkeyi terk etmesi beklenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Yine aynı maddede, geçici koruma altındaki kişilerin, menşei ülkelerine dönüşleri için verilecek sürenin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirleneceği belirtilmiştir.

Anlaşılacağı üzere geçici koruma statüsü, diğer uluslararası koruma statülerinden farklıdır. Kabul eden ülkelerin sahip olduğu karar verme yetkileri nedeniyle, bu statüden yararlananlar açısından güvencesiz bir durum yaratmaktadır. Temel haklar bağlamında bakıldığında, yönetmeliğin 25'inci maddesinde, geçici korunanlara verilen kimlik belgesinin kişilerin Türkiye'de

[1] Yönetmelikte belirtilen Bakanlar Kurulu, 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği referandumu ile kaldırılmıştır. Yeni sistemde bu kurum, Cumhurbaşkanlığı Kabinesi ismini taşımaktadır. Bu çalışmada Bakanlar Kurulu ifadesinden anlaşılması gereken, Cumhurbaşkanlığı Kabinesi'dir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalmalarına izin verdiği, ancak bu belgenin ikamet izni sağlamadığı belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Ayrıca ikamet izni olmadan, kimlik belgesi ile ülkede kalınan sürenin, Türkiye vatandaşlığına başvurmak için ülkede geçirilmesi gereken sekiz seneye dâhil edilmeyeceği de ifade edilmiştir. Buna karşın, uluslararası koruma kapsamındaki mültecilerin, şartlı mültecilerin ve ikincil koruma altındakilerin sahip olduğu yabancı kimlik numarasını içeren kimlik belgeleri, aynı zamanda ikamet izni yerine de geçmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013).

İstihdam alanında da geçici koruma kimlik belgesine sahip olanların çalışma izni alabilmesi için, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvurmaları gerekmekte ve Bakanlık uygun bulduğu takdirde çalışma izni alabilmektedirler. Ayrıca çalışabilecekleri sektörler de Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Oysa mülteci statüsündekiler ve ikincil koruma altındakilerin aldıkları kimlik belgeleri aynı zamanda çalışma izni yerine geçmekte ve çalışacakları sektörlerle ilgili herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013).

Geçici koruma altındaki yabancılara sağlanacak hizmetler, 26'ıncı maddede, "Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir" (T.C. Resmi Gazete, 2014) şeklinde belirtilmiştir. Bu maddeden anlaşılacağı şekilde, geçici koruma altındakilere söz konusu hizmetleri sağlamak konusunda, Türkiye'nin hukuksal bir zorunluluğu bulunmamaktadır.

Öyle ki, geçici koruma altına alınan Suriyelilerin, başka ülkelere geçişlerine dahi Göç İdaresi karar vermektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 44'üncü maddesinde bu durum, "Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların, geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye çıkışları Genel Müdürlüğün iznine tabidir" şeklinde ifade edilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Aynı maddenin ikinci fıkrasında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne, geçici koruma kapsamındaki yabancıların üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri için uluslararası kuruluşlarla anlaşma yetkisi verilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE DÜZENSİZ GÖÇ VE SURİYELİLER

Düzensiz göç kavramı, bir ülkeye belirlenen koşulların dışında, yasadışı yollarla giren ya da yasadışı yollarla çıkan kişilerin eylemlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Terimleri Sözlüğü'nde kavram şu şekilde açıklanmıştır:

> Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açısından ise geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur. (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013, s. 26).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de, 2015 yılında 146 bin 485, 2016 yılında 174 bin 466, 2017 yılında 175 bin 752, 2018 yılında 268 bin 3, 2019 yılında ise 454 bin 662 olmak üzere 5 yılda toplam 1 milyon 219 bin 368 düzensiz göçmen yakalanmıştır. Bu sayı, 2020 yılının ilk on ayı itibariyle 108 bin 249'dur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b). Görüldüğü üzere Türkiye'de, son yıllarda sürekli artan bir düzensiz göç hareketi vardır.

2019 yılında yakalanan düzensiz göçmenlerin 201 bin 437'si Afganistanlı, 71 bin 645'i ise Pakistanlıdır. Suriyeliler ise 55 bin 256 kişi ile üçüncü kalabalık grubu oluşturuyor. Bununla birlikte 12 bin 210 Filistinli, 12 bin 97 Iraklı, 8 bin 753 İranlı düzensiz göçmen yakalanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b). Bu çeşitlilik, Türkiye'nin farklı birçok ülkeden göçmenler için hedef ya da transit geçilecek bir ülke olarak tercih edildiğini göstermektedir.

İstatistiklerdeki düzensiz göçmenlerin bir kısmı Türkiye'ye girişleri sırasında, bir kısmı ise Türkiye'den çıkışları sırasında yakalanmıştır. Düzensiz göçmenlerin en çok yakalandığı iller, Doğu sınırında Ağrı ve Van, Batı'da ise İzmir, Aydın, Muğla, Çanakkale gibi Ege Denizi'ne kıyısı olan iller ve Yunanistan ile kara sınırı olan Edirne'dir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b). Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın verilerine göre, 2015-2019 arası beş yıllık dönemde denizlerde yakalanan toplam düzensiz göçmen sayısı 238 bin 158'dir. Bu süreçte denizlerde hayatını kaybeden düzensiz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

göçmen sayısı ise 654'tür (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b).

2015'in Ocak ve Şubat aylarında sırasıyla 688 ve 753 olan denizlerde yakalanan düzensiz göçmen sayısı, yaz aylarında büyük bir artış göstererek Temmuz ayında 12 bin 586, Ağustos ayında 17 bin 925'e ulaşmış ve bir kriz durumu ortaya çıkarmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b). Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı da 2014 yılında 1 milyon 519 bin 286 iken, 2015 yılında 2 milyon 503 bin 441'e çıkmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a). Denizlerde yakalanan düzensiz göçmenlerin hepsi Suriyeli olmamakla birlikte, Ege Denizi'nde durdurulan botlarda çok sayıda Suriyeli de mevcut bulunmuş ve yukarıda verilen istatistiklere dâhil edilmişlerdir.

Gerek Ege Denizi'nde yaşanan insani dramın uluslararası basın tarafından tüm dünyaya ulaştırılması ve yoğun bir kamuoyu baskısının ortaya çıkması, gerek yakalanan göçmenlerin hemen hepsinin Avrupa'ya geçmeye çalışıyor olması, gerekse de Türkiye'nin anormal düzeyde artan ülkeye düzensiz giriş ve ülkeden düzensiz çıkışları tek başına kontrol etmesinin mümkün olamaması, Avrupa Birliği'ni ve Türkiye'yi, 2013 yılında başlatılan Vize Serbestisi Diyaloğu ve aynı süreçte imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nı gözden geçirmek ve daha etkili çözümler bulmak için çalışmak zorunda bırakmıştır.

3.1. Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Vize Serbestisi Diyaloğu ve Geri Kabul Anlaşması

Geri kabul anlaşmaları, düzensiz göçmenlerin, menşei ya da transit olarak üzerinden geçtikleri ülkelere geri gönderilmeleri için izlenecek adımların belirlendiği uluslararası anlaşmalardır (Perruchoud ve Redpath-Cross, 2013, s. 35). Avrupa Birliği, sınır güvenliğini sağlamak ve düzensiz göç hareketliliğini önlemek amacıyla birçok ülke ile geri kabul anlaşmaları imzalamıştır. Öyle ki Avrupa Birliği, "koşulluluk ilkesi" bağlamında geri kabul anlaşmalarını, üyelik süreçlerinin ya da Schengen Bölgesi'ne dâhil olma süreçlerinin bir parçası haline getirmiştir.

2005 yılından beri tam üyelik müzakerelerinde bulunan Türkiye ile Avrupa Birliği arasında, 16 Aralık 2013 tarihinde Vize Serbestisi Diyaloğu başlatılmış, aynı tarihte iki taraf arasında bir Geri Kabul Anlaşması

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

imzalanmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Vize Serbestisi Yol Haritası'nda, Türkiye'nin yerine getirmesi beklenen yükümlülükler açıklanmıştır. Yol haritasıyla ilgili Avrupa Komisyonu, 2014 yılındaki raporunda Türkiye'nin, seyahat belgelerinin güvenliği, göç ve sınır yönetimi, kamu düzeni ve güvenliği ile temel hakları kapsayan 72 yükümlülüğün 62'sinin tamamen veya kısmen yerine getirdiğini belirtmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a).

16 Aralık 2013'te imzalanan Geri Kabul Anlaşması, 1 Ekim 2014'te yürürlüğe girmiş ve anlaşma kapsamında 3 yıllık bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Buna göre düzensiz göçmenlerin geri kabulü 1 Ekim 2017'de başlayacaktır. Bununla birlikte Türkiye, Komisyon'un açıkladığı Yol Haritası'nda bazı başlıklara çekince koymuş ve görüşlerin açıklandığı bir Meşruhatlı Yol Haritası oluşturmuş, Avrupa Birliği de vize serbestisi diyaloğunun Türkiye'nin Meşruhatlı Yol Haritası üzerinden devam etmesini kabul etmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a, s. 7).

Buna göre Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlamayı uygulamaya devam ederek Avrupa dışından yabancılara mülteci statüsü vermeyeceğini, bu sınırlamayı ancak Avrupa Birliği'ne tam üye olduktan sonra kaldırabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen Schengen Bölgesi'ne dâhil olmayan, dolayısıyla Türkiye'ye vize uygulamasını kaldırmayacak ülkelerden gelecek, düzensiz göçmenlerin geri kabulü ile ilgili talepleri değerlendirmeyeceğini açıklamıştır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a, s. 8).

Avrupa Birliği Bakanlığı, süreçle ilgili hazırladığı kılavuzda, Geri Kabul Anlaşması'nın düzensiz göçmenlerin kabulü ve uluslararası korumadan yararlanması gereken kişilerin hakların ile ilişkili olduğu belirtilmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

> Suriye'de yaşanan iç savaş sebebiyle ülkesini terk ederek Türkiye üzerinden AB'ye yasadışı yollarla geçen bir Suriye vatandaşı, AB müktesebatı çerçevesinde uluslararası koruma altında değerlendirileceğinden, Anlaşma kapsamında ülkemize iade edilemeyecektir. (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a, s. 19).

Bu cümleden anlaşılacağı üzere Anlaşma, geçici koruma altındaki Suriyelileri değil, diğer ülkelerden gelen düzensiz göçmenleri kontrol altına

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

almayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Suriyelilerin kitlesel göçünden önce de ortada bir düzensiz göç sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte Anlaşma, 2015 ve 2016 yıllarında Suriyeliler için atılacak adımlara dayanak teşkil etmesi açısından önemlidir.

3.2. Türkiye - AB Ortak Eylem Planı (15 Ekim 2015)

2015 yılının yaz aylarında, Ege Denizi'nde artan düzensiz göç hareketliliği ve buna bağlı olarak yaşanan insan kaçakçılığı faaliyetleri ile can kayıplarındaki artışlar, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin yaşanan insani krize karşı acil adımlar atmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda taraflar, 15 Ekim 2015'te bir Ortak Eylem Planı açıklamışlardır.

Bu plana göre ele alınacak konular şu şekilde sıralanmıştır:

> Suriyelilerin kitlesel akınının altında yatan nedenlerin irdelenmesi; geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve Türkiye'de bu kişilere ev sahipliği yapan bölgelerin desteklenmesi; (c) AB'ye düzensiz göç akımının önlenmesi amacıyla işbirliğinin artırılması (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015b).

Ayrıca Eylem Planı'nın, Vize Serbestisi Diyaloğu'nda verilen taahhütlerle uyumlu olduğu da belirtilmiştir. Ele alınacak konulardan anlaşılacağı üzere Eylem Planı, Vize Serbesti Diyaloğu'ndan farklı olarak, Suriyelilerin yaşadığı kriz üzerine hazırlanmış bir çalışmadır.

Eylem Planına göre Avrupa Birliği, Türkiye'ye üyelik sürecinde verilen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) fonlarının dışında, özel olarak bu konuda ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik yeni fonlar sağlayacağını belirtmiştir. Ayrıca düzensiz göçmenlerin kendi ülkelerine dönmeleri için ortak operasyonlar yapılabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'ye, Vize Serbestisi Diyaloğu süreci için ayrılan mali yardımın da artırılmasına karar verilmiştir. Türkiye'nin ise, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu sorunsuz şekilde uygulaması, göçmenleri kayıt altına alması ve Türkiye'de kaldıkları süre boyunca temel ihtiyaçlarının karşılaması öngörülmüştür. Ayrıca Türkiye'den, uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan ve Türkiye'den Avrupa'ya geçerken durdurulan düzensiz göçmenlerin, geri kabul edilebilmelerine yönelik işbirliğini artırması beklenmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015b).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3.3. 29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi

Ortak Eylem Planı'nın açıklanmasından bir ay sonra gerçekleşen zirvenin ardından taraflar, bir bildiri paylaşmışlardır. 29 Kasım 2015 tarihli Bildiri'ye göre, 2013'te imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nda 1 Ekim 2017'de başlanması planlanan geri kabul işlemleri öne alınarak, Haziran 2016'dan itibaren uygulanmaya başlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türk vatandaşları için Schengen vizesi uygulamasının da 2016 yılının Ekim ayında kaldırılması için mutabakata varılmıştır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015c).

Bildirinin altıncı maddesinde de Türkiye'nin, Suriyeliler için kendi kaynaklarından 8 milyar dolar harcadığı ifade edilmiş ve Avrupa Birliği, yük paylaşımı amacıyla "Sığınmacı Mali İmkanı" adında bir fon oluşturarak ilk aşamada 3 milyar avroluk bir kaynak sağlayacağını taahhüt etmiştir.

Avrupa Birliği tarafından taahhüt edilen yardımlar ve Türkiye'den Suriyelilerin koşullarını iyileştirmesi yönündeki beklentiler, iki tarafın da Suriyelilerin Türkiye'de kalması yönünde bir politika izlediğini göstermektedir. Bununla birlikte, düzensiz göç hareketliliğinin bir parçası olarak ele alınarak Ege Denizi'nde durdurulan ve uluslararası korunmaya ihtiyacı olan Suriyelilerin nasıl bir prosedürle karşılaşacağı ile ilgili net bir söylem ortaya konmamıştır.

3.4. 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi

Avrupa Birliği ve Türkiye, 18 Mart 2016 tarihinde bir zirve daha yapmış ve zirvenin ardından bir bildiri paylaşmışlardır. Paylaşılan bildirinin girişinde, 29 Kasım 2015'te imzalanan Ortak Göç Eylem Planı'nı uygulamakta kararlı olunduğu ifade edilmiştir. Bildiride ayrıca, "AB ve Türkiye bugün, Türkiye'den AB'ye gerçekleşen düzensiz göçü sonlandırmaya karar vermişlerdir." şeklinde güçlü mesajlar verilmiştir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

18 Mart Mutabakatı diye de bilinen Bildirinin birinci maddesinde, "20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecektir." denilmiş, ayrıca Türkiye'nin geri kabul ettiği düzensiz göçmenleri menşe ülkelere göndermesinin önüne geçmek için "Tüm göçmenler, ilgili uluslararası standartlar uyarınca ve geri göndermeme ilkesine uygun olarak korunacaktır," ifadesi kullanılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yine aynı maddede, Yunan adalarına geçen düzensiz göçmenlerin, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile işbirliği yapılarak kayıt altına alınması ve sığınma başvurularının bireysel olarak alınmasında mutabakat sağlanmış, sığınma başvurusunda bulunmayan ya da başvurusu kabul edilmeyenlerin ise Türkiye'ye iade edilmesinde anlaşılmıştır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

Bildirinin beşinci maddesinde ise vize uygulamasının kaldırılması için, şartların yerine getirilmesi kaydıyla tarih verilmiştir:

> Tüm beklentilerin karşılanması kaydıyla, en geç Haziran 2016 sonuna kadar Türk vatandaşlarına yönelik vize gerekliliklerinin kaldırılması amacıyla, Vize Serbestisi Yol Haritasının katılan tüm üye devletler bakımından yerine getirilmesine hız verilecektir.

Altıncı maddede Avrupa Birliği, Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında Türkiye'ye başlangıç aşamasında verilmesi planlanan 3 milyar avronun ödenmesini hızlandıracağını ve 2018 yılının sonuna kadar 3 milyar avroluk ek bir fonu hayata geçireceğini belirtmiştir.

3.5. Birebir Formülü

18 Mart 2016 tarihli bildirinin ikinci maddesindeki, "Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir diğer Suriyeli AB'ye yerleştirilecektir." ifadesi ile ilk defa, savaştan kaçan Suriyeliler de düzensiz göçmenler grubuna dâhil edilmiştir. "Birebir formülü" olarak bilinen bu uygulama ile Avrupa Birliği, yasadışı yollarla gelen Suriyelileri geri gönderip yasal yollarla başka Suriyelileri kabul ederek olası bir mülteci akınını kontrol etmeyi ve düzensiz göçün önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Nitekim ülkesindeki savaştan kaçarak Avrupa'ya ulaşan bir Suriyeli'nin üçüncü bir güvenli ülkeye geri gönderilmesi, sığınma hakkının ve "geri göndermeme" ilkesinin ihlal edilip edilmediği tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Üstelik bu formül kapsamında Avrupa ülkelerinin kabul edeceği kişi sayısına da sınırlama getirilmiştir. Buna göre ilk etapta 18 bin kişi, bu formül ile Avrupa ülkelerine kabul edilecek, sonrasında gönüllülük esasına dayanarak bu sayı 54 bine kadar çıkabilecektir. Ve taahhüt edilen kontenjan dolduktan sonra uygulama durdurulacaktır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2016). Bildiri paylaşıldığında, Türkiye'de 2 milyondan fazla Suriyeli geçici koruma kapsamında bulunuyordu.

Bununla birlikte, Geri Kabul Anlaşması gereği 4 Nisan 2016 tarihinde, ilk göçmen grubu, Yunanistan'dan İzmir'in Dikili ilçesine getirilmiş, sonrasında da Kırklareli'ndeki Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmiştir. Kabul edilen grupta Pakistan, Afganistan ve Bangladeşli 202 kişi yer alırken hiç Suriyeli bulunmamaktadır. Birebir formülü kapsamında ise Türkiye'den, Almanya'ya 32 Suriyeli, Finlandiya'ya da 11 Suriyeli, sığınma başvurusu yapabilmeleri için gönderilmişlerdir (Kutlu, Kahraman ve Karabulut, 2018). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, 4 Nisan 2016 tarihinden itibaren toplam 2 bin 139 kişi Geri Kabul Anlaşması kapsamında teslim alınmıştır. Bu kişilerin 755'i Pakistanlı, 414'ü Suriyeli, 198'i Cezayirli, 150'si Afganistanlıdır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020).

Birebir formülü kapsamında Avrupa ülkelerinin kabul ettiği Suriyeli sayısı ise 26 Haziran 2020 itibariyle 26 bin 135'tir. Bu grubun 9 bin 501'ini Almanya, 4 bin 549'unu Fransa, 4 bin 464'ünü Hollanda kabul etmiştir. Ayrıca bu formül dışında, 2014'ten beri üçüncü ülkelere yerleştirilen Suriyeli sayısı 16 bin 285'tir. Bu bağlamda Kanada, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aracılığıyla 4 bin 795, buna ek olarak da doğrudan 2 bin 645 Suriyeli'yi, Amerika 3 bin 944, İngiltere 2 bin 449 Suriyeli'yi kabul etmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2020 yılının Ekim ayı itibariyle Türkiye'de, 3 milyon 632 bin 363 Suriyeli, geçici koruma kapsamında bulunmaktadır. Suriyelilerin 59 bin 566'sı geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Geri kalan 3 milyon 572 bin 797'si ise kamplardan ayrılarak şehirlere yerleşmişlerdir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022b). Suriyelilerin hangi şehirlerde ikamet edecekleri Göç İdaresi tarafından belirlenmektedir. İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'da, 400 binin üzerinde Suriyeli yaşarken Kilis ise, %75,9 ile Suriyelilerin, yerli nüfusa oranla en yoğun yaşadığı ildir (Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2022).

Bununla birlikte, Türkiye'de doğan Suriyeli sayısı, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 2019 yılının Eylül ayındaki açıklamasına göre 450 bin civarıdır. Yine Soylu'nun açıklamasına göre Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

alan Suriyeli sayısı ise 110 bindir (Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2022). Ancak vatandaşlık alan 110 bin Suriyelinin hangi prosedürlerden sonra ve hangi şartlarda vatandaşlık aldıkları belirtilmemiştir. Nitekim ilk bölümde açıkladığımız üzere, geçici koruma kapsamında Suriyelilerin Türkiye'de kaldığı süre, vatandaşlık başvurusu yapabilmek için kalınması gereken süreye dâhil edilmemektedir.

Ayrıca 2019 yılının Mart ayında, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre, Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli sayısı yalnızca 31 bin 185'tir. Mülteci belgesi çalışma izni yerine geçerken, geçici koruma belgesinin bu izni kapsamadığını ve geçici koruma altındakilerin çalışma izni almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na başvurması gerektiğini belirtmiştik. Dolayısıyla şehirlerde yaşayan 3 milyonun üzerinde Suriyeli'nin hangi koşullarda geçimlerini idame ettirdikleri soru işareti oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği ile imzalanan anlaşmalar ile birlikte Suriyelilerin Avrupa sınırlarına yönelmelerinin de önüne geçilmiştir. Devam eden iç savaş nedeniyle ülkelerine de dönemeyen Suriyeliler, halihazırda güvenli bir ülke olan Türkiye'de, mevcut koşullarda hayatlarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Suriye'deki savaşın ne zaman ve nasıl sonuçlanacağı ile ilgili belirsizlikler, Türkiye'deki Suriyelilerin geleceklerini de tartışmaya açmaktadır.

Türkiye'deki mevcut göç politikası ve kanunlar, şu anda Türkiye'nin %4,3'ünü oluşturan Suriyelilerin entegrasyonunun önünü kesmektedir. Nitekim Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013 yılında başlatılan Vize Serbestisi Diyaloğu ile ilgili 2015 yılında hazırladığı kılavuzda "...düzensiz göçmenler için sadece bir geçiş ülkesi olmaktan çıkıp, aynı zamanda hedef ülke haline gelen Türkiye'de..." şeklinde bir ifade kullanmıştır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015a). Türkiye'nin göç hareketlerinde artık bir hedef ülke olduğunun kabullenilmesi, mevcut kanunlarda da değişiklik yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Diğer yandan Suriyelilerin Türkiye'de geçici koruma altında bulunması, Türkiye'nin hem iç hem de dış siyasetinde tartışılan bir konu haline gelmiştir. İç siyasette, şehirlerdeki demografik değişimler, kamu düzeni, Suriyeliler için devlet bütçesinden karşılanan ihtiyaçlar, entegrasyon politikaları ve vatandaşlık verilip verilmeyeceği gibi konular hem muhalefet partileri hem de iktidar partisi tarafından kamuoyunda tartışılan konulardır. Dış politikada ise,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriye'ye yapılan sınır ötesi askerî harekâtlar ve Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmaların sonuca varamaması gibi konular tartışılmaktadır.

18 Mart Mutabakatı'nda ifade edilen, 2016 yılının Ekim ayından sonra Türk vatandaşlarına Schengen vizesi uygulamasının kaldırılması, Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin şartları yerine getirmediği gerekçesiyle hayata geçirilmemiştir. Ayrıca yapılması öngörülen mali yardımın da belirlenen sürelerde gelmediği Türkiye'deki resmî kurumlar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Nitekim Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 22 Temmuz 2019'da yaptığı açıklama ile, Geri Kabul Anlaşması'nın askıya alındığını ve AB ile yürütülen sürecin bittiğini duyurmuştur (Deutsche Welle, 2019). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da 10 Ekim 2019 tarihinde yaptığı açıklamada, "40 milyar doları biz harcadık. O kadar daha harcar yolumuza devam ederiz ama kapıları da açarız," ifadelerini kullanmıştır (Gazete Duvar, 2019.

Ayrıca 2020 yılının Şubat ayında Suriye'nin İdlib kentindeki çatışmaların şiddetlenmesi ile Türkiye'ye doğru yeni bir göç dalgasının gerçekleşme endişesi ve 27 Şubat'ta hava saldırısı ile bölgede görevli 34 Türk Silahlı Kuvvetleri askerinin öldürülmesinin ardından Türkiye, ülkedeki yabancıların Avrupa'ya geçmesi için sınırlarını açacağını duyurmuş ve yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. Edirne sınırındaki hareketlilikle ilgili İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 3 Mart'ta yaptığı açıklamada, 130 bin 469 kişinin Yunanistan'a geçtiğini duyurdu (Erdoğan, 2020). Yunanistanlı bir gazetecinin Hükümet kaynaklarına dayandırdığı verilere göre ise sınır açıldıktan sonraki gün Yunanistan'a geçenlerin %64'ü Afgan, %19'u Pakistanlı, %5'i Türk, %4'ü ise Suriyeli'dir (Christides, 2020).

Sonuç olarak, sınırdan geçmek isteyenler içinde Suriyelilerin küçük bir grubu oluşturması, mevcut sorunun daha geniş bir çerçevede çözülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin mevcut göç politikasını ve buna dayanak teşkil eden kanunlarını yeniden düzenlenmesi ve özellikle mülteci tanımındaki coğrafi sınırlamayı kaldırması, Türkiye'de bulunan yabancılar için önemli bir güvence olacaktır. Bununla birlikte Avrupa Birliği'nin de uluslararası korumaya ihtiyacı olan yabancıları sınırlarından uzak tutma çabasını ve buna bağlı olarak imzalanan geri kabul anlaşmalarını insan hakları bağlamında gözden geçirmesi gerekmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'deki Suriyeliler özelinde ise, iç savaş bitse ve Avrupa sınırları açılmış olsa dahi, yıllardır Türkiye'de yaşayan ve burada bir hayat kuran milyonlarca Suriyeli'nin tamamen ülkeden çıkmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle Suriyeliler'in, Türkiye'nin demografik yapısının bir parçası olduğunu kabul etmek ve entegrasyon ile ilgili işlevsel bir politika geliştirerek uygulamak, gelecek için kaçınılmaz bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

Brubaker, R. (2009). *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*. Dost Kitabevi.

Birgün Gazetesi. (2020, Nisan 1). Çileleri bitmedi: Suriyeli sığınmacılar için virüs korkusu. 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.birgun.net/haber/cileleri-bitmedi-suriyeli-siginmacilar-icin-virus-korkusu-294204 adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği (2016, Aralık). *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme.* 1 Ekim 2020 tarihinde http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf adresinden erişildi.

Boztepe, M. (2019, Eylül 24). Geçici koruma altında 3,6 milyondan fazla Suriyeli bulunuyor. *Anadolu Ajansı* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gecici-koruma-altinda-3-6-milyondan-fazla-suriyeli-bulunuyor/1592460 adresinden erişildi.

Christides, G. (2020, Mart 6). *Giorgos Christides on* [Tweet]. Twitter https://twitter.com/g_christides/status/1235823092137484288?s=20.

Çağaptay, S. (2005). Türklüğe Geçiş: Modern Türkiye'de Göç ve Din. H. Gülalp (Ed.), *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus-Devletin Sorgulanması* (s. 86-111). Metis Yayınları.

Deutsche Welle. (2019, Temmuz 22). Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşması'nı askıya aldık. 5 Ekim 2020 tarihinde https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-geri-kabul-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-ask%C4%B1ya-ald%C4%B1k/a-49699277 adresinden erişildi.

Erdoğan, M.N. (2020, Mart 3). Bakan Soylu: Edirne'den Yunanistan'a geçen göçmen sayısı 130 bin 469. *Anadolu Ajansı* 5 Ekim 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/siginmacilar-avrupa-yolunda/bakan-soylu-edirneden-yunanistana-gecen-gocmen-sayisi-130-bin-469/1752577 adresinden erişildi.

Gazete Duvar. (2019, Ekim 10). Erdoğan'dan AB'ye: Kapıları açarız, mültecileri size göndeririz. 5 Ekim 2020 tarihinde https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/10/10/erdogan-eyyy-avrupa-birligi-kapilari-acariz/ adresinden erişildi.

İnsan Hakları Derneği. (1999, Kasım 30). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.ihd.org.tr/mtecer-hukuk-state-k-1967-protokol/ adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kaya, İ. ve Yılmaz Eren, E. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu-Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri* (No:55). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf.

Kazgan, G. (1983). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 1556-1562). İletişim Yayınları.

Kutlu, Ö., Kahraman, S. ve Karabulut, N. (2018), *Düzensiz Göçle Mücadele ve Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşmasının Analizi*. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi (Ed.), EU Integration and Irregular Migration (s. 427-441). Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Mültecilerle Dayanışma Derneği. (2016, Aralık). *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.* 2 Ekim 2020 tarihinde http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf adresinden erişildi.

Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (2022, Mart 24). 11 Nisan 2022 tarihinde https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ adresinden erişildi.

Perruchoud, R. ve Redpath-Cross, J. (2013), *Göç Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).

T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı (2015a). *Türkiye-AB Vize Serbestisi Diyaloğu.* 4 Ekim 2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/stib/TR-ABVizeSerbestisi.pdf adresinden erişildi.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2015b). *Türkiye-AB Ortak Eylem Planı* 4 Ekim 2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf adresinden erişildi.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2015c). *29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi* https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf adresinden erişildi.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2016). 18 Mart Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi. 4 Ekşm 2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf adresinden erişildi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2006, Eylül 26). *İskân Kanunu.* 2 Ekim 2020 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf adresinden erişildi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.* 2 Ekim 2020 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2018). *Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*. 3 Ekim 2020 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2020). Geri Alım. 5 Ekim 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/geri-alim adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022a). *Geçici Koruma*. 2 Ekim 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2022b). Düzensiz Göç. 4 Ekim 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler adresinden erişildi.

T.C. Resmi Gazete. (1934, Haziran 21). *İskân Kanunu.* 2 Ekim 2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf adresinden erişildi.

T.C. Resmi Gazete. (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği.* 3 Ekim 2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf adresinden erişildi.

Tokyay, M. (2020, Mayıs 29). Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli gençlerin yarısı gitmek, yarısı kalmak istiyor. 1 Ekim 2020 tarihinde https://tr.euronews.com/2020/05/29/arast-rma-turkiye-deki-suriyeli-genclerin-yarisi-gitmek-yarisi-kalmak-istiyor adresinden erişildi.

Ulusoy, E. (2020, Şubat 29). Suriyeli göçmenler Avrupa'ya giderse. 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/prof-dr-erol-ulusoy/suriyeli-gocmenler-avrupaya-giderse-6155291 adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE POZİTİF GÜNDEM VE MÜLTECİ İŞ BİRLİĞİNİN GELECEĞİ

Çiğdem NAS*

Türkiye-AB ilişkileri uzun yıllara dayanan geçmişi ile gerek ekonomik ve ticari boyutu, gerekse siyasi ve kültürel yönleri dolayısıyla önemini sürdürmektedir. 1963 Ankara Anlaşması ile başlayan ortaklık 1996'da gümrük birliği ile taçlanmış, 1999'da aday ülke olarak ilan edilen Türkiye 2005'te AB üyelik müzakerelerine başlamıştır. Ancak müzakereler başarı ile yürütülememiş, 2006'da Kıbrıs meselesi sebebiyle sekiz faslın açılmaması ve hiçbir faslın geçici olarak kapatılamaması kararı ve Sarkozy Fransası ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin vetoları sürecin fiilen işlememesine yol açmıştır. Müzakerelerde son fasıl Haziran 2016'da açılan 'Mali ve Bütçesel Hükümler' faslı olmuştur. O günden bugüne müzakere süreci 2018 yılında Konsey tarafından açıklandığı gibi fiilen durmuş ve ilişkileri canlandırmak için ortaya atılan gümrük birliğinin güncellenmesi süreci de başlatılamamıştır.

Türkiye AB tarafından Kopenhag kriterlerinin siyasi yönlerinde geriye gitmek ve "Avrupa'dan giderek uzaklaşmak" yüzünden eleştirilirken, son dönemde Doğu Akdeniz'deki sürtüşmeler de ikili ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Ancak Ekim ayındaki zirvede önerilen pozitif gündem ilişkilerin yeniden canlandırılması için bir fırsat sunmaktadır. Bu makalede AB-Türkiye ilişkilerinde pozitif gündem bağlamında mülteci işbirliğinin önemi ve etkileri değerlendirilecektir.

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, İktisadi Kalkınma Vakfı Genel Sekreteri, e-posta: cnas@ikv.org.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE POZİTİF GÜNDEM

Türkiye'nin AB katılım süreci fiilen donmuştur. AB Konseyi bugüne kadar, müzakerelerin resmen durdurulması ya da adaylık statüsünün geri alınması yönünde bir karar vermemiştir. Ancak yukarıda bahsedildiği üzere, Haziran 2016'da açılan fasıldan sonra yeni fasılların açılması mümkün olmamıştır. Genel İşler Konseyi 2018 yılında aldığı kararla müzakerelerde yeni fasılların açılmasının düşünülmediğini belirtmişti:

> Konsey Türkiye'nin AB'den daha da uzaklaşmakta olduğunu not eder. Bu nedenle Türkiye'nin katılım müzakereleri efektif olarak durma noktasına gelmiştir ve yeni fasılların açılması veya kapatılması düşünülmemektedir; AB-Türkiye Gümrük Birliğinin modernizasyonuna yönelik yeni çalışmalar öngörülmemektedir. (Council of the EU, 2018)

Türkiye'nin AB'den uzaklaşması Türkiye'de özellikle 15 Temmuz sonrasında güvenlik kaygılarının artması ile ortaya çıkan duruma işaret etmektedir. 21 Temmuz 2016'da ilan edilen olağanüstü hâl 19 Temmuz 2018'e kadar sürdü. Bu süreç içinde Türkiye'de önemli bir değişim gerçekleşti ve 16 Nisan 2017'de yapılan referandum ile Cumhurbaşkanlığı sistemine geçildi. Bu dönem içinde gerçekleşen hak ihlalleri, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı konusundaki eksiklikler ve yürütmeyi güçlendiren ve yürütme karşısında yasama ve yargı erklerini zayıflatan yeni sistem AB ve Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi tarafından sıklıkla eleştirildi. AB adayı ülkelerin yerine getirmesi beklenen Kopenhag kriterlerine aykırı olduğu ifade edildi ve yeni rejimin demokratik denge ve denetleme mekanizmaları tarafından sorunlu olduğu vurgulandı[1]. Bu görüşler doğrultusunda, Türkiye ile yeni fasılların açılmaması görüşü AB içinde ağırlık kazandı. Ancak Avrupa Parlamentosu raporlarında üyelik müzakerelerinin kesilmesi çağrısına rağmen, Konseyde bu konuda çoğunluk görüşü oluşmadığı için resmen müzakerelerin durdurulması mümkün olmadı.

Türkiye-AB ilişkilerinin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü kriterleri sebebiyle durma noktasına gelmesini takiben, dış politikadaki gerilimler ilişkileri daha da sorunlu bir aşamaya taşımıştır. AB'ye giderek yakınlaşmak için katılım öncesi süreç içinde olması gereken bir aday ülke olan Türkiye'nin AB'den uzaklaşması hızlanmış ve çatışma içeren bir hal almıştır.

1 Bakınız: (Avrupa Komisyonu, 2018).

Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında hidrokarbon kaynakları bulmak için sismik arama faaliyetleri AB tarafından eleştirilmiş, uluslararası hukuka aykırı olduğu ve AB üyesi olan Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin egemenlik haklarını ihlal ettiği belirtilmiştir. Yunanistan, Fransa ve Avusturya gibi bazı Üye Devletlerin desteği ile AB tarafından tanındığı adıyla "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin karasularında arama yapılmaması ve bu faaliyetlerin derhal durdurulması istenmiştir.

2019 yılında AB Konseyi tarafından Türkiye'yi caydırmak için bir dizi yaptırım kararı alındı. Bu yaptırımlar çok sert olmasa da, aday olan bir ülkeye karşı yaptırım aşamasına geçilmesi Türkiye-AB ilişkileri açısından oldukça düşündürücüdür:

> Türkiye'nin süregiden ve yeni yasadışı sondaj faaliyetleri ışığında, Konsey Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması müzakerelerini askıya almaya karar verir ve halihazırda Ortaklık Konseyi ve AB-Türkiye yüksek düzeyli diyalog toplantılarını yapmamayı kabul eder. Konsey Komisyonun Türkiye'ye 2020 katılım öncesi yardımını azaltma yönündeki teklifini onaylar ve Avrupa Yatırım Bankasını Türkiye'ye yönelik özellikle devlet destekli borçlanma olmak üzere, borç faaliyetlerini gözden geçirmeye davet eder. (Council of The EU, 2019).

Temmuz 2020 ve sonrasında, başta Almanya'nın ve AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in çabaları ile ilişkilerdeki bu aşağı yönlü sarmaldan kurtulmak ve düzlüğe çıkabilmek için farklı bir yaklaşım benimsendi. Yunanistan ve Türkiye arasında gerilimi düşürmeye yönelik çabalar ve istikşafi görüşmelerin yeniden başlatılması kararı AB tarafından olumlu karşılandı. Hidrokarbon arama faaliyetlerinin Kıbrıs açıklarında ve Ege'de devam etmesi buradaki karasuları ve kıta sahanlığı konularında Türkiye ile GKRY ve Yunanistan arasında uzlaşı olmaması sebebiyle gerilimi tırmandırmıştı. Ayrıca Libya'da Türkiye'nin merkezi hükümete destek vermesi Hafter güçlerine destek veren bazı AB üyesi devletlerle ters düşmesine yol açmıştı. 27 Eylül 2020'de Azeri ve Ermeni güçler arasında Dağlık Karabağ'da başlayan çatışmalar sonrasında Türkiye'nin Azerbaycan'a destek vererek müdahil olması da Türkiye'nin bölgesel aktör olarak önemini ortaya koydu ve aday ülke olmanın ötesinde AB ile aynı coğrafi alan içinde etkisini artıran bir ülke olarak ilişkilerin onarılması ve sürdürülebilir bir çerçeveye oturtulması ihtiyacını artırdı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İlk olarak 1-2 Ekim 2020'deki AB Konseyi sonuç belgesinde yer alan pozitif siyasi gündem önerisi ilişkilerin düzeltilmesi ve geliştirilmesi için ticaretin kolaylaştırılması, gümrük birliğinin güncellenmesi, yüksek düzeyli diyalog toplantılarının yeniden başlatılması, göç konusunda işbirliğinin devamı ve halklar arası temasların artırılmasını içeriyordu. Konsey sonuç belgesinde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki güven artırıcı önlemler olumlu karşılanmakla birlikte, bu çabaların daha da artırılması ve genişletilmesi gereğine dikkat çekiliyordu. Türkiye'nin Kıbrıs'ın egemenlik haklarına saygı göstermesi talep edilirken, Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için görüşmelerin yeniden başlatılması ve Doğu Akdeniz sorunlarına çözüm bulmak için çok taraflı bir konferansın toplanması için hazırlıklara başlanması isteniyordu.

1-2 Ekim tarihlerindeki Zirvede ilk olarak açıklanan pozitif gündem önerisi şu şekilde formüle edilmişti:

Yunanistan ve Kıbrıs'a karşı yasadışı faaliyetlerinin durdurulması için yapıcı çabaların devam etmesi koşuluyla, AB Konseyi, özellikle Gümrük Birliğinin modernizasyonu ve ticaretin kolaylaştırılması, halklar arası temaslar, yüksek düzeyli diyaloglar, 2016 AB-Türkiye bildirisi doğrultusunda göç konularında devam eden işbirliği üzerinde durarak, pozitif bir siyasi AB-Türkiye gündemi başlatmayı kabul etmiştir. (General Secretariat of the Council, 2020)

Bu doğrultuda AB Konseyi Başkanı Charles Michel, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ve Komisyon Başkan Yardımcısı ve Dış ve Güvenlik politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell bir tasarı hazırlamakla görevlendirildi. Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında ve Ege'deki sismik faaliyetlerine devam etmesi halinde ise AB'nin kendi ve Üye devletlerinin çıkarlarını korumak için elindeki tüm araç ve imkanları kullanacağı belirtildi. Yani pozitif gündemin gerçekleşmesi Doğu Akdeniz ve Ege'deki faaliyetlerin durdurulması şartına bağlanırken, Türkiye'nin bu ikazlara uymayarak sismik aramalara devam etmesi halinde yaptırımların gündeme geleceği ifade ediliyordu.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sismik aramalarını durdurması ve AB üyesi devletlerin egemenlik hakkına saygı gösterilmesi şartına bağlanan pozitif gündem hemen uygulanmaya başlanmasa da, AB ve Türkiye arasındaki ilişkilerin ılımlaşmasına yol açtı. Türkiye ve Yunanistan arasında istikşafi/istişari görüşmelerin yeniden başlaması, Fransa ile mektup teatisi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonrasında eski suçlayıcı tonun terk edilmesi, Almanya Dışişleri Bakanı Maas'ın Türkiye ziyareti ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Brüksel ziyareti gibi gelişmeler Türkiye-AB ilişkilerinin düzelmesi için uygun koşulları yarattı.

Tabii asıl önemli gelişme, Türkiye'nin sismik araştırma gemilerini limana çekmesi ve Doğu Akdeniz ve Ege'de tartışmalı bölgelere göndermekten kaçınmasıydı. Bunun yanında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın AB Büyükelçileri ile bir toplantı yaparak AB'nin stratejik hedef olmaya devam ettiğini açıklaması, reformların hızlandırılacağı yönünde ifadelerde bulunması ve sonrasında açıklanan İnsan hakları eylem planı ve ekonomik reform paketi gibi adımlar da sürecin ilerlemesine katkıda bulundu (T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2021).

10-11 Aralık 2020 tarihlerinde yapılan AB Zirvesinde konu tekrar ele alındı (General Secretariat of the Council, 2020). Pozitif gündem önerisinin geçerliğini koruduğu belirtilirken, Türkiye ile ilişkilerin ABD ile koordine edileceği not edildi. Aralık zirvesi öncesinde AB'den Türkiye'ye yönelik yaptırım kararı çıkıp çıkmayacağı da çok tartışılmıştı. Özellikle Yunanistan ve Fransa gibi bazı Üye Devletler Türkiye'ye daha sert bir mesaj verilmesi ve ekonomik yaptırımlar uygulanması yönünde görüş belirtmişlerdi. Ancak Zirveden Türkiye'ye sunulan pozitif gündem seçeneğinin geçerliğinin devamı yönünde bir uzlaşı çıktı ve yaptırımlarla ilgili tartışma ertelenmiş oldu. Bu süre zarfında Doğu Akdeniz'de gerilimin tekrar yükselmemesi ve Nisan ayında Kıbrıs sorununa ilişkin ön görüşmelerin yapılacak olması pozitif gündemin bir süre daha gündemde tutulması ve yaptırım siyaseti yerine angajman siyasetinin tercih edilmesine yol açtı. Bunun yanında, ABD'de yeni bir yönetimin işbaşına geliyor olması ve Türkiye politikasının yeni ABD yönetimi ile eşgüdüm içinde yönlendirilmesi düşüncesi sonucunda, bu yeni dönemde ABD'nin Türkiye'ye yaklaşımı ve S-400 sorunu gibi sorunların nasıl çözüleceğini gözlemlemek için biraz daha süre geçmesinin olumlu olacağı görüşü hâkim oldu. Bir yandan olası yaptırımların gölgesi ilişkileri etkilerken, öte yandan masada olmaya devam eden pozitif gündem ilişkilerin canlandırılması için ümit vermeye devam etti. Türkiye'deki hassas ekonomik durum ve uluslararası yatırımlara olan ihtiyaç dikkate alındığında, yaptırımlardan kaçınmak ve AB ile ilişkileri canlandırmak pozitif gündemin hayata geçirilmesini daha da önemli hale getirdi.

25 Mart 2021 tarihindeki Zirveye sunulmak üzere, Avrupa Komisyonu ve Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Borrell'in de Türkiye-AB

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ilişkilerinin geleceğine yönelik bir rapor hazırlaması istenmişti. Bu raporun liderlerin Türkiye ile ilişkilerin geleceğine dair tartışmalarına ışık tutması bekleniyordu. Zirve sonuçlarına bakıldığında, Borrell'in raporunda da yer alan iki alternatifli stratejinin büyük ölçüde kabul edilmiş olduğu görüldü (European Council, 2021). Borrell raporunda Doğu Akdeniz'deki ılımlı ortamın devamına bağlı olarak Türkiye ile ilişkiler canlandırmak için bir dizi pozitif gündem önerdi (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2021). Ancak bu pozitif gündemin hayata geçirilmesi mümkün olmazsa ve Türkiye gerilim siyasetine geri dönerse, o zaman bir dizi yaptırımın uygulamaya koyulacağı ifade ediliyordu. AB zirvesi sonunda yayınlanan bildiride pozitif önlemlere yer verilirken, ilerde uygulanabilecek olası yaptırımlar maddeler halinde sıralanmadı. Bunun yerine Türkiye'ye uluslararası hukuka aykırı olarak tanımlanan tek taraflı eylemlerden kaçınması çağrısında bulunuldu ve böyle bir durumda, AB'nin kendisinin ve Üye Devletlerinin çıkarlarını korumak ve bölgesel istikrarı sağlamak için elindeki araç ve imkanları kullanmaktan kaçınmayacağı ifade edildi.

Zirve sonuç bildirisinde Türkiye ile ilişkiler bölümünün "Doğu Akdeniz" başlığı altında yer alması (European Council, 2021), AB'nin Türkiye konusuna bakışının genel çerçevesini de özetliyordu. Türkiye aday ülke konumunu devam ettirmesine rağmen, AB'nin bakışı Türkiye'yi komşuluk alanı içinde görmeye yönelikti. Üstelik dış politika alanında yaşanan sorunlar Türkiye'nin AB'nin çevresinde güvenlik açısından kritik bir ülke konumunda ele alınması sonucunu doğurmuş ve Türkiye'den söz edilirken bölgesel bir aktör ve partner ülke olarak söz edilmesine yol açmıştı. Katılım müzakerelerinin durma noktasına gelmesi ve siyasi sorunlar nedeniyle gümrük birliği güncellenme sürecinin dahi başlatılamaması adaylık sürecinin giderek gündemden düşmesine neden oldu. Bu süreç zarfında AB'nin genişleme ve yeni üye alımına bakışı da değişti. Sadece Türkiye değil, diğer adayların da üyeliğine son derecede temkinli bir yaklaşım hâkim oldu. Bu doğrultuda AB'nin gündeme getirdiği pozitif gündemi ilişkileri düzeltme ve canlandırma çabası olmanın yanında, Türkiye ile ortaklığa dayalı yeni bir döneme geçme hamlesi olarak da görebiliriz.

25 Mart Zirve sonuçlarına geri dönersek, AB liderleri Doğu Akdeniz'de sismik arama faaliyetlerinin durdurulmasının yarattığı gerilimi düşürücü adımları, Yunanistan ile Türkiye arasında ikili görüşmelerin başlamasını ve BM himayesinde Kıbrıs sorununa ilişkin görüşmeler yapılacak olmasını

memnuniyetle karşıladıklarını ifade etti. Bu ılımlı yaklaşımın devam etmesine bağlı olarak ve daha önceki AB Konsey sonuçlarında ifade edilen koşullar doğrultusunda, AB'nin Türkiye ile "aşamalı, orantılı ve geriye döndürülebilir" bir şekilde angaje olmaya hazır olduğu ifade edildi. Ortak yararın olduğu ve işbirliğinin geliştirileceği alanlar belirtildi ve bununla ilgili kararların Hazirandaki AB Konseyinde alınacağı açıklandı. Büyük ölçüde pozitif gündemin devamı olan bu alanlar şu şekilde sıralandı:

a) ekonomik işbirliği ile ilgili olarak, Komisyonu Türkiye ile Gümrük Birliğinin uygulanmasındaki mevcut sorunları ele almak için, tüm Üye Devletlere efektif olarak uygulanmasını sağlayarak görüşmeleri yoğunlaştırmaya davet ediyoruz; buna paralel olarak Konseyi de Gümrük Birliğinin modernizasyonu için yetkilendirme üzerinde çalışmaya davet ediyoruz…
b) Türkiye ile halk sağlığı, iklim ve terörizmle mücadele ve bölgesel konular gibi ortak konularda yüksek düzeyli diyalogları başlatmaya hazırız.
c) Komisyonu, Türkiye ile halklar arası temaslar ve hareketlilik konusunda işbirliğini güçlendirmenin yollarını araştırmaya davet ediyoruz. (European Council, 2021)

Zirve bildirisinde Türkiye'ye Doğu Akdeniz ve göç konusu üzerinden yaklaşan AB Konseyi, Doğu Akdeniz bölümünün ilerleyen satırlarında Türkiye'deki siyasi duruma değiniyor ve hukukun üstünlüğü ve temel hakların endişe yarattığını, son gelişmelerin Türkiye'nin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve kadın haklarına saygı yükümlülüklerine aykırı düştüğünü ve bu konularda diyaloğun AB-Türkiye ilişkisinin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu vurguluyordu. Kopenhag kriterlerinde vücut bulan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin kriterlere göreceli daha az yer verilmesi Türkiye'nin bir aday ülke değil, komşuluk alanındaki bir ülke olarak ele alındığını akla getiriyordu.

POZİTİF GÜNDEM VE TÜRKİYE-AB MÜLTECİ İŞBİRLİĞİ

AB'nin Türkiye ile ilişkilerde gerilimi azaltmak ve ilişkileri yeni bir rotaya sokmak amacıyla önerdiği pozitif gündemin en önemli unsurlarından birini mülteci işbirliği konusu oluşturdu. Bu konu özellikle 2015-16'da yaşanan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriyeli mülteci krizi sırasında ilişkilerin tam merkezine oturmuştu[2]. AB yetkilileri ve özellikle Almanya Başbakanı Angela Merkel Türkiye ile bu konuda işbirliği yapılması için çaba sarf etmiş ve ilişkilerin ve müzakere sürecinin canlandırılmasına yönelik bazı adımlar atılması karşılığında Türkiye'nin bu krizin atlatılmasında AB ile işbirliği yapmasını talep etmişti. Bu doğrultuda 29 Kasım 2015'te bir ortak eylem planı üzerinde anlaşmaya varılmış ve bunu 18 Mart 2016'da AB-Türkiye Zirvesinde kabul edilen AB-Türkiye Bildirisi izlemişti (European Council, 2016).

18 Mart Mutabakatı olarak anılan bildiri, Türkiye'den Ege adalarına geçişlerin durdurulmasını amaçlıyor ve Türkiye'ye iade edilecek her düzensiz göçmen için Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerden birinin AB ülkelerine yerleştirilmesini öngörüyordu. Bildirinin giriş cümlesi şuydu: "Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler, 20 Mart 2016'dan başlayarak Türkiye'ye geri gönderilecek"(European Council, 2016). Bunun yanı sıra, Türkiye'de ikamet eden Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 29 Kasım Ortak Eylem Planında öngörülen 3 milyar avroya 3 milyar daha eklenerek toplam 6 milyar avroluk bir bütçenin projelere aktarılması öngörülmüştü. Ayrıca AB üyesi devletlerin Suriyelileri kabul etmesi için bir gönüllü alım programı ve Türkiye ve AB'nin Suriye'deki durumun iyileşmesi için birlikte çalışması da kabul edilen maddeler arasındaydı.

Ancak 18 Mart Mutabakatı bütünüyle mülteci krizinin doğurduğu ihtiyacın ve AB'nin göç ve mülteci konusunu dışsallaştırma çabalarının bir sonucu olmasına rağmen, sadece bu konuyu içermiyordu. Bildiride yer alan 9 madde arasında Türkiye ve AB ilişkilerinin diğer alanları ile ilgili unsurlar bulunuyordu. AB ve Türkiye arasında mülteci krizinin aşılması için işbirliği sağlanırken, katılım müzakerelerinin canlandırılması ve gümrük birliğinin güncellenmesi gibi hedefler de benimseniyordu. Özellikle 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Anlaşması ile başlatılan vize serbestisi yol haritasının tamamlanması ve Haziran 2016'da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vize serbestliği hedefinin sağlanması uzlaşının itici gücünü oluşturuyordu.

Gelinen noktada, mülteci işbirliği özellikle FRIT olarak adlandırılan Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) kapsamında devam ederken, diğer alanlarda ilerleme sağlanamadı. Katılım müzakereleri fiilen durma noktasına gelirken, gümrük birliğinin güncellenmesi ve vize serbestliği

[2] Bakınız: (Nas, 2019)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

süreçlerinde de gelişme olmadı. FRIT kapsamında projeler sürerken özellikle mali işbirliğinin devam etmesi ve Türkiye'de kalmaya devam eden 4 milyona yakın mülteci için AB'nin adil ve eşit yük paylaşımında bulunması Türkiye'nin AB'ye ilettiği taleplerin başında geliyordu.

İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü için hazırlanan bir değerlendirme notunda Türkiye ve AB arasında mülteci işbirliğinin devamı konusunda şu öneride bulunuldu:

> AB Türkiye'ye ev sahipliği sürecinde yardım etmeye devam etmeli ve sorumluluk paylaşımını artırmalıdır. AB göç konusunu Türkiye'nin sorumluluğuna bırakmış ve mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için insani programları finanse etmiştir. Bu destek devam etmelidir. Çünkü pandemi sonrasındaki durum insani krizi daha da artırabilir. Türkiye, mültecilerin ülkede kalmaya devam edeceklerini varsayarak, mültecilerin kendi kendilerine yeterli olmalarını sağlamalıdır. (Godoy Rivas ve Batalla Adam, b. t.)

Brookings Enstitüsü tarafından yayınlanan diğer bir politika notunda ise Türkiye ve AB'nin mülteci konusunda birlikte çalışmasının önemine değinildi (Kirişçi ve Yavçan, 2020). Yazarlar özellikle Covid-19 pandemisinin mültecilerin sağlık ve güvenliklerini tehdit ettiğini ve Türkiye ve AB arasında 2016'da başlayan işbirliğinin devam etmesi gereğini vurguladı. Bu gibi rapor ve tespitlerde ortaya konulduğu üzere, Türkiye ve AB arasında mülteci işbirliğinin devamı pozitif gündem oluşturma çabalarının da merkezinde yer aldı. Pozitif gündem çabalarının birincil aktörleri arasında yer alan AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Borrell de bu konudaki işbirliğinin 18 Mart uzlaşısı çerçevesinde devamı yönündeki görüşlerini açıkladı ve Mart ayındaki Zirvede konunun gündeme geleceğini belirtti. Borrell konuyla ilgili şunları söyledi:

> Çok eleştirildi ama bu anlaşma somut sonuçlar doğurdu. Daha az insanın hayatını kaybetmesini sağladı. Düzensiz sınır geçişlerini azalttı. Türkiye'deki mültecilerin ve göçmenlerin durumunu iyileştirdi. Rakamlar ortada. Türkiye'deki mülteciler için yaklaşık 6 milyar avroyu sözleşmeye bağladık… Düzensiz göçün, can kayıplarının önlenmesi ve Türkiye'nin üzerindeki yük nedeniyle desteklenmesi ortak çıkarımızın bir parçası. (Çam, 2021)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

25 Mart'ta bir araya gelerek diğer konuların yanında Doğu Akdeniz ve Türkiye-AB ilişkilerini ele alan liderler pozitif gündem çerçevesinde işbirliğinin devamını vurguladılar. Gümrük birliğinin güncellenmesi, yüksek düzeyli diyalogların başlatılması ve halklar arası temaslar pozitif gündem önerileri arasında yerini alırken, Türkiye-AB ilişkilerinin öne çıkan konusunu oluşturan göç ve mülteci konusuna ise ayrıca yer verildi (European Council, 2021). Türkiye'nin 4 milyon civarında Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmasından takdirle söz edilirken, AB'nin mülteciler ve ev sahibi topluluklara yaptığı yardımını devam etmesi gereği vurgulandı. Komisyon, Türkiye'deki mültecilerin yanında Ürdün ve Lübnan'daki mültecilere yönelik finansmanın devamı için bir teklif hazırlamakla görevlendirilirken, göç yönetiminde Türkiye ile işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiği belirtildi. Bu işbirliğinin, sınırların korunması ve yasadışı göç ile mücadelenin yanı sıra, AB-Türkiye Bildirisi doğrultusunda düzensiz göçmen ve iltica talebi kabul edilmeyen sığınmacıların Türkiye'ye iadesini de içermesi noktası üzerinde duruldu. Borrell'in raporunda da bu nokta vurgulanıyor ve Türkiye'nin Ege adalarından 1450 düzensiz göçmeni geri alması talebinde bulunuluyordu (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2021). Ancak 18 Mart 2016 Türkiye-AB bildirisinin göç ve mülteci konusu dışında vize serbestliği, üyelik müzakerelerinin canlandırılması, gümrük birliğinin güncellenmesi, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin 72 bin kadarının AB üye devletlerinde yerleştirilmesi gibi maddelerin olduğunu da unutulmaması gerekiyor.

TÜRKİYE-AB MÜLTECİ İŞ BİRLİĞİNİN GELECEĞİ

Pozitif gündem önerilerinin önemli bir ögesini oluşturan mülteci işbirliğinin devamı konusu önemini koruyor. Covid 19 pandemisi insan hareketliliğini büyük ölçüde azaltsa da, iç karışıklıklar, savaşlar, ekonomik zorluklar ve iklim değişikliği gibi olay ve olgular göç hareketlerini tetiklemeye devam ediyor. Kendisi de bir AB adayı olan Türkiye'nin coğrafi konumu AB'ye yönelen göçlerde kritik bir konumda olması sonucunu doğurdu. Halihazırda Türkiye'de yaşayan ve geri dönmeleri ihtimalinin düşük olduğu uzmanlarca belirtilen (İzci, 2021)[3] Suriyelilerin yanında Irak, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerden gelen göçmenler Türkiye'deki göçmen nüfusunun artması

[3] Bakınız: (Erdoğan, 2019).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonucunu oluşturdu. Bu durum Türkiye'nin bir göçmen ülkesi olarak entegrasyon politikalarını daha detaylı düşünmesini gerektirirken, AB'ye yönelen göç hareketleri nedeniyle konunun Türkiye-AB ilişkilerinin merkezine yerleşmesine yol açtı. İşbirliğinin mali boyutu 25 Mart Konsey sonuçlarında görüldüğü gibi önemli bir boyutunu oluştursa da, sadece mali işbirliğine indirgenmeden daha geniş çerçevede ele alınması büyük önem taşıyor.

Küresel gündemin hızla değiştiği, AB'nin dijitalleşme ve yeşil mutabakat önceliklerinin Türkiye ile de yeni ve kritik işbirliği alanlarını oluşturduğu günümüzde iki tarafın giderek birbirine yaklaşması efektif bir işbirliğinin ön koşulunu teşkil ediyor. Pozitif gündemin hayata geçirilmesine engel oluşturabilecek gerilimlerden kaçınılması ve atılacak somut adımlarla ilişkilerin daha verimli ve sürdürülebilir bir zemine taşınması mülteci işbirliğinin sürdürülebilirliği açısından da gerekli. Her ne kadar Türkiye'nin üyelik perspektifi gündemden düşse de, AB ve Türkiye arasında bütüncül, işleyen ve yapıcı olan yegane çerçeveyi oluşturmaya devam ediyor. Bunun dışındaki formül arayışları bugüne kadar bütüncül, kapsamlı ve uygulanabilir bir alternatifin ortaya çıkmasını sağlayamadı. Bundan sonra da hemen uygulanabilir olmasa da üyelik perspektifinin geçerli olmaya devam etmesi, üyeliğin gerçekleşebileceği koşullar ortaya çıkana dek ise ilişkilerin mümkün olan en ileri seviyeye ulaşmasını sağlayabilecek önlemlerin alınması en akılcı yol olarak önümüzde duruyor. Bu doğrultuda gümrük birliğinin güncellenmesi, yeşil ve dijital gündem, mülteci işbirliği, dış politika ve güvenlik koordinasyonu, vize serbestliği, ulaştırma, enerji ve dijital ağlarda Avrupa şebekelerine Türkiye'nin dahil olması ilişkilerin canlanabileceği alanlar olarak pozitif gündemin de ötesine geçebilecek imkanlar sunuyor. Ancak her koşulda, bu işbirliklerinin hayata geçebilmesi güven, birlikte çalışma arzusu ve yüksek bir motivasyona bağlı. Geleceğini Avrupa'da gören Türkiye için siyasetten, ekonomiye, hukuktan yargıya her alandaki reformlar AB ile ilişkileri geliştirmenin ve AB karşısında zemin kaybını geriye döndürmenin anahtarı olmanın yanında Türkiye'nin 21. Yüzyılın tüm meydan okumalarına hazır olması ve imkanlarından yararlanmasının tek yolu olarak gözüküyor.

KAYNAKÇA

Avrupa Komisyonu (2018, Nisan 17). *Avrupa Komisyonu Türkiye 2018 raporu*, 153 final, Strasbourg. https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtablolar/20180417-turkey-report.pdf

Council of the EU (2018, Haziran 26). *Council Conclusions: Enlargement and Stabilisation Process,* 10555/18, Brüksel. https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf

Council of the EU (2019). *Turkish drilling activities in the Eastern Mediterranean: Council adopts conclusions*, Press release, Temmuz 15, 2019. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/

Çam, Ö. T. (2021, Mart 15). AB 18 Mart mutabakatının yenilenmesini isteyecek, *Anadolu Ajansı.* https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-18-mart-mutabakatinin-yenilenmesini-isteyecek/2177028

Erdoğan, M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019*. https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-OZET-TR-04092020.pdf

European Council (2016, Mart 18). *Press Release: EU-Turkey Statement*. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/

European Council (2021, Mart 25). *Statement of the Members of the European Council*, Brussels. (OR. en). https://www.consilium.europa.eu/media/48976/250321-vtc-euco-statement-en.pdf

General Secretariat of the Council (2020, Aralık 11). *European Council meeting-Conclusions,* Brussels, EUCO 22/20. (OR. en). https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf

General Secretariat of the Council (2020, Ekim 2). *Special Meeting of the European Council conclusions*, EUCO 13/20. Brussels.(OR. en). https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf

Godoy Rivas, B. ve Batalla Adam L. (b. t.). *A Fresh Start On Migration? The New Pact And Its Implications For EU-Turkey Cooperation"*. https://d4b693e1-c592-4336-bc6a-36c134d6fb5e.filesusr.com/ugd/c80586_9a8a9adb0e7d4fc6bcc3cb3b80c28708.pdf

High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy (2021, Mart 22). Joint Communication to the European Council: State of play of EU-Turkey political, economic and trade relations, JOIN(2021) 8 final/2, Brussels. https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=JOIN(2021)8&lang=EN

İzci, İ. (2021, Mayıs 2). Türkiye'deki Suriyelilerin gönüllü bir şekilde geri dönme ihtimalleri yok, *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/turkiyedeki-suriyelilerin-gonullu-bir-sekilde-geri-donme-ihtimalleri-yok-41801416

Kirişçi, K.ve Yavçan B. (2020, Haziran 11). As COVID-19 worsens precarity for refugees, Turkey and the EU must work together, *Brookings Institute*. https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/06/11/as-covid-19-worsens-precarity-for-refugees-turkey-and-the-eu-must-work-together/

Nas, Ç. (2019). The EU's Approach to the Syrian Crisis: Turkey as a Partner?, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(62), 45-64.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı (2021, Ocak 13). *Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan Avrupa Birliği ülkeleri Büyükelçileri ile Biraraya Geldi.* https://www.ab.gov.tr/cumhurbaskanimiz-sayin-recep-tayyip-erdogan-avrupa-birligi-ulkeleri-buyukelcileri-ile-biraraya-geldi_52369.html

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

18 MART 2016 TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ MUTABAKATI VE ALMANYA FAKTÖRÜ

Muzaffer DARTAN[*]
Emirhan GÖRAL[**]

Avrupa Birliği (AB), özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki siyasi çatışmalar nedeniyle 2010 yılından itibaren giderek artan düzensiz (yasadışı) bir göç hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'ya kara veya deniz yoluyla gitmek isteyen sığınmacılar[1] AB'nin sürekli ve tartışmalı gündem maddesi olmaya devam etmektedir. Öyle ki AB, sığınmacıların artması ve üye devletlerin aralarında yeterli düzeyde uyum olmaması nedeniyle kota dağılımında ciddi sorunlarla karşılaşmıştır (Deutsche Welle [DW] Türkçe, 2015a).

AB'nin dış sınırlarını oluşturan Güney ve Doğu Avrupa'daki üye devletlerin, sığınmacıların AB alanına girdiği ülkede kalma kuralına uymaması ve diğer ülkelere geçişlerine izin vermesi, Almanya ile söz konusu üye devletler arasında büyük tartışmalara neden olmuştur. Almanya, gelişmişlik düzeyi ve sığınmacılara karşı daha hoşgörülü bir ülke algısının yaygın olması nedeniyle sığınmacılar tarafından en çok tercih edilen AB ülkelerinin başında gelmektedir (Hekimler, 2018, ss. 21-22). Almanya'nın AB Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelerle kara sınırı olmamasına rağmen, dış sınırları olan üye

[*] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa İktisadı ve İşletme Anabilim Dalı, e-posta: mdartan@marmara.edu.tr

[**] Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: egoral@marmara.edu.tr

[1] Türkiye uluslararası mülteci hukukunu coğrafi sınırlama ile kabul ettiği için sadece Avrupa ülkesi vatandaşı olan kişilere mülteci statüsü tanımaktadır. Bu sebeple Türkiye, bu çalışmanın konusu olan Suriyelilere mülteci statüsü yerine, geçici koruma statüsü vermektedir. Ancak, Suriyeliler için bu çalışmada "sığınmacı" ifadesi kullanılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ülkelerden birine girişi yapan sığınmacılar, AB ülkeleri arasındaki sınır kontrollerinin esnekliğinden yararlanarak Almanya'ya geçebilmektedir.

AB üyesi devletlerin göçmenler konusunda sorumluluk almak istememeleri ve dolayısıyla kotalarını artırmamakta direnmeleri üzerine, Almanya inisiyatif alarak, sığınmacıları AB sınırları dışında tutmak için yeni bir strateji geliştirmiştir. Buna göre 2010 sonrası dönemde göç yolları üzerinde bulunan bazı (üçüncü) ülkelerle anlaşmalar yapılarak sığınmacıların bu ülkelerden AB ülkelerine gelmeleri engellenmiştir. Bu ülkelerin başında, AB'nin güneydoğu sınırını oluşturan Yunanistan ve Bulgaristan ile sınır komşusu olan Türkiye gelmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'deki sığınmacıların AB alanına geçişlerini engellemek amacıyla taraflar arasında imzalanan 18 Mart 2016 tarihli "Türkiye-AB Göç Mutabakatı"nda[2] Almanya faktörü ve bunun Türkiye-AB ilişkilerine etkileri ana hatlarıyla ele alınmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Avrupa'ya yönelik en önemli sorunu oluşturan güney ve güney doğudan gelen düzensiz göç güzergahları hakkında genel bir bilgi sunulmuştur. Bununla birlikte Arap ayaklanmalarının ve özellikle Suriye iç savaşının neden olduğu düzensiz göçe yönelik AB üye ülkelerinin 2015 sonrasındaki yaklaşımları değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde AB sınırlarına giren sığınmacıların Birlik ülkelerinde yol açtığı etki ve bu durumun siyasi yansımalarından en önemlisi olarak kabul edilebilecek aşırı sağın yükselişi ele alınmıştır. Avrupa'da sosyal refahın en yüksek olduğu ülkelerden biri ve zaten *de facto* bir göçmen ülkesi olan Almanya'nın sığınmacıların esas varış noktası haline gelmesi, bu bölümün temelini oluşturmaktadır. Daha kapsamlı bir değerlendirme yapabilmek amacıyla Almanya'da artan aşırı sağ söyleme dayalı siyasetin federal ve eyalet parlamento seçimleri ile Avrupa Parlamentosu'ndaki yansımaları incelenmiştir. Bu çerçevede, Merkel Hükûmeti'nin iç siyasal baskılar altında kaldığı ve sığınmacılar konusunda Almanya dışında bir çözüm aramaya yöneldiği görüşü savunulmuştur. Yine buna bağlı olarak bu çalışma, Merkel Hükûmeti'nin önemli göç rotası olarak kabul edilebilecek Türkiye ile sığınmacıların AB sınırları dışında tutulmasına yönelik bir anlaşma üzerine odaklandığı sonucunu ortaya koymuştur.

[2] Makalenin devamında kısaca "18 Mart Mutabakatı" veya "Mutabakat" olarak kullanılmaktadır.

Çalışmanın bir sonraki başlığı altında Türkiye ile AB arasında 2016 yılında imzalanan Mutabakat'ın genel çerçevesi sunulmuş ve tartışmaya yol açan hukukî niteliği kısaca incelenmiştir. Takip eden bölümde ise Mutabakat'ın Doğu Akdeniz rotası üzerindeki düzensiz göç üzerine etkileri tarafların siyasi yaklaşımları çerçevesinde ele alınmıştır. Burada, çalışmanın temel tartışması olan Almanya faktörünün önemini ortaya koymak amacıyla Türkiye ve Almanya'daki siyasetçilerin görev yaptıkları dönemdeki açıklamaları üzerinden bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise Almanya'da uzun yıllar sonra yaşanan iktidar değişikliği sonrası ortaya çıkan Üçlü Koalisyon'un sığınmacılar konusunda, Türkiye-AB ilişkilerine ve Mutabakat'a olan etkilerine dair kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmeler esas olarak koalisyon hükûmetini oluşturan üç partinin programlarındaki beyanlarına, AB tarafından hazırlanan Türkiye Raporu'na ve Mutabakat'ın fiiliyatta ne kadar gerçekleştiğine yönelik bulgulara ve gözlemlere dayanmaktadır. Çalışma, bundan sonraki dönem için sığınmacılar konusunda inisiyatifi açıkça üstlenen Almanya faktörünün etkisindeki AB ile milyonlarca Suriyeli'ye ev sahipliği yapan Türkiye arasındaki Mutabakat'ın revizyonuna ilişkin üç muhtemel seçenek sunarak sonuçlanmıştır.

GÖÇ ROTALARI VE ALMANYA'NIN YAKLAŞIMI

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin halkları, savaşlar veya çeşitli krizler nedeniyle yaşamlarını sürdürebilmek için düzensiz göçe zorlanmakta ve genelde Avrupa kıtasına ulaşmayı hedeflemektedirler. Coğrafi zorunluluklar nedeniyle bu düzensiz göç hareketi, dış sınırları olan AB ülkelerine üç temel rotadan (Şekil 1) gerçekleşmektedir: Birincisi Batı Akdeniz'de İspanya üzerinden Avrupa'ya, ikincisi Orta Akdeniz'de Libya üzerinden İtalya'ya ve üçüncü güzergâh da Doğu Akdeniz'de Türkiye üzerinden Yunanistan'a olan rotadır.

Şekil 1. Avrupa'ya Yönelik Düzensiz Göç Rotaları

Kaynak: Frontex verilerine göre yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

Düzensiz göçe zorlanan insanlar, her üç rota üzerinden Avrupa'ya ulaşmak için yaşamlarını riske atmakta ve ağır bedel ödemek durumunda kalmaktadırlar. Sadece 2018 yılında, Akdeniz'de Avrupa'ya geçmek isteyenler arasından 2000'in üzerinde insan yaşamını kaybetmiştir (International Organization for Migration [IOM], 2019, s. 95). Başta Suriye olmak üzere Afganistan ve Irak gibi çatışma ve şiddetten etkilenen ülkelerden gelen sığınmacılar, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmek istemektedirler. Diğer yandan, Batı ve Orta Akdeniz rotaları üzerinden İtalya ve İspanya'ya ulaşmak isteyenler ise genelde Kuzey Afrika ve Sahraaltı ülkelerinden gelmektedir (IOM, 2019, s. 95).

2010 yılından itibaren, özellikle Suriye'deki iç savaş nedeniyle hızla artan düzensiz göç, Avrupa'nın dış sınırlarını oluşturan ülkelerde tepkilere yol açmaktadır. Bunun en temel etkenlerinden biri ise, diğer AB üyesi devletlerin sığınmacıları paylaşma (kotaların artırılması) konusunda isteksiz davranmalarıdır (BBC News Türkçe, 2015). Ayrıca Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Polonya gibi AB'ye sonradan katılan Doğu Avrupa ülkeleri zorunlu kota uygulamasına karşı çıkmıştır. Buna gerekçe olarak, bu uygulamanın daha fazla sığınmacının Avrupa'ya gelmesini motive edeceğini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ve dolayısıyla yoğun göçe alışık olmayan kendi toplumlarına zarar vereceğini ileri sürmüşlerdir.[3]

Macaristan Hükûmeti daha da ileri giderek, Macaristan'ın sınır ülkesi sayılmaması gerektiğini savunmuştur. Buna gerekçe olarak, kendi ülkesindeki sığınmacıların çoğunun, aslında Yunanistan üzerinden AB alanına girdiğini, ancak Yunanistan'ın kuralları ihlal ederek başka ülkelere gitmelerine izin verdiği için Macaristan'a geldiklerini ileri sürmüştür. Macaristan Hükûmeti, Birlik içinde herhangi bir önlem alınmazsa, kendi ülkelerine gelen sığınmacıların diğer üye ülkelere gitmelerinin engellenmeyeceğini de belirterek, AB üyeleri arasında konuyla ilgili gerilimi daha da artırmıştır (DW Türkçe, 2015b).

AB'nin dış sınırlarına sahip üye devletlerin, Birlik kurumlarından bekledikleri desteğin yeterli olmadığını öne sürerek, sığınmacıları Dublin Sözleşmesi'ni ihlal etme pahasına diğer üye ülkelere gitmeye teşvik etmesi üzerine 23 Eylül 2015'te bir AB Zirvesi düzenlenmiştir. Ancak bu zirvede beklenen anlaşmaya varamayan üye devletler, Almanya'nın ağırlığını göstermesiyle aralarındaki gerilimi aşağıdaki tedbirlerle yumuşatmaya çalışmışlardır (DW Türkçe, 2015c):

- Dış sınırları olan AB ülkelerine (güney Avrupa ülkeleri ve Bulgaristan) gelen ve ilk iltica başvurularını sığınmacıların kabul edileceği "hot spot" olarak bilinen büyük ve hızlı kabul merkezleri kurulması için bu ülkelere destek verilmesi.
- Sığınmacılara yapılacak yardımlar iki katına çıkarıldı ve bu kapsamda sığınmacıların geldiği Türkiye ve Kuzey Afrika ülkelerine daha yüksek miktarda yardım yapılması.
- AB Sınır Güvenliği Birimi Frontex'in teknik donanım ve personel sayısı bakımından güçlendirilmesi için bütçesinin artırılması.

Ne var ki zirvede alınan önlemleri yeterli bulmayan Macaristan Başbakanı Viktor Orbán, sınır boylarında tel örgülerin çekilmesi çağrısını

[3] AB ülkelerinin benzer bir endişesi Afganistan'da Taliban rejiminin yol açtığı göç dalgası sonrasında 2021 yılında ortaya çıkmıştır. AB üyesi ülkelerin içişleri bakanlarının ortak açıklamasında 2015'teki Suriyeli mültecilerin AB ülkelerine gelişini bir hata olarak tanımladıkları, benzer bir düzensiz göçün tekrarlanmaması ve AB sınırları dışında tutulması için önlemler alınmasını istedikleri görülmektedir (DW Türkçe, 2021a).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yinelemiştir. Bunun üzerine Almanya Başbakanı Angela Merkel, tel örgülerin sorunları çözemeyeceğini ifade etmişse de, Macaristan Başbakanı Orbán, "Tel örgü istenmiyorsa sorun değil. Biz de sığınmacıların Avusturya ve Almanya istikametinde yollarına devam etmelerine izin veririz" diyerek, üye ülkeler arasında gerilimin devam etmesine neden olmuştur (DW Türkçe, 2015b).

Sığınmacıların Macaristan'da gördüğü kötü muamele ve bunun AB'nin imajını olumsuz etkilediği gerekçesiyle Almanya başlangıçta sığınmacılara karşı esnek bir tutum sergileyerek "açık kapı" politikası izlemiştir. Ancak Macaristan ve diğer dış sınırları olan üye devletlerin Dublin Sözleşmesi'ni[4] ihlal ederek sığınmacıları kendi ülkelerinde tutmaması, Almanya'ya gelen sığınmacıların sayısını artırmış ve bu durum Alman kamuoyunda giderek artan bir tepkiye neden olmuştur. Almanya dış kara sınırları olmayan bir AB ülkesi olarak, Schengen Anlaşması nedeniyle düzensiz göç sorunundan doğrudan etkilenmemektedir. Çünkü, Dublin Sözleşmesi uyarınca, dış sınırları olan AB ülkelerinden birine gelen sığınmacıların ilk giriş yaptıkları ülkede sığınma başvurusunda bulunmaları gerekmektedir.

Buna göre Dublin Sözleşmesi, özellikle kriz bölgelerine yakın olan AB'nin Akdeniz kıyısındaki ülkelerine ve buna ilave olarak Güney Batı Avrupa güzergahındaki Macaristan'a artan bir sorumluluk yüklemiştir. Almanya, dış kara sınırı olmaması nedeniyle başlangıçta doğrudan etkilenmemiş, ancak Macaristan gibi AB'nin dış sınırı olan diğer üye ülkelerinden binlerce sığınmacının gelmesi ve Dublin Sözleşmesi'nin tartışmaya açılması üzerine konuyu gündemine almıştır. Macaristan Hükûmeti'nin sınırını açması sonrasında günlük binlerce sığınmacının Almanya'ya ulaşması, mevcut tartışmayı daha geniş bir boyuta taşımıştır (DW Türkçe, 2016).

[4] "Dublin Sözleşmesi, AB üyesi bir ülkeye mülteci olarak başvuran adayların bu konudaki yeterliliğini onaylayan ve hangi AB ülkesinin bu konuda yetkili olduğunu tespit eden uluslararası bir hukuk sözleşmesidir. 15.06.1990 tarihinde o dönem AB üyesi olan on iki devlet tarafından imzalanmış ve 01.09.1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu sözleşme daha sonra Dublin II. (17.03.2003) ve Dublin III. (19.07.2013) düzenlemeleri ile geliştirilmiştir. Dublin Sözleşmesi'nin temel koşulu, iltica başvurusunda bulunan kişinin bu başvurusunu, sığındığı ilk ülkede gerçekleştirmesidir. Sözleşme gereği iltica başvurusu tek bir AB üyesi ülkece değerlendirilmekte, sığınmacıların birden fazla ülke ya da art arda iltica başvurusunda bulunması imkânsız olmaktadır" (Hekimler, 2018: 23).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bunun üzerine Almanya, "açık kapı" politikasını terk etmiş ve Avrupa'ya gelen sığınmacıları önleyici yeni tedbirlerin alınması için inisiyatifi ele almıştır. Almanya'nın sığınmacılar konusunda öncülük etmesiyle, Birlik üyesi devletlerin kendi aralarında bir çözüm bulamadıkları bu konuyu Birlik sınırları dışına taşıdıkları görülmüştür. Diğer bir deyişle, Suriye krizi nedeniyle büyük sığınmacı potansiyeli barındıran Türkiye gibi ülkelerle iş birliği yaparak Avrupa'ya düzensiz göç akınını durdurmak mümkün olmuştur.

AB'nin en güçlü ekonomisine sahip olan ancak yaşlı nüfusu nedeniyle sürekli yabancı işgücüne ihtiyaç duyan Almanya, her yıl üye ülkeler arasında en yüksek oranda göçmen nüfusu almaktadır (DW Türkçe, 2019). “Krizleri çözmekten çok krizleri iyi yönetmesiyle” dikkat çeken Almanya Başbakanı Merkel'in, 2010 yılı sonrasında Avrupa'ya yönelen yoğun sığınmacı akımı karşısında, başlangıçta "açık kapı" politikası izlemesini, sadece "insan hakları" gibi temel bir Avrupa değeriyle açıklamak mümkün değildir. Burada gözden kaçırılmaması gereken esas faktörlerden biri, belki de en önemlisi, Alman ekonomisinin yabancı işgücüne olan ihtiyacıdır. Avrupa'ya gelen mülteci sayısındaki artışın üye ülkeler arasında krize dönüşmesi ve aynı zamanda Merkel'in "açık kapı" politikasına Alman kamuoyunun tepkisi bağlamında 2015 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Resmi verilere göre, 2015 yılında 890 bini sığınma amaçlı olmak üzere toplam 2 milyon 140 bin düzensiz ve düzenli göçmenin Almanya'ya gelmesi, kamuoyunun gösterdiği tepkinin orta çıkmasında belirleyici bir rol oynamıştır (DW Türkçe, 2016).

Almanya Federal İş Ajansı'nın, Avrupa'da sığınmacı krizinin ortaya çıkmasından beş yıl sonra hazırladığı ve 2019 yılı itibariyle durumu gözler önüne seren bir rapor, sığınmacıların Alman ekonomisine işgücü olarak entegre edilmesi süreci bakımından önemli ipuçları içermektedir (Statistik der Bundesagentur für Arbeit, 2020, s. 3):

- 2019'un sonunda Almanya'da koruma arayan 1,8 milyon insan yaşıyordu.
- Sığınmacıların iş piyasasına entegrasyonunda iyi ilerleme kaydedilmektedir. Sekiz ana iltica menşei ülkesinin vatandaşı olan her dört kişiden biri, 2019'da sosyal güvenlik kapsamında bir işe sahipti. 2016'da bu, yaklaşık on kişiden biriydi.
- Bununla birlikte, 2015'teki Avrupa sığınmacı krizinden 5 yıl sonra bile, iş piyasasına entegrasyon - şimdiye kadar elde edilen başarılara rağmen - büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaya devam

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> etmektedir ve koruma arayan insanların diğer göçmen gruplarına benzer şekilde iş piyasasına entegre edilmesi için zamana ihtiyaç vardır.

Ekonomik kalkınmaya ek olarak, iş piyasasına entegrasyondaki daha fazla başarı, sığınmacıların iş piyasası için dil becerilerini ve niteliklerini geliştirmedeki başarı derecesine büyük ölçüde bağlı olacaktır. (…).

Avrupa'ya yönelik sığınmacı akımının güzergâhları ve Almanya'nın bu gruba yönelik yaklaşımı ülke içindeki siyasi gelişmelerle de karşılıklı etkileşim içindedir. Daha açık bir ifadeyle, ülke dışından gelen sığınmacılar, iç politikada bazı grupların Almanya'nın iç siyasetinde kullandıkları "öteki" tanımlamasını güçlendirirken, iç siyasi kaygılarla göçmenlere yönelik politikalarda da yeni şekillenmeler ortaya çıkmaktadır. Bu durumun en belirgin örneği Almanya genelinde siyasi gücünü artıran aşırı sağ söyleme dayalı partiler ve gruplardır.

ALMANYA'DA SAĞ POPULİZMİN YÜKSELİŞİ VE SIĞINMACILARA YAKLAŞIM

Almanya'nın 2011-2015 döneminde Suriyeli sığınmacılara yönelik uyguladığı esnek politikalar ve bunun sonucunda ülke tarihinde yaşanan en büyük düzensiz göç, başlangıçta toplumda var olan sosyal hoşgörünün yerini zamanla geniş bir huzursuzluğun almasına neden olmuştur. Nitekim, euro krizi sırasında diğer AB ülkelerinin yükünü üstlenen Almanya'da gelişen sağ popülist söyleme dayalı aşırı sağa kayma eğilimi, gereğinden fazla sığınmacı kabul edildiği gerekçesiyle, Başbakan Merkel'in göç politikalarına karşı artan tepki ile yükselişe geçmiştir (Hekimler, 2021, s. 21). Alman kamuoyundaki bu tepkinin en önemli nedeni olan düzensiz göç konusu, 2015 yılında Deutsche Welle'nin bir yorumunda şu şekilde açıklanmaktadır (DW Türkçe, 2020a):

> 2015 yılında Avrupa yakın tarihinin en büyük mülteci göçüyle karşı karşıya kaldı. Suriyeliler, Afganlar ve Iraklılar ülkelerindeki savaş ve çatışmalardan, Eritreliler ve Nijeryalılar siyasi krizlerden, Arnavutlar, Kosovalılar, Sırplar ve Makedonlar da ekonomik sebeplerle Batı Avrupa ülkelerine gelmeye başladı. O dönem Balkanlar ve Macaristan'da yaşanan insanlık dramı üzerine Almanya Dublin Sözleşmesi'ni Suriyeli sığınmacılar için geçici olarak devre dışı bıraktı. Bunun sonucunda 2015'te Almanya'ya 890 bin sığınmacı geldi. Bu, 1992 yılındaki Bosna Savaşı sonrasında yaşanan en büyük insan hareketliliği oldu.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2010'dan itibaren başta Suriye olmak üzere Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinden Avrupa'ya yönelik yaşanan yoğun düzensiz göçün Alman toplumundaki yansıması başlıca iki siyasi oluşumun gelişmesine katkı sağlamıştır. Bunlardan biri Doğu Almanya'da bulunan Dresden merkezli Pegida (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) hareketi; diğeri ise AfD (Almanya İçin Alternatif) adlı siyasi partidir. Pegida hareketi, Ekim 2014'te, büyük çoğunluğu Müslüman kökenli sığınmacılardan oluşan göç akımına karşı tepkilerin oluştuğu bir dönemde kurulmuştur. İslamofobi ve zenofobi kavramlarıyla açıklanabilecek göç karşıtlığı üzerine kurulu bu hareket, aşırı sağ eğilimli kesimler tarafından desteklenmekte ve özellikle Doğu Almanya'da etkili olmaktadır. AfD ise 2013'te kurulan bir siyasi parti olarak, toplumda hızla çoğalan göç ve İslam karşıtlarını kendi çatısı altında birleştirmeyi başarmış ve özellikle Başbakan Merkel'in lideri olduğu Hristiyan Demokrat Parti (CDU) tabanı başta olmak üzere muhafazakâr kesimlerin de desteğini alabilmiştir. Bunun sonucudur ki ilk kez aşırı sağ popülist bir parti İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya genelinde bu kadar önemli siyasi başarılar elde etmiştir.

Bugün olduğu gibi geçmişte de Almanya'da yabancı düşmanlığından beslenen aşırı sağcı grupları temsil eden siyasi partiler ortaya çıkmıştır. Ancak, bu grupların faaliyetleri genellikle yerel kalmış ve bu gruplar federal düzeyde kamuoyunu etkilemek için yeterli toplumsal potansiyele sahip olamamışlardır. 2013 yılında kurulan AfD, özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden 2010 yılında başlayan yoğun göç nedeniyle Alman kamuoyunun bazı kesimlerinde (özellikle düşük gelirli gruplarda) oluşan derin memnuniyetsizlikten yararlanmıştır.

AfD, kuruluşundan bugüne kadar üç Federal Meclis seçimine (Bundestag seçimi) katılmıştır. AfD, kuruluşundan kısa bir süre sonra ilk katıldığı Alman Parlamentosu seçiminde %5'lik seçim barajını çok az farkla kaçırmıştı. Ancak bu parti, daha sonra yapılan 2017 ve 2021 federal seçimlerinde %5'lik barajı çok rahat aşmış (Şekil 2) ve özellikle Doğu Almanya'nın beş eyaletinde (Brandenburg, Mecklenburg-Batı Pomeranya, Saksonya, Saksonya-Anhalt ve Thüringen) ülke ortalamasından daha yüksek oy almıştır (Şekil 3). AfD ayrıca, mevcut 16 eyalet parlamentosunun tamamında temsil edilmektedir (Statista, 2022c).

Şekil 2. 2017-2021 Almanya Federal Meclis Seçim Sonuçları Karşılaştırması

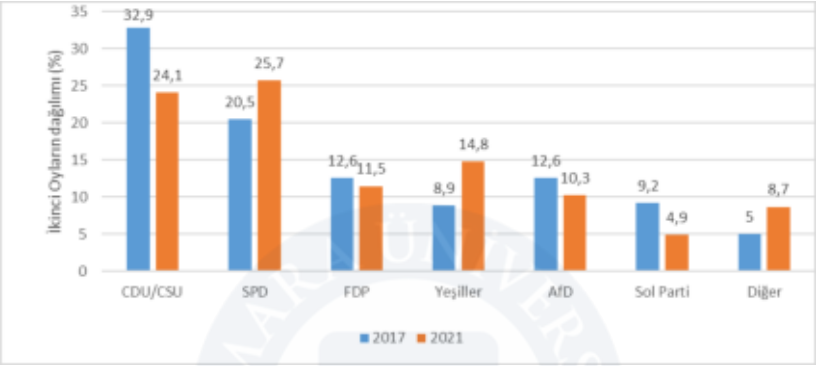

Kaynak: Statista verileri (Statista, 2022a / 2022b) üzerinden yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Soğuk Savaş döneminin simgelerinden biri olan Berlin Duvarı'nın 9 Kasım 1989'da yıkılmasının ardından, 3 Ekim 1990'da Doğu ile Batı Almanya'nın birleşmesi sonrası Federal Almanya Cumhuriyeti 16 eyaletten oluşan bir devlet haline gelmiştir. Her ne kadar birleşmenin üzerinden 30 yıl geçmiş olsa da, Doğu ve Batı Almanya toplumlarının demokrasi kültürleri farklılıklar göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı bitiminden 1990'da Alman birliğinin sağlanmasına kadar geçen yaklaşık yarım yüzyıl boyunca Doğu Almanya toplumu, Batı Almanya toplumu gibi farklı kültürlerden gelen çok sayıda göçmen nüfusla bir arada yaşamamıştı. Ayrıca Doğu ve Batı Almanya toplumlarının yarım asır ayrı yaşamak zorunda kaldıkları ve iki farklı siyasi formasyondan geçtikleri de unutulmamalıdır.

Her iki toplumun siyasi kültür farklılıklarının yanı sıra, Almanya'nın doğusunun batısına göre iktisadi olarak daha az gelişmiş olması nedeniyle işsizlik başta olmak üzere sosyal sorunlar halen daha fazla yaşanmaktadır. Bu koşullar altında Doğu Almanlar, göçmenleri ulusal kimlikleri, işyerleri ve dolayısıyla sosyal refahı için bir tehdit olarak görmektedir. Doğu Almanların bu ve benzeri hassasiyetlerinden en çok yararlanan siyasi parti AfD olmuştur. Ancak burada belirtmek gerekir ki, demokratik güçlerin toplumda, özellikle Batı Almanya'da büyük bir potansiyel oluşturmasına rağmen, 2017 ve 2021 federal seçimlerinde AfD'nin %5'lik barajı ülke genelinde aşabilmesinde göçmen karşıtı söylemlerinin önemli katkısı olmuştur. Şekil 3'te görüldüğü üzere, Almanya'nın doğusunda ülkenin geneline göre AfD'ye yönelik desteğin

daha yüksek olması dikkat çekicidir. Benzer şekilde, AfD'nin artan siyasi etkisi 2019 yılında gerçekleştirilen Avrupa Parlamentosu seçimlerine de yansımış ve partinin oy oranı %10'u aşmıştır (Celimli ve Aktan, 2019). AfD'ye Avrupa Parlamentosu seçimlerinde artan destek, Alman seçmeninin sosyal refahı diğer AB ülkeleri ile paylaşma konusundaki endişesi ile de ilişkilendirilebilir.

Şekil 3. Eylül 2021 İtibariyle Eyalet Seçimlerinde AfD'nin Oy Oranları

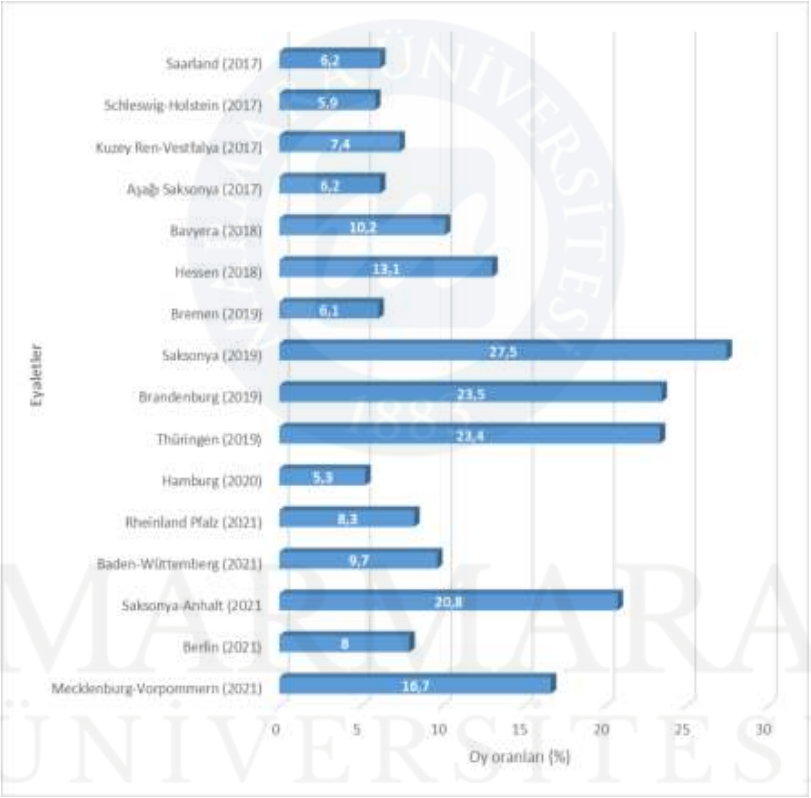

Kaynak: Statista, https://de.statista.com/statistik/daten/studie/320946/umfrage/ergebnisse-der-afd-bei-den-landtagswahlen/

Ancak, AfD'nin bazı eyalet parlamentolarında ikinci parti olarak koalisyon hükûmeti kurabilecek sandalye sayısına sahip olmasına rağmen, diğer partilerin bu tür bir işbirliğinden kaçındığını belirtmek gerekir. Çünkü diğer siyasi partiler, özellikle 1930'lardaki kötü siyasi deneyimler nedeniyle

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hem kendi seçmen tabanlarından hem de genel olarak kamuoyunun tepkisinden çekinmekte ve aşırı sağ AfD ile koalisyonu tercih etmemektedir.

Yabancı düşmanı söyleme dayalı siyasi partilerin iç politik baskıları (Kaçar, 2017) altındaki Başbakan Merkel Hükûmeti de sığınmacılar konusunu ciddiyetle ele almak durumunda kalmıştır. İç kamuoyunun yanı sıra AB üye ülkelerinin sığınmacılar konusunda başta ülke kotaları olmak üzere anlaşmaya varamamaları ve hızlı karar alamayacaklarının anlaşılması üzerine, Başbakan Merkel sorunu AB sınırları dışında çözme konusunda inisiyatifi ele almıştır. Bu amaçla, en önemli geçiş güzergâhlarından biri olan Türkiye ile AB arasında sığınmacı akımının durdurulmasına ilişkin bir uzlaşı sağlanmasına yönelik çalışmalar başlatmıştır.

18 MART 2016 TÜRKİYE-AB GÖÇ MUTABAKATI

23 Eylül 2015'te gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi'nde, üye ülkeler arasında kotalar dahil olmak üzere sığınmacılar konusunda görüş birliği sağlanamaması, Almanya'nın inisiyatif almasına neden olmuştur. Özellikle, Türkiye'den gelen sığınmacıların Macaristan gibi ülkelere Yunanistan tarafından engellenmeden geçişine izin verilmesi, ve böylece Dublin Sözleşmesi'ne uyulmaması nedeniyle, Almanya sığınmacıları AB bölgesine girmeden durdurmak için çözüm aramaya başlamıştır. Nitekim Almanya'nın inisiyatifiyle, Türkiye, Lübnan ve Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin yanı sıra Libya'daki Afrika kökenli sığınmacıların durmaması için bu ülkeler ile AB ülkeleri arasında işbirliği yapılmıştır. Bu amaçla, AB Dönem Başkanlığı'nı Hollanda yürütüyor olmasına rağmen, sığınmacıların en çok tercih ettiği ülkenin Almanya olması nedeniyle, Başbakan Merkel inisiyatif alarak, sığınmacıları AB sınırları dışında tutmayı hedefleyen bir kriz yönetimini bizzat üstlenmiştir. Merkel'in bu konudaki yoğun gayretinin belki de en önemli göstergelerinden biri Türkiye'ye yaptığı ziyaretlerde görülmektedir. Almanya Başbakanı olarak göreve başladığı 2005 yılından itibaren ilk on yılda sadece 3 kez geldiği Türkiye'yi, göç sorununu çözmeye çalıştığı dönemde 16 aylık süre içinde (Ekim 2015-Şubat 2017) tam 6 kez resmi olarak ziyaret etmiştir. Bir başka ifadeyle, 2021 yılında görevden ayrılana kadar geçen süre zarfında Türkiye'ye yaptığı toplam 12 ziyaretin yarısı bu döneme denk gelmiştir (Deutsche Vertretungen in der Turkei, 2021).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Her ne kadar gerek Almanya gerekse AB içinde Başbakan Merkel'in bu kararına itiraz eden gruplar olsa da (Dempsey, 2016), taraflar arasındaki müzakereler sonucunda 18 Mart 2016 tarihinde "AB-Türkiye Göç Mutabakatı" imzalanmıştır. 18 Mart Mutabakatı, 2015 yılında AB ülkelerine artan düzensiz göçün Birlik için varoluşsal bir tehdit oluşturmasını önlemeyi amaçlamaktadır. 18 Mart Mutabakatı, esas olarak şu maddeleri içermektedir (The European Council, 2016):

- Düzensiz göçmenlerin geri dönüşünün düzenlenmesi,
- Suriyeli göçmenler için AB mali yardımlarının yapılması (mülteci projesi kapsamındaki harcamalar hariç),
- Türk vatandaşlarının AB ülkelerine girişlerinde vize muafiyetinin sağlanması,
- Türkiye ile AB arasındaki tam üyelik müzakerelerinin yeniden canlandırılması ve
- Mevcut Gümrük Birliği'nin güncellenmesi.

Merkel'in taraflar arasında iş birliği için harekete geçmesi, Türkiye'den Avrupa'ya düzensiz göçün durdurulmasında önemli rol oynamıştır. Nitekim merkezi Berlin'de olan Avrupa İstikrar Girişimi (ESI) adlı düşünce kuruluşu, Suriyeli sığınmacıların Avrupa'ya akınını durdurmak için "The Merkel Plan" başlıklı bir acil eylem planı hazırlamıştır (ESI, 2015). Bu planın "Neden şimdi bir plana ihtiyacımız var" başlıklı giriş kısmında, Türkiye üzerinden Yunanistan'a gelen sığınmacı sayısının 2015 yılında hızlı artışına vurgu yapılmaktadır (ESI, 2015, s. 1). Buna göre, Ocak-Temmuz 2015 arasındaki yedi aylık dönemde Yunanistan'a gelen toplam mülteci sayısı 124 bin iken, bu sayı aynı yılın Ağustos ayında 108.000 olmuş, Eylül ayında ise 153.000'e ulaşmıştır. 4 Ekim 2015'te tamamlanan bu planın hazırlık sürecini ESI Başkanı Gerald Knaus, aşağıdaki ifadelerle açıklamaktadır (Göç Araştırmaları Derneği [GAR], 2021, s. 63):

> Bu iş birliğinin AB'deki herkes arasında olmayacağını çünkü bazılarının bu konuyla ilgilenmediğini ve bunun özellikle AB'de Almanya'yı da içine alacak Mülteci Sözleşmesi'ni önemseyenler arasında olacağını söyledik. Biz de buna Merkel Planı dedik ve öncelikle Almanya ile Türkiye'nin bu konuda mutabık kaldıktan sonra diğerlerinin katılabileceğini önerdik. O andan itibaren çok daha fazla ayrıntı yazdık, çok dolaştım; röportajlar yaptım, politika yapıcılarla konuştum. Daha sonra 2016 başında AB Başkanlığını devralmaya hazırlanan Hollanda Başbakanı Mark Rutte,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> hazırladığımız taslağı okudu ve bunu deneyelim dedi. Böylece Hollandalılar ve Almanlar, Türkiye ile müzakere etmeye başladılar. Ama dönüm noktası, taslağımızı bilen Türk hükûmetinin -ki Ankara'ya gittim, birçok Türk büyükelçisiyle görüştüm- aslında bunun Türkiye'nin çıkarına olduğuna karar vermesiydi. Bu taslak, Türk hükûmeti tarafından 7 Mart 2016'da Brüksel'deki Türk Büyükelçiliği'nde Almanlara ve Hollandalılara önerildi. Türk büyükelçisinin odasında -Şansölye Merkel, Hollanda Başbakanı, Türkiye Başbakanı, diplomatlar- oturuyorlardı ve işte o zaman Türkiye temelde bizim teklifimizi masaya koydu ve işte bu şekilde AB-Türkiye Mutabakatı oldu.

2015-2020 yılları arasında Türkiye, 18 Mart Mutabakatı kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Nitekim bu mutabakat sayesinde AB'ye yönelik sığınmacı akını hemen hemen durma noktasına gelmiş ve üye ülkeler arasında daha büyük ihtilaflara neden olmadan göç tehditinin önüne geçilmiştir. Buna karşılık AB, kendi taahhütleri arasında yer alan bazı temel konularda üzerine düşeni yapmamıştır. Bunların başında, Türkiye'ye vize muafiyeti, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ve tam üyelik müzakerelerinde yeni fasılların açılmasına ilişkin taahhütler gelmektedir. Taraflara belirli sorumluluklar yükleyen Mutabakat'la ilgili anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlayınca, hukuki boyutu ve taraflar üzerindeki bağlayıcılığı da tartışma konusu haline gelmiştir.

18 MART MUTABAKATI'NIN HUKUKİ NİTELİĞİ

18 Mart 2016 AB-Türkiye Mutabakatı, Başbakan Merkel'in "kriz çözümünden çok kriz yönetmesi" özelliğinin başarılı bir tezahürü olarak değerlendirebilir. Mutabakat süreci, Hollanda'nın AB Dönem Başkanlığı altında olsa da, Almanya Başbakanı Merkel ile dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu arasında yürütülmüştür. Ancak 18 Mart Mutabakatı'na ilişkin 144/16 sayılı basın açıklamasının ardından bu metnin hukuki boyutu, diğer bir ifadeyle metnin tarafları bağlayıp bağlamadığı ve uluslararası bir antlaşma olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda en güçlü ipucu, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD), 28 Şubat 2017 tarihinde karara bağlanan ve içerik olarak birbirlerinin aynı olan üç davasında görülmektedir (Ekşi, 2017, s. 64-65):

> Her üç davada da davacılar, 18 Mart 2016 tarihli metnin hukuki açıdan bağlayıcı nitelikte bir metin olduğunu; hatta milletlerarası antlaşma niteliği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> taşıması sebebiyle bu metne istinaden Yunanistan'dan Türkiye'ye geri gönderilen üçüncü ülke vatandaşlarının bu metne dayanabileceklerini; hukuka uygun olmayan bu metnin Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 263. maddesi uyarınca iptal edilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.

ABAD, 18 Mart Mutabakat Zaptı'nın hukuki vasıflandırmasını yapması sonucunda söz konusu zaptın milletlerarası bir antlaşma olmadığı yönünde karar almıştır (Ekşi, 2017, s. 72-73):

> ABAD, Konsey tarafından ibraz edilen belgelerden devlet ve hükûmet başkanlarının Türk başbakanıyla üye devletleri temsilen toplandıklarını gösterdiğini; Konsey ve Komisyon başkanlarının resmî olarak toplantıya davet edilmediklerini; Konsey ve Komisyon başkanının toplantıda hazır bulunmasının görüşmelerin Avrupa Birliği Konseyi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında gerçekleştiğinin göstergesi olamayacağını; 144/16 numaralı basın açıklamasında yer alan "Avrupa Konseyi üyeleri" ve "Avrupa Birliği" ifadelerini üye devletlerin temsilcileri şeklinde anlamak gerektiğini; 144/16 numaralı basın açıklaması ile Avrupa Birliği adına Türk hükûmeti ile bir milletlerarası antlaşma yapılmasının söz konusu olmadığını; dolayısıyla Konseyin hukuki sonuç doğuran bir tasarrufunun bulunmadığını belirterek 263. madde kapsamında inceleme yapma yetkisinin olmadığına (…) karar vermiştir.

18 Mart Mutabakatı her ne kadar Türkiye ile AB Liderler Zirvesi'nde imzalanmış ve uygulanmasına başlanmış olmasına rağmen, AB'nin Mutabakat'ın hukuki sorumluluğunu üstlenmediği anlaşılmaktadır. AB kurumları Mutabakat'a taraf olarak kabul edilmiş olsaydı, Mutabakat ABAD'ın denetimine tabi olacak ve hukuken tarafları bağlayıcı olacaktı. Zira AB kurumları, ABAD önündeki davalara ilişkin olarak mahkemeye gönderdikleri savunmalarında, Türkiye ile yapılan toplantıda AB tarafında üye ülke temsilcilerinin AB Konseyi üyesi olarak değil, üye ülkeleri temsilen münferiden katıldıkları için 18 Mart Mutabakatı'nın tarafı olmadıklarını iddia etmişlerdir.

Bunun üzerine ABAD da, AB kurumlarının savunmasına istinaden, metnin AB Zirvesi tarafından değil, Devlet ve Hükûmet Başkanları tarafından akdedildiği sonucuna vararak, söz konusu davaların denetim alanına girmediğine hükmetmiştir. Buna göre, 18 Mart Mutabakatı'nın tarafları bağlayan bir hukuki belge olmayıp, tarafların karşılıklı niyetlerini beyan ettikleri bir siyasi metin niteliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çok açıktır ki,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Başbakan Merkel'in göç krizini yönetiminde AB çıkarları gereği ABAD da bu sürece dahil edilmiş ve Türkiye'ye karşı samimi davranılmamıştır. Oysa 18 Mart Mutabakatı ile ilgili müzakere süreci Almanya Başbakanı Merkel'in yönlendirmesiyle, 2016 yılının ilk yarısı için AB Dönem Başkanlığını üstlenmiş Hollanda Başbakanı Mark Rütte ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu arasında sürdürülmüş ve söz konusu kararlar bu görüşmeler sonrasında alınmıştı.

AB'de krizleri çözmekten daha çok krizleri iyi yönetmek becerisiyle tanınan Merkel, AB-Türkiye Mutabakatı ile bu başarılarına bir yenisi eklemiş ve mülteciler sorununu Birlik sınırları dışında tutarak "dışsallaştırmıştır". Buna göre düzensiz göçmenlerin, AB sınırlarına kadar gelip uluslararası hukuktan doğan haklarını talep etmeleri engellenmektedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu Mutabakat ile mülteciler, AB ile sınırdaş olan Türkiye'de tutularak Birlik ülkelerine ulaşıp sığınma talep etme haklarından mahrum bırakılmaktadırlar.

Merkel'in Mutabakat başarısı, 2015'te mültecilerin AB sınırları dışında tutulmasıyla "dışsallaştırılması", mültecilere karşı izlenen stratejinin 3 boyutundan biridir. Diğer ikisi ise "güvenlik" boyutu ve "ekonomik" boyuttur. Her ne kadar AB ülkelerinin liderleri, 23 Eylül 2015'te göç krizi konusunda gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi'nde birlikte hareket edemeseler de göçü bir güvenlik sorunu olarak algılayarak Birliğin sınır güvenliğinden sorumlu birimi Frontex'i daha da güçlendirme kararı almışlardır. Bu amaçla AB, daha yüksek gözetim teknolojileri gibi araçları kullanarak dış sınırların daha sıkı bir şekilde kontrol edilmesi sürecini başlatmıştır. 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı ile mülteci krizinin dışsallaştırılması sağlanmış ve ekonomik boyutunun da üye ülkelere çok daha düşük bir mali yük ile çözülmesi hedeflenmiştir.

18 MART MUTABAKATI TARAFLARA NE SAĞLAMIŞTIR?

Birçok tartışmayı beraberinde getiren Mutabakat'tan tarafların nasıl etkilendikleri de önemli bir konudur. Mutabakat ile ilgili belirli vaatler verilerek Türkiye'nin desteği sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize muafiyetinin sağlanması, taraflar arasındaki Gümrük Birliği'nin güncelleştirilmesi ve Türkiye'nin AB üyeliği müzakere sürecinin canlandırılması gibi sorunlaşmış konulardaki tekliflerin yanı sıra, 2016-2021 döneminde sığınmacılara yönelik proje bazlı toplam 6 milyar milyar euro

tutarında bir mali yardım öngörülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, AB hukuku ve uluslararası hukuka aykırı olduğu ileri sürülen Mutabakat kapsamında "1'e 1" formülü ile öngörülen iadeler ve AB ülkelerine yerleştirmeler sınırlı kalmıştır (DW Türkçe, 2021b).

Öte yandan, Mutabakat'ın uygulanmasından kısa bir süre sonra Türkiye'den AB'ye düzensiz göç durma noktasına gelmiştir. Böylece Türkiye, AB tarafının Mutabakat'tan temel beklentisi olan sığınmacıları AB sınırları dışında tutma hedefine ulaşılmasında temel rol oynamıştır. 18 Mart Mutabakatı sayesinde, düzensiz göçün AB sınırları dışında tutulması hedefine yönelik Doğu Akdeniz rotası üzerinde önemli bir başarı elde edildiği Frontex verileriyle de teyit edilebilir. 2019 ile 2020 yıllarında AB ülkelerine yönelik Akdeniz üzerinden gelen yasadışı göçün değişim oranlarının görüldüğü Şekil 4'de rotalar arasında en fazla düşüşün olduğu güzergahın Mutabakat'ın etkisiyle Doğu Akdeniz olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Akdeniz Üzerinden AB Sınırlarına Gelen Yasadışı Sığınmacı Sayılarındaki Değişim (2020)

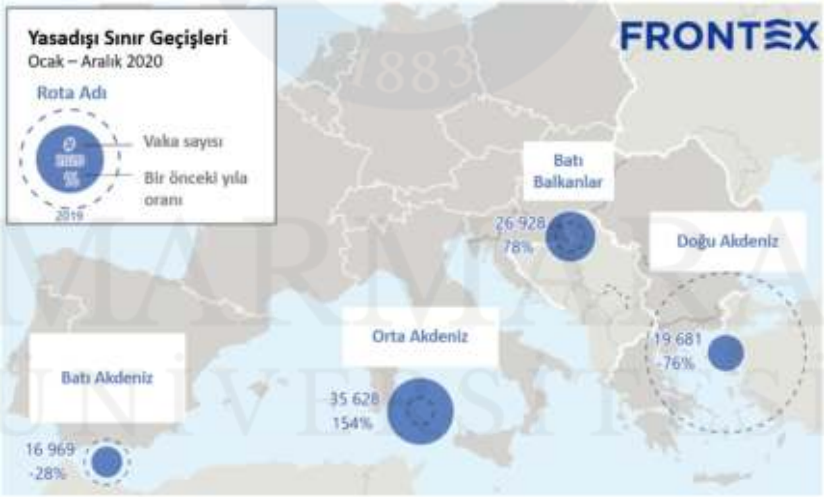

Kaynak: Frontex. (2021, Ocak 8). *Irregular migration into EU last year lowest since 2013 due to COVID-19*. Erişim Tarihi: Mart 28, 2022, https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/irregular-migration-into-eu-last-year-lowest-since-2013-due-to-covid-19-j34zp2.

Nitekim AB Komisyonu, Mutabakat'ın uygulanmasıyla düzensiz göçün önüne geçildiğini, yine aynı yıl yayınladığı "2016 Türkiye İlerleme Raporu"nda

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

teyid etmiştir. Ekim 2015'ten Eylül 2016'ya kadar olan dönemi kapsayan bu raporda, "Denizde yaşanan ölümlerin ve Yunanistan'a gitmek üzere Türkiye'den ayrılan mültecilerin sayısının azaltılması için önemli adımlar atılmıştır" ifadesi yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2016, s. 4).

Mutabakatta yer alan maddelere bakıldığında, AB'nin proje bazlı mali yardımlar dışında diğer konularda neredeyse hiçbir şey yapmadığı görülmektedir. AB, Türkiye ile imzalanan sözkonusu Mutabakat kapsamında taahhüt edilen 6 milyar euro tutarındaki mali kaynağın transferinin 2020 yılı sonu itibarıyla ilgili projelere aktarılmak suretiyle tamamlandığını açıklamıştır (DW Türkçe, 2020b). Buna karşılık Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Ağustos 2020 itibarıyla Türkiye'de 3,6 milyonu Suriyeli olan toplam 4 milyon yabancı için yapılan harcamanın 40 milyar Dolar seviyesini aştığını ifade etmiştir (Erdem, 2020). Bu büyük mali yükü Türkiye kendi kaynaklarından karşılamak zorunda kalmıştır. AB ise, Türkiye'nin daha çok mali yardım talebine sessiz kalmaktadır.

Mutabakat müzakereleri sürecinde Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de büyük bir bölümünün kalıcı olacağı bilinmiyordu. Dolayısıyla, bu büyük göçmen topluluğunun neden olacağı sosyal ve siyasal sorunları ile güvenlik endişelerinin ötesinde 40 milyar dolar üzerinde bir mali külfet getireceği de tahmin edilememiştir. Oysa mutabatı imzalayan, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ahmet Davutoğlu, AB'nin sığınmacılara yönelik projeler için vermeyi taahhüt ettiği toplam 6 milyar euro tutarındaki mali yardımı bir başarı olarak niteleyip, bu rakamı "Kayseri Pazarlığı" yaparak yükselttiklerini ifade etmişti (Beki, 2016):

> Biz ilk 3 milyarı, bir yıl içinde demiştik. Onlar da iki yıl için ısrar ediyordu. 'Yeni bir boyut getirdik, bütün masraflar artacak, 3 milyar daha istiyoruz' dedim. 'Geri kabulden kaynaklanan bütün masrafları da siz vereceksiniz' dedim. (…) Kayserili pazarlığı iyi oldu. Artı üç milyar euro yani.

Başbakan Davutoğlu, 18 Mart Mutabakatı'nın AB Zirvesi'nde imzalanması öncesi hazırlık sürecinde Almanya Başbakanı Merkel ve AB Dönem Başkanlığını üstlenen Hollanda Başbakanı Rütte ile iyi bir işbirliği yaptıklarını da söylemiştir. Davutoğlu, Mutabakat maddeleri arasında en çok önemsenen vize muafiyeti uygulamasının öne çekilmesine ilişkin yapılan pazarlığı şöyle ifade etmiştir (Beki, 2016):

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> Madem geri kabul ederken Haziran'dan önce başlatıyoruz, zaten yapmak zorundayız (…) O vakit, vize serbestisini Haziran'a alalım. Ekim'de olacaktı, geri kabulü şimdi başlatacağız, 1 Haziran'a çekelim. Açıkçası Merkel orada liderlik gösterdi.

2016-2021 döneminde toplam 6 milyar euro tutarındaki mali yardımın ilgili projelere aktarılmasının ardından AB, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de ikamet etmeyi sürdürmeleri nedeniyle yeni bir mali yardım paketi önerisi üzerinde çalışmaya başlamıştır. Nitekim 24-25 Haziran 2021'de düzenlenen AB Zirvesi'nde Başbakan Merkel'in inisiyatif alıp diğer üye ülkelere yaptığı çağrının ardından, 2021-2024 döneminde de Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacılara yönelik projeleri desteklemek amacıyla 3 milyar euro tutarında yeni bir yardım paketi hazırlanması süreciyle ilgili taraflar arasında görüşmeler devam etmektedir (DW Türkçe, 2021c).

Başbakan Merkel'in AB ülkelerinin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için yeni bir mali yardım paketine katılmalarını istemesinin temel nedeni, bu kişilere yönelik projelere verilen mali desteğin AB standartlarına göre çok düşük olmasıdır. Sığınmacılar için hedef ülke konumundaki Almanya'da Merkel Hükûmeti'nin sadece 2018 yılında sığınmacılar ve uyum programları kapsamında 23 milyar euro harcaması, ülke tarihinde bu alanda bir rekor olarak tanımlanmaktadır. Bu meblağ, bir önceki seneye (2017) göre de %10,6'lik bir artışı ifade etmektedir (DW Türkçe, 2019).

Uluslararası hukuk çerçevesinde, korunma arayan herkese iltica işlemlerinin adil bir şekilde yapılmasına kadar bakım ve barındırılmaları konusunda asgari insanî ve sosyal standartlara uyulması şart koşulmaktadır. Bu ilkeler arasında mülteci adaylarının yaşamlarını sürdürebilmeleri, beden ve ruh sağlıklarının korunması yer almaktadır. Ancak asgari geçimlerini sağlayacak makul düzeydeki yardımlar ülkelere göre farklı düzeylerde sağlanmaktadır. En fazla mülteci barındıran Almanya ön sıralarda yer almakla birlikte AB ülkeleri arasında kişi başı yardım açısından daha fazla yardım yapanlar da bulunmaktadır.[5] AB ülkelerinin kendi topraklarındaki mültecilere sağladığı destek tutarı, AB tarafından Türkiye'ye sağlanan yardımla karşılaştırıldığında, Türk tarafının mağduriyet argümanları daha anlaşılır hale gelmektedir.

[5] Birlik ülkelerinde yaşayan mültecilere yapılan yardımların karşılaştırması için bakınız: (DW Türkçe, 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

18 Mart Mutabakatı'nın vize muafiyeti, AB'ye katılım müzakerelerinin yeniden başlatılması ve Gümrük Birliği'nin modernizasyonu gibi maddeleri ise ayrı bir tartışma konusu özelliğine sahiptir. Her şeyden önce, Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığı ile Suriyeli sığınmacılar meseleleri birbirinden ayrı konulardır. Müzakere süreci yürüten bir aday ülke olan Türkiye için, Suriye'deki iç savaş sonucu Avrupa'ya geçmeye çalışan sığınmacıların durdurulması meselesinin, Türkiye-AB ilişkileri açısından pazarlık konusu yapılması ayrıca sorgulanmalıdır. Zira, Gümrük Birliği'nin revizyonu, vize serbestisi ve dondurulan müzakere sürecinin yeniden başlamasının önündeki engeller AB tarafından başka gerekçelerle ertelenmekteydi. Suriyeli sığınmacıların kabulü karşılığında bu meselelerin çözülebileceğini öngören AB liderlerinin üyelik süreci devam eden bir ülke için bu konuları neden daha önce ele almadıkları da ayrı bir tartışma konusu olmalıdır.

Suriye'deki iç savaşın yol açtığı büyük insanlık dramı elbette uluslararası dayanışmayla çözülebilecek çapta bir olaydır. Bu sebeple, Türkiye ile AB arasında bir mutabakat yapılması ve sığınmacılar için maddi yardım konusunun da bu mutabakat içinde yer alması normal bir durumdur. Ancak, sürecin ilerlemesiyle birlikte sığınmacıların yakın bir gelecekte geri döneceklerine ilişkin değerlendirmelerin iyimser tahminler olduğu anlaşılmaktadır. Bugün sığınmacıların büyük bir çoğunluğu mutabakat çerçevesinde Türkiye'de kalıcı hale gelmiştir. Türkiye'nin böyle bir mali yükü tek başına üstlenmesi zaten sürdürülebilir değildir. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB'den sığınmacılar için daha fazla malî destek talep etmesi anlaşılır bir durum olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki, bu hibeler Türkiye'ye yapılan yardım niteliğinde olmayıp, projeler bazında doğrudan sığınmacılara yapılmaktadır. Bu koşullara rağmen, insanî amaçlarla tüm Avrupa ülkelerinin toplamından daha fazla Suriyeli'ye ev sahipliği yapan ve yine AB ülkelerinin yaptığı toplam yardımın üzerinde bir malî yük üstlenen Türkiye'nin koşullarını görmezden gelmek haksızlık olacaktır.

Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki tartışmalı konuları da sığınmacı sorununun bir enstrumanı haline getirmenin, üye ülkelerin kamuoylarındaki Türkiye imajını olumsuz etkileyeceği düşünülebilir. Bu sebeple, Türkiye'nin taleplerine yönelik AB'nin sergilediği tutum da sorgulanabilir. Zira AB, daha önce Türkiye ile katılım müzakerelerinin yeniden başlaması ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesini talep etmesine karşılık olarak demokrasi ve insan hakları gibi siyasi kriterlerdeki eksikleri gerekçe göstermekteydi. Oysa, 18

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mart Mutabakatı sonrasında yayımlanan 2016 Türkiye İlerleme Raporu'nda Türkiye-AB ilişkilerinin tamamen göçe endeksli olduğu açıkça görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016, ss. 4-5):

> 29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi'nde Türkiye ve AB, tüm ortak çıkar alanlarında ilişkilerini yeniden canlandırmaya ve derinleştirmeye karar vermiştir.
>
> Türkiye, kriterleri karşılamada ilerleme sağlamak, Müzakere Çerçeve Belgesindeki gereklilikleri yerine getirmek ve AB'ye karşı anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerine riayet etmek suretiyle müzakerelere hız kazandırabilir.
>
> Türkiye'den AB'ye düzensiz göçün sona erdirilmesi ve göç konusunun AB standartları ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi amacıyla, 29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi'yle birlikte uygulamaya konulan Ortak Eylem Planı uyarınca ve 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Ortak Açıklaması'nın ardından göç konusunda işbirliği artırılmıştır.
>
> Denizde yaşanan ölümlerin ve Yunanistan'a gitmek üzere Türkiye'den ayrılan mültecilerin sayısını azaltılması için önemli adımlar atılmıştır. Türkiye, Vize Serbestisi Yol Haritası kriterlerinin karşılanmasına yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır. Türkiye'nin tüm kriterleri karşılaması durumunda vize gereklilikleri kaldırılacaktır.
>
> İki taraf da Gümrük Birliği'nin modernize edilmesi ve genişletilmesi için müzakere hazırlıklarını ilerletmiştir.

Mutabakat'ın genel olarak dili değerlendirildiğinde, sığınmacıların iadesi ile ilgili tedbirler ve malî yardım boyutu açık ve anlaşılır bir şekilde sunulurken, Türkiye-AB ilişkilerine yönelik ifadelerin ise muğlak olduğu görülmektedir. 18 Mart Mutabakatı'nın üzerinden geçen 6 yılda açık ve anlaşılır maddeler uygulanırken, muğlak kalan kısımlarda ise hiçbir ilerleme kaydedilemediği net bir biçimde görülmektedir.

Mutabakat'ın uygulaması ile ilgili AB Komisyonu'nun yayımladığı, Haziran 2020-Haziran 2021 dönemini kapsayan "2021 Türkiye Raporu" önemli veriler sunmaktadır. Türkiye'nin 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Mutabakatı kapsamında dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yaptığı ve bu insanların ihtiyaçlarının karşılanması için önemli çabalar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gösterdiğini vurgulayan Rapor'da, Türkiye'nin üstlendiği mali yüke ilişkin bir açıklama yapılmamaktadır. Ancak, AB'nin Türkiye'deki Sığınmacılar için öngördüğü 6 milyar euro tutarındaki operasyonel bütçesinin tamamının 2020 yılı sonuna kadar sözleşmeye bağlanmış olduğu belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 2). 18 Mart Mutabakatı'nın sığınmacılar sorununa ilişkin gelişmelerine şu ifadelerle yer verilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 6):

> Türkiye'nin, göçmen ve mültecilerin Yunanistan üzerinden kara yolu ile Avrupa'ya gitmelerini aktif olarak teşvik ettiği Mart 2020 olaylarının ardından gerilim, netice itibarıyla azalmıştır. Doğu kara sınırının gözetim ve koruma kapasitesinin güçlendirilmesi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı sonuç vermeye devam etmiş ve Türkiye, Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlarının etkili bir şekilde yönetiminin sağlanmasında kilit rol oynamaya devam etmiştir. (…) Genel olarak, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yasa dışı sınır geçişlerinin sayısı, AB-Türkiye Mutabakatı'nın kabul edildiği tarihten öncesine kıyasla, kayda değer şekilde düşük kalmıştır.

2020 Türkiye Raporu'nda, Mutabakat'ın sığınmacıların AB sınırları dışında tutulması ile ilgili hedeflerin gerçekleştirildiğine yönelik olumlu bir yorum yapılırken, Türkiye-AB ilişkilerine yönelik hedeflerine ilişkin ise ihtiyatlı bir yorum yapıldığı görülmektedir. Raporda vize serbestisi ve Gümrük Birliği ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

> Vize serbestisinin kalan kriterleri yerine getirilmemiştir. Türkiye'nin, vize politikasına ilişkin mevzuatını AB müktesebatı ile daha fazla uyumlaştırması gerekmektedir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 6).

> Türkiye, AB-Türkiye Gümrük Birliği'ne ilişkin yükümlülüklerinden sapma göstermeye devam etmiştir; bu durum çok sayıdaki ticari sorunu daha da artırmıştır (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 9). (…) Mart 2021'de AB Liderleri, Gümrük Birliği'nin tüm Üye Devletlere etkin şekilde uygulanmasını temin edecek şekilde, Gümrük Birliği'nin işleyişindeki mevcut zorlukları ele almak üzere Komisyonu Türkiye ile görüşmeleri yoğunlaştırmaya, eş zamanlı olarak Konseyi de Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik yetki üzerinde çalışmaya davet etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021, s. 124).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Raporun, Mutabakat'ın Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde öngördüğü gelişmelerle ilgili yorumunda, Türkiye'ye yönelik daha önceki ülke raporlarında yer alan eleştirilerin devam ettiği görülmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin öncelikle üzerine düşen reformları yapmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir. Ancak, Türkiye'den talep edilen söz konusu reformlar, zaten AB tarafının müzakere sürecini *de facto* dondurmasının nedenleridir.Bu konuların sığınmacılarla ilişkilendirilip 18 Mart Mutabakatı'na dahil edilmesi ise, Türkiye'nin söz konusu Mutabakat'ı Avrupa'ya göç dalgasının zirve yaptığı bir dönemde ivedilikle imzalaması yönündeki siyasi bir strateji olarak değerlendirmek gerekir.

Ayrıca, Başbakan Merkel'in de onayıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vize uygulamasının kaldırılmasına ilişkin bir maddenin Mutabakat'a dahil edilmesi, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de tutulması karşılığında Türk kamuoyunun desteğini kazanmaya yönelik bir siyasi çaba olarak değerlendirilmelidir. Ancak Mutabakat'ta net bir şekilde sınırları belirlenmeyen bu konunun, AB'nin öne sürdüğü bazı koşulların Türkiye tarafından yerine getirilmediği gerekçesiyle uygulanamadığı görülmüştür.

Dahası, 18 Mart Mutabakatı'nın ardından 24 Eylül 2017'de yapılan Federal Meclis (Bundestag) seçimleri nedeniyle katıldığı bir TV programında, Hristiyan Birlik Partileri'nin (CDU/CSU) yeniden başbakan adayı olan Merkel, "Türkiye, hiçbir zaman AB üyesi olmamalı" demekten çekinmemiştir. Merkel aynı programda, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkarken Almanya'nın yalnız kalmaması için AB'nin de desteğini alma stratejisi izlemiş ve açıkça şunları söylemiştir (BBC News Türkçe, 2017):

> AB'deki meslektaşlarım ile konuşup üyelik müzakerelerinin sona ermesi için ortak bir pozisyona ulaşabilecek miyiz bakacağım. (…) Müzakere sürecini donduracağız deyip, ardından Avrupa'da çoğunluğu sağlayamamaktan daha kötü bir şey olamaz. Bu Avrupa Birliği'nin oybirliğiyle aldığı bir karar olmalı. Türkiye'nin AB'ye üyeliğini mümkün görmüyorum, hiçbir zaman görmedim.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, aynı TV programında yer alan Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) başbakan adayı Martin Schulz da Merkel ile benzer görüşleri ifade etmiştir. Seçim sonrasında bu iki partinin kurduğu ve Merkel'in başbakanlığını yaptığı Büyük Koalisyon 2017-2021 yılları arasında Almanya'yı yönetmiştir. Büyük koalisyonun görevde olduğu dönemde

Mutabakat'ta yer alan Türkiye-AB ilişkilerine yönelik adımlardan hiçbirinde ilerleme sağlanamaması ise dikkat çeken ayrı bir detaydır. Bir başka ifadeyle, Başbakan Merkel'in, Türkiye'nin AB üyeliğine her zaman karşı olduğunu söylemesine rağmen, 18 Mart Mutabakatı'na üyelik müzakerelerinin yeniden başlatılması, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ve vizenin kaldırılmasına ilişkin maddeler eklenmesi; özelde Başbakan Merkel, genelde ise Almanya ve AB'nin Türkiye politikalarındaki samimiyetin sorgulanması açısından önemlidir.

MERKEL SONRASI DÖNEMDE MUTAKABATIN GELECEĞİ

Almanya'da 26 Eylül 2021'de yapılan Federal Meclis seçimi sonrası Sosyal Demokrat Parti (SPD), Yeşiller (Bündnis'90/Die Grünen) ve Hür Demokrat Parti (FDP) bir araya gelerek üçlü bir koalisyon hükûmeti kurmuştur. 16 yıl süren Başbakan Merkel döneminin sona ermesiyle birlikte, SPD'li Olaf Scholz Almanya'nın yeni Başbakanı olmuştur. Ancak Merkel'in başbakanlığı döneminde 12 yıl SPD ile koalisyon yaptığını ve Olaf Scholz ile birlikte çalıştığını belirtmek gerekir. Bu sebeple, Merkel sonrası kurulan yeni koalisyon döneminde, Almanya'nın özellikle Türkiye ile olan Mutabakat gibi bazı temel politikalarında büyük bir dönüşüm beklemek fazla iyimserlik olacaktır.

SPD'nin yanı sıra diğer koalisyon ortakları olan Yeşiller ve FDP'nin yeni koalisyon hükûmetinin AB-Türkiye ilişkileri ve 18 Mart Mutabakatı'nın uzatılması konularında belirli bir rol oynayacağını da dikkate almak gerekir. Hatta, koalisyon hükûmetinin bu konulardaki duruşu sadece Almanya ile sınırlı kalmayıp, diğer AB devletlerinin Türkiye siyaseti üzerindeki etkisi bakımından da önemlidir. Bu nedenle, koalisyonun üç ortağının da federal seçim programlarına bakmak faydalı olacaktır. Sosyal Demokratlar, Yeşiller ile kurdukları koalisyon döneminde (1998-2005) özellikle dönemin Almanya Başbakanı Schröder'in de gayretleriyle Türkiye'nin AB üyelik hedefini desteklemişti (Aksoy, 2005). Scholz liderliğindeki SPD ise, 2021 federal seçim programında Türkiye'ye çok az yer vererek, katılım sürecinden bahsetmeden sadece Türkiye-AB diyaloğunun önemini vurgulamakla yetinmiştir (SPD, 2021a, s. 60).

SPD'nin 12 yıldır ülkeyi yöneten Büyük Koalisyon'un ortağı olarak, Hristiyan Demokrat siyasetçi Merkel'in izlediği Türkiye politikasında payı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğuna şüphe yoktur. Bu nedenle, Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri, Gümrük Birliği'nin yenilenmesi ve özellikle 18 Mart Mutabakatı'na ilişkin SPD'nin yeni bir siyasi duruşunun olmadığı, seçim beyannamesinde Türkiye konusunu sadece birkaç cümle ile geçiştirmesinden anlaşılmaktadır. Son yıllarda iki ülke arasında yaşanan siyasi gerilimlerin sonucu, Alman kamuoyunun demokrat kesimlerinde Türkiye'nin üyeliğini destekleyenlerin ya da karşı çıkmayanların giderek azalmasının, SPD'nin bu tavrında önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Ayrıca, Alman vatandaşı Türklerin en çok oy verdiği partinin – her ne kadar genç kuşaklar arasında Yeşiller ve Sol Parti'ye doğru artan bir eğilim söz konusu olsa da – hâlâ SPD olduğu bilinmektedir (Karaman, 2021).

Yeşiller, 2021 Federal Meclis seçim programında Türkiye ile ilgili üç noktaya vurgu yapmışlardır (Bündnis '90/Die Grünen, 2021, ss. 230-231). Birincisi, Türkiye'nin AB üyelik perspektifinin devamını desteklemekte, ancak bunu demokratik siyasi reformların uygulanmasına bağlamaktadır. Müzakerelerin fiilen askıya alındığı bu dönemde, Türkiye'de toplumla ilişkiler kurmak için insan hakları odaklı demokratik sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkileri genişletmek ve gençlik değişim programlarını yaygınlaştırmak istemişlerdi.

İkinci olarak, Türkiye'nin Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapması takdirle karşılanırken, toplam 27 AB ülkesinden daha fazla sığınmacıya ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir. Yeşillerin seçim programında, 18 Mart Mutabakatı'nın uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilirken, Türkiye'nin Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne tam olarak uyması istenmektedir. Federal Hükûmet'in, Komisyon'un yeni bir Mutabakat için başlattığı müzakereleri de geçmişin hatalarından ders almak için bir fırsat olarak görmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle, AB'den yeni Mutabakat'ın yasallığını sağlaması, Türkiye'ye mali ve lojistik desteği garanti etmesi ve AB ülkelerinde zor durumdaki mültecilerin yeniden yerleştirilmesi için bağlayıcı kota taahhütlerinde bulunması talep edilmektedir. Ayrıca, AB'nin sağlayacaklarına karşılık Türkiye'den Suriyeli sığınmacılara iyi ev sahipliği yapması ve topluma entegre edilmeleri istenmektedir. Üçüncü olarak, Almanya'da Türk toplumuna yönelik olarak Türkiye'den siyasi amaçlı müdahale edilmemesi talep edilmektedir.

Yeşiller'in Türkiye ile ilgili görüşleri, *de facto* durdurulmuş olan müzakerelerin sürdürülmesi ve dolayısıyla üyelik perspektifinin devamından yana olan olumlu bir siyasi duruş olarak görülebilir. Yeşiller'in Suriyeli mültecilere bakışı ise iki açıdan değerlendirilmelidir. İlk olarak, Yeşiller'in

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye-AB Mutabakatı'nın uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etmesi ve bu durumun düzeltmesini istemesi, Suriyeli sığınmacıların statülerinin belirlenmesi açısından olumlu bir adımdır. Yeşiller ikinci olarak, AB'nin Türkiye'ye mali yardımı garanti etmesini ve buna karşılık Türkiye'nin de Suriyelilere mülteci statüsü vererek topluma entegre edilmelerini talep etmektedir.

Suriyelilerin Türkiye'den mülteci statüsü almaları ve entegrasyonları için çağrıda bulunan Yeşiller'in, Türkiye-AB kurumlarının birlikte çalışacağı bir modelin uygulanmasını önermeleri de beklenirdi. Çünkü ancak ortak bir kurumsal yapı altında milyonlarca Suriyeli sığınmacının entegre edilmesi için ciddi adımlar atılabilir. Bu iş birliği AB'nin doğrudan dahil olacağı bir mali bütçe ile gerçekleştirilecek bir yapı olmalıdır. Sadece sığınmacıların günlük ihtiyaçlarına yönelecek bir yardım AB'nin dış bölgelere yaptığı yardımların ötesine geçemeyecektir. Ağırlıklı olarak Suriyelilerin entegrasyonunu hedefleyen bir modelin finansmanı ise bizzat AB'nin aktif olarak dahil olmasını gerektirir. Ancak Yeşiller'in mevcut politikaları, aday ülke olan Türkiye'ye entegrasyonundan ziyade sığınmacıların Türkiye'deki barınmalarını kolaylaştırma amacıyla sınırlı kaldığını göstermektedir. Zira, aday ülke olan Türkiye'nin üyeliği halinde, entegrasyon süreci tamamlanmamış Suriyeliler, AB için önemli bir sorun teşkil edebilecektir.

Bu durum, mevcut koalisyon içinde Türkiye'ye olan desteğin samimiyetini de düşündürmektedir. Bugün için Yeşiller'in talep ettiği ancak temeli sağlam bir model üzerine inşa edilmeyen bir yardım politikasının Suriyelileri Türkiye'de tutmak karşılığında 18 Mart Mutabakatı'nda öngörülen maddi yardımla sınırlı bir yapının ötesine geçemeyeceği söylenebilir.

Türkiye'nin AB üyelik sürecinin devam ettiği düşünüldüğünde, böyle bir işbirliği modelinin ortak uygulanmasından doğal ne olabilir? Göçün ortak yönetimi üzerine bir iş birliği modelinin başarısı, Suriyeli sığınmacıların aynı zamanda AB ülkeleri için potansiyel bir tehdit olarak algılanmasını da önleyecektir. Buna bağlı olarak, tehdit algısının azalması Avrupa'da artan aşırı sağ popülizm endişesine karşı da bir çözüm sunabilecektir.

Öte yandan, dünya tarihinde eşine az rastlanır büyüklükte bir göç akınıyla karşı karşıya kalan Türkiye, son 10 yıldır sınırlı uluslararası yardıma rağmen kendi imkanlarıyla milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi

Feridun Sinirlioğlu, 2021 Mart ayında BM Genel Kurulu'nda, Suriye'de insan haklarının görüşüldüğü oturumda bu büyük trajediyi ve Türkiye'nin üstlendiği yükü uluslararası topluma bir kez daha hatırlatma gereği duymuştur. Büyükelçi Sinirlioğlu, Suriye'deki savaşın 10. yılında 4 milyonu Türkiye içinde, 5 milyonu da sınır bölgesinde olmak üzere, toplam 9 milyon Suriyeli'ye Türkiye'nin koruma sağladığını vurgulamıştır (Yürük, 2021).

Scholz başkanlığındaki koalisyon hükûmetinin ortağı olarak Yeşiller'in yeni mutabakat müzakerelerinin devam ettiği bir süreçte sergileyeceği siyasi tavır, sadece Suriyeli sığınmacılara karşı değil, büyük fedakarlıklar yaparak bu insanların barınmalarını sağlayan Türkiye'ye karşı da ciddi bir samimiyet testi olacaktır.

Koalisyonun üçüncü ortağı FDP, federal seçim programında Türkiye ile ilgili olarak katılım müzakerelerini mevcut haliyle sonlandırmayı ve bunun yerine coğrafi konumu ve Avrupa'daki Türk toplumu nedeniyle Türkiye ile ilişkileri yeniden başlatmak için güvenlik ve ekonomik konularına dayalı bir iş birliğini savunmaktadır. Ayrıca FDP, Türkiye'nin işleyen bir hukuk devleti ve insan haklarına saygının gereklerini karşılamadığı da belirtmektedir. Türkiye'nin bir NATO üyesi ve AB ile yakın bağlara sahip bir komşu olarak vazgeçilmez bir ortak olduğu vurgulanırken, Türkiye ile günümüz ekonomik, bilimsel ve sivil toplum ilişkilerinin bu noktanın temelini oluşturması gerektiğine işaret edilmektedir (FDP, 2021).

Koalisyonun her üç ortağı siyasi partinin federal seçim programlarında yer alan Türkiye ile ilgili ilişkilere yönelik görüşlerinin yeni Koalisyon Sözleşmesi'ne (SPD, 2021b) nasıl yansıdığı da ayrıca önemlidir. Almanya'da seçim sisteminden dolayı koalisyon sözleşmelerinin en önemli özelliği tarafları bağlayıcı nitelikte olmasıdır. Almanya'da tek partinin iktidara gelmesi çok zor olduğu için ülke sürekli olarak koalisyonlarla yönetilmektedir. Bu nedenle koalisyon sözleşmeleri, hükûmette yer alan partilerin seçim programlarından hangileri üzerinde uzlaştıklarını ve taahhüt ettiklerini göstermeleri bakımından önemlidir. Bir başka ifadeyle, koalisyon ortaklarının başarısı, bir sonraki seçim dönemine kadar koalisyon protokolündeki taahhütlerini ne kadar gerçekleştirebildikleri ile ölçülmektedir. Bu nedenle yeni Koalisyon Sözleşmesi'nde Türkiye'ye yönelik yaklaşım, ne yazık ki Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne yakınlaştırmaktan ve üyelik perspektifini geliştirmekten uzaktır. Zira, birçok üçüncü ülke hakkında kapsamlı değerlendirmelerin yer aldığı Koalisyon

Sözleşmesi'nde Türkiye ile ilgili kısım ise sadece bir paragraftan ibaret kalmıştır (SPD, 2021, s. 122).

Koalisyon Sözleşmesi'nde Türkiye ile ilgili ilk olarak, Koalisyon ortakları için Türkiye'nin "...endişe verici iç gelişmelere ve dış gerilimlere rağmen AB'nin önemli bir komşusu ve NATO'nun bir ortağı" olduğuna vurgu yapılmaktadır. Daha sonra, Almanya'daki Türkiye kökenli çok sayıda insanın iki ülke arasında özel yakınlık yarattığı ve doğal olarak bu grubun Alman toplumunun bir parçası olduğu ifade edilmektedir. Türkiye-AB ilişkileri bağlamında koalisyon ortakları, "Türkiye'de demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, kadın hakları ve azınlık haklarının büyük ölçüde ortadan kaldırıldığı" gerekçesiyle, Türkiye ile sürdürülen katılım müzakerelerinde hiçbir faslın kapatılmaması ve yeni fasılların da açılmaması konusunda görüş birliği içindedirler. Koalisyon ortakları, Türkiye kamuoyuna da yönelik olarak da, "AB-Türkiye diyalog gündeminin canlandırılacağı ve sivil toplum ile gençlik değişim programları yoluyla paylaşımların genişletileceği" mesajını vermişlerdir.

Koalisyon Sözleşmesi'nde yer alan Türkiye'ye ilişkin görüşlerin hepsi bu kadardır. Dikkat çeken husus ise Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla ilgili bir şey söylenmemiş olmasıdır. Oysa 26 Eylül sonrasında koalisyon görüşmeleri başladığında, 18 Mart Mutabakatı'nın yenilenmesi hem Almanya'nın hem de AB'nin gündemindeydi. Üstelik koalisyon ortaklarından Yeşiller'in federal seçim programında Suriyeli sığınmacılar konusu ele alınmıştı. Öyle görülüyor ki, yeni Mutabakat'ın içeriği birincisinden pek de farklı olmayacak. Başka bir deyişle, 18 Mart Mutabakatı'nın uzatılması söz konusu olduğunda, kuvvetle muhtemel yeni Mutabakat'ta bir kez daha yer alacak olan AB üyelik müzakerelerinin tekrar başlatılması ve Gümrük Birliği'nin modernizasyonu gibi konularda Türkiye'ye destek verileceğine ilişkin ifadeler –bir öncekinde olduğu gibi– sadece bir siyasi söylemden öteye geçmeyecektir. Bu şartlar altında 18 Mart Mutabakatı'nın uzatılması, sığınmacılara yapılacak mali yardım miktarı üzerinde sağlanacak uzlaşıya bağlı olacaktır.

AB, kuvvetle muhtemel 2021'e kadar projeler üzerinden verdiği 6 milyar euro tutarını biraz daha artırarak, yeniden birkaç yıl karşılığında sığınmacıların Türkiye'de tutulmasını sağlamaya çalışacak (Akal, 2021; DW Türkçe, 2021d). Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönme ihtimalleri giderek azalmasına karşılık, Türkiye'de paralel bir toplumun oluşmasını engellemek amacıyla geniş kapsamlı bir entegrasyon politikasını yaşama

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

geçirilmesi konusu giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Burada Türkiye açısından, 18 Mart Mutabakatı'nın mevcut haliyle sürdürülmesinin mümkün olmaması nedeniyle önümüzdeki dönem için üç seçenek öne çıkmaktadır.

Birinci seçenek, Türkiye'ye mali yardım miktarını artırıp, Türkiye-AB ilişkilerine yönelik diğer maddelerin sadece iyi niyet beyanı olarak kalacağı bir AB teklifi olabilir. Türkiye'nin bunu kabul etmesi mümkün görünmemektedir. Ne var ki Başbakan Merkel, 18 Mart Mutabakatı benzeri bir öneride kararlı görünmüştür. Görevden ayrılmadan önce yine bu konuda öncülük yapmak istemiştir. Nitekim 24-25 Haziran 2021 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleşen AB Zirvesi'nin önemli gündem maddelerinden biri de Türkiye oldu. Merkel, zirvenin ardından yaptığı açıklamada şunları söyledi (DW Türkçe, 2021b):

> Bugün Türkiye ile ilişkiler konusunda kapsamlı bir tartışma yürüttük. Komisyon bize burada mülteci anlaşmasını ne şekilde uzatabileceğimiz konusunda bir rapor sundu. Bunlar şimdi resmen onaylanacak. Biz bu raporu kabul ettik. 3 milyarlık ek bir kaynak aktarımı söz konusu.

Mali yardım 3 milyar euro olur, gerektiğinde biraz daha artırılarak 5 milyar euro olur; sonuçta AB'nin yeni dönemi (2021-2024) kapsayan önerileri, 18 Mart Mutabakatı'nın tekrarından başka bir şey olmaz. Bu ilk seçeneğin yerine alternatif iki farklı seçenek daha düşünülebilir. Suriyelilerin barındırılması konusunda yeterince uluslararası destek alamadığından şikayet eden Türkiye için diğer iki seçenek şu şekilde özetlenebilir:

Alternatif seçeneklerden ilki, söz konusu bedeli Türkiye'nin AB ülkelerine vermesi ve Suriyeli sığınmacıları AB ülkelerine göndermesidir. Yardım miktarını Türkiye'ye verilmesi konusunda çok uzun tartışmalar yaşandığı düşünülürse, AB'nin bu seçeneği kabul etmesi ve gerçekleştirmesini beklemek çok gerçekçi değildir. Her ne kadar AB tarafının asla kabul etmeyeceği düşünülse de, mantıksal çözümlemelerden biri ve şüphesiz sığınmacılar için de en ütopik seçeneğin bu olduğunu belirtmek gerekir.

Üçüncü ve en makul seçenek ise, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar ile ilgili Türkiye-AB arasında ortak bir kurumsal yapı kurulmasıdır. Avrupa'nın birçok büyük ülkesinde İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan kıta-dışından gelen göçmen entegrasyonun uzun yıllar aldığı düşünülürse, entegre olmaları beklenen Suriyeliler için sadece mali destek yoluyla çözüm aramak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Buna göre Suriyelilerin Türkiye'de giderek kalıcı olmaları

nedeniyle uygulanması zorunlu entegrasyon projelerini içeren bir bütçenin birlikte yönetilmesi daha makul ve hatta adil görülmektedir. Başlangıçta birkaç milyar euro tutarında yardım vaadi yerine AB ülkelerinin yanı sıra Türkiye'nin de diğer üye ülkeler gibi kendi payını ödeyerek katılacağı bir uyum programını hayata geçirilmesi, Türkiye'nin şimdiye kadar üstlendiği büyük mali yükün Birlik içinde paylaşılması anlamına gelecektir.

Bu entegrasyon sadece Türkiye'nin istikrarı açısından değil, AB'nin de güvenliği için gereklidir. Göçün 10. Yılı sebebiyle yapılan bir araştırmanın sonuçları Türkiye'deki Suriyeli toplumunun ülkeye entegrasyonunun sağlanmasının kolay bir süreç olmayacağını aşağıda sunulan bazı önemli verilerle ortaya koymaktadır. (SODEV, 2021). Buna göre Türkiye'de toplumun;

- %71,5'i Suriyelilerin güvenilir olmadıklarını düşünmektedir (s. 17)
- Sadece %19,1'i Suriyelilerin iyi insanlar olduğunu düşünmektedir (s. 18)
- %71,5'i mecbur kaldıkça Suriyelilerle iletişim kurduğunu beyan etmektedir (s. 22)
- Sadece %19'u Türkiye'nin yaptığı yardımların gerekli olduğunu düşünmektedir (s. 31)
- %67,1'i Suriyelilerin işyeri açmasına olumsuz bakmaktadır (s. 38)
- %66,1'i Suriyelilerin mevcut koşullarda ülkelerine geri dönmeleri gerektiğini düşünmektedir (s. 47)
- %84,2'si Suriyelilerin savaş bitince ülkelerine geri dönmeleri gerektiğini düşünmektedir (s. 48)
- Sadece %5,8'i Suriyelilerin ülke ekonomisine faydalı olduğunu düşünmektedir (s. 49)
- Sadece %5,1'i Suriyelilerin ülkeye kültürel zenginlik kattığını düşünmektedir (s. 49)
- Sadece %6,9'u Suriyelilerle huzur içinde yaşayabileceklerini düşünmektedir (s. 49)
- Sadece %22,7'si çocuklarının Suriyeli çocuklarla aynı okulda okumasından rahatsız olmayacağını beyan etmektedir (s.71)
- Sadece %19,8'i bir Suriyeli ile aynı işyerinde çalışmaktan rahatsız olmayacağını beyan etmektedir (s. 72)
- Sadece %10,3'ü bir Suriyeli ile ortak iş kurabileceğini beyan etmektedir (s. 75)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Sadece %2,8'i Suriyelilere vatandaşlık konusunda kolaylık sağlanmasından, %61,7'si vatandaşlık verilmemesinden, %16,3'ü de vatandaşlık hakkının zor koşullarla verilebilmesinden yana olduğunu beyan etmektedir (s. 86).

Raporda katılımcıların sadece %15,3'ünün Suriyelilerle sorun yaşadığını (s. 26) ve sadece %14,6'sının Suriyelilerden bizzat zarar gördüğünü beyan etmesine (s. 51) rağmen yukarıda sunulan bulguların bu kadar olumsuz olması, büyük bir çoğunluğunun Türkiye'de kalması muhtemel Suriyelilerin entegrasyonunun zorluğunu ortaya koymaktadır. Suriyelilerle kişisel herhangi bir sorun yaşamamış büyük bir anket katılımcı grubunun Suriyeliler hakkında olumsuz yargılarının olması, toplumların "bilgiden çok algıların" etkisiyle karar verdiklerini düşündürmektedir.

Türkiye ve AB'nin Suriyelilerle ilgili politikaları gereği sığınmacıların daha büyük sorunlara yol açmadan yaşadıkları toplumlara uyum sağlayabilmeleri için entegrasyon politikalarının ivedilikle hayata geçirilmesi zorunludur. Zira entegrasyonun başarısı nesiller boyu sürecek bir çabayı gerektirmektedir. Bu nedenle, Avrupa ve Türkiye'nin ortak bir kurumsal iş birliği modeliyle Suriyeli sığınmacıların içinde yaşadıkları toplumlara entegre olabilmeleri mümkün olacaktır. Kurumsal sistem üzerine inşa edilecek Suriyeli mülteciler için başarılı bir entegrasyon projesi, hem Türkiye hem de AB'ye önemli katkı sağlayacaktır. Türkiye'de gelecekte çeşitli sorunlara yol açabilecek paralel bir Suriyeli toplumun ortaya çıkmasını engelleyeceği gibi AB ülkelerine potansiyel göç riskini de minimize edecektir.

Böyle bir kurumsal yapı Suriyeli sığınmacıların entegrasyonunun yanı sıra Suriye'de istikrarın sağlanması ve sığınmacıların gönüllü geri dönüşleri ile ilgili konularda da katkı sağlayacaktır. Zira, Suriye'de insani yaşam koşullarının ve ekonomik yapının iyileştirildiği bir ortamın tesis edilmesi halinde gönüllü geriye dönük göçün gerçekleşmesi de sağlanabilecektir. Bu ortam aynı zamanda Türkiye ve AB'ye yönelik Suriye kaynaklı yeni göç hareketlerinin de olasılığını azaltacaktır. Bu sebeple, AB ve Türkiye'nin birlikte yürüteceği bir mekanizma sadece gittikleri yerlerde kalmak isteyen Suriyelilerin entegrasyonunu değil ülkelerine gönüllü geri dönmek isteyenlerin de koşullarını iyileştirecektir.

Sığınmacıların entegrasyonu ve/veya istikrarlı bir Suriye'ye geri dönüşleri konusunda bulunacak ortak bir kurumsal çözüm aynı zamanda

Türkiye'nin Birlik üyesi olması konusunda AB'nin samimiyetinin de bir göstergesi olacaktır. Palyatif çözümlerin uzun vadede sığınmacılar sorununu çözmeyeceği ortadadır. Bu sebeple, sığınmacılar konusunun kurumsal bir çözüm bulunmadan geçici olarak çözülmesi, Türkiye'nin de üyesi olarak dahil olacağı bir AB için büyük sorunlar oluşturacaktır. Bu sebeple sığınmacıların topluma entegrasyonu sorununa ortak çözüm bulmaktan başka kalıcı bir çözüm bulunmamaktadır. Aksi bir uygulama, Temel Haklar Şartı'nı hayata geçirmiş, Avrupa değerleri üzerinde normatif bir güç haline gelen Birliğin, sığınmacıların entegrasyonu sürecinde insan hakları başta olmak üzere birçok değerin sorgulanmasına neden olacaktır. Göç konusunda samimi bir iş birliği ise, Türkiye ile AB arasında tıkanma noktasına gelen müzakere sürecine olumlu etki edecek, Kopenhag Kriterleri'nin siyasi boyutunu oluşturan konuların çözümünde iki taraf için zemin oluşturacaktır.

SONUÇ

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki siyasi çatışmalar sonucunda 2010 yılından itibaren Avrupa sınırlarına doğru yönelen düzensiz göç giderek artmış, sığınmacıların AB ülkeleri arasında dağılımını öngören kotalar ve bunun getireceği mali yükün paylaşımı konusunda ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Nitekim 23 Eylül 2015 tarihinde AB Liderler Zirvesi'nde göç krizi sadece güvenlik boyutu ile ele alınabilmiş ve bu bağlamda Frontex'in daha da güçlendirilmesiyle yetinmek durumunda kalınmıştır.

Bu çerçevede incelendiğinde, çalışmanın önemli tespitlerinden biri Mutabakat üzerinde Almanya Başbakanı Merkel'in önemli bir etkisinin olduğudur. Birlik düzeyinde üye ülkeler arasında bir uzlaşı ortaya çıkmayınca, Avrupa ülkeleri arasında düzensiz göçmenlerin genelde tercihi haline gelen Almanya inisiyatif almış ve alternatif olarak sığınmacıları Birlik sınırlarının dışında tutmak için önlemlere yönelmiştir. Avrupa'da yaşanan ekonomik krizin ardından ortaya çıkan göçmen sorununun da etkisiyle Almanya içinde popülist söyleme dayalı aşırı sağın güçlenmesi, iktidardaki Merkel Hükûmeti için önemli bir sorun haline gelmişti. Bu sebeple özellikle merkez sağ seçmenin desteğini kaybetmek istemeyen Başbakan Merkel'in göç sorununa yönelik AB sınırları dışında Türkiye ile Mutabakat imzalamaya yönelik en aktif Avrupalı siyasetçi olduğu görülmüştür. Nitekim, AB Dönem Başkanlığı Hollanda'da olmasına rağmen, bizzat Almanya Başbakanı Merkel'in Hollanda ve Türkiye başbakanlarıyla beraber Avrupa'ya düzensiz göçü durdurmak amacıyla acil

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir eylem planı üzerinde çalıştıkları görülmüştür. Bu anlamda, Angela Merkel'in 18 Mart 2016 Türkiye-AB Mutabakatı'nı şekillendiren esas lider olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira, Mutabakat'ın ortaya çıkınca, 2015 tarihli ESI adlı düşünce kuruluşunun hazırladığı "Merkel Planı" başlıklı raporuyla birçok konuda örtüştüğü görülmektedir.

Çalışmanın bir diğer tespiti ise 18 Mart Mutabakatı'nın Türkiye ile AB arasındaki hukuki statüsü ile ilgilidir. Mutabakat, ne AB yasaları ne de uluslararası hukuk dikkate alınmadan imzalandığı gerekçesiyle tartışılmaktadır ve AB müktesebatı dışında bir belge olarak muamele görmektedir. Mutabakat aleyhine açılan üç davaya ilişkin olarak ABAD, söz konusu Mutabakat'ı AB'nin kurumsal olarak imzalamadığını ve dolayısıyla davaların yetki alanına girmediğini belirterek işleme almamıştır. Başbakan Merkel'in, Dönem Başkanı Rutte'den daha aktif rol üstlenmesi de Mutabakat'ın AB Konseyi ile değil, ülkelerin liderleriyle yapıldığı yönündeki bu algıyı güçlendiren bir faktör olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Başbakan Merkel'in kriz yönetme becerisinin klasik bir sonucu olarak, söz konusu Mutabakat'ı Türkiye ile Birlik düzeyinde kurumsal olarak değil, sadece üye ülke liderlerinin katıldığı bir zirvede imzalanmak suretiyle, AB'nin Mutabakat'ı ABAD denetiminin dışına çıkardığı anlaşılmaktadır. Aksi takdirde, söz konusu Mutabakat'ın uygulanması, büyük olasılıkla ABAD tarafından durdurulacaktı. Bu nedenle, AB ile Türkiye arasında imzalanan metin "anlaşma" yerine hukuki bağlayıcılığı olmayan bir "mutabakat" ifadesiyle tanımlanmıştır. Bu Mutabakat'ın, esas itibarıyla siyasi bir metin niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Mutabakat'ın uygulanması zarfında geçen 6 yıllık sürede ortaya çıkan aksaklıkların, dönemin Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik olumsuz bakışı ile örtüşmesi de çalışmanın bir diğer önemli tespitidir. Başbakan Merkel, tüm üye devletlerin sığınmacı akınına karşı koruma duvarları önerdiği ve bunun mali yükü ile siyasi sonuçlarından kaçındığı bir dönemde, geçerli AB göçmenlik yasalarını ve uluslararası hukuku ihlal ederek, Türkiye örneğinde olduğu gibi, sığınmacıların Birlik sınırları dışında tutulmasına yönelik politikaların uygulanmasına öncülük etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'ye sığınmacıların AB sınırları dışında tutulması karşığında yapılan birçok vaadin altında Almanya'nın ve Angela Merkel'in de onayı olduğunu söylemek yanlış olmaz. AB, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize muafiyeti uygulanması, Türkiye ile üyelik müzakerelerinin yeniden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

başlatılması, Gümrük Birliği'nin modernize edilmesi ve sığınmacılara yönelik projelerde kullanılmak üzere mali destek taahhüt edilmesi hususlarını Türkiye ile yapılan Mutabakat'ın bir bölümü şeklinde sunmuştu. Mutabakat ile birlikte sığınmacı akını durdurulmuştur. Ancak Mutabakat'ın üzerinden 6 yıl geçmesine rağmen AB, mali yardım dışında diğer taahhütlerin hiçbirini yerine getirmemiştir. Hiç şüphesiz, Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğuna yönelik yaptığı açıklamalar ile Türkiye'ye Mutabakat kapsamında verilen vaadlerin yapılmadığı konular örtüşmektedir. Bu durum da Mutabakat kapsamında AB'nin Türkiye'ye önerdiği vaadlerin uygulanamamasında, Almanya faktörünün siyasi açıdan etkili olduğunu düşündürmektedir.

Son olarak, Almanya'nın Mutabakat üzerinde en etkili AB ülkesi olması, halen devam eden sığınmacı sorunu karşısında tarafların önümüzdeki dönemdeki tutumları üzerinde de etkili olacağını göstermektedir. Ancak, Merkel'in SPD ile yaptığı koalisyondan farklı olarak Almanya tarihinde ilk kez yapılan üçlü koalisyonun Mutabakat'ın yenilenmesi hususundaki tavrı şu an yeterince belirgin değildir. Koalisyon ortaklarının seçim programlarından ve Koalisyon Sözleşmesi'nden çıkarılabilecek sonuç ise mevcut politikanın çok farklı bir yöne dönüşmeyebileceğidir. Scholz yönetimindeki Koalisyon, Türkiye konusunda çok kapsamlı bir tavır ortaya koymamaktadır. Bu sebeple, Merkel döneminde uygulanan politikanın devamını beklemek mümkündür. Bu durum ise, AB'nin sığınmacıları Birlik dışında tutmak için Türkiye ile Mutabakat sağlaması, AB üyeliğine aday Türkiye'yi "üçüncü ülke" ya da "komşu ülke" statüsüne indirgemek anlamına gelecektir. Başbakan Merkel'in 16 yıllık görev süresi boyunca kararlı bir şekilde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı bir politik tavır sergilediği bilinmektir. Scholz döneminde bu tavrın çok farklılaşmasını beklemek iyimserlik olacaktır. Sığınmacılar konusunda, Almanya başta olmak üzere AB'nin -aday bir ülke konumundaki- Türkiye ile aktif bir işbirliği yapması doğal olarak kendi çıkarlarına olacaktır. Çalışmanın ortaya koyduğu sonuç ise AB'nin bu kapsamda izleyebileceği üç farklı seçeneğin olduğudur. İlk seçenek, mali destek başta olmak üzere daha önceki Mutabakat benzeri vaadlerle birlikte Mutabakat'ın yenilenmesidir. İkinci seçenek -her ne kadar AB tarafının kabul edeceği mümkün görünmese de- vaadedilen mali desteğin Türkiye'nin AB ülkelerine ödemesi karşılığında sığınmacıların Avrupa tarafından kabul edilmesidir. Üçüncüsü ise göçün pazarlık konusu yapılmadığı ve insan haklarına uygun bir seçenek olarak taraflar arasında

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oluşturulacak ortak bir kurumsal yapıyla sığınmacıların Türk toplumuna entegre olacağı bir çözümün birlikte aranmasıdır.

Zira, çok büyük bir bölümü Suriyeli olan sığınmacılar, aradan geçen 10 yıldan fazla bir süre zarfında siyasi istikrar sağlanamadığı için Suriye'ye geri gidememekte ve AB'nin sınırlarını kapatması nedeniyle -isteyerek ya da istemeyerek- Türkiye'de yaşamak durumundadırlar. Bugün gelinen noktada Türkiye, sığınmacıların getirdiği ağır mali yükü üstlenirken, AB daha fazla yardım konusunda çekingen davranmaktadır. Ayrıca bu insanların giderek daha fazla kalıcı olmaları nedeniyle topluma uyumlarının zorunluluk haline gelmesi nedeniyle, Türkiye daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. AB'nin ve özellikle Başbakan Merkel Almanyası'nın sığınmacı krizinde Türkiye'ye yeterli destek vermediğini uluslararası kamuoyuna yeterince anlatamaması, Türkiye'nin bu süreçteki en önemli eksikliklerinden biridir.

KAYNAKÇA

Akal, D. (2021, Mart 18): *"AB-Türkiye mülteci mutabakatı yenilecek mi?"*. DW Türkçe. 20 Eylül 2021 tarihinde https://www.dw.com/tr/ab-t%C3%BCrkiye-m%C3%BClteci-mutabakat%C4%B1-yenilenecek-mi/a-56907304 adresinden erişildi.

Aksoy, Ş. (2005, Ekim 13). *Schröder'den Türkiye'ye veda*. DW Türkçe. Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/AaU2 adresinden erişildi.

Avrupa Komisyonu. (2016, Kasım 9). *2016 Türkiye Raporu Ekindeki Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirimi*. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. 18 Eylül 2021 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf adresinden erişildi.

BBC News Türkçe. (2015, Eylül 9). *AB'den 120 bin yeni mülteci kotası.* 19 Eylül 2021 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani adresinden erişildi.

BBC News Türkçe. (2017, Eylül 4). *Merkel: Türkiye AB'ye üye olmamalı*. 3 Ekim 2021 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039 adresinden erişildi.

Beki, A. (20, Mart 8). *Davutoğlu: AB ile Kayserili pazarlığı yaptık*. Hürriyet. 11 Aralık 2021 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/dunya/davutoglu-ab-ile-kayserili-pazarligi-yaptik-40065646 adresinden erişildi.

Bündnis 90/Die Grünen. (2021, Haziran). *Deutschland. Alles ist drin. Bundestagswahlprogramm 2021 [Federal Meclis Seçim Programı]*. 3 Ekim 2021 tarihinde https://cms.gruene.de/uploads/documents/Wahlprogramm-DIE-GRUENEN-Bundestagswahl-2021_barrierefrei.pdf adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Celimli, K., & Aktan, S. (2019, Temmuz 26). *Avrupa Parlamentosu seçimleri: Ülke ülke seçim sonuçları*. Euronews. 28 Ağustos 2021 tarihinde https://tr.euronews.com/2019/05/27/avrupa-parlamentosu-secimleri-ulke-ulke-secim-sonuclar adresinden erişildi.

Dempsey, J. (2016, Mart 10). *Merkel's Values, Merkel's Realpolitik*. Carnegie Europe. 8 Ekim 2021 tarihinde https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/63001 adresinden erişildi.

Deutsche Vertretungen in der Turkei (2021). *Üst Düzey Resmi Ziyaretler.* 18 Kasım 2021 tarihinde https://tuerkei.diplo.de/tr-de/themen/politik/0-hochrangige-besuche/1793980 adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2015a, Eylül 15). *Kota sistemi AB'yi böldü.* 25 Eylül 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/1GWWR adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2015b, Eylül 17). *AB liderlerine acil zirve çağrısı*. 28 Ağustos 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/1GY52 adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2015c, Eylül 24). *AB 'açık kapı siyaseti'ni bitiriyor*. 21 Temmuz 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/1GcEO adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2016, Aralık 14). *Almanya'ya 2015'te rekor göç*. 5 Ağustos 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/2UGnu adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2018, Haziran 20). *Mültecilere hangi ülke ne kadar yardım yapıyor?* 21 Temmuz 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/2ztMB adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2019, Mayıs 20). *Almanya'dan mülteciler ve uyum için rekor harcama*. 21 Temmuz 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3Imw9 adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2020a, Ağustos 28). *Almanya mülteci sınavını başardı mı?* 22 Temmuz 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3hc3Z adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2020b, Aralık 17). *AB: Türkiye'ye 6 milyar euroluk ödeme tamamlandı*. 28 Ağustos 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3mrNP adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2021a, Ağustos 31). *AB "kontrolsüz, yasa dışı göç" istemiyor*. 28 Kasım 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3zkLC adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2021b, Haziran 24). *AB Komisyonu "sınır dışı sayısından" memnun değil*. 28 Kasım 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3vT4R adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2021c, Haziran 25). *AB Zirvesi'nden Türkiye'deki sığınmacılara 3 milyar euro*. 28 Kasım 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3vWxR adresinden erişildi.

DW Türkçe. (2021d, Mart 16). *Borrell AB-Türkiye mülteci anlaşmasının yenilenmesi gerektiğini söyledi*. 20 Eylül 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3qfum adresinden erişildi.

Ekşi, N. (2017). 18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği. *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, *1*(1), 47–85.

Erdem, U. (2020, Ağustos 25). *Mülteci açıklaması: 4 milyon yabancıya 40 milyar dolar harcandı*. Hürriyet. 21 Ağustos 2021 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/multeci-aciklamasi-4-milyon-yabanciya-40-milyar-dolar-harcandi-41594662 adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ESI- European Stability Initiative. (2015, Ekim 4). *The Merkel Plan – Restoring control; retaining compassion / A proposal for the Syrian refugee crisis*. 22 Kasım 2021 tarihinde https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20Merkel%20Plan%20-%20Compassion%20and%20Control%20-%204%20October%202015.pdf adresinden erişildi.

FDP. (2021). *Neues Verhältnis zwischen der Türkei und der EU schaffen: Dazu aus dem Wahlprogramm 2021*. 18 Kasım 2021 tarihinde https://www.fdp.de/forderung/neues-verhaeltnis-zwischen-der-tuerkei-und-der-eu-schaffen adresinden erişildi.

Göç Araştırmaları Derneği (GAR). (2021, Nisan). *5. Yılında Avrupa Birliği – Türkiye Mutabakatı* (No. 5). 15 Kasım 2021 tarihinde https://gocarastirmalariderneği.org/attachments/article/207/gar-ab-tr-mutabakat%C4%B1.pdf adresinden erişildi.

Hekimler, O. (2018). Üstesinden Gelebilir(mi)yiz: Federal Almanya'nın Yeni Sığınmacı Politikası ve Yansımaları. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, *2*(1), 17-40.

Hekimler, O. (2021). Uyuyan Canavarın Uyandırılışı: Avrupa'da Artan Milliyetçilik ve Popülizm. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *10*(1), 17-27.

International Organization for Migration (IOM). (2019). World Migration Report 2021. 29 Ağustos 2021 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf adresinden erişildi.

Kaçar, F. (2017). 2017 Almanya Federal Meclis Seçimi Ve Almanya İçin Alternatif Partisi'nin Yükselişi: Avrupa'da Sağ Popülizmin Bir Değerlendirmesi. *Türkiye – Almanya Araştırmaları Dergisi* 6 (1-2), 23-41.

Karaman, E. (2021, Eylül 25). *Almanya seçimleri ve Türkiye kökenli seçmenler: Genç kuşağın tercihleri nasıl değişti?* BBC News Türkçe. 4 Aralık 2021 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58675391 adresinden erişildi.

Kinkartz, S. (2019, Aralık 16). *Deutschland braucht Einwanderer*. DW. 28 Ağustos 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/3UvmF adresinden erişildi.

Riegert, B. (2015, Eylül 24). *Yorum: Avrupa zedelendi*. DW. 12 Eylül 2021 tarihinde https://p.dw.com/p/1GcOM adresinden erişildi.

SODEV (Sosyal Demokrasi Vakfı). (2021, Kasım 29). *Suriye Göçünün 10. Yılında Türkiye'de Suriyeli Göçmenler*. 15 Aralık 2021 tarihinde https://sodev.org.tr/wp-content/uploads/2022/02/SODEV-Suriyelilere-Bakis-Arastirmasi-Raporu-1.pdf adresinden erişildi.

SPD. (2021a). *Das Zukunftsprogramm der SPD [SPD'nin Gelecek Programı]*. Erişim Tarihi: 2 Aralık 2021 tarihinde https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Beschluesse/Programm/SPD-Zukunftsprogramm.pdf adresinden erişildi.

SPD. (2021b). *Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands (SPD), BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN und den Freien Demokraten (FDP): Mehr Fortschritt Wagen – Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit [Daha fazla ilerleme için cesaret - özgürlük, adalet ve sürdürülebilirlik ittifakı]*. 2 Aralık 2021 tarihinde, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Statistik der Bundesagentur für Arbeit. (2020, Ağustos). *Berichte: Arbeitsmarkt kompakt – Arbeitsmarktintegration von schutzsuchenden Menschen, 5 Jahre nach der europäischen Flüchtlingskrise*. 2 Aralık 2021 tarihinde https://statistik.arbeitsagentur.de/DE/Statischer-Content/Statistiken/Themen-im-Fokus/Migration/Generische-Publikationen/Arbeitsmarktintegration-schutzsuchende-Menschen-Rueckblick.pdf?__blob=publicationFile&v=4 adresinden erişildi.

Statista (2022a, Ocak 24). *Stimmenanteile der AfD in den Bundesländern bei der Bundestagswahl am 24. September 2017 [24 Eylül 2017'de yapılan federal seçimlerde AfD'nin federal eyaletlerdeki oy oranı].* 29 Mart 2022 tarihinde, https://de.statista.com/statistik/daten/studie/754391/umfrage/stimmenanteile-der-afd-in-den-bundeslaendern-bei-der-bundestagswahl/ adresinden erişildi.

Statista (2022b, Ocak 24). *Stimmenanteile der AfD in den Bundesländern bei der Bundestagswahl am 26. September 2021 [26 Eylül 2021 Federal Meclis seçimlerinde AfD'nin federal eyaletlerdeki oy oranı]*. 29 Mart 2022 tarihinde https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1256889/umfrage/stimmenanteile-der-afd-in-den-bundeslaendern-bei-der-bundestagswahl/ adresinden erişildi.

Statista (2022c, Mart). *Ergebnisse der AfD bei den letzten Landtagswahlen bis März 2022 [Mart 2022 itibariyle AfD'nin Federal Eyalet Parlamentoları seçimlerinde aldığı oranları]*. 29 Mart 2022 tarihinde https://de.statista.com/statistik/daten/studie/320946/umfrage/ergebnisse-der-afd-bei-den-landtagswahlen/ adresinden erişildi.

The European Council. (2016, Mart 18). *EU-Turkey statement, 18 March 2016*. 28 Eylül 2021 tarihinde https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ adresinden erişildi.

Yürük, B. (2021, March 2). *Türkiye'den Suriye krizinin 10. yılında uluslararası topluma "mülteci yükünü sadece bize yıkamazsınız" çağrısı*. Anadolu Ajansı. 15 Ağustos 2021 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-suriye-krizinin-10-yilinda-uluslararasi-topluma-multeci-yukunu-sadece-bize-yikamazsiniz-cagrisi/2162550 adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GERÇEKLEŞEN ZORUNLU GÖÇÜN FİNANSMAN BOYUTU

İmre ERSOY*

GİRİŞ

Savaş, işsizlik, afetler, açlık gibi nedenlerle yaşanan kitlesel göç hareketleri 20.yy'ın ikinci yarısından beri birçok ülkeyi etkilemiştir. Migrationdata 2019'a göre dünyada 271,6 milyon kişi göçmendir (Migrationdata, 2019). Türkiye'nin yoğun göç hareketiyle karşılaşması 1950'lerdeki kırdan kente yaşanan iç göçle olmuştur.1960'larda Almanya'ya göçmen gönderirken Türkiye, 1989'da Bulgaristan Türklerinin kitlesel göçüne şahit olmuştur. Bir diğer kitlesel göç hareketi ise Körfez Savaşı sebebiyle Türkiye'nin sınır bölgelerine doğru gerçekleşmiştir. Türkiye'nin yaşadığı en son kitlesel göç ise 2011'den bugüne kadar, "Arap Baharına" direnen Esad Rejiminin şiddeti yüzünden çıkan iç savaş nedeniyle ülkesini terk eden Suriyelilerin göçüdür. Böylece Türkiye 2014'den beri dünyada en çok göçmen barındıran ülke konumuna gelmiştir (Erdoğan, 2020).

2014-2015 yıllarında 1 milyondan fazla Suriyeli mülteci Türkiye üzerinden Avrupa Birliği'ne (AB) ulaşmıştır. Bu "mülteci krizi" 18 Mart 2016 tarihinde "Türkiye ile AB'ye üye ülkeler arasında" Mutabakat imzalanması ile sonuçlanmıştır. Bu Mutabakata göre Türkiye mültecilerin Avrupa'ya geçmesini engelleyecek, karşılığında da 4 yılı kapsayan bir süreçte "Türkiye'deki Mülteciler için AB Desteği (FRiT)" kapsamında 6 Milyar avro proje desteği alacaktı. Mutabakata göre ayrıca AB Türkiye Gümrük Birliği güncellenecek, yeni müzakere başlıkları açılacak ve vize serbestisi söz konusu olacaktı. Ancak Mutabakatın bu maddeleri kısa süre içinde ortadan

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa İktisadı ve İşletme Anabilim Dalı, e-posta: iersoy@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalktı. Neticede 4 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe giren Mutabakat ile Türkiye'ye Mali Yardım Karşılığında Suriyeli Zorunlu Göçmenleri Türkiye'de tutmak görevi verilmiştir (Erdoğan, 2019, s. 18-19). Söz verilen paraların ödenmediği gerekçesi ile 2020 baharında AB ile Türkiye arasında anlaşmazlık çıkmış, Yunan sınırına mülteci yığılması yaşanmış, görüşmeler sonucunda sorun çözülmüştür.

Suriyeli komşularımızı istatiksel rakamlarla ifade edecek olursak 2021 yılı itibariyle Türkiye'deki kayıtlı ve geçici koruma altındaki Suriyeli zorunlu göçmenlerin sayısı 3.645 milyondur. Suriyelilerde çocuk doğum oranı %5'in üzerindedir (Erdoğan, 2020). 0-18 yaş arası Suriyeli gençlerin sayısı 1,7 milyon civarındadır. 0-18 yaş çocuklar ile kadınların toplam Suriyeli zorunlu göçmenlere oranı ise %70,9'dur. Suriyeli zorunlu göçmenlerin yaş ortalaması 22,1'dir. Suriyelilerin %98,4'ü şehirlerde yaşamakta, sadece %1,6'sı kamplarda yaşamaktadır. Kayıtlı Suriyeli zorunlu göçmenlerin Türkiye nüfusuna oranı %4,8'dir (Mülteci Derneği, 2021). 1,2 milyon Suriyelinin neredeyse tamamı ise (%95) kayıt dışı olarak çalışmaktadır (Erdoğan, 2019, s.12). Mart 2020 rakamlarına göre 1,5 milyon Suriyeli, Suriye sınırındaki Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin'de yaşarken 1,39 milyonu İstanbul, Adana, Bursa, Mersin, İzmir, Kocaeli ve Konya'da yaşamaktadır (Kaya, 2020, s.5-6).

Bu çalışmada Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen zorunlu göçün finansman boyutu ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk bölüm bu zorunlu göçün maliyetini incelemektedir. İkinci bölümün konusu Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göçün finansmanıdır. Üçüncü bölümde ise Suriyeli komşularımızın zorunlu göçüyle ilk etapta ilgilenen belediyelerin durumu ve bazı belediyelerle gerçekleşen görüşmelere yer verilmiştir. Çalışma Sonuç ve Politika Önerileri ile son bulmaktadır.

1. SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇÜN MALİYETİ

Suriye'den Türkiye'ye olan göçün finansmanı konusunda neler yapılması gerektiğinin daha iyi analiz edilebilmesi için öncelikle göçün maliyetine daha yakından bakmak gerekmektedir. Bu konuda öncelikle şunu söylemek gerekir ki, devletin 2016'ya kadar Suriyelilerin zorunlu göçünü "geçici" görmesi ve "acil durum yönetimi" yaklaşımı ile yönetmeye çalışması gibi nedenlerle maliyet hesapları konusunda yeterli şeffaflık sağlanamamıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Örneğin Suriye'den gerçekleşen göç 2011'de başlamış, konuyla daha önce Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ilgilenmiş olsa da Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göçün artık milyonlu sayılarla ifade edildiği 2014 yılında kurulmuştur.

Okul çağındaki çocuk sayısı 1,1 milyon seviyesindedir ve bunun %63'ü okullaştırılmıştır. İlkokul çağındaki bu çocukların yıllık maliyeti 600 milyon avrodan fazladır ve sadece bu maliyet Türkçe eğitim alan ve artık en az %80'i kalıcı hale gelip artık Avrupa'ya da gitmeyi düşünmeyen Suriyeli zorunlu göçmenlerin çocukları için 10 yıllık süreçte 6 milyar avro seviyesini bulmaktadır (Erdoğan, 2020). Göçün kalıcılığı göz önünde bulundurulduğunda önümüzdeki yıllarda 4 yaş ve altındaki 500,000 Suriyeli çocuğun da eğitime başlayacağı unutulmamalıdır (Pitel ve Peel, 2020). Yapılan uzun soluklu hesaplamalara göre, örneğin Suriyeli zorunlu göçmenlerin ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim maliyeti 50 milyar TL'sından fazla olacak şekilde hesaplanmaktadır (Kahveci, 2018). OECD'nin yaptığı hesaplamaya göre, Türkiye'de bir öğrencinin yıllık eğitim harcaması 3,000 $, bir kişinin yıllık sağlık harcaması ise 1,000 $'dır. 4 yıllık bir zaman dilimi için 600,000 Suriyeli öğrenci ve 3 milyon Suriyeli zorunlu göçmenin sağlık harcaması toplamı 19 milyar dolardan fazla tutmaktadır (T24, 2018). Köln Üniversitesi'nin yaptığı bir çalışmaya göre ise bir mülteci Almanya'ya yılda 15,000 avroya mal olmaktadır (Erdoğan, 2019, s. 14). Bu, diğer bir ifadeyle bir mültecinin 10 yılda 150,000 avroya mal olacağı anlamına gelmektedir.

Suriyeli zorunlu göçmenlerin maliyetinin 2019 yılının ilk çeyreğine kadar 40 milyar dolar seviyesinde olduğu Türk resmi makamlarınca ifade edilmektedir (Gençler, 2020, s.136). 2017 Aralık ayı rakamlarıyla bu maliyetin 30 milyar dolarlık kısmı hükümet yetkilileri tarafından aşağıdaki tabloda görüldüğü biçimde açıklanmıştır. Ayrıca bu hesaplamalara gönüllü geri dönüşü beklenmeyen ve topluma uyum ihtiyacı içinde olan Suriyeli zorunlu göçmenler için yapılması gereken harcamalar eklenmemiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 1. Harcamalar Bazında Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin Maliyeti

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)	5,586,594,000
Türk Kızılayı-Türkiye Diyanet Vakfı-Çeşitli Vakıfların	2,058,122,000
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	780,807
Güvenlik Ve Kamu Düzeni Hizmetleri	9,228,707,000
Sağlık Hizmetleri	16,030,111,000
Eğitim Hizmetleri	15,489,968,000
Belediyecilik Hizmetleri	17,527,481,000
Fırat Kalkanı Bölgesi	1,630,457,000
Sıfır Noktası İnsani Yardım	2,228,775,000
Belediyeler Tarafından Düzenlenen Kampanyalar	312,092,000
Kamplardaki Amortisman Maliyeti	1,505,386,000
Diğer Sivil Toplum Kuruluşları (Kayıtlı Proje Bazlı Yardımlar)	852,600,000
Yardım Olarak Dağıtıldığı Düşünülen Miktar	11,649,434,000
Toplam (TL Bazında)	84,880,541,000
Toplam (Dolar Bazında)	30,285,573,000

Kaynak: Ergül, 2017.

Tablo 1'den de görüldüğü üzere, Suriyeli zorunlu göçmenlerin maliyetinin en büyük payını belediyeler üstlenmektedir. Belediyeler devletin uyum politikalarının mevcut olmaması sebebiyle Suriyeli mültecilerin ilk etapta ihtiyaçlarını karşılayan birimler olmuşlardır.

2. SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇÜN FİNANSMANI

Suriyeli zorunlu göçmenlerin finansmanı sorunu Uluslararası boyutlu bir sorundur. Maliyetlerin hesaplanması konusunda söz konusu olan şeffaflık eksikliği Suriye'den Türkiye'ye göçün finansmanı konusunda da kendisini göstermektedir. Suriye'den göçün finansmanı konusunda aktörlere biraz daha yakından baktığımızda, ortaya çıkan tablo, bu konuda ne bugüne ne de geleceğe gerçek anlamda hazır olmadığımızı ortaya koymaktadır.

AB/(FRiT) programı temel ihtiyaçlar için nakit yanı sıra özellikle eğitim ve sağlık için verilmektedir. 2016-2017 yılları için olan 3 milyar avroluk bütçe 72 proje ile taahhüt edilmiştir, kalan tutar en geç 2021 ortasına kadar ödenecektir. İkinci 3 milyarlık destek için ise en geç 2025 ortasına kadar devam eden projelerin fonlanması amacıyla kaynak verilecek şekilde anlaşma yapılmıştır. Bu fonlar Türk hükümetine verilmemektedir. İnsani yardım, eğitim, sağlık, belediye altyapısı, sosyo-ekonomik destek alanlarında proje ile başvuranlara verilmektedir. AB 2015'den beri 20'den fazla ortak ile 80'den fazla projeyi desteklemektedir (European Commission Service for Foreign

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Policy Instruments, b. t.). Dağılıma baktığımızda, fonların %52'sinin eğitim, %28'inin sağlık, %5'inin göçün idaresi, %15'inin de sosyo-ekonomik destek için verildiği görülmektedir.

Şekil 1. AB'den gelen FRiT'in Türkiye'deki Suriyeli Zorunlu Göçmenlerin ihtiyaçlarına göre dağılımı

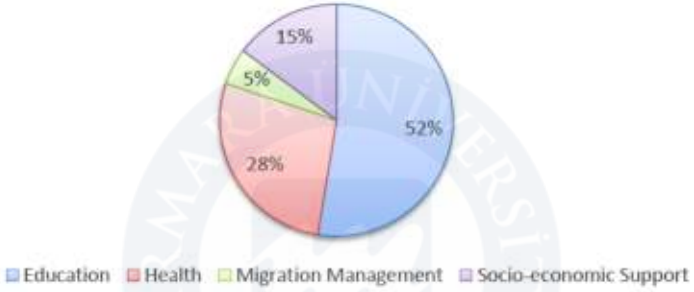

Kaynak: (European Commission, 2019)

2020 Aralık itibariyle, 6 milyar avroluk desteğin tümü sözleşme altına alınmış, 4 milyar avroluk bölümü için ise ödeme yapılmıştır. Ayrıca AB, 485 milyon avroluk bir fonu 2022'ye kadar projeler kapsamında verecek şekilde 2 programın devamını öngörmüş vaziyettedir. Ancak maliyetler bölümünde tartışıldığı gibi, Suriyeli zorunlu göçmenlerin barınma, korunma, eğitim, sağlık alanındaki harcamaları ilk bakışta bile AB'nin sağlamayı taahhüt ettiği 6 milyarlık desteğin çok üzerindedir.

Kanada, Almanya, Avusturya gibi ülkelerde hem devlet hem de yerel bazda uyum hizmetleri mevcutken bizde, daha evvel de ifade edildiği gibi, devletin mülteci politikası mevcut değildir. Hükümet desteğini AFAD ve AFAD'ın sorumluluğundaki Geçici Koruma Merkezleri'ne (GKM) yoğunlaştırmış durumdadır. Oysa unutmamak gerekir ki kamplarda yaşayan Suriyeli göçmenlerin oranı, toplam Suriyeli göçmen sayısının %1,6'sıdır. Kampların dışı için ise Elektronik Yardım Dağıtım Sistemi (EYDAŞ) ile yardım talep ve arzı kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır (Mackreath ve Sağnıç, 2017). Görülmektedir ki devlet stratejik bir kararlılık sergileyememesine rağmen bürokrasi elinden geleni yapmaktadır.

Geçici olduğu düşünülen göçe karşı uyum politikaları bağlamında "stratejisizlik" ülkeyi yerli ve yabancı STK'ların çalışmaları ile bir "projeler ülkesine dönüştürmüştür" (Erdoğan, 2020). 2018 itibariyle Türkiye'de 270 Sivil

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Toplum Kuruluşu (STK) Suriyeli zorunlu göçmenlere yardımda bulunmaktadır. 2015 yılına kadar Suriye konusunda çalışan Uluslararası STK'lara (INGO) izin verilmesi konusunda problem mevcuttu. Halen de yapılan bu yardımların Suriyeli göçünü kalıcılığa sevk ettiği gerekçesiyle şüpheyle yaklaşıldığına şahit olunabilmektedir (Erdoğan, 2020), oysa Suriyeli zorunlu göçmenlerin en az %80'in kalıcılığı artık kabul edilmesi gereken bir gerçektir. 2017 itibariyle 42 civarında olan INGO'lar üzerinde denetim devam etmektedir (Mackreath ve Sağnıç, 2017). Bu arada STK'ların listesi ve yaptıkları yardımlarla ilgili bir rapor- bu konuda çalışmalar olsa da- tam anlamıyla mevcut değildir. Hâlbuki yapılan bu yardımlarla ilgili verilerin toplanması ve STK'ların yönlendirilmesi için bir merkeze ihtiyaç bulunmaktadır (Mazman ve İzci, 2018, s. 286)[1]. Ayrıca STK'lar arasında işbirliğine ihtiyaç vardır. Oysa kaynak elde etmek için yarışan STK'lar ideolojik farklılıklar da devreye girince birbirleriyle rekabet içinde çalışmaktadırlar (Mackreath ve Sağnıç, 2017). Diğer bir ifadeyle, STK'lar ortaklaşa çalışmak yerine birbirleriyle proje kapma yarışına girmektedirler.

2017 yılında Birleşmiş Milletler kuruluşları ve söz konusu 270 STK 4,4 milyar $'lık 2018 Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP)'nin lansmanını gerçekleştirmiştir. 2017 yılında bu fonun yalnızca yarısı sağlanabilmiştir (UNHCR, 2018). Suriyeli mülteciler konusunda faaliyette olan uluslararası kuruluşlar içinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), ve Dünya Bankası Türkiye için önemli kuruluşlardandır (Erdoğan, 2020). Uluslararası Kuruluşlar tarafından yapılan yardımlara baktığımızda, 2014 itibariyle Suriye için 6,5 milyar dolar yardım talebinde bulunulmuş, 2018 yılı itibariyle bunun sadece 600 milyon doları Türkiye'ye aktarılabilmiştir (T24, 2018). Türkiye'de süreç uluslararası örgütler ya da STK'ların yürüttüğü "uyumsuz, etkisiz ve kısa dönemli" projelerle yürütülmektedir (Erdoğan, 2020).

3. SURİYE ZORUNLU GÖÇÜNÜN FİNANSMANINDA BELEDİYELERİN ROLÜ

Belediyelere daha yakından baktığımızda ise, yerelde birebir mültecilerle direkt muhatap kamu kuruluşu olan Belediyelerin Suriyeli

[1] Ulusal ve Uluslararası 80 kadar STK'nın Suriyeli zorunlu göçmenler ile ilgili yaptıkları çalışmaların dökümü için bakınız (Mazman ve İzci, 2018, ss. 287-291).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

göçmenlere yönelik ortak bir davranışta bulunmadıkları gözlenmektedir. Örneğin, Zeytinburnu belediyesi Aile Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi (AKDEM) ile "Uyum Hizmeti" veren ender belediyelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kale ve Erdoğan, 2019, s. 232). Marmara Belediyeler Birliği (MBB) ise göç, iltica, uyum konularında deneyimleri paylaşmak amacıyla 2015 yılında "Göç Politikaları Merkezi" kurmuştur (Kale ve Erdoğan, 2019, s. 232). Ayrıca MBB Göç Platformu'nu kurmuştur ve böylece platform üyeleriyle koordinasyon sağlamakta, ihtiyaçlara çözüm bulmakta ve kapasiteleri geliştirilmeye çalışılmaktadır (Kaya v.d., 2019). Ancak bunlar çok nadir örneklerdir. Belediyeler mültecilerin günlük ihtiyaçları için Fak-Fuk-Fon'dan yararlanmışlardır; daha kapsamlı yardımlar için ise ulusal ve uluslararası STK'larla, vakıflarla ve hayırseverlerle işbirliği içine girmişlerdir (Kale ve Erdoğan, 2019). Kısacası belediyelerin finansman kaynakları uzun dönemli değildir. Zaten sınırlı olan imkanlarıyla yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan belediyeler göç ile iyice zorlanmaktadırlar. Covid-19 Pandemisi ise işi daha da zorlaştırmıştır.

Belediyeler, merkezi hükümetin vergi gelirlerinden o bölgede yaşayan vatandaşların sayısı ile orantılı olacak şekilde gelir elde ederler. Oysa geçici koruma altındaki Suriyeliler vatandaş sayılmadığı için sayıları vergi gelirlerinin belirlenmesi esnasında hesaba katılmamaktadır. Halbuki Kilis'de Suriyeli nüfusu yerel nüfustan fazladır. Ayrıca Suriyeli zorunlu göçmenler nedeniyle belediye gelirlerinde değişme olmazken harcamalar ciddi oranda artmaktadır. Bu durumun çözülmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'de Suriyeli zorunlu göçmenleri örneğin, Danimarka'da yapıldığı gibi, dağılımı yapılan illerde gettoların oluşmasını engelleyecek şekilde belirli ilçelere dağıtmak şeklinde bir politika izlenmemiştir (Kale ve Erdoğan, 2019). Belediyelerin işini kolaylaştıracak bu tarz bir uygulama yerine şimdi Esenyurt ve Fatih'e daha fazla Suriyeli zorunlu göçmen yerleşmesini engellemek şeklinde bir politikaya başvurulmuştur.

Belediyelerin Suriyeli zorunlu göçmenlere sundukları hizmetleri karşılayacak finansman kaynakları sınırlıdır. Belediyelerin mültecilerin yemek, içmek, giysi, barınmak, Türkçe öğrenmek gibi ihtiyaçlarını karşılamaya devam edebilmesi için ulusal ve uluslararası kaynaklara çok daha fazla ulaşmaları gerekmektedir. Oysa İstanbul'daki belediyeler için yapılan bir saha çalışmasında belediyelerin bir kısmının AB ve diğer uluslararası kaynaklardan yeterli ölçüde yararlanamadıkları, haberdar olmadıkları ortaya çıkmıştır (Kale

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ve Erdoğan, 2019). Belediyelerin Suriyeli zorunlu göçmenler konusunda özellikle pandemi döneminde uzun dönemli strateji geliştirebilmeleri ve yerel halktan tepki çekmeden yardım faaliyetlerine devam edebilmeleri için uzun dönemli fonlara ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu da özellikle uluslararası projelerden sağlanacak fonlardır.

Belediyeler Suriyeli zorunlu göçmenler ile ilgili sürecin yönetiminde en temel aktör olabilecekken sınırlı yetkiye ve sınırlı imkânlara sahiptirler. Oysa belediyelere AB tarafından zorunlu göçmen sayısı ile orantılı olacak şekilde proje bazında destek verilmesi, Suriyelilerin giderek kalıcı olması nedeniyle artık zaruret haline gelmiştir (Erdoğan, 2020). Belediyelerin ayrıca uluslararası diğer fon kaynaklarına da ulaşarak daha proaktif politikalar izlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda belediyelerin proje karşılığı fon sağlayan kurumlara direkt olarak yönelmesi gerekmektedir. Suriyeli komşularımız için belediyelerin Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), BM/ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), BM/ Kalkınma Programı (UNDP), BM/Nüfus Fonu (UNFPA), AB /Bölgesel Güven Fonu (MADAT) gibi fonlardan destek alacak ve dolayısıyla uzun dönemli finansman sağlayacak şekilde projelerini hazırlamaları gerekmektedir (Dura ve Karakoç, 2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)'de Göç Birimi Koordinatörü Simten Birsöz İnanç ve Göç Uzmanı Papatya Bostancı ile bu konularda yapılan görüşmeden elde edilen bilgiler ise hem uluslararası kuruluşların hem de belediyelerimizin durumu hakkında şu gerçekleri ortaya koymaktadır (S. B. İnanç ve P. Bostancı, kişisel görüşme, 11 Şubat 2021). Uluslararası kuruluşlar açısından bakıldığında, FRiT 2'de Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da beş belediyeye alt yapı yatırımı için kaynak tahsis edilmiş olmasına rağmen belediyeler FRiT projesinden direkt olarak desteklenmemiştir. FRiT fonları STK ve Kamu Kuruluşları aracılığı ile dağıtılmıştır. Belediyeler ancak örneğin STK'ların yaptığı projeler bazında dolaylı olarak desteklenmiştir. Çoğu uluslararası kuruluş belediyelere doğrudan kaynak vermemektedir. Uluslararası kuruluşlar ve AB'nin bu konuda çekinceleri mevcuttur. Fonlar devlet mekanizmalarına ve STK'lara projelerle verilmektedir. Uluslararası Kuruluşlar ve AB göçün geçiciliği nedeniyle de proje bazlı çalışmaya devam etmektedirler. AB, belediyeler merkezi bütçeden pay alabiliyor zannetmektedir. Oysa çok daha sürdürülebilir politikalar için; kentsel hizmet, spor, kültür, engellilik konularında belediyelerin yapması gerekenler için bu fonların direkt olarak belediyelere aktarılması çok önemlidir. Ayrıca ulusal

fonlar açısından baktığımızda, göçmenler için en fazla harcamayı yaptıkları halde belediyelerin yurtiçinde de maddi kaynaklardan yararlanamamaları konusunda yasalarla düzenlenmesi gereken sıkıntılar mevcuttur.

Aynı görüşmeden anlaşılmaktadır ki, Belediyelerimizde Ulusal Uyum Politikalarının güçlenmesi ile Avrupa Birliği, Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi (ECHO) gibi insani yardım temelli fonlardan UNDP gibi daha kalkınma odaklı kuruluşlarla işbirliğine geçiş olacaktır. Belediyeler ancak ondan sonra devreye gireceklerdir. Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde çalışan İBB Göç Birimi de ilçe belediyelerini göç yönetimi kapasitelerini geliştiren çalışmalarla bu sürece hazırlamaktadır. Belediyelerin de kendilerini fikir, personel olarak hazırlamaları gerekmektedir. Belediyelerin büyük bir kısmı bu sürece hazırlıksız yakalanmıştır. Fon veren kuruluşlar veri ile konuşur oysa belediyelerimizin elinde veri olmadığı ve sağlıklı veri toplayamadıkları için problem yaşanmaktadır. Bazı belediyelerimizin, örneğin Zeytinburnu, Sultanbeyli, Şişli, Esenyurt'un Suriyeli zorunlu göç ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır, bunlar çoğaltılabilir. Amaç, belediye hizmetlerinin hepsinden Suriyeli zorunlu göçmenlerin yararlanmasını sağlayıcı kapsayıcı politikaların geliştirilmesidir. Bunun için de tüm ilgili birimlerle koordinasyon içinde olmak gerekmektedir. Bu bağlamda 2019 Temmuz'dan itibaren İBB'de göçle ilgili çalışmalarda ilçeler arası standardizasyon ve koordinasyon çalışmalarını desteklemek, kapasite geliştirmek, veri temelli politika geliştirmek ve sosyal uyumun da dahil olduğu çalışmaları yönetmek amacıyla Sosyal Hizmetler Müdürlüğü altında çalışma yürüten Göç Birimi kurulmuştur. Belediyelerle 5 yıllık Eylem Planı hazırlanmıştır. 2020 Eylül ayında da Belediyelerin neye ihtiyacı olduğu konusunda Ana Akım Hizmetler için çalışma yapılmıştır. Ancak pandemi döneminde eskiden kalkınma temelli konuşulurken şimdi temel gıda yardımları konuşulur duruma gelinmiştir.[2]

Marmara Belediyeler Birliği Göç Politikaları Merkezi'nden Uluslararası İşbirliği Uzmanı ve Göç Politikaları Uzmanı Merve Ağca ile yapılan görüşmede ise FRiT gibi projeler bazında verilen fonların sorunlu olduğu üzerinde durulmuştur. Özellikle kapasitesi düşük, proje yazma kabiliyeti düşük belediyelerin fonlardan yararlanamadığı belirtilmiştir. Oysa Sultanbeyli Belediyesinin Mülteciler Derneği, Zeytinburnu Belediyesi'nde AKDEM, Şişli Belediyesi'nin Göç Birimi'nin mevcudiyeti, Gaziantep'te Göç Konusunda Şube

[2] İBB Göç Birimi Koordinatörlüğü ile yapılan görüşme daha kapsamlı olmasına rağmen Göçün finansmanı ile ilgili olmayan kısımlara burada yer verilmemiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Müdürlüğü kurulmuş olması, Şanlıurfa'da Suriyelileri karşılama hizmetlerinin mevcudiyeti ve 2019 sonunda İBB'de kurulmuş olan Göç Biriminin mevcudiyeti parti ayrımı yapılmaksızın Belediye Başkanlarının inisiyatifi altında ve talep karşısında nelerin yapılabileceğini gösteren önemli örneklerdir. Buna rağmen örneğin BM'in proje bazında fonları için aracılığın Bakanlıklar tarafından yapılması ve yabancı dil problemi Belediyeleri geri plana itebilmektedir. Oysa Belediyelerin daha aktif olmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra koordinasyon meselesi de önemini korumaktadır. STK'ların kendi arasında, Belediyelerin kendi arasında, Belediyeler ile STK'lar arasında, Belediyeler ile Merkezi hükümet arasında ve aynı zamanda ilçeler arasında koordinasyona ihtiyaç bulunmaktadır. Bu, mükerrer yardımlar konusunda, veri tabanı oluşturma, verileri toplama-işleme-analiz etme konularında söz konusu olan eksiklikler açısından da önemlidir. Göç konusunda "uyum" denildiğinde herkes aynı şeyi anlamamaktadır ve şayet uyum süreci iyi yönetilemezse kayıp bir nesille karşı karşıya kalma durumumuzun olduğu da göz ardı edilmemelidir.[3]

Bu çalışma kapsamında Suriyeli zorunlu göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Esenyurt ve Fatih Belediyeleri ile görüşülmek istenmiş, ancak sadece Esenyurt Belediyesi Uluslararası Proje ve Göç Araştırmaları Koordinatörü Yusuf Gündoğdu ile görüşülmüştür. Yapılan görüşmede, Esenyurt belediyesinin ECHO fonlarından yararlandığı ve BM'lerin bazı kurumları ile çalıştığı; Esenyurt nüfusunun %24'ünün Suriyeli zorunlu göçmen olduğu ve vergilerden muaf oldukları halde göçmenlere "hemşehrilik" kapsamında ücretsiz hizmet verildiği; belediyelerin imkanlarının yanı sıra yetkilerinin de artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak Belediyelerin çok yoğun olduğu, projelere girmenin iş yükünü artıracağı için de bazı belediyelerin projelere sıcak bakmadığı ve ancak STK'lar talepte bulununca projeye girildiği belirtilmiştir. Koordinasyon bağlamında MBB'nin daha ziyade politika üretirken, İBB Göç Koordinasyon Merkezinin ise daha çok lojistik destek sağladığının üzerinde durulmuştur. Koordinasyonun ilçeler bazında mevcut olmadığı, bunun da ilçelerde gettoların oluşmasını engelleyemediği belirtilmiştir. Pandemi ile beraber "Gönüllü geri dönüş" konusunda yapılan çalışmaların askıya alındığı ve önceliğin insani yardım konusuna verildiği; İstanbul'da +500,000 seviyesinde olan Suriyeli zorunlu göçmenlerin

[3] Marmara Belediyeler Birliği ile yapılan görüşme daha kapsamlı olmasına rağmen Göçün finansmanı ile ilgili olmayan kısımlara burada yer verilmemiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

+200,000'inin Esenyurt'da olması sebebiyle Esenyurt'un özellikle araştırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Esenyurt Belediyesi'nin yanı sıra Zeytinburnu Belediyesinden Yerel Kalkınma ve AB İlişkileri Koordinasyon Merkezi (ZEYKOM) Merkez Koordinatörü Eda Albayrak ile de görüşülmüştür (E. Albayrak, kişisel görüşme, 3 Mart 2021). Bu görüşmede bazı belediyelerin projeler konusunda daha proaktif olamamalarının yeterli insan kaynağı olmamasından kaynaklandığı üzerinde durulmuştur. Zeytinburnu belediyesinin uluslararası fonlardan faydalanmakta olduğu belirtilmiştir. Örneğin, Amerika nüfus göç ve mülteci bürosundan 3 yıldır 5 milyon USD'lik fon alınıyor olduğu, UNDPA ve UNFPA'den eğitim desteği alındığı bildirilmiştir. Zeytinburnu belediyesinde proje üreten ZEYKOM ve ihtiyaçları karşılayan AKDEM merkezlerinin olduğunun altı çizilmiştir. Böylece Zeytinburnu Belediyesi'nin ayrı bir göç merkezi kurmayarak ilçedeki her Suriyeli "hemşehrinin" AKDEM'den yararlanabiliyor olmasını sağlayarak "uyum"u kolaylaştırdıkları üzerinde durulmuştur. Her ay ilçenin kamu kuruluşları ve STK'lar ile toplantılar yapılarak ilçe bazında koordinasyonun sağlanmaya çalışıldığı ancak ilçe bazında yine de çok farklı kurumların aynı şeyi yapıyor olmasının önüne geçilemediğinden bahsedilmiştir. Örneğin, erzak dağıtımı konusunda ilçe bazında belediyelerin birbirinden haberdar olmadığı, STK'larun da birbirlerinden habersiz iş yapmakta oldukları belirtilmiştir.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

On yıldır devam eden Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen Suriye zorunlu göçünün maliyeti şu ana kadar sağlanmış olan AB ve BM fonlarının ciddi şekilde üzerindedir. Geçicilikten kalıcılığa evrilmiş olan Suriyeli zorunlu göçmenlerin durumu ile ilgili olarak bürokratlar ellerinden geleni yapıyor olsalar da devletin stratejisi, uyum programı bulunmamaktadır. Suriyeli zorunlu göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak konusunda Belediyeler ilk etapta devreye giren ve en yüksek maliyeti üstlenen birimler olmuşlardır.

Suriye'den gerçekleşen zorunlu göçün getirdiği mali yükün finansmanı ise ulusal ve uluslararası STK'ların yürüttüğü "uyumsuz, etkisiz ve kısa dönemli" projelerle sağlanmaktadır. Belediyeler, Suriyeli zorunlu göçmenler ile ilgili sürecin yönetiminde en temel aktör olabilecekken sınırlı yetkiye, sınırlı imkânlara ve -en azından bazı Belediyeler için geçerli olacak şekilde- fonlar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

konusunda sınırlı bilgiye sahiptirler. Çok nadir örnekler dışında Belediyeler ortak bir davranış yapısı içinde değillerdir.

Son olarak, Suriyeliler'in zorunlu göçünün yarattığı maliyetin finansmanı konusunda aşağıdaki politika önerilerinde bulunmak mümkündür:

1. Finansman kaynaklarının daha uzun süreli, daha koordineli, daha etkili olarak devreye girebilmesi için Devletin artık göçün kalıcılığını kabul etmesi ve Suriye'den gerçekleşen zorunlu göç için strateji ve uyum programı gerçekleştirmesi gerekmektedir.
2. Finansman kaynaklarına ulaşmak için Proje geliştiren Ulusal ve Uluslararası STK'lar için bir merkez kurulmalı ve burada tüm veriler toplanarak yönlendirme yapılabilmelidir ve STK'lar mümkün olduğunca işbirliği içerisinde çalışmalıdırlar.
3. Belediyelerin mümkün olduğu kadar Suriyeli zorunlu göçmenlere yönelik ortak bir davranış yapısı geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda;
    a) Kaynaklarını artırmaları için mülteciler oranında vergi gelirleri artırılarak tüm Belediyelerin Uyum Hizmeti verecek birimler oluşturmaları sağlanmalıdır.
    b) Belediyelerin AB, BM ve diğer uluslararası fonlardan proje bazında finansman sağlayabilecek şekilde eğitime tabii tutulması sağlanmalıdır. Böylece uyumlu, uzun süreli ve etkili fonlara ulaşmak mümkün olabilecektir.
    c) Kalıcılaşma süreci arttığı için belediyelere AB fonları veya yeni fon tahsis edilmelidir.

KAYNAKÇA

Dura, Y. C. ve Karakoç, C. (2020). *Mülteci Krizleri Bağlamında Belediye Finansmanı*, Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi-2, SKL International AB.

Erdoğan, M. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*, Konrad Adenauer Stiftung.

Erdoğan, M. (2020). *Türkiye'deki Suriyeliler: 9 yılın Kısa Muhasebesi*. Perspektif.

Erdoğan, M. (2020, Nisan). Onuncu Yılında Türkiye'deki Suriyeliler. *Panorama*. https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/29/onuncu-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler/

Ergül, C. (2017, 5 Aralık). Başbakan Yardımcısı Akdağ: Suriyeliler için harcanan toplam maliyet 84 milyar 880 milyon lira. *Anadolu Ajansı*. 25 Ocak 2021 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509 adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

European Commission Service for Foreign Policy Instruments (b. t.). *Supporting Syrian Refugees in Turkey.* 25 Ocak 2021 tarihinde https://ec.europa.eu/fpi/showcases/supporting-syrian-refugees-turkey_en adresinden erişildi.

European Commission (2019). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council.* 13 Şubat 2021 tarihinde https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/com_2019_174_f1_communication_from_commission_to_inst_en_v5_p1_1016762.pdf adresinden erişildi.

Gençler, A. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yaşama Etkileri: Fayda Maliyet Ekseninde bir Bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78, 111-145.

Kahveci E. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye üzerindeki Demografik Baskısı", *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, https://21yyte.org/tr/suriye/suriyeli-siginmacilarin-turkiye-uzerindeki-demografik-baskisi

Kale, B. ve Erdoğan, M. (2019). The Impact of GCR on Local Governments and Syrian Refugees in Turkey. *International Migration,* 57 (6), 224-242.

Kaya, A. (2020). *Türkiye'de Suriyeli Göçü ve Belediye Deneyimleri: Kapsayıcı Sosyal Hizmet Uygulamaları*, https://eu.bilgi.edu.tr/media/files/reslog_KIT_belediye_hizmetleri_TR_ONLINE.pdf

Mackreath, H. ve Sağnıç Ş. G. (2017). Türkiye'de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler, *Yurttaşlık Derneği*. https://mail.hyd.org.tr/attachments/article/217/turkiyede-sivil-toplum-ve-suriyeli-multeciler.pdf (Erişim Tarihi: 25.01.2021).

Mazman, İ. ve İzci, L. (2018). Ulusal ve Uluslararası Örgütler Tarafından Desteklenen Suriyeli Göçmenler, *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(9): 277-293.

Migrationdata (2019). https//migrationdataportaal.org/?i=stock_abs_&t.

Mülteci Derneği, (2021). T*ürkiye'deki Suriyeli Sayısı Ocak 2021*, https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/

Pitel, L. ve Peel, M. (2020, 21 Ocak). "Turkey eyes more aid as funding pays off for Syrian refugees. *Financial Times*, https://www.ft.com/content/7abb5212-1c2b-11ea-97df-cc63de1d73f4.

T24 (2018). *Göç ve Uyum Raporu* https://t24.com.tr/haber/goc-ve-uyum-raporundan

UNHCR (2018). *7. Yılında Suriye'deki Çatışma: "Büyük Bir İnsanlık Dramı"*. www.unhcr.org/tr/19009-syria-conflict-7-years-colossal-human-tragedy.html

Kişisel Görüşmeler

Esenyurt Belediyesi (2021). Uluslararası Proje ve Göç Araştırmaları Koordinatörü Yusuf Gündoğdu ile yapılan telefon görüşmesi, (5 Mart 2021).

İBB Göç Birimi Koordinatörlüğü (2021). Göç Birimi Koordinatörü Simten Birsöz İnanç ve Göç Uzmanı Papatya Bostancı ile yapılan telefon görüşmesi (11 Şubat 2021).

Marmara Belediyeler Birliği (2021). Göç Politikaları Merkezi'nden Uluslararası İşbirliği Uzmanı ve Göç Politikaları Uzmanı Merve Ağca ile yapılan zoom görüşmesi (19 Şubat 2021).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zeytinburnu Belediyesi (2021). Yerel Kalkınma ve AB İlişkileri Koordinasyon Merkezi (ZEYKOM) Merkez Koordinatörü Eda Albayrak ile yapılan telefon/zoom görüşmesi (3 Mart 2021).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SURİYELİ SIĞINMACI GENÇ VE ÇOCUKLARA YÖNELİK YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

Talha OKUR*

GİRİŞ

Dünyada yaşanan çatışmalarda mağdur olan tarafların başında çocuklar gelmektedir. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaştan Suriye halkının tamamı etkilenmiş olsa da çocuklar bu savaştan en fazla etkilenen ve en mağdur olan kesimdir. Suriye'de meydana gelen iç savaşın seyrinin uzaması ile beraber Suriye vatandaşı milyonlarca kişi, hayatlarını kurtarabilmek için başka ülkelere sığınmışlardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre Ocak 2021 itibariyle bölge ülkelerinde toplam 5,578,816 Suriyeli zorunlu göçmen yaşamaktadır. Türkiye, 3,645,140 kişi ile en fazla Suriyeli'yi barındıran ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci sırada yer alan Lübnan'da ise 865,531 Suriyeli zorunlu göçmen yaşamaktadır. Türkiye ve Lübnan'ı, 662,790 zorunlu göçmen ile Ürdün, 243,121 kişiyle Irak, 130,577 kişi ile de Mısır takip etmektedir (UNHCR,2021).

Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki kayıtlı Suriyeli sayısı 31 Mart 2021 tarihi itibariyle toplamda 3 milyon 665 bin 946 kişidir. Sadece 57 bin 502 Suriyeli göçmen 5 ilde oluşturulan 7 geçici barınma merkezinde yaşamaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). Geriye kalan 3 milyon 608 bin kişi ise belirli iller yoğun olarak tercih edilmekle birlikte tüm ülkede dağınık vaziyette yaşamaktadır. 523 bin 859 kişi ile en fazla Suriyeli göçmeni barındıran il İstanbul'dur.

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi. E-posta: tlhokur@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Suriyeli göçmen genç ve çocuklara yönelik uyguladığı politikalara değinilecektir. İlk bölümde, Suriyeli genç ve çocukların genel durumundan ve bu kesime yönelik devlet eliyle yürütülen politikaların gerekliliği üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) genç ve çocuklara yönelik uyguladığı eğitim politikası ve stratejisinden bahsedilecektir. Üçüncü bölümde Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 25 yaş altı Suriyeli göçmenlere yönelik çalışmaları ele alınacaktır. Dördüncü bölümde, Türkiye'de eğitim gören Suriyeli üniversite öğrencileri, beşinci bölümde yerel yönetimlerin göçmenlere bakış açısı ve uyguladığı politikalar yer almaktadır. Son bölümde ise çalışan Suriyeli genç ve çocuklar anlatılacaktır.

1. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUK VE GENÇ SIĞINMACILARIN GENEL DURUMU

Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaş dağılımlarına bakıldığında, toplam göçmen nüfusunun yarısından fazlasını genç ve çocuklar oluşturmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, toplam göçmen nüfusun 1 milyon 732 bin 502'sini (%47,4) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, genç nüfus olarak nitelenen 15-25 yaş aralığında ise 748 bin 513 Suriyeli Türkiye'de yaşamaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 2019'un Şubat ayında gerçekleşen Budapeşte Süreci 6. Bakanlar Konferansı'nda yaptığı açıklamada, Türkiye'de Kasım 2018 itibariyle son 8 yılda doğan Suriyeli bebek sayısının 405 bin 521'e ulaştığını öne sürmüştür (Euronews, 2019).

Suriyeli çocuk ve gençlerin, sığınmacıların yarısından fazlasını oluşturması ve her geçen gün yeni doğanlarla birlikte sayının azımsanmayacak oranda artış göstermesi, özellikle gençler ve çocuklar açısından çok farklı sonuçlar doğurmaktadır. Her ne kadar Suriye'de yaşanan iç savaş günümüzde devam etse de 2011 yılından bu yana göçmenler düzensiz bir şekilde Türkiye'ye gelmiş, gelenlerin yarıdan fazlası ise savaşın başladığı ilk yıllarda Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bu durum da Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmen çocukların birçoğunun Suriye'yi ya çok az hatırladığını ya da hiç hatırlamadığını göstermektedir. Buradan hareketle gençler ve çocukların, büyüklerine nazaran Suriye'de çok daha az vakit geçirdikleri ve aidiyet hislerinin büyüklerine göre daha az olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ayrıca Suriyeli olmasına rağmen Türkiye'de hayata gözlerini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

açanlar yarım milyona yakındır. Bununla birlikte okul çağında olan çocukların, sayılarının fazlalığından ve göçmenlerin Türkiye'nin birçok noktasına dağılmasından dolayı kamplarda kendilerine özel okulların oluşturulamaması, mecburen Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda diğer öğrencilerle ortak derslere katılacak olmaları, birtakım önlemlerin alınmasına yol açmıştır.

Suriyeli genç ve çocukların gün geçtikçe sayılarının artması ve geçici koruma statüsü verilmesi, birtakım haklar ve imkânların sunulması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. İlk etapta sınır bölgesindeki kamplarda çocuklara eğitimin sağlanması fakat sonrasında bütün Suriyelilerin tüm ülkeye dağılmasıyla birlikte Suriyeli çocuk ve gençlere hem eğitim imkânı sağlanması hem de toplumla kaynaşabilmesi, birtakım plan ve projelerin gerçekleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Geçici koruma kapsamında, toplumla hem yaşam hem eğitim anlamında uyumunun sağlanabilmesi için birçok proje hayata geçirilmiştir. Bu projelerde ana yürütücü Türkiye Cumhuriyeti bakanlıkları olmuş, birçok sivil toplum kuruluşu ve uluslararası kuruluş da kendi bünyelerinde bu sürece destekte bulunmuştur. Suriyeli çocuklara ve gençlere yönelik faaliyetlerde Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretimin devamı için projeleri yürütürken, Gençlik ve Spor Bakanlığı da Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Gençlik Merkezleri aracılığıyla çocukların ve gençlerin sosyal hayata daha kolay adapte olmaları yönünde iş birliği protokolleri yaparak ve projelerini hayata geçirerek bu süreçte Suriyeli sığınmacı genç ve çocuklara destek olmaktadır. İçişleri Bakanlığı ise ilçe kaymakamlıklarına bağlı halk eğitim kurumlarıyla birlikte gençler ve diğer sığınmacılara meslek edindirme ve Türkçe dil öğretimi yoluyla topluma kazandırma yönünde çalışmalar yürütmektedir.

Suriye'de yaşanan iç savaşın yakın zamanda bitmeyeceğinin bariz bir şekilde görüldüğü şu günlerde, çocuklar ve gençlere yönelik yürütülen projelerin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın kendi müfredatını Suriyeli çocuklara uygulaması, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın "Sosyal Uyum" projesi ve çocukların entegrasyonuna yönelik çalışmaları birçok açıdan ilerleyen zamanlarda yaşanabilecek riskleri asgariye indirmektedir. Suriyeli göçmenlerin, Türkiye'de hem ekonomik hem toplumsal ve siyasi anlamda yaratmış olduğu rahatsızlık, aynı zamanda Suriyeli nüfusun devlet kurumları tarafından başıboş bırakılmasıyla birlikte ilerleyen süreçte çatışma ihtimalini beraberinde getirebilir. Aynı zamanda göçmen nüfusun, herhangi bir uyum programından, eğitim ve istihdamdan uzak tutulması,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

göçmen nüfusun kendi içerisinde gruplaşmasına, bunun sonucunda da devlet ve topluma ciddi derecede tehdit olabilecek bir duruma gelmesiyle de sonuçlanabilir. Göçmenlerin, Türkiye'ye gelmesi ve Güneydoğu Anadolu'da yerli nüfusa oranla çok yüksek göçmen sayılarının olması, bazı illerde göçmenler ile vatandaş arasında ufak çaplı çatışmalara neden olmuştur (Sputniknews, 2018). Bu durum da eğitim programlarının, sosyal uyum projelerinin önemini kanıtlar niteliktedir.

2. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI'NIN FAALİYETLERİ

Suriye'de başlayan iç savaş dolayısıyla Türkiye'ye gelen göçmenlere, ilk etapta çadır kentlerde barınma imkânı verilmiş, sonrasında yeterli kapasitenin bulunmayışından ötürü kamp dışında da yaşayabilmelerine imkân sunulmuştur. Suriyelilerin Türkiye'ye bu miktarda geleceği tahmin edilememiş ve bu durum Suriyelilere yönelik politikaların oluşturulmasına ciddi etkide bulunmuştur.

Suriyelilere yönelik politikalar, göçün başladığı andan bir süre sonrasına kadar ciddi olarak görülmemiş, geçici önlemler alınmıştır. Fakat göçmen sayısının günden güne artması ve Suriye'de iç savaşın yakın zamanda sonlanmasının öngörülmemesi neticesinde Türkiye, kamu kurum ve kuruluşlarıyla kalıcı ve uzun vadeli politika arayışına yönelmiştir. Oluşturulan bu politikalarda çocuklar ve gençlerin önemi göz ardı edilmemiştir. Bunun sonucunda devlet kurumları tek başına birçok alanda göçmenlere yönelik politikalarını faaliyete geçirirken bir yandan da Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'yle ortaklaşa imzalanan protokoller çerçevesinde çocuk ve gençlere yönelik faaliyetlere imza atılmıştır.

Çocuk ve gençlerin, eğitimlerinin kesintiye uğramaması için Türkiye müfredatına uygun eğitim projeleri, topluma adapte olabilmeleri adına sosyal uyum projeleri, meslek edindirmeye yönelik sertifika kursları, üniversite hayatı için birtakım teşvikler gibi uzun vadeli planlamalar Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıkları tarafından yapılmıştır.

Gençler ve çocuklar için hayati önem taşıyan eğitim alanında, diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de savaşın uzun sürmeyeceği ve göçmen nüfusun sayısının çok fazla olmayacağı düşüncesiyle hareket edilmiş, politikalar bu istikamette düzenlenmiştir. İlk etapta Suriye'den Türkiye'ye gelen göçmen sayısının az olması ve bu göçmenlerin Suriye

sınırına yakın şehirlerde kurulan çadır kentlerde ikamet etmeleri, eğitim alanında oluşturulan politikanın da sadece kamptaki çocuklara yönelik ve kısa vadeli olmasıyla sonuçlanmıştır. Suriyeli mültecilerin, kısa vadede geri dönecekleri düşünüldüğü için Millî Eğitim Bakanlığı, 2012 yılında Suriyeli göçmenlere Türkçe değil, Arapça müfredata uygun olan eğitimleri desteklemiştir (Göç Politikaları Çalışma Grubu, 2019). Savaşın şiddetini arttırması ve Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısının günden güne artmasıyla, acil birtakım ihtiyaçların giderilmesine öncelik verilmiştir. Suriyeli göçmenlerin, ilk etapta eğitim sorunu gündeme gelmemiş, fakat ilerleyen süre zarfında eğitimsizlik ve ortak bir eğitim politikasının eksikliğinin hissedilmeye başlamıştır. Eğitim eksikliğinin de yaratacağı sorunlar göz önüne alındığında, Suriyeli göçmenlere yönelik bir politika uygulanması zaruri hale gelmiştir. 26 Nisan 2013 ve 26 Eylül 2013 tarihlerinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Suriyelilerin eğitim sorunlarına yönelik genelgeler yayımlanmıştır. Yayımlanan bu genelgeler ile eğitim sorununa yönelik çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Nitekim çözüm Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında oluşturulmuştur (Resmî Gazete, 2014). Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte Suriyeliler, sağlık, eğitim ve sosyal yardım gibi birtakım haklara sahip olmuşlardır. MEB, 2013 yılında çıkardığı genelgeyi daha kapsamlı bir hale getirerek yeni bir genelge çıkarmıştır. 23 Eylül 2014 tarihinde çıkarılan 2014/21 sayılı, "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" başlıklı bu genelge ile Suriyelilere yönelik eğitim hakkı güvence altına alınmış ve bir standarda bağlanmıştır (MEB, 2014).

2014/21 sayılı "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi" gereği, kamp içerisinde veya kamp dışında kurulan geçici eğitim merkezlerinde, devlet okullarında veyahut Suriyelilerin kendi açtıkları özel okullarda, okul çağındaki her Suriyeli çocuğun eğitim ihtiyacı karşılanmaktadır. Belirtilen bu okullar harici, sivil inisiyatif kuruluşlar da Suriyeli çocuklara yönelik eğitim konusunda destek sunmaktadırlar. Fakat bu eğitim sürecinin ana lokomotifi devlet okulları olmuştur. MEB'in 2014/21 no.lu genelgesi gereği, Suriyeli çocuklar, yabancı tanıtma belgesi ile herhangi bir devlet okuluna kayıt olabilmekte ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklara sunulan tüm hizmetlerden faydalanabilmektedirler.

04.10.2016 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı ile Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından imzalanan "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi 1" (PICTES 1)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kapsamında 300 milyon avroluk bir iş birliği protokolü imzalanmıştır (MEB, 2016). Proje, Millî Eğitim Bakanlığı'nın Türkiye'de bulunan geçici koruma altındaki Suriyeli çocukları Türk eğitim sistemine dahil etmeyi, genel itibariyle Suriyeli çocukların eğitime erişimine destek olmayı amaçlamaktadır. Bu proje 24 aylık süre zarfında, İstanbul, Hatay, Kayseri, Osmaniye, Kilis, Şanlıurfa, Ankara, Batman, Konya, Kocaeli, Mersin, Mardin, Malatya, Bursa, İzmir, Antalya, Siirt, Diyarbakır, Gaziantep, Adana, Kahramanmaraş, Adıyaman, Sakarya illerinde uygulanacaktır. 20.12.2018 tarihinde ise "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi 1" (PICTES 1)in devamı niteliğinde olan PICTES 2 projesi imzalanmıştır. PICTES 2 projesi kapsamında 400 milyon avroluk iş birliği protokolü imzalanmıştır. 100 milyon avro okulların altyapısının güçlendirmek için harcanacakken geri kalan miktar ise eğitim masraflarına ayrılacaktır (MEB, 2018).

2.1. PICTES Projesi

"Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PICTES)", geçici koruma statüsündeki Suriyeli çocukların, eğitime erişimlerini hedef alan, Avrupa Birliği ile Milli Eğitim bakanlığı tarafından oluşturulan ve yürütücülüğünü Millî Eğitim Bakanlığı'nın üstlendiği bir eğitim projesidir. PICTES Projesi'nin bütçesi, "Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT)" anlaşması çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. 03.10.2016 tarihinde başlatılan proje, 26 ilde sürdürülmektedir. 2018 yılı Aralık ayında yenilenen PICTES Projesi 2021 yılı Aralık ayına kadar devam edecektir.

Proje kapsamında 6000 civarında öğretmen ataması yapılmıştır. Atanan bu öğretmenlerin branşlara dağılımı; 3800 civarı sınıf öğretmeni, 1100 civarı Türkçe öğretmeni, 500 civarı Türk dili ve edebiyatı öğretmeni, 500 civarı psikolojik danışma ve rehberlik öğretmeni ve 100 civarı Arapça öğretmeni şeklindedir. Sınıf, Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri, Suriyeli ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki öğrencilere "Türkçe Öğretmek", Arapça öğretmenleri Suriyeli aileler ve öğrencilerle ilgili tercümanlık hizmeti yapmalarının yanı sıra anadillerini unutmamalarını sağlamak amacıyla Arapça eğitimi vermektedir. Psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenleri de bu öğrencilerle ve aileleri ile ilgili PDR hizmetlerini yerine getirmektedir. PDR branşlı öğretmen istihdamının yapılmasının bir sebebi de, iç savaş sürecinde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çocukların yaşadığı travmaların fazlalığı ve öğrencilerin zaman zaman beklenmeyen tepkiler göstermeleridir.

Projede görev yapan öğretmenlerin çoğu Suriye sınırındaki illerde görev yapmakla birlikte büyükşehirlerde de Suriyeli nüfusuna göre yoğunluk göstermektedirler. Mülteci kamplarındaki ve kamp dışındaki yalnız Suriyeli öğrencilerin olduğu geçici eğitim merkezlerinde görev yapanlarla birlikte Türk öğrencilerle birlikte karma bir şekilde eğitim veren normal devlet okullarında oluşturulan sınıflarda da görev yapmaktadırlar.

2.2. Yarını Kurmak - Türkiye'de Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyelilere Kaliteli Eğitime Erişim ve Geçim Desteği Verilmesi Projesi

Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT) çerçevesinde ve AB Güven Fonu (EUTF) kaynaklarından 17.280.000 Avro katkı sağlanan projenin genel amacı, Türkiye'deki ev sahibi topluluklar arasında yaşayan korunmasız durumdaki Suriyeli mültecilerin dayanıklılıklarını artırmak, eğitim ve geçim kaynağı fırsatları yaratarak entegrasyonlarını kolaylaştırmaktır (AB Türk Delegasyonu, 2017).

Projenin özel amaçları ise okul çağındaki Suriyeli mültecilerin, bir yandan geçici yaygın eğitim yoluyla diğer yandan örgün eğitime erişimlerini kolaylaştırarak örgün eğitim fırsatlarına erişmelerini sağlamaktır. Ayrıca mesleki eğitim, işe yerleştirme ve girişim hibeleri yoluyla Suriyeli mültecilerin geçim fırsatlarına erişimini artırmaktır. Proje, Türkiye'deki 7 il olan Ankara, İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Mersin, Şanlıurfa'da yürütülmektedir.

3. GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI'NIN FAALİYETLERİ

Suriyeli çocuk ve gençlere yönelik faaliyetleriyle ön plana çıkan bir diğer devlet kurumu ise Gençlik ve Spor Bakanlığı'dır. Bakanlık, gençlik merkezleri, gençlik kampları, mesleki eğitim kursları, sanatsal ve sportif faaliyetleri ile çocuk ve gençlere yönelik faaliyetlerine devam etmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı, diğer bakanlıklara görece daha sonra kurulması ve altyapı olarak diğerlerine göre daha eksik kaldığı için bir Millî Eğitim Bakanlığı kadar etkili ve geniş kitleye ulaşamasa da yine de bu süreçte önemli aktörlerden bir tanesidir. Gençlik merkezlerinin sayılarında son yıllarda artış yaşanmasıyla birlikte eksiklerini kapatmaya çalışan Gençlik ve Spor Bakanlığı, Suriyeli göçmen

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çocuk ve gençlere yönelik projeler, faaliyetler ve protokoller yaparak bu alanda hizmetini sürdürmektedir.

Suriyeli göçmenlerin bir kısmı ülkeye dağılmışken bir kısmı da ya kamplarda ya da sınıra yakın kentlerde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Şehir merkezlerinde gençlik merkezleri ile hizmet veren bakanlık, sınır boyundakilere ve kamplarda yaşayanlara yönelik mobil gençlik merkezleri kurmuştur.

Bakanlığın "Yarına Umut Projesi" adıyla 310 tane Suriyeli genci tiyatro, müzik, izcilik, halkoyunu gibi birtakım etkinlikler yapması, bakanlık faaliyetlerinden birine örnektir. Katılımcı sayısının düşük olmasına rağmen bu gibi birçok etkinlik Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yapılmaktadır (Milliyet, 2015).

Bakanlığın, Suriyeli çocuk ve gençlere yönelik en kapsamlı projesi ise Aralık 2017 yılında UNICEF Türkiye Temsilciliği ile Suriyeli gençleri kapsayan "Sosyal Uyum ve Gençlik Katılımı Projesi"dir (Milliyet, 2017). Bu proje kapsamında iki yıllık bir çalışma planı imzalanmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce yürütülecek olan bu proje, Gençlik Merkezleri aracılığıyla 25 ilde hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında, Suriyeli ve Türk gençlerle sosyal uyum faaliyetleri, eğitsel ve kültürel olmak üzere birtakım faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca, dil eğitimine ihtiyaç duyan Suriyeli gençlerin Türkçe eğitimlerine destek verilecek, gençlik merkezlerine araç ve personel desteği sağlanarak, gençlik merkezlerinin altyapısı da güçlendirilecektir.

Sosyal Uyum ve Gençlik Katılımı Projesi (2020), Türkiye genelinde toplamda 25 ilde hayata geçmiştir. Bu iller, Suriyeli göçmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir. Proje kapsamında, 216 sosyal uyum personeli istihdam edilmiştir.[1] Suriyeli göçmen nüfusun sayısına oranla bu rakam çok düşüktür. Türkiye'de 0-18 yaş arası yaklaşık 1 milyon 700 bin Suriyeli göçmen vardır. 18-25 yaş aralığını da dahil ettiğimizde 2 milyon 200 bin göçmene karşılık 216 sosyal uyum personeli sayısı çok az kalmaktadır. Sosyal uyum personeli sayısı, toplam göçmen sayısına oranla azdır fakat Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın imkanlarını ve gelişimini de göz ardı etmemek gerekmektedir. 2011 yılında bakanlık haline gelen Gençlik ve Spor Bakanlığı, ülke genelinde

[1] Sosyal Uyum Projesi Personel Bilgisine ulaşmak için https://www.turkiye.gov.tr/ adrsinden Evrak Sayısı: E.1157948, Evrak Doğrulama Kodu: KIKNYART.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

351 tane gençlik merkezine sahiptir. Bu sayıdan sadece 123 tane gençlik merkezinde sosyal uyum ve gençlik katılımı projesi uygulanmaktadır. Proje kapsamında gençlerin dil öğrenimi, sosyal ve kültürel faaliyetlerle topluma adapte olmaları, Türkiye vatandaşı çocuklarla ortak etkinlikler vasıtasıyla iki grubun kaynaşması sağlanmaktadır. Personel ve gençlik merkezi sayısının az olmasına rağmen yapılan faaliyetler ve hizmetlerin katma değeri son derece fazladır ve gençlik merkezlerinin bulunduğu çevrede çok olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca sosyal uyum konusunda birtakım sivil toplum kuruluşlarının da aktif hizmetlerde bulunması, "Sosyal Uyum ve Gençlik Katılımı Projesi"ne benzer faaliyetlerde bulunmaları, mevcut açığın kapanmasına yönelik yardımcı unsurlar olarak sayılabilir.

4. SURİYELİ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GENEL DURUMU

Suriye iç savaşından sonra, göçmen nüfusuyla birlikte Suriyeli üniversite öğrencileri sayısında da artış yaşanmıştır. Göçmen gençlerden kimileri Suriye'deki üniversite öğretimini yarıda bırakmak zorunda kalırken kimileri de Yabancı Öğrenci Sınavı'na (YÖS) girerek Türkiye'de bulunan üniversitelere yerleşmişlerdir. Türkiye'deki 100 civarındaki devlet ve 50 civarındaki özel üniversitelerde öğrenim gören Suriyeli üniversite öğrencisi sayısı 2016-2017 akademik yılında 14.747, 2017-2018 akademik yılında 20.701, 2018-2019 akademik yılında ise 27.606'ya çıkmıştır (Yeniçağ, 2019). Bu hızlı artış, ilerleyen zaman zarfında Suriyeli üniversite mezunu sayısının ciddi bir rakama ulaşacağını göstermektedir.

Suriyeli üniversite öğrencilerine, devlet tarafından birçok ayrıcalık yapıldığı şeklinde kamuoyunda yaygın bir kanaat mevcuttur. Fakat bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. İç savaş sonrası malvarlıklarının çoğunu kaybeden Suriyelilere yönelik sayılabilecek tek ayrıcalık, üniversitelerde harçlardan muaf olmalarıdır. Yapılan araştırmaya göre, Suriyeli üniversite öğrencilerinin %15'lik bir kısmı burs almaktadır. Bu konuda da Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Yurt Dışı Türkler Birliği ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Suriyeli üniversite öğrencilerine yönelik bir burs programı başlatmıştır.

Yetişmiş Suriyelilerin, uyum programlarında da etkili rol oynamaları şüphesiz önemlidir. Kamu kurumları bu alanda verimli, yetişmiş personeller noktasında yetersizdir ve Suriyelilerin kendi içlerinden çıkardıkları kalifiyeli

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kişiler, başta Suriyelilere daha fazla ulaşma imkânı ve daha verimli iletişim gerçekleştirebilecekleri için ilerleyen dönemde faydalı olacaklardır. Suriyeli çocuk nüfusunun toplam göçmen nüfusuna görece fazla oluşu ve yeni doğanların tamamıyla hayatını Türkiye'de devam ettirecek oluşu bu projelerin kısa vadede devam edebileceği, ilerleyen zamanlarda ise daha farklı adım atılması sonucunu doğurabilir.

Çocukların öğrenme kapasitesi ebeveynlerine göre daha fazla olduğundan ve Türk okulları müfredatına uygun yetiştirildiğinden uyumlarının göreceli olarak daha kolay olacağını söyleyebiliriz. Asıl problemin oluşabileceği alan ise okula gitmeyen, çalışan ve toplumla uyumun gerçekleştirilmesi zor olan kesimdir.

5. YEREL YÖNETİMLERİN FAALİYETLERİ

Yerel yönetimler de Suriyeli göçmenlere yönelik birtakım faaliyetler gerçekleştirmekle birlikte, bu faaliyetler bakanlıklara kıyasla daha azdır. Faaliyetlerin diğer kurumlara göre daha az olmasının birkaç sebebi vardır. Bunlardan bir tanesi, belediyelerin yabancılara yardım ve korumaya yönelik herhangi bir mevzuatının olmamasıdır. Belediye Kanunu ile Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda konuyla ilgili hukuki bir yasaklama olmamakla beraber mülteciler ile ilgili açık hükümlerin ve net bir yasal çerçevenin olmaması, belediyeleri mültecilere yönelik yardım ve çalışmalar ile ilgili karar alma noktasında zor duruma düşürmektedir. Dolayısıyla belediyeler, yapılan destek ve harcamaların, kayıt altına alınması ve harcamaların nereye yapıldığını dönemsel olarak ibraz etmekle yükümlüdürler. Bu durum, belediyelerin yetki alanına girmeyen bir nüfusa yönelik yapılacak yardımları kuşkusuz kısıtlamaktadır.

Bir başka husus ise merkezi bütçeden belediyelere ayrılan paydır. Belediyeler, sınırları içerisindeki nüfusun miktarına göre ödenek almaktadırlar. Suriyeli göçmenlerin de vatandaşlık statüsü olmaması ve belediyelere göçmenler için ek bir ödenek sunulmaması, ödenekten göçmenlere pay ayrılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca Türk vatandaşlar için verilen ödeneğin Suriyeli göçmenler için kullanılması, yerel halkta tepki uyandırmaktadır. İşin siyasi boyutu da hesaba katıldığında, belediyelerin seçmenin tepkisini çekmesi bir sonraki seçimlerde kendi aleyhine olacağı için göçmenlere yardım konusuna çok sıcak bakılmamaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Belediye başkanının sosyal yardım için ayrılan yardım bütçesini ilçedeki yoksul ve muhtaçlar için kullanabileceğini" belirten 38'inci maddenin (n) bendi, göçmenlere yardım etmek isteyen belediyeler için bir boşluk oluşturmuştur ve belediyeler bu maddeyi referans göstererek hizmetlerini gerçekleştirmektedirler (Marmara Belediyeler Birliği, 2015). Belediyelerin göçmenlere yönelik hizmetleri, genellikle gıda, giyecek, yakacak gibi birtakım ayni yardımlardır. Meslek edindirme, eğitim, sosyal uyum gibi projeler, yetişmiş eleman eksikliğinden dolayı pek yapılmamaktadır.

6. ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ GENÇLER

Türkiye'de gençlerin üniversite mezuniyet oranı gün geçtikçe artmaktadır. Üniversite eğitimlerinin işgücü piyasasının talep ettiği nitelikleri karşılayamamasının yanı sıra mevcut ekonomik politikalar da yükseköğretimini tamamlamış gençlere istihdam yaratma noktasında yetersiz kalmaktadır. Alt sektörlerdeki emek yoğun istihdam alanları, üniversite mezunlarının gün geçtikçe artmasına rağmen gerek sosyal güvencenin bulunmaması gerekse ücret beklentisinin yeterli olmaması dolayısıyla boş kalmaktadır. Kamp dışında yaşayan göçmenlerin, kampta yaşayanlara göre çok fazla olması, geçimlerini kendi başlarına sağlamalarını zorunlu kılmıştır. Alt sektörlerde oluşan bu boşluklar ise, geçimlerini idame ettirebilme adına Suriyeli göçmenler tarafından doldurulmaktadır. Göçmenler içerisinde de çocuk ve gençlerin yaygın olarak bu işlerde çalıştığı sıkça gözlenmektedir.

İnsani Gelişme Vakfı (INGEV) tarafından 2016 yılında İstanbul'da yapılan saha araştırmasına göre, 12-24 yaş arasındaki 378 görüşmeci Suriyeli gençten %73'ü Suriye'deyken lise ya da ilköğretim öğrencisi olduğunu belirtmiştir. Suriye'de eğitimlerine devam edenlerin ise yalnızca %18'inin İstanbul'da eğitimlerine devam ettiği görülmüştür. Aynı araştırmanın bulgularına göre, Suriyeli gençlerin %47'si belirli bir işte çalışırken %6'sı iş aramaktadır. Çalışmada Suriyeli gençlerin büyük bölümünün sigortasız olarak düzenli bir işte çalıştığı vurgulanmaktadır (Çoban, 2018).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Devlet kurumlarınca Suriyeli genç ve çocuklara yönelik yürütülen politikalar, göçmen sayısının fazlalığı, mevcut altyapıların yetersizliği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sebebiyle çok verimli olarak ilerlememektedir. Özellikle Suriye iç savaşı sonrası bu kadar göçmen nüfusun Türkiye'ye geleceği, gelse dahi bu kadar kalacağı tahmin edilememiştir. Bu nedenle göçmenlere yönelik çalışmalar ve planlamalarda geç kalınmıştır. Genç nüfusun, toplam göçmenlerin yarısından fazlasını oluşturması, günümüzde ne kadar bu alanda planlama yapılmasını gerekli kılıyorsa aynı şekilde 5-10 sene sonrası için de daha farklı sorunlara ve ihtimallere karşı çok daha farklı planlamaların yapılması gerekecektir. Şimdiki genç nüfusun ilerleyen yaşlarında istihdam problemi, etnik çatışma ve vatandaşlık statüsü gibi birtakım sorunlarla karşılaşması ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla, günümüzde eğitim, sosyal uyum, istihdam gibi birtakım faaliyetler, ilerleyen süreçlerde değişim geçirebilir ve sonrası için daha farklı planlamaların yapılması durumu söz konusu olabilir.

Suriyeli göçmenlere yönelik kamu kurumları tarafından uygulanan projeler ve verilen destekler, göçmen sayısının fazla oluşu nedeniyle talebi tam olarak karşılamasa da bu konuda kamu kurumları ciddi ölçüde etkinlik göstermiş, mevcut şartlar da göz önünde bulundurulduğunda Suriyeli genç ve çocukların başta eğitim ve sosyal uyumuna yönelik gerekli tedbirler alınmıştır. Alınan bu tedbirler ve göçmenlere yönelik bazı uygulamalarda mali olarak uluslararası kuruluşların desteği olsa da Türkiye, kamu kaynakları aracılığıyla göçmenlere yönelik ciddi oranda kaynak ayırmak durumunda kalmıştır. Türkiye'nin göçmenlere yönelik desteklerini, savaş mağdurlarına ve Suriye'deki insanlık zulmüne kayıtsız kalmak istememesi resmi merciiler tarafından her ne kadar açıklanmış olsa da ilerleyen zaman diliminde göçmenlere yönelik yatırımların geri dönüşünün, savaş sonrası kurulacak yeni Suriye'de alınacağı planlanmış olabilir. Türkiye'nin göçmenlere yönelik yardımsever ve misafirperver davranışı elbette Suriye halkı nezdinde teveccüh oluşturacaktır. Bu durum da göçmenlerin ilerleyen süreçte ülkelerine döndüğünde Türkiye ile Suriye arasında başka bir ilişki boyutunun oluşmasına zemin hazırlayabilir ve iki ülke arasında sarsılmaz bir dostluk meydana getirebilir. Eğitim, kültür, dil ve misafirperverlik gibi alanlarda iki toplumun birbirlerine bu kadar yakın olmaları bir nevi Türkiye'nin kendi sınırları içerisinde Suriyeli göçmenlere yönelik kamu diplomasisi faaliyeti olarak değerlendirilebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Türk Delegasyonu. (2017). *Yarını Kurmak - Türkiye'de Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyelilere Kaliteli Eğitime Erişim ve Geçim Desteği Verilmesi Projesi. 10 Haziran 2020 tarihinde* https://www.avrupa.info.tr/tr/proje/yarini-kurmak-turkiyede-gecici-koruma-altinda-yasayan-suriyelilere-kaliteli-egitime-erisim-ve adresinden erilişmiştir.

Çelik, Y. (2018). *Türkiye'de Suriyeli Çocuklara Yönelik Uygulanan Eğitim Politikalarının İncelenmesi: Tespitler, Sorunlar ve Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çoban, B. (2018). Türkiye'de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları. *Çalışma ve Toplum Dergisi* 1(56). 15 Haziran 2020 tarihinde https://www.calismatoplum.org/makale/turkiyede-issizlik-profili-baglaminda-suriyeli-genclerin-istanbul-isgucu-piyasasina-katilim-sorunlari adresinden erişilmiştir.

Erdoğan, M. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler.* Konrad Adenauer Stiftung, 20 Mayıs 2020 tarihinde https://www.kas.de/documents/ 283907/7339115/T%C3%BCrkiye%27deki+Suriyeliler.pdf/acaf9d37-7035-f37c-4982-c4b18f9b9c8e?version=1.0&t=1571303334464 adresinden erişilmiştir.

Euronews. (2019, Şubat 20). *İçişleri Bakanı Soylu: Türkiye'de 405binden fazla Suriyeli çocuk doğdu*. 20 Mayıs 2020 tarihinde https://tr.euronews.com/2019/02/20/icisleri-bakani-soylu-turkiye-de-405-binden-fazla-suriyeli-cocuk-dogdu adresinden erişilmiştir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2020, Kasım 20). *Sosyal Uyum Projesi Personel Bilgisi. Evrak Sayısı: E.1157948, Evrak Doğrulama Kodu: KIKNYART.* Evrak Takip Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/gsb-eimzali-belge-dogrulama.

Göç Politikaları Çalışma Grubu. (2019). "Suriyelilerin Eğitimde Uygulanan Politikalar", *Konak Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 Kasım 2020 tarihinde https://konakdergisi.hayatvakfi.org.tr/2019/05/03/suriyelilerin-egitiminde-uygulanan-politikalar/ adresinden erişilmiştir.

Marmara Belediyeler Birliği. (2015). *Kent Mültecilerine Hizmette Belediyenin Rolü Çalıştay Raporu.* 23 Haziran 2020 tarihinde https://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/04/14/28b3e8d5-e08a-4f5a-a310-b3c71b91b23d.pdf adresinden erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). Y*abancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri.* 2014. 10 Haziran 2020 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf adresinden erişilmiştir. .

Millî Eğitim Bakanlığı. (2016). *MEB ile AB Türkiye Delegasyonu arasında proje sözleşmesi imzalandı*., 10 Haziran 2020 tarihinden http://meb.gov.tr/meb-ile-ab-turkiye-delegasyonu-arasinda-proje-sozlesmesi-imzalandi/haber/11980/tr adresinden erişişlmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin AB ile Yeni İşbirliği.* 10 Haziran 2020 tarihinde https://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-ab-ile-yeni-is-birligi/haber/17688/tr adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Milliyet. (2015, Aralık 31)., *Suriyeli Gençler, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Desteğiyle Hayata Tutunuyor.* 10 Haziran 2020 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/suriyeli-gencler-genclik-ve-spor-bakanliginin-destegiyle-hayata-tutunuyor-11140672 adresinden erişilmiştir.

Milliyet. (2017, Aralık 19). *Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Unicef'ten 'Sosyal Uyum ve Gençlik Katılımı Projesi.* 10 Haziran 2020 tarihinde 2017. https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/genclik-ve-spor-bakanligi-ile-uniceften-sosyal-uyum-ve-genclik-katilimi-projesi-12476900 adresinden erişildi.

Mülteciler Derneği. (2021). T*ürkiye'deki Suriyeli Sayısı Mart 2021*., 2 Nisan 2021 tarihinde https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (2014, Ekim 22). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. 10 Haziran 2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf adresinden erişilmiştir.

Sputniknews. (2018, Haziran 18). *Gaziantep'te Suriyeliler ile Türkler Kavga Etti: 3 Ölü.* 15 Kasım 2020 tarihinde https://tr.sputniknews.com/turkiye/201806181033903556-gaziantep-te-suriyelilerle-turkler-kavga-etti/ adresin erişilmiştir.

UNHCR (2021 Ocak). "Registered Syrian Refugees in Host Countries" *3RP Regional Refugee&Resilience Plan. 4 şUbat 2021 tarihinde* https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Durable_Solutions_Jan2021 adresinden erişilmiştir.

Yeniçağ. (2019, Ocak 25). *Türkiye'de Suriyeli üniversiteli sayısı 5 yılda 20 kat arttı.* 15 Haziran 2020 tarihinde https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyedeki-suriyeli-universite-ogrencisi-sayisi-5-yilda-20-kat-artti-221480h.htm adresinden erişilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ ÇOCUK VE GENÇ GÖÇMENLERE YÖNELİK EĞİTİM FAALİYETLERİ

Soner TAŞÖREN*

GİRİŞ

Mültecilerin göç ettikleri ülkeye hızlıca adapte olmalarının, kendilerini güvende hissetmelerinin ve ekonomilerine katkı sağlamalarının en mühim yolu eğitimden geçiyor. Özellikle son yıllarda Suriye Savaşı'ndan kaçan birçok mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye için bu adaptasyon süreci, kitleler halinde göç eden nüfusun sorunlarını çözmeye yönelik önemli bir adımdır. Bu anlamda Türkiye'de mültecilere verilen eğitimleri kabaca dört gruba ayırabiliriz. Bunlardan ilki; çocuk ve gençlerin devlet okullarında ve özel okullarda aldıkları örgün eğitimler; ikincisi, ekonomik açıdan kendilerine yetebilmelerini sağlayacak mesleki eğitimler; üçüncüsü salt olarak dil eğitimleri ve son olarak sağlık, bürokratik işlemler ve diğer konularda verilen farklı sıklık ve yoğunluklardaki eğitimler. Bu eğitimler, başta Millî Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı başta olmak üzere farklı bakanlıkların organizasyonları doğrultusunda ve sivil toplum kuruluşlarınca verilmektedir.

Verilen eğitimler, ev sahibi ülkenin sırtındaki ekonomik yükü azaltmak, göçmenlerin kültürel entegrasyonunu sağlamak, bulundukları ülkenin vatandaşlarıyla yaşayabilecekleri iletişim sorunlarını minimize etmek, genç mültecilerin suça eğilimlerini engellemek, olası sağlık sorunlarını önceden önlemek gibi çeşitli amaçlara sahip olabilmektedir. Bu eğitimlerin hangi kurumlar tarafından ve nasıl yapıldığını örneklerle açıkladığım bu çalışmada ülkemizde göçmenlerin uyum sürecini hızlandıran eğitim programlarının önemli bir bölümünü görmek mümkün. Ayrıca çalışma kapsamında

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi. E-posta: sonertasoren@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gaziantep'te faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun proje yerel koordinatörlüğü görevini yürüten bir sosyologla görüşme de gerçekleştirdim.

1. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARA YÖNELİK EĞİTİM ALANINDA ENTEGRASYON

Türkiye, 3.6 milyonun üzerinde mülteciye ev sahipliği yapmakta ve mülteci nüfusun ağırlıklı kısmını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Şu an mülteciler arasında okul çağında olan yaklaşık 1 milyon 100 bin çocuk bulunmaktadır. UNICEF, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) çabası neticesinde yaklaşık 600 bin çocuk devlet okullarındaki sisteme entegre edilmiştir. Fakat bir o kadar çocuk da şu an bu imkânlardan yararlanamamaktadır. Bu durumun gerekçeleri arasında Suriyeli çocukların ebeveynlerinin eğitim haklarından haberdar olmamaları da yer almaktadır.

Devletin organizasyonlarının yanında, sivil toplum kuruluşları da mülteci çocuk ve gençlerin eğitime erişmelerinde ve bu yolla ülkedeki sosyal ve kültürel hayata entegre olmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Devletin ve uluslararası örgütlerin sahip olduğu kaynaklara sahip olamasalar da hareket esneklikleri ve çalışma alanlarının farklılık göstermesi, onların mültecilerin eğitim sorunun çözümünde kılcal damar görevi görmelerini sağlamıştır.

Türkiye'de mülteci genç ve çocuklara yönelik eğitim proje ve etkinliklerinde başı çeken STK'ları, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM), Mavi Kalem Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Bir İZ Derneği, Oyun Terapileri Derneği, Yuva Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı şeklinde sıralayabiliriz. Sivil toplum kuruluşlarının eğitime yönelik projeleri, çocuk ve genç mültecilerin entegrasyonunda son derece etkili bir yoldur.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ EĞİTİM ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

Sivil Toplum Kuruluşlarının çocuk ve genç göçmenlere yönelik yürüttüğü eğitim faaliyetlerinin derlendiği bu kısımda, kamu ve özel kurumların birlikte yürüttükleri pek çok projeye yer verilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.1. YanYana – Suriyeli Mülteci Çocuklar İçin Psikososyal Destek Projesi

Proje, Bir İZ Derneği tarafından, 1 Şubat 2017 yılında Oyun Terapileri Derneği ve Yuva Derneği iş birliği ile yürütülmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Temsilciliği, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı bu projeye maddi destek sağlamıştır. Projenin faaliyet süresi 18 ay olarak belirlenmiştir.

Projenin çıkış noktası, Suriyeli çocukların örgün eğitim gördükleri okullarda yaşadıkları belli başlı sıkıntılardır. Bu sıkıntıların arasında, diğer akranlarla iletişim kuramama, derslerde dikkat ve başarı eksikliği, öğrenme konusunda yaşanan problemler yer almaktadır. Bu sorunların temel sebepleri arasında Suriye'deki savaş atmosferinin aileler ve çocukları üzerinde yarattıkları derin travma, sosyal ve kültürel farklılıkların adaptasyonu zorlaştırması gösterilebilir.

Projenin temel hedefleri arasında, travma yaşayan çocukların okul ve sosyal hayata kolayca uyum sağlayabilmeleri ve aldıkları eğitimin daha verimli ve sürekli bir hale getirilmesi yer almaktadır. Bu gayeyle, ilgili kişi ve kurumlara yönelik psikososyal destek programları yürütülmekte; etkin ve sürdürülebilir bir değişim yaratmak için çift dilli kutu oyunu ve grup terapi modelleri gibi kalıcı araç ve metotlar kullanılmaktadır.

Proje, temelde 5 sacayağı üzerine kurulmuştur. Bunlar, İhtiyaç Analizi Çalışması, YanYana Kutu Oyunu, Okullar İçin Psikososyal Destek Programı, STK'lar İçin Grup Terapileri Programı ve Savunuculuk şeklindedir.

Suriyeli ve Türkiyeli çocuklar arasındaki sosyal uyumunun ve iletişim potansiyelinin arttırılması, Suriyeli mağdur çocukların savaştan kalma travmalarının grup terapileriyle minimize edilmesi projenin maksatları arasında yer almaktadır (Bir İZ Derneği, t.y., 207).

2.2. Genç Mültecileri Destekleme Projesi

Ankara, Diyarbakır, Hatay ve İzmir'deki merkezlerde, 15-30 yaş arasındaki Suriyeli gençlerle Türkiyeli gençler arasındaki bağları güçlendirmek, Suriyeli gençlerin sağlık hizmetlerine erişimlerini ve bu konudaki farkındalıklarını arttırmak projenin hedefleri arasındadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele, toplum ve üreme sağlığı gibi konularda farkındalık yaratıcı ve bilgilendirici eğitimler düzenlenmiştir. Proje kapsamında

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

68.750 genç eğitim hizmetlerinden ya da düzenlenen etkinliklerden yararlanmıştır. Proje faaliyetleri, Ankara, Diyarbakır, Hatay ve İzmir şehirlerinde yürütülmüştür.

Genç Mültecileri Destekleme Projesi; Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye Ofisi desteği ve Toplum Gönüllüleri Vakfı, Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği (Y-Peer Türkiye) ortaklığıyla yürütülen bir güçlendirme projesidir. Proje, Japonya Hükümeti ve Danimarka Hükümeti tarafından desteklenmektedir (Toplum Gönüllüleri Vakfı, 2020).

2.3. Okula Kayıt için Destek Programı

Özellikle 12 yaşından büyük Suriyeli mülteci çocukların Türkiye'deki eğitim sistemine entegrasyonunda, yaşadıkları maddi sorunlar nedeniyle çalışmak zorunda kalmaları başta olmak üzere farklı gerekçeler yüzünden aksaklıklar meydana gelmektedir. Özellikle Suriyeli ebeveynlerin, çocuklarının eğitim haklarına sahip olduklarını bilmiyor olmaları, maddi kaygılar nedeniyle onları çalıştırmak zorunda kalmaları temel gerekçeler arasında gösterilebilir.

Bu bağlamda, UNICEF, MEB ve Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve diğer paydaşların işbirliğiyle, Suriyeli ve diğer ülkelerden gelen mülteci çocukların eğitim sistemine kazandırılması, sosyal ve kültürel entegrasyonun sağlanması hedeflenmektedir.

Projenin hedef kitlesi, 5-17 yaş arasındaki hiç okula gidememiş, okulu bırakma raddesine gelen ya da bırakmış çocuklardır. Mart 2020'de başlayan proje 9 ay sürecek ve Adana, Bursa, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Konya, Mersin ve Şanlıurfa'da uygulanacaktır (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2016).

2.4. Malala – İGAM Projesi

Proje ile mülteci kız çocuklarının çeşitli eğitimlere erişimlerinin sağlanması ve örgün eğitim sistemine entegre edilmeleri amaçlanmaktadır. Bu bağlamda projenin internet sitesinde de belirtildiği üzere, 5 ana etkinliği bulunmaktadır. Bunlar, farkındalık artırma çalışmaları, gönüllü üniversite öğrencilerinin seçimi, Suriyeli ailelerin ziyaretleri, okul ve öğretmen ziyaretleri ile muhtarların ve kanaat önderlerinin ziyaretleridir. İGAM – MALALA

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

işbirliğinde gerçekleşen projenin hedef illeri mülteci nüfusun yoğunluk gösterdiği Gaziantep ve Ankara'dır (İGAM, 2020).

2.5. Sokağıma Ses, Mahalleme El Veriyorum

Proje Suriyelilerin Türkiye'de yaşamaya başladıktan sonra karşılaştıkları sorunları ortadan kaldırma ve yeni hayatlarına uyum süreçlerini başarılı bir şekilde tamamlamak için koruma, eğitim, geçim yaratma çalışmalarının ve en önemlisi sosyal uyum çalışmalarının ivme kazanması ihtiyacıyla doğmuştur. Projenin amacı Suriyeli ve Türkiyeli bireylerin kaynaşması, birlikte güçlenmesi ve mahallenin dönüştürülmesidir.

Sabancı Vakfı Hibe Programı kapsamında desteklenen ve Yuva Derneği tarafından hayata geçirilen proje 500 bin TL bütçe harcanarak Ekim 2017-Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Proje ortakları arasında İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı ve Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı bulunmaktadır. Projenin gerçekleştirilmesi için İstanbul'da geçici koruma nüfusu yoğunluğunun en fazla olduğu ilçelerden Ümraniye'nin Topağacı Mahallesi tercih edilmiştir.

Projenin, Suriyeli ve Türkiyeli kadın ve gençlerden oluşan dayanışma grupları kurulması, dayanışma grubu çalışmalarından çıkan önerilerle mahalledeki çocuk ve gençleri güçlendirmeyi amaçlayan etkinlikler düzenlenmesi, kadınların merkeze devamını sağlamak için beceri kursları, hobi atölyeleri, sağlık, şiddet ve haklar konularında atölyeler düzenlenmesi ve mahallenin ortak sorunlarına çözüm geliştirebilmek için dayanışma grubu temsilcileri, muhtar, okul aile birliği temsilcisi ve müftülük yetkilisinin katılımıyla bir Mahalle Dayanışma Grubu kurulması gibi amaca yönelik spesifik hedefleri bulunmaktadır.

Proje çıktılarına baktığımızda, Suriyeli ve Türkiyeli kadınların katılımıyla mutfak atölyeleri, Suriyeli ve Ümraniyeli gençler için ritim ve kodlama atölyeleri ve mahallelilere yönelik film gösterimi, iftar yemeği, piknik ve Boğaz gezisi düzenlendiğini görebiliriz (Yuva Derneği-Sabancı Vakfı. 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.6. GAP Merkezlerinde Suriyeli ve Türk Ergen ve Gençlerin Sosyal Uyum Fırsatlarına Erişiminin Desteklenmesi Projesi

Proje GAP İdaresi Başkanlığı ve UNICEF iş birliğiyle hazırlanmış, GAP ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) tarafından hayata geçirilmiştir. Projenin amacı Türkiyeli ve Suriyeli vatandaşların uyum içerisinde birlikte yaşayacakları bir ortam oluşturulmasına katkı sağlamaktır. Uygulama alanı olarak Adıyaman, Batman, Gaziantep, Diyarbakır, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri seçilmiştir.

Proje kapsamında sosyal uyum eğitimleri ve bu eğitimleri destekleyen sosyal-kültürel faaliyetler, etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Sosyal Uyum Eğitimlerinin kapsamına baktığımızda 0-17, 18-24 ve 25 yaş üstü yerel ve mülteci katılımcılara Mülteci, Kültürler Arası Çatışma, Kimlik ve Kültür, Ön Yargı, Ayrımcılık, Hoşgörü, Mülteci, Mülteci ve Sığınma Farkı, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma, Sosyal Uyum, İnsan Hakları, İletişim, Çatışma, Çocuk Hakları gibi kavramların anlatıldığı görülmektedir.

Düzenlenen etkinlikler gençlerin duygusal ve sosyal sağlıklarını, eğitimlerini, temel becerilerini desteklemek ve ilgilerini çeken projelere aktif bir şekilde katılmalarını sağlama amacı taşımaktadır (GAP-ÇATOM, t.y.).

2.7. Suriyeli Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma ve Beslenme Projesi

International Medical Corps (IMC) ve UNICEF tarafından desteklenen, SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenler Dayanışma Derneği) tarafından hayata geçirilen projenin amacı, kamp dışında yaşayan beslenme yetersizliği, gelişim geriliği, ihmal, kötü muamele ve istismar gibi mağduriyetler yaşayan mülteci çocukların ruh ve beden sağlıklarının korunmasıdır.

Proje kapsamında koruma ve beslenme faaliyetleri yürütülmüş, İstanbul ve Gaziantep'teki Çok Yönlü Destek Merkezleri içerisinde ya da yakınında Çocuk Dostu Alanlar (CFSs) kurulmuştur. Bu alanlarda 5 yaş altı çocuklar için uzmanlar tarafından gelişim bozukluğuna bağlı yüksek riski tespit amaçlı düzenli MUAC (üst-orta-kol referansları-MUAC) kontrolleri yapılmıştır. Akut beslenme yetersizliğine sahip çocuklar hastanelerde tedavi ve takip edilmiştir.

Bunlara ek olarak, farkındalığı artıracak toplantılar da düzenlenmiş, hamile ve emziren kadınlara emzirme, beslenme ve sağlık bilgisi konularında danışmanlık verilmiştir. Ayrıca çocukların beraber oynayabilecekleri ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yeteneklerini geliştirebilecekleri etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin tamamı Suriyeli gönüllülerin desteğiyle gerçekleştirilmiştir (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2016).

3. SAHADAN BİR SES: SİVİL TOPLUM KURULUŞU ÇALIŞANIYLA YAPILAN GÖRÜŞME

Çalışmanın bu bölümünde, Gaziantep'te faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşunun proje yerel koordinatörlüğü görevini yürüten sosyolog arkadaşımızla, sahada neler olduğuna dair daha nitel ve spesifik bilgiler edinmek adına gerçekleştirdiğim görüşmeye yer verilmektedir. Görüşmede mesele farklı yönleriyle ele alınmaktadır.

1. Suriyeli çocuk ve genç göçmenlere yönelik bitmiş ve devam etmekte olan projeleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Yürütmekte olduğumuz proje genç kızların ve kadınların güçlendirilmesi ve sosyal uyumu bağlamında gerçekleşiyor. Eğitimler genel olarak Türkiyeli ve Suriyeli kadınların ve çocuklarının katılımıyla gerçekleşiyor. Çocuklarla ilgili anne-çocuk etkinlikleri yapılıyor, atık malzemelerden oyuncak yapımı vs. gibi. Bunun yanında uyum sürecini hızlandıracak sosyal etkinlikler (film gösterimi vb.) düzenleniyor. Dil bariyerinin aşılması adına eğitimlerde ve sosyal etkinliklerde çeviri desteği sağlanıyor. Bu da dil konusundaki yaklaşımı yumuşatıyor.

2. Projelerinizin finansal kaynakları hakkında ne gibi bilgiler verebilirsiniz?

Bu konuda bilgi veremiyorum.

3. Proje/projelerinizin yararlanıcı sayısı nedir?

Biz projelerimizde yararlanıcı değil katılımcı ifadesini kullanıyoruz. Finansal destekleyicilerimiz her ne kadar sayı odaklı olsa da bizler sahada çalışanlar olarak karşılaştığımız birbirinden farklı hikayelerin de etkisiyle sayı odaklı olmanın proje çıktısını değerlendirme açısından doğru bir yaklaşım olmadığını düşünmekteyiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. Faaliyetlerinize katılan Suriyeli çocuk ve genç göçmenlerin aldıkları eğitimler neticesinde topluma uyum sağlama kabiliyetleri ne derecede artmaktadır?

Kesinlikle gözle görülür bir artış olduğunu söyleyebilirim. Çocuk ve gençler yürütülen eğitim ve faaliyetler neticesinde yaşadıkları ev sahibi topluma kendilerini ait hissetme eğilimine giriyorlar. Etkinliklerde dışlayıcı ve ötekileştirici unsurların olmamasına mümkün olduğunca dikkat ediliyor. Ancak Türkiyeli katılımcılar bu unsurları besleyebiliyor, bu nedenle mülteci/göçmen grup kendilerini ötekileştirilmiş hissediyorlar, ailelerin Suriyeli çocuk ve gençlere olan ön yargıları uyum sürecini zora sokuyor.

Özellikle çocuklar bağlamında düşünüldüğünde, akran zorbalığına maruz kalındığına şahit olmadım (Bu çocuk Suriyeli, ben onunla oynamam vs. gibi), aksine onlar ayrıştırıcı olmadan anlaşmaya yatkın oluyorlar. Ancak anneler tarafından bir ayrıştırma mevcut. Türkiyeli bir annenin, "çocuğum buraya geldiğinden beri huy değiştirdi, 'Suriyece' küfürler öğrendi" gibi beyanları olduğunu gördüm.

5. Eğitimlerde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

Esasında başlıca sorun, yukarıda da bahsettiğim gibi, Türkiyeli ailelerin ön yargıları oluyor. Bunun dışında ciddi bir dirençle karşılaşmadım. Ancak bazı mültecilerin de Türkçe öğrenmemeye karşı bir direnç gösterdiğine rastladım.

6. Verdiğiniz eğitimlerin çıktılarını başarılı buluyor musunuz? Eğitimlere katılım ve devamlılık hangi düzeydedir?

Suriyeli katılımcılardan aldığımız geri dönüşlerle başarılı olduğunu söyleyebilirim. Bulundukları topluma uyum konusunda her türlü yardıma açık oldukları için, bu eğitimlerden Türkiyeli katılımcılara oranla daha fazla yararlandıklarını söyleyebilirim.

Eğitimlere ve sosyal etkinliklere katılım ve devamlılık Türkiyeli grupla kıyaslandığında Suriyeli grupta çok yoğun. Eğitimlere, sertifikalara, etkinliklere karşı katılımcı bir model içindeler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

7. Projenize katılan çocuk ve genç göçmenler gelecek planlarında hangi ülkede hayatlarına devam etmek istemektedirler?

Çocuklarda veya genç kadınlarda Türkiye'den ayrılma isteğine rastlamadım, daha çok mevcut duruma ve ülkeye uyum sağlama meselesi hâkim dil bariyeri aşıldıkça, "ev sahibi toplum" ve mülteci toplum eğitimlerle, etkinliklerle paydaşlık kurdukça topluma uyum sağlanıyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'de mülteci genç, çocuk ve kadınlara yönelik: STK'lar, devlet kurumları ve uluslararası örgütlerce yürütülen pek çok proje gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye devam edilmektedir. Ancak mültecilerin beraberinde getirdikleri toplumsal düzen, uzaklaşmalarına rağmen halen etkisini yaşadıkları savaş psikolojisi ve maddi problemler, bu projelerin erişim ve etki alanlarını sınırlamaktadır. Bunların yanında, Türkiye'deki sivil toplum inisiyatiflerinin yeterli düzeyde organize olamaması ve fon bulma konusunda karşılaşılan kısıtlar, mültecilerin eğitimleri konusunda bir diğer sorun düzlemini teşkil etmektedir. Değinilmesi gereken bir diğer konu ise projelerin fonlandırılmasıdır. Uluslararası ve uluslar-üstü kuruluşların sağladıkları kaynakların yanında ulusal bazlı fonların eksikliği dikkat çekmektedir. Tüm bunların yanında, çocuk ve genç mültecilerin eğitiminde kısa süreli çözümler yerine, geleceğe yönelik orta ve uzun vadeli kapsamlı planlamalar yapılması, Türkiye'ye her anlamda uyum sağlamaları bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2020). *YanYana - Suriyeli Mülteci Çocuklar için Psikososyal Destek Projesi.* 7 Mart 2020 tarihinde https://www.avrupa.info.tr/tr/yanyana-suriyeli-multeci-cocuklar-icin-psikososyal-destek-projesi-8867 adresinden erişildi.

Birey ve Toplum Ruh Sağlığında İZ Derneği (Bir İZ) (t.y.), *YanYana – Suriyeli Çocuklar için Psikososyal Destek Projesi*. 5 Mart 2020 tarihinde http://www.yanyana.biz/hakkinda/ adresinden erişildi.

Birey ve Toplum Ruh Sağlığında İZ Derneği (Bir İZ), *Yanyana Suriyeli Çocuklar İçin Psikososyal Destek Projesi Basın Toplantısı - Basın Bülteni.* 7 Mart 2020 tarihinde http://www.oyunterapileridernegi.org/uploads/6/4/5/5/6455557/yanayana-suriyeli-cocuklar-icin-psikososyal-destek-projesi.pdf adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2019). *Sosyal Uyum.* 7 Mart 2020 tarihinde http://www.gap.gov.tr/sosyal-uyum-programi-haberi-260.html adresinden erişildi.

GAP Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) (t.y.). *Sosyal Uyum.* 6 Mart 2020 tarihinde https://www.gapcatom.org/projeler/sosyal-uyum/ adresinden erişildi.

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (2020). *İGAM-MALALA işbirliğinde yürütülen Mülteci Kız Çocuklarının Okullaşması Projesi.* 6 Mart 2020 tarihinde https://igamder.org/TR/projelerimiz/malala-projesi adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı (2020, Ocak 7). *Mülteci Çocukların Eğitime Kazandırılması İçin Destek Programı.* 7 Mart 2020 tarihinde https://www.meb.gov.tr/multeci-cocuklarin-egitime-kazandirilmasi-icin-destek-programi/haber/20068/tr adresinden erişildi.

Sabancı Vakfı (2017), *Sokağıma Ses, Mahalleme El Veriyorum.* 6 Mart 2020 tarihinde http://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/sokagima-ses-mahalleme-el-veriyorum adresinden erişildi.

Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği (2017, Ağustos 1). *Genç Mültecileri Destekleme Projesi 4. Eğitici Eğitimi Başvurusu Açıldı!*. 7 Mart 2020 tarihinde http://sagliktagenc.org/egitim/genc-multecileri-destekleme-projesi-4-egitici-egitimi-basvurusu-acildi/ adresinden erişildi.

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (2016). *Suriyeli Mülteci Çocuklara Yönelik Koruma ve Beslenme Projesi.* 7 Mart 2020 tarihinde https://sgdd.org.tr/suriyeli-multeci-cocuklara-yonelik-koruma-ve-beslenme-projesi/ adresinden erişildi.

Toplum Gönüllüleri Vakfı (2020). *Genç Mültecileri Destekleme Projesi Suriye'den gelen 18-30 yaş arasındaki mülteci gençleri hayata kazandırma projesi*. 7 Mart 2020 tarihinde https://www.tog.org.tr/projeler/genc-multecileri-destekleme-programi/ adresinden erişildi.

UNICEF (2019). *Türkiye'deki okul kayıt programından 65 bin mülteci çocuk yararlanacak. 7 Mart 2020 tarihinde* https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/t%C3%BCrkiyedeki-okul-kay%C4%B1t-program%C4%B1ndan-65-bin-m%C3%BClteci-%C3%A7ocuk-yararlanacak adresinden erişildi.

UNICEF (2020). *Ergen katılımı ve sosyal uyum.* 7 Mart 2020 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/ergen-kat%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1-ve-sosyal-uyum adresinden erişildi.

Yuva Derneği (2018, Kasım 29). *Yuva Derneği Basın Bülteni: Sokağıma Ses, Mahalleme El Veriyorum" Projesi Ümraniye'ye Kütüphane Kazandırdı.* 6 Mart 2020 tarihinde https://www.yuva.org.tr/sokagima-ses-mahalleme-el-veriyorum-projesi-umraniyeye-kutuphane-kazandirdi/ adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYELİ ZORUNLU GÖÇMENLERİN HUKUKİ VE SOSYO-EKONOMİK UYUMU

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SURİYELİLERİN TÜRKİYE'DEKİ YAŞAMLARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Deniz EROĞLU UTKU*

GİRİŞ: UYUM ÇALIŞMALARI

2011 Nisan ayından bu yana Türkiye önemli sayıda Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmaktadır.[1] Halihazırda, Suriye'deki çatışma ortamı geri dönüş için uygun şartların oluşması önünde kuvvetli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, Suriyelilerin Türkiye'deki uyumlarına yönelik önemli çalışmasında, Erdoğan "Suriyelilerin kendi ülkelerine dönmeleri ihtimali artık çok küçük bir ihtimale dönüşmüş" olduğunu belirtir (Erdoğan, 2018, s.174; aktaran Bostan, 2018, s.56). Mültecilerin ilk varışlarında acil ve temel ihtiyaçları ana gündemken, bugün geldiğimiz noktada ikinci kuşak haklar olarak tanımlanan haklara erişim ve uzun vadeli uyum konuları tartışılmaya başlanmıştır (Akar & Erdoğdu, 2019; Kaya, 2018, s.79). Bu durum, önceleri "misafir" ardından "geçici koruma altındakiler" olarak adlandırılan Suriyeliler için yeni bir sürecin de başlangıcını işaret etmektedir. Kalıcı çözümleri gerektiren bu süreçte artık tartışılan, Suriyelilerin Türkiye'deki geleceklerini şekillendirecek olan yasal, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel uyumlarıdır. Bu değerlendirme, söz konusu noktaları ele alan çalışmalar ışığında, Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik, sosyal ve kültürel uyumlarını irdelemekte, ardından Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce yapılan uyum çalışmalarını göstermektedir.

Kavramsal olarak "uyumun" kullanımından başlamak yerinde olacaktır. Erdoğan, "uyum" kavramını "bir araya gelen toplumun farklı kesimleri/grupları

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: denizeroglu@trakya.edu.tr

1 Göç İdaresi Genel müdürlüğü bu rakamı geçici barınma merkezi dışında 3.559.041 ve geçici barınma merkezlerinde 59.877 olarak kaydetmektedir (GİGM, 2020b)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

arasında olası sosyal, ekonomik, siyasal sorun ve çatışmaların yaşanmamasını ya da en az seviyede yaşanmasını sağlamak; mümkünse, oluşan toplumsal çeşitliliğin topluma katkılarını artırmayı sağlamak" olarak tanımlar (2020, s.12).[2] Şeker, uyum sürecinde kültürleşmeye dikkat çekerek bir tanımlama yapar ve uyumu "kişilerin yeni kültürel çevre ile uzlaşabilme becerisini ortaya koyarak belirli davranışları kazanması" olarak aktarır (2015, s.16). Suriyelilerin Türkiye'deki yaşamlarına yönelik çalışmalarda kurumların yaklaşımı entegrasyondan ziyade "uyum" kavramının kullanılmasına yöneliktir. Bu doğrultuda, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) "Kanunda ve Genel müdürlüğümüz çalışmalarında öngörülen uyum; ne asimilasyon ne de entegrasyondur. Göçmenle toplumun gönüllülük temelinde birbirlerini anlamalarıyla ortaya çıkan harmonizasyondur" diyerek bu tercihin bilinçli bir şekilde yapıldığının altını çizmektedir (GİGM, 2019b). Şimşek'e göre Türkiye'nin odak noktasının "sosyal uyum" olmasının sonucu olan bu kullanım tercihi, "temkinli bir yaklaşımı" belirtmektedir (Şimşek, 2019). Carignani-Samuk ise çalışmasında, karar alıcılarının bu kavramı tercih etmelerinin sebebini, göçmenlerin kendi kimliklerini muhafaza ederken toplumun bir parçası olmaları, entegrasyon teriminin içerisinde asimilasyonu barındırdığını düşünmeleri olarak açıklar (2020, s.17). Bu değerlendirme GİGM pratiklerine odaklanması nedeniyle, "uyum" kavramı kullanımını tercih etmektedir.

Literatürde göçmenlerin ev sahipleri toplumlara uyumları ile ilgili farklı analiz alanları işaret edilmektedir (Gümüş & Eroğlu, 2015; İçduygu & Şimşek, 2016, Salomoni, 2015). Bu değerlendirmede Suriyelilerin Türkiye'deki mevcut durumu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Migration Policy Group (MPG) tarafından hazırlanan "Mülteci Entegrasyon Değerlendirme Aracı"nda yer alan dört ana entegrasyon başlığı göz önünde bulundurulmaktadır. Bu başlıklar, genel konular, yasal entegrasyon, sosyo ekonomik göstergeler ve sosyo-kültürel uyumdur[3] (UNHCR ve Migration Policy Group, 2013).[4]

---

2 Bu noktada "entegrasyon" teriminin "asimilasyona" gidebilecek bir anlam içerme ihtimaline dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2020, s.13).

3 Bu ölçme aracında, her bir başlık altında, çeşitli alanları işaret eden toplam 200 gösterge kullanılmakla beraber, bu kısa değerlendirme genel, yasal, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olmak üzere üst başlıkları baz almaktadır.

4 Bu ölçme aracında "entegrasyon" kavramı kullanılmakla beraber, bu değerlendirme Türkiye'de hakim olan kullanıma uygun olarak "uyum" kavramı çerçevesinde ele alınacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

GENEL KONULAR

BMMYK ve MPG'un bu başlık altında incelediği konular, mültecilerin ülkede genel olarak nasıl karşılandığı ve ele alındığıdır. Bu noktada, 2011 yılında ilk kez giriş yapıldığındaki uygulamalara göz atmak faydalı olacaktır. Bilindiği gibi, Suriyelilerin Türkiye'ye göçü başladığında Türkiye "açık kapı" politikası uygulamış, böylelikle uluslararası korumanın önemli ilkelerinden biri olan geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine uygun hareket etmiştir. Türkiye 10 ilde 26 geçici barınma merkezi kurmuş, ülkesindeki çatışma ortamından kaçmak zorunda kalan 256.971 Suriyelinin sığınmasını sağlamıştır. Ancak geçici barınma merkezlerinin sayısı ve kalan kişi sayısı zaman içerisinde azalmış, 2020 senesinde sayılar, 5 ilde 7 geçici barınma merkezinde kalan 59.877 Suriyeliyi işaret eder duruma gelmiştir. GİGM bu azalışı, kalış süresi uzayan Suriyelilerin sosyal uyumlarının sağlanması açısından gerekli bir süreç olduğu kanısındadır (GİGM, 2020b). Kamplarda yaşayan Suriyelilere güvenlik, gıda, eğitim, din, sağlık hizmetleri gibi imkanlar sunulmuştur (AFAD, 2013).

GİGM'nin de altını çizdiği üzere, kamp dışında da artık önemli ölçüde Suriyeli nüfusu oluşmaya başlamıştır. Bugün BMMYK, 81 ile dağılmış 3,6 milyon Suriyeliden bahsetmektedir (UNHCR, 2021). Böylelikle ilk karşılama ve temel ihtiyaçların sağlanması noktası artık geride bırakılmış gözükmektedir. İçduygu ve Şimşek, 2016 senesine gelindiğinde mültecilerin artık geri dönüş ya da önünü kesme değil, daha iyi bir yerleşim ve entegrasyon politikalarının uygulanmasının konuşulması gerektiğini belirtmiştir (2016, s.60).

İlk dönem mültecileri karşılama politikaları ile ilgili en büyük sorunlardan biri tanımlama ve yasal bir tanımlama eksikliğinin yarattığı hak kayıplarıdır. Bilindiği gibi geçici koruma yönetmeliği öncesinde, Suriyeliler "misafir" olarak tanımlanmakta, bu tanımlama herhangi bir yasal karşılığı bulunmamaktaydı (Lortoğlu, 2017, s.71). Misafir tanımlamasının uyuma etkisi iki yönlü değerlendirilmiştir. Canbey Özgüler misafir bakış açısıyla Suriyelilerin Türkiye'de toplumsal kabul ve yüksek uyum yaşadıklarını iddia etmektedir (2018, s.11). Ancak, Erdoğan araştırmasında "misafir" tanımlamasının kamuoyunda Suriyelilerin "uyum göstermek zorunluluğunda bulundukları" düşüncesini yarattığını göstermektedir (Erdoğan, 2014, s.23).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

YASAL UYUM

Yasal uyum konusunda Suriyelilerin durumuna yönelik göz önünde bulundurulması gereken iki önemli husus yer almaktadır. Bu hususlardan ilki, Türkiye'nin mülteci politikalarını belirlerken sahip olduğu coğrafi kısıtlamadır. Bilindiği üzere Türkiye, hem 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne hem de bu sözleşmenin kapsamını genişleten 1967 tarihli New York Protokolü'ne taraftır. Ancak Türkiye, pek çok ülkenin New York Protokolü ile kaldırdığı coğrafi sınırlamayı kaldırmamış, hala da muhafaza etmektedir. Bunun anlamı, Avrupa Konseyi üye ülkeleri dışından gelenlerin Türkiye'de "mülteci" statüsü elde edemeyecek olmalarıdır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, bu kimselerin Türkiye'de "şartlı mülteci" olabileceklerini söyler (YUKK, Madde 62). Türkiye'nin Avrupa dışındaki ülkelerde zulme uğrayan ve Türkiye'de güvenlik arayanlara yönelik bu kısıtlayıcı politikası oldukça önemli olmakla beraber, söz konusu Suriyelilerin 2011'den bu yana devam eden göçlerinde temel belirleyici husus akının kitlesel olarak gerçekleşmiş olmasıdır. Konuya ilişkin BMMYK bu kişilere, "her zaman için en azından geçici sığınma sağlanması gerektiğini" belirtmektedir (ExCom Conclusion No 19; aktaran Ciğer, 2016, s.65). Bu noktada BMMYK'nın önerdiği çözüm, kitlesel akınlarla gelenlerin, prima facie karar olarak, mülteci sayılmalarıdır. Zira, kitlesel akınların temelinde tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde bir zulümden kaçış vardır, ancak sayıca fazla oluş bu kişilerin bireysel değerlendirilmeleri önünde engeldir (UNHCR, 2001, s.1; aktaran Sirkeci ve Utku, 2020, s. 322)

Türkiye, BMMYK tavsiyeleri ile paralel şekilde, Suriyelilere "Geçici Koruma" sağlamaktadır. Bu koruma, yasal temelini Mart 2012 tarihli, "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde Ikamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına Ilişkin Yönerge"den almaktadır. Akabinde, 2013 yılında Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun "Geçici Koruma" başlıklı 91 inci maddesi şu şekildedir (GİGM, 2019a):

- "(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

Yasal düzenlemeler konusunda adım atılmaya devam edilmiş, Kanunun yukarıda adı geçen maddesine dayanarak 3/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır (GİGM, 2019a). Yasal uyumu göz önünde aldığımızda, bu yönetmeliğin de öncesine, 2013 yılında çıkarılan YUKK'a dönmemiz gerekir, zira Kanunla beraber bu konuyu ele alan bir birimin de inşa edilmiş olması, karar alıcılar nezdinde konuya verilen ehemmiyeti işaret etmektedir (Kaya, 2014, s.23). Bu doğrultuda uyum konusuna ilişkin iş ve işlemleri yürütmek Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Uyum ve İletişim Dairesi'nin görevidir. Bu daire, uyum çalışmaları konusunda GİGM'e yüklenen görevleri şu şekilde sıralamaktadır (GİGM, 2019b):

- "Yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştıracak etkinlikler yapmak;
- Ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak;
- Yabancılar için, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslar düzenlemek.
- Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri yapmak
- Kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlamak"

Yukarıda işaret edildiği üzere, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün genel tutumu, yabancıların Türkiye'de bulundukları sürecin "karşılıklı anlayış" üzerine inşa edilmiş bir uyum süreci olması yönündedir (GİGM, 2019b). Ancak uyumun bu normatif düzeyden, kalıcı bir aşamaya geçmesini sağlayacak en

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

önemli adım "vatandaşlık" verilmesi ile gerçekleşebilir. Uyum konusunda atılacak nihai adım, bir ülkede yaşayan vatandaşlara sağlanacak olan vatandaşlık hakkıdır. Vatandaşlığın önemini Bauböck ve diğerleri (2006), entegrasyon süreçlerini tamamlayan bir aşama olarak görmektedir. Hatta Sirkeci, "entegrasyon politikalarının başarısızlığının ardındaki" en önemli sebeplerden birinin "vatandaşlık haklarının göçmenlerden esirgenmesi" olduğuna inanır (2010, s.97). Suriyeliler için vatandaşlık her şeyden evvel "geçici" koruma altında olma durumlarından, yasal olarak güvence altına girmek olacaktır (Akçapar & Şimşek, 2018, s.179).

SOSYO-EKONOMİK UYUM

Göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki hayata uyum sağlamalarının, yaşadıkları travmalar ertesinde yeniden "normal" bir yaşama dahil olmalarının en önemli araçlarından biri ekonomik üretime katılmaktır. İstihdama dahil olarak, göçmenler, güvenceli, ekonomik olarak bağımsız, öz saygılı olacaklar, daha iyi hissedecekler ve böylece uyum desteklenecektir (Şimşek, 2020, s.546). Göçmenlerin hayatında kuşkusuz önemli bir yeri olan ekonomik uyum, ev sahibi ülke açısından da çeşitli getiriler barındırır. Bu noktada Çağlar ve Onay'ın belirttikleri üzere, bir toplumla bütünleşerek göçmen bir yandan üyeliğin avantajlarını elde eder, öte yandan ise bu topluma karşı sorumluluklarını yerine getirir ve bütün toplum refahı için çaba sarf eder (2015, s.63). Bu konunun ehemmiyeti gözetilerek Suriyelilerin ekonomik entegrasyonlarını ele alan araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Bache, 2019; Del Carpio et al., 2018; İçduygu & Diker, 2017; Kaymaz & Kadkoy, 2016).

Ekonomik uyum ve Suriyelilerin çalışma hayatına katılmaları ile ilgili çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlardan ilki, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. Maddesinin bu konuya ayrılmış olmasıdır. Yönetmeliğin ardından ise, 2016 yılında yeni bir düzenleme ile Suriyelilerin çalışma izinlerine yönelik belirsizlikler aydınlatılmıştır (İçduygu & Diker, 2017, s.18). Bu düzenleme ile "Suriyeli mültecilerin ekonomik bağımsızlığa sahip olmaları ve Türkiye ekonomisine katkı sağlamaları" hedeflenmektedir (Del Carpio ve diğerleri, 2018, s.10). Aynı yıl Temmuz ayında ise "Uluslararası İşgücü Kanunu" (6735) yayımlanmıştır (Resmî Gazete, 13/08/2016).

Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye, yasal düzenlemeleri yürürlüğe koyarak, Suriyelilerin işgücü piyasasına katılımları konusunda bir dizi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

düzenleme yapmıştır. Mevzuatı güçlendirme yolunda atılan adımlara ilave olarak uygulamaya yönelik çalışmalar da göze çarpmaktadır. Bu konuda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile İŞKUR tarafından Dünya Bankası iş birliğinde hayata geçirilen Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi başlatılmış, proje çerçevesinde 7 bin 400 Suriyelinin desteklenmesi planlanmıştır (İŞKUR, 2019).

Çeşitli sektörlerde Suriyelilerin iş piyasasına katılımlarını görmekteyiz. Bu katılım, inşaat, üretim ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşırken, tarım ve hayvancılık alanında daha az sayıda Suriyeli nüfusu ile karşılaşılmaktadır (Erdoğan, 2020, s.41). İş hayatına göz attığımızda, Ticaret Odasının verilerini işaret eden Babilli (2018), 2014 yılındaki verilerine dayanarak, 4.500 Suriyeli iş adamının 1,22 milyar liralık bir iş yatırımı yaptıklarını, 2015'te yabancı yatırımcılar arasında Suriyelilerin ilk sırada geldiğini kaydetmektedir. Araştırmanın yapıldığı tarih olan 2018'de 6.000 adet Suriyeli şirket olduğunu da ekler. Burada ilginç olan bir başka nokta ise Suriyelilerin % 90'ının kendi imkânlarıyla çalışmasıdır (Babilli, 2018, s.36). Aile ve Çalışma Bakanlığı 2019 verileri ise 59.406'u erkek 4.383'ü kadın olmak üzere 63,789 Suriyeli'ye çalışma izni verildiğini kaydetmektedir (Aile ve Çalışma Bakanlığı, 2019).

Kurumsal düzenlemeler ekonomik uyumun yasal çerçevede gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamakla beraber alanda sorunların tamamen yok olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle kayıtdışılık ciddi bir sorun olarak devam etmektedir. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM), küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin, Suriyeli istihdam ederken karşılaşılan idari ve mali külfete karşın kayıt dışı istihdama yöneldiğini belirtir (İGAM, 2019). Kayıt dışı sektörlerde çalışan Suriyeliler, sömürü, güvencesizlik ve emeğinin karşılığını alamama ile karşı karşıya gelmektedir (Şimşek, 2020, s.546). Dahası bu sektörde çalışma ile, sağlıksız ve tehlikeli şartlarda, uzun süreli çalışma saatlerine dayanmak zorunda kalmaktadırlar (İçduygu & Diker, 2017, s.24). Ekonomik uyumla ilgili yasal kanalların mültecilere sunulması, sosyal sorunların yaşanmaması adına da gereklidir. Kalkan, bu imkanlar sağlanmazsa, göçmenlerin yasal şekilde çalışıp, üretip ülke ekonomisine katkı sunabilecekken, insanlık dışı ve yasa dışı yollara müracaat etmeleri sonucunun doğabileceğine dikkat çeker (2018, s.15).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SOSYO-KÜLTÜREL UYUM

Cilvegözü sınır kapısından ilk Suriyeli grubun girmesinden bu yana yaklaşık 10 yıl geçti. Bu süre içerisinde Suriyelilerin sayısı yeni gelenlere ilave, Türkiye'de doğan çocuklarla da artış yaşadı. İçişleri Bakanı Soylu, Türkiye'de doğan bebek sayısının tahmini 450.000'den fazla olduğunu açıklamıştır (Hamsici, 2019). Diğer bir deyişle, Suriye'yi belki de hiç bilmeyen, bu ülke topraklarında yetişmekte olan bir nesil söz konusudur. Aileleriyle beraber bu neslin sosyo-kültürel uyumu, gelecek yıllarda büyük toplumsal sorunların yaşanmaması adına hayatidir. Zira, sosyal uyum kavramı, toplumların bir arada yaşayabilirliği için oldukça değerli olan, "birliktelik" ve "dayanışma" kavramlarını barındırmaktadır (Demireva, 2011).

Göçmenler gittikleri yere kendi, kültürleri ile beraber giderken, bu durum kültürel bir dönüşümün de fitilini ateşlemektedir (Akıncı vd., 2015, s.69). Esasında Suriyelilerin, Türkiye toplumuyla coğrafi yakınlık kadar tarihsel bağlara dayalı kültürel benzerlikleri de vardır.[5] Sirkeci'nin de belirttiği üzere, Suriyeliler ile Türkiye'nin güney sınırında Kürtçe ve Arapça konuşan gruplar arasında akrabalık bağı bulunmaktadır (Sirkeci, 2017, s.28). Bu kültürel yakınlık, Türkiye'de Suriyelilerin özellikle ilk zamanlar toplumsal kabullerinde de rol oynamıştır, ancak göç hareketinin devam etmesi uyuma olan bu katkıyı azaltmıştır (Erdoğan, 2020, s.145). Bu sorunlar çeşitli çalışmalarda işaret edilmiştir.

Suriyelilerin sosyal uyumları ile ilgili öncü araştırmaları yapan Erdoğan, 2019 yılında 15 ilde gerçekleştirdiği ayrıntılı çalışmasında, Suriyelilerin karşılaştığı en büyük sorunlardan birinin "ayrımcılık ve nefret" olduğunu ortaya koymuştur. Dahası bu çalışma, Türkiye toplumunun Suriyelilere "normalin çok üstünde" sosyal mesafe koyduğunu ve bu mesafenin gün geçtikçe arttığını belirtir. Sosyo-kültürel ilişkilerle ilgili bir diğer bulgu ise, Suriyelilerin Türk toplumuna uyum gösterme yönünde çaba gösterdiklerine inanmalarıdır. Erdoğan, Suriyelilerin Türk toplumuna yönelik hissiyatının da "net biçimde 'olumlu' bir algıya işaret" ettiğini söylemektedir (Erdoğan, 2020, s.159). Çalışmadaki dikkat çekici bulgulardan bir diğeri ise, "Suriyelilerin %51,6'sı[nın] Suriyelilerin Türk toplumuna 'bütünüyle' ve 'büyük ölçüde' uyum sağladığı"

[5] Örneğin Kaya, kişisel mülakatlarında "Birçok Suriyeli, mimari yapısı, sokakları, çarşısı vb. benzerliklerden dolayı Şanlıurfa'nın Rakka ve Halep'ten farklı olmadığını" belirttiklerini aktarır (2018, s.81).

görüşünde olmasıdır (Erdoğan, 2020, s.165). Erdoğan'ın bu geniş ölçekli çalışması dışında daha yerel bazlı uyum araştırmaları da gerçekleştirilmiştir. İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'da yürüttükleri alan çalışması ile, Şafak-Ayvazoğlu ve diğerleri (2016), sosyo- kültürel uyumu ölçmek için, Suriyeli katılımcıların, Türkiye ve ev sahibi toplum hakkında görüşleri, sosyal yaşam kaliteleri, Türkiye'de sosyal kontaktları ve geleceğe yönelik planları ile geri dönüş niyetlerine bakmışlardır. Katılımcılar, Türkiye'ye karşı olumlu duygular beslediklerini, bu ülkede eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabildiklerini belirtmişlerdir. Yerel halka ilişkin değişken görüşleri sunan sonuçlar, Suriyelilerin kültürel benzerliklere rağmen bazı insanlar tarafından ayrımcılıkla karşılandıklarını ifade etmektedir. Bu ayrımcılık, genel olarak Araplar'dan hoşlanmama, kamuda yüksek sesle konuştuklarını düşünme, onları mali külfet olarak görme ve vatandaşlık almalarına karşı olma gibi alt başlıkları kapsamaktadır. Katılımcılar, yerel halk ile iletişimlerinin ise hemen hemen Suriyelilerle kurdukları iletişim kadar olduğunu belirtmektedirler. Yazarlar bu noktada önemli bir konuya daha değinmektedir. Suriyelilerin yerel halkla iletişimi olduğunu, ancak bunun "kabul ve uyum duygusu yaratmaya" yetmediğini kaydederler. Sosyal hayatlarına geldiğimizde bu araştırma, Suriyelilerin kendilerini bu konuda tatmin olmuş hissetmediklerini, hatta kimi zaman yalnız ve terk edilmiş gördüklerini belirtmektedir. Son olarak, gelecek planlarında iyi bir eğitim almak, çocuk sahibi olmak, iyi bir kariyer yapmakla beraber, pek çoğu nihayetinde Suriye'ye dönmeyi arzulamaktadır (Şafak-Ayvazoğlu vd., 2020, s.106). Sosyal uyum konusunu ele alan bir başka çalışma da Yıldırımalp ve diğerleri (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul özelinde toplanan verilerle, bu araştırma da benzer şekilde, Suriyelilerin Türk toplumuyla tam olarak kaynaşma ve uyum sağlama sorunları yaşadığını ortaya koymaktadır. Çalışma, sosyal uyum konusunda iki toplum arasında devam eden sorunlar olduğunu, farklı dil, kültür, yaşam tarzlarından kaynaklanan farklılıkların uyum sürecini olumsuz etkilediğini belirtmektedir (Yıldırımalp vd., 2017, s. 120).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi, yaklaşık 10 yıldır beraber yaşamayı deneyimleyen iki toplum arasında uyumun sağlanması konusunda önemli adımlar atılmış, bununla birlikte sorunlar tam olarak aşılamamıştır. Oysa ki, bütün göç süreci içerisinde gidilen yere uyum önemli bir aşamayı belirttiğinden, Akıncı ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diğerlerinin ifade ettiği şekilde, "davranış süreçleri uyum içerisinde yaşanmadığı zaman göç eyleminin işlevselliğinden bahsetmek yerinde olmayacaktır" (2015, s.67). Ancak uyum süreci, içerisinde çeşitli zorlukları ve çatışmaları barındıran bir yoldur. Bu konuya dikkat çeken Kaya, "dil problemi, ..., iş süreçlerinde yaşanılan kayıt dışı ekonomi, emek sömürüsü ve istismarlar, cinsel sömürü, çok eşlilik, yetim ve öksüz çocukların problemleri, kira konut problemleri, yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıklarına bağlı problemler; suç vakaları, yasa dışı madde kullanımı" gibi nedenlerin uyumu zorlaştırdığını belirtmektedir (Kaya, 2018, s.86). Kaya'nın dikkat çektiği "dil" engeli başka çalışmalarda da uyum konusunda başat engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Akar & Erdoğdu, 2019; Çakır, 2017). Çakır, konuyla ilgili olarak planlı ve düzenli dil eğitiminin sosyal uyuma yapacağı katkıyı vurgulamaktadır (Çakır, 2017, s.65). Yine uyum kategorileri arasında yapılan karşılaştırmalarda, yasal süreçten daha çok ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda daha fazla sorunla karşılaşıldığını göstermektedir (Yıldırımalp vd., 2017).

Uyum konusunu ele aldığımızda, gözden kaçırmamız gereken bir nokta da uyumun çift taraflı olması gerektiğidir. Süreç göçen toplumları ve ev sahibi ülkeler arasında karşılıklı yaşanmalı, her iki tarafta kendini uyum konusuna kendilerini adamalıdır (Akar & Erdoğdu, 2019; Yıldırımalp vd., 2017; Çağlar ve Onay, 2015). Bu süreçte, göç eden toplumun kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmeden ev sahibi topluma uyum göstermeleri, ev sahibi toplumun da mültecilerin ihtiyaçlarını karşılama yolunda adım atma isteği göstermesi gerekir (Canbey Özgüler, 2018, s.3). Bu durum, Suriyelilerin Türkiye'ye "uyumları" kadar, ev sahibi toplumun da mültecilere yönelik önyargıları kıracak çalışmalara da ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Bu hususu dikkate alan GİGM birtakım projelere imza atmıştır.

İki toplumun karşılıklı uyumu ve birbirlerine yönelik önyargıları kırma adına geliştirilecek projeler oldukça önemlidir. Bu noktada, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği işbirliği ile 26 ilde "Uyum Mahalle Buluşmaları" etkinlikleri düzenlenmiştir. 13 farklı ilde ise "Uyum Biz Bize Sohbetler" programları ile Suriyeli mültecilerin, karşılaştıkları sorunlarını karar alıcılara iletebilmeleri hedeflenmiştir. Bilgisizlik nedeniyle uyumun engellenmesinin önüne geçmek adına ise çeşitli broşür çalışmaları da Başkanlık tarafından hazırlanmıştır. "Geçici Koruma Kapsamında Yabancılar için Bilgilendirme",

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Türkiye'de Yaşam Rehberi", "Yabancıların Türkiye'de İş ve Yaşam Rehberi" ve "Ülkemizde Bulunana Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar" gibi broşürler bu amaca hizmet etmektedir (GİGM, 2020a). Karşılıklı uyuma katkı sunacak bu çalışmaların artırılması, Türkiye'de bir hayat kurmaya çalışan mültecilerin çatışmalarını azaltma kadar ev sahibi toplumun ön yargılarını kırma anlamında da önemli olacaktır. Bu çabaların yanında, Samuk-Carignani'nin de altını çizdiği gibi, psikologların, sosyologların, siyaset bilimcilerin ve tarihçilerin katkı sunacağı şekilde geniş çalışmaların yapılıp, ayrımcılığın, ırkçılığın, ön yargıların kırılması ve karşılıklı uyumun önündeki engellerin kaldırılması, karar alıcıların gelecek planları içerisinde yer almalıdır (2020, s.27).

KAYNAKÇA

Aile ve Çalışma Bakanlığı. (2019). Yabancıların Çalışma İzinleri. https://ailevecalisma.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf (Erişim:15.01.2021)

Akar, S., & Erdoğdu, M. M. (2019), "Syrian Refugees in Turkey and Integration Problem Ahead" *Journal of International Migration and Integration,* 20 (3):925-940.

Akçapar, Ş. K., & Şimşek, D. (2018) "The politics of Syrian refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship" *Social Inclusion,* 6 (1): 176-187.

Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015) "Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul" *Göç Araştırmaları Dergisi* (2): 58-83.

Babilli, H. (2018) "Bankalardan kolay para alamıyor ya da para transferi yapamıyoruz. bu işleri başka bir firmalar adına yapıyoruz" İçinde B. B. Özipek (Yayına hazırlayan.), *Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak*, İstanbul, Uluslararası Teknolojik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Bache, C. (2019) "Challenges to economic integration and social inclusion of Syrian refugees in Turkey" *Career Development International* 25 (1): 14-18.

Bauböck, R., Ersbøll, E., Groenendijk, K., & Waldrauch, H. (2006), "Introduction", iİçinde, E. E. Rainer Bauböck, Kees Groenendijk and Harald Waldrauch (Eds.), *Acquisition and Loss of Nationality| Comparative Analyses Policies and Trends in 15 European Countries* (Volume 1), Amsterdam University Press.

Bostan, H. (2018) "Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu" *Göç Araştırmaları Dergisi,* 4 (2): 38-88.

Carignani-Samuk, Şahizer (2020) "What is Wrong with Integration Policies and Processes? Examples from the EU and Turkey in a Comparative Perspective" İçinde D.D. Duman ve G. Duman (Eds.). *Migration in Turkey-Policies, Reactions, Discussions*. Ankara, Gazi Kitapevi. ss.9-32.

Ciğer, M. İ. (2016) "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine" *Göç Araştırmaları Dergisi* (3): 62-92.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çağlar, A., & Abdülkadir, O. (2015), "Entegrasyon/uyum: Kavramsal ve yapısal bir analiz", içinde B. D. Şeker, İ.Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Eds.), *Göç ve Uyum*,Transnational Press London.

Çakır, H. (2017) "Suriyeli Mülteci Kadınların Sosyo-Kültürel Değişime Uyum Çabaları: Yozgat Örneği" *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 2 (4):53-68.

Del Carpio, X. V., Demir Şeker, S., & Yener, A. L. (2018), "Integrating refugees into the Turkish labour market". *Forced Migration Review* 58: 10-13. (Erişim tar. 15/01/2021)

Demireva, N. (2019) "Briefing: Immigration, Diversity and Social Cohesion", *The Migration Observatory at the University of Oxford*, https://migrationobservatory.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2016/04/Briefing-Immigration-Diversity-and-Social-Cohesion.pdf (Erişim: 19.01.2021)

Erdoğan, M. M. (2014) "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması" Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2014/12/hugo-rapor-tc3bcrkiyedeki-suriyeliler-toplumsal-kabul-ve-uyum-kasc4b1m-2014-04122014-tr1.pdf (Erişim: 19.01.2021)

Erdoğan, M. M. (2018) *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi* (1.Baskı). Istanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2020) *Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*, Orion Kitabevi, https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf (Erişim: 16.01. 2021)

ExCoM (1979) Conclusion No 19 (XXXI) 'Temporary Refuge'

GİGM (2019a) "Türkiye'de Geçici Koruma" https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma (Erişim: 16.01.2021)

GİGM (2019b). Uyum Hakkında. https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda (Erişim: 16.01.2021)

GİGM (2020a). Broşürler. https://www.goc.gov.tr/brosurler (Erişim: 16.01.2021)

GİGM.(2020b) Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler. https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler (Erişim, 16.01.2021)

Gümüş, B., & Eroğlu, D. (2015) "Partial integration of Syrian 'escapees' under the rule of Turkey's Justice and Development Party (JDP)". *Contemporary Arab Affairs, 8*(4):469-487.

Hamsici, M. (2019). Türkiye'de kaç Suriyeli var, en çok Suriyeli nüfusu hangi şehirde yaşıyor? https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143 (Erişim, 16.01.2021)

İçduygu, A., & Diker, E. (2017). Labor market integration of Syrian refugees in Turkey: From refugees to settlers. *The Journal of Migration Studies,* 3(1): 12-35.

İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly,* 15(3): 59-69.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İltica ve Göç Araştırma Merkezi (2019). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki İş Gücü Piyasasına Entegrasyonu: Engeller ve Fırsatlar. https://igamder.org/uploads/belgeler/DSP-IGAM-Turkey-Final-Policy-brief-Feb-2019-Tur.pdf (Erişim: 18.01.2021)

İŞKUR. (2019). https://www.iskur.gov.tr/haberler/gecici-koruma-altindaki-suriyeliler-ve-turk-vatandaslari-icin-istihdam-destegi-projesi-acilis-toplantisi-ankara-da-yapildi/ (Erişim: 18.01.2021)

Kalkan, B. (2018). "Ekonomik entegrasyonu sağlayan, insanları toplumun üretken ve barışçıl üyelerine çeviren, çalışma özgürlüğünü ve insan haklarını güvenceye almaktır". İçinde B. B. Özipek (der.), *Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak*. İstanbul: Uluslararası Teknoloji Ekonomi ve Sosyal Araştırma Vakfı.

Kaya, A. (2014). "Türkiye'de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış".. *İdealkent'*5 (14):11-28.

Kaya, M. (2018). "Suriyeli Mülteciler Göç ve Sosyo-Kültürel Uyum: Şanlıurfa Örneği". çinde C. Taştan, İ. İrdem & Ö. Özkaya (der.), *Göç ve Uyum*,Polis Akademisi Yayınları, ss.

Kaymaz, T., & Kadkoy, O. (2016). "Syrians in Turkey: The economics of integration". Paper presented at the Al Sharq Forum Expert Brief.

Lortoğlu, C. (2017). "Suriyeli mültecilerin "misafir" olma haline misafirperverlik hukuku ve etiği açısından bakış". *İnsan ve İnsan,* 4(11):54-80.

Canbey Özgüler V. (2018). Göç ve Uyum Politikaları. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics,* 1(1):1-10.

Salomoni, F. (2015). "Göçmenlerin İtalya'da Entegrasyonu" İçinde *Göç ve Uyum* Şeker, B. D., Sirkeci, I., & Yüceşahin, M. M. (der.), Transnational Press London. ss. 131-147.

Sirkeci, I., D. Eroğlu Utku. (2020). "Türkiye'nin Kitlesel Akınlar Deneyiminin Çatışma Modeli ve 3Ka Ekseninde Değerlendirilmesi". *Göç Dergisi* 7 (2) (Özel Sayı: Göç, Sağlık, Pandemi): 319-342.

Sirkeci, I. (2017). "ÇEVİRİ: Bir güvensizlik ülkesi olarak Türkiye'nin mültecileri, Suriyeliler ve Türk mülteciler". *Göç Dergisi* 4(1): 21-40.

Sirkeci, İ. (2010). "Güvensizlik ve çatışma ekseninde uluslararası göç ve vatandaşlık" Içinde F. Kartal (Ed.), *Yurttaşlık Tartışmaları:Yeni Yaklaşımlar* Ankara: TODAIE Yayınları.

Şafak-Ayvazoğlu, A., Kunuroglu, F., & Yağmur, K. (2020). "Psychological and socio-cultural adaptation of Syrian refugees in Turkey". *International Journal of Intercultural Relations,* 80:99-111.

Şeker, B. D. (2015). "Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme" İçinde *Göç ve Uyum* Şeker, B. D., Sirkeci, I., & Yüceşahin, M. M. (der.), Transnational Press London.

Şimşek, D. (2019). "Kimin için entegrasyon? Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin entegrasyon süreçleri". https://tr.boell.org/tr/2019/10/03/kimin-icin-entegrasyon (Erişim:18.01. 2021)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şimşek, D. (2020). Integration processes of Syrian refugees in Turkey:'Class-based integration'. *Journal of Refugee Studies,* 33(3): 537-554.

T.C. Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2013). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar - Saha Araştırması Sonuçları https://http://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari (Erişim: 15.01.2021)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2016), Uluslararası İşgücü Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6735&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim: 18.01.2021)

UNHCR (2021). UNHCR Türkiye İstatistikleri. https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri (Erişim: 18.01.2021)

UNHCR ve Migration Policy Group (2013). Refugee Integration and The Use of Indicators: Evidence From Central Europe. https://www.refworld.org/pdfid/532164584.pdf (Erişim: 20.01.2021)

UNHCR. (2001). Protection of Refugees in MAss Influx Situations: Overall Protection Framework. https://http://www.unhcr.org/protection/ globalconsult/3ae68f3c24/protection-refugees-mass-influx-situations-overallprotection-framework.html (Erişim, 20.01.2021)

Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E., & İyem, C. (2017). "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi,* 19(2): 107-126

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE'DEKİ SURİYE ARAP CUMHURİYETİ VATANDAŞLARININ HUKUKİ ENTEGRASYONUNA DAİR ANA ESASLAR

Hatice Selin PÜRSELİM*

Ülkemizdeki yabancılara dair genel prensipler 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile düzenlenmiştir. YUKK, 10.04.2013 tarihinde onaylanarak 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. YUKK'un amacı, yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (md. 1). Kanun, yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye'ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici korumayı düzenlemiştir (md. 2).

Yerinden edilme ve vatandaşlığa ilişkin genel kavramlar YUKK'ta ve Vatandaşlık Kanunu'nda yer almaktadır. YUKK mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, geçici koruma yer verirken, 12.06.2009 tarih ve 27256 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu (TVK) vatandaş,

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, E-posta: hselinpurselim@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yabancı, çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin durumunu (mavi kartlılar) düzenlemektedir.[1]

Yabancı kavramını tanımlamak için, öncelikle TVK'da kimlerin Türk vatandaşı olarak nitelendirildiği tespit edilmelidir. TVK md. 3 uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi Türk vatandaşıdır. Bu noktada akla mavi kartlılar gelebilir. Çalışma amacıyla özellikle Almanya, Avusturya, İsviçre, Belçika, Hollanda gibi ülkelere yerleşen Türk vatandaşları bir süre sonra vatandaşlıktan ayrılarak o ülkenin vatandaşlığına geçmiştir. Bu kişiler, TVK'da ayrı bir madde ile korunmaktadır. TVK md. 28 uyarınca doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenler ve üçüncü dereceye kadar olan altsoyları, bu maddede belirtilen istisnalar dışında Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam edecektir. Bu hususta milli güvenliğe ve kamu düzenine dair hükümler saklıdır. Kanunda bahsedilen hakların kullanılması için mavi kartın ibrazı yeterlidir.

Yabancı kavramına hem TVK hem de YUKK aynı açıklamayla yer vermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiye yabancı denilmektedir (TVK md. 3, YUKK md. 3).

Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilmektedir (YUKK md. 61). Kanun'a göre, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için

[1] Kavramlarla ilgili ayrıca bkz., Özel, Sibel, "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi, Uluslararası Koruma Sahibi ile Geçici Koruma Altına Alınanların Hukuki Statülerinin Sığınmacı ve Göçmen Kavramları Özelinde Değerlendirilmesi", *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 37/2, 2018, s. 249; Balkar Bozkurt, Süheyla, "Göç ve İltica Hukukunda Terminoloji Sorunu ve Uluslararası Koruma Statüleri", *Göç, İltica ve Hukuk Sempozyumu*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 1 vd.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir. İkincil koruma ise YUKK md. 63'te düzenlenmektedir. Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak,

olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

Ülkemizde bulunan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarının statüsü ise geçici koruma statüsüdür. Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma[2] sağlanabilir (YUKK md. 91).

Geçici koruma kapsamında entegrasyona dair ülkemizin gerçekleştirdiği en önemli adımlardan biri şüphesiz ki eğitimdir. Ülkemiz, eğitim çağındaki çocuklar için ivedilikle çözüm bulmaya çalışmış; kamp içi ve kamp harici ayırımı yapmaksızın bu çocukların eğitimini belirli aşamalarla sağlamaya çalışmıştır (Pürselim Arning, 2018, s.134). Eğitim önce bu çocukların kendi dillerinde verilmiş; ancak bir süre sonra çocukların Türkiye'de yaşaması ve hayatını sürdürmesi ışığında farklı bir eğitim süreci izlenmiş; çocukların eğitimi sağlanırken, yaşadıkları travmalar dikkate alınarak kendilerine psiko-sosyal

2 Detaylı bilgi için bkz. Özel, Sibel, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü", *YÜHFD*, C.XVII, 2020/2, s. 720.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

destek verilmiştir (Pürselim Arning, 2018, s.127 vd.). Eğitim alan çocukların birlikte oyun oynaması, paylaşımlarda bulunması, işbirliği yapabilmesi muhakkak ki kendi gelişimleri için ve entegrasyon süreci için çok önemli bir aşamadır.

6735 sayılı 28.7.2016 tarihli Uluslararası İşgücü Kanunu ve 15.01.2016 tarih ve 29594 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin çalışma hayatlarına dair düzenlemelere yer vermektedir. Çalışma hayatı, geçici koruma altındaki kişinin yaşadığı ülkeye, ekonomik sisteme katkıda bulunması ve çalışma standartlarına uyum göstermesi anlamına gelmektedir.[3] Yönetmelik uyarınca, çalışma izni olmayan Suriyeliler Türkiye'de çalışamaz ve çalıştırılamaz. Çalışma izni olmaksızın çalışan geçici koruma statüsündeki yabancılar ile bunları çalıştıranlar hakkında 27.02.2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma Izinleri Hakkında Kanunun ilgili hükümleri uygulanır. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışması uygun görülen geçici koruma statülü yabancılara verilen çalışma izni muafiyetleri ilgili valiliğe bildirilir. Kanunlarda yalnızca Türk vatandaşları tarafından icrasına izin verilen iş ve meslekler için (örneğin hâkim, noter gibi) yapılan başvurular değerlendirme yapılmaksızın işlemden kaldırılır. Bakanlığa çalışma izin başvurusu için; sağlık meslek mensuplarının Sağlık Bakanlığı'ndan, eğitim meslek mensuplarının ise Milli Eğitim Bakanlığı'ndan veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'ndan ön izin almaları gerekir. Ön izin belgesi olmayan başvurular değerlendirme yapılmaksızın işlemden kaldırılır (md. 6). Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak Bakanlıkça, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilir. Üçüncü fıkra hükmü saklı kalmak üzere, çalışma iznine başvurulan işyerinde çalışan geçici koruma statülü yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez (md 8). Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez. Ancak mevzuatta yer alan düzenlemelere uygulamada yer verilmemesi hem hukuk devleti ilkesine hem de geçici

[3] Ayrıca bkz., Erkan, Mustafa, "Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri, Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsü Sahiplerinin İş Piyasasına Erişiminin Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:37/2018/II, s. 221 vd.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

koruma altındaki kişilerin hayat standartlarının korunması ve entegrasyonuna zarar vermektedir. Bu kişilerin asgari ücret altında ve çalışma izni olmadan çalışma hayatının içerisinde oldukları görülmektedir. .

Yetişkinlere dair önemli bir başka entegrasyon aşaması, Suriyelilerin Türk vatandaşları ile evlenmesidir. Tarafların birinin veya her ikisinin yabancı olduğu evlilikler 5718 sayılı 27.11.2007 tarihli Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) uyarınca yapılmaktadır. Evlenme ehliyet ve şartları, taraflardan her birinin evlenme anındaki milli hukukuna tabidir. Evliliğin şeklen geçerli olup olmaması tartışmasında ise, işlemin yapıldığı yer hukukuna bakılması gerekir. Taraflar Türkiye'de evlenmiş ise, evliliğin Türk hukukuna göre şeklen geçerli olması aranır. Aksi halde bu evlilik Türkiye'de şeklen geçerli olmaz. Yaşça küçük olan, örneğin 10 yaşında olan X ülkesi vatandaşının evlenmesine X ülkesi hukuku izin verse bile, bu evliliğe Türk hukuku cevaz vermez. Bunun hukuki dayanağı şudur: Yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması halinde, bu hüküm uygulanmaz; gerekli görülen hallerde, Türk hukuku uygulanır (MÖHUK md. 5). Yabancı hukuk 10 yaşındaki kişinin evlenmesinde bir sakınca görmese de bu hukuk Türk kamu düzenine aykırı olduğu için bu noktada artık yabancı hukuk yerine Türk hukuku uygulanır. Aynı hal poligami (çok eşlilik) için de söz konusu olacaktır. Birden fazla evliliğin mümkün olduğu ülkeden gelen kişi, örneğin ikinci evliliğini Türkiye'de yapamaz. Burada tarafların rıza gösterip göstermemelerinin bir önemi bulunmamaktadır. Bu hal Türk kamu düzenine açık aykırılık oluşturmaktadır.

Geçerli olarak yapılan evliliğin entegrasyon açısından en önemli etkilerinden biri şüphesiz ki vatandaşlığın kazanılmasıdır. Bir Türk vatandaşı ile evli olan Suriye vatandaşı, Türk vatandaşlığını evlenme yoluyla kazanabilir. TVK md. 16 uyarınca, bir Türk vatandaşı ile evlenme doğrudan Türk vatandaşlığını kazandırmaz. Ancak bir Türk vatandaşı ile en az üç yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancılar Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunabilir. Başvuru sahiplerinde, aile birliği içinde yaşama, evlilik birliği ile bağdaşmayacak bir faaliyette bulunmama, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama şartları aranır.

Suriyeli bir çocuğun evlat edinilmesi Türk vatandaşlığının kazanılmasını sağlamaktadır. Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bulunmamak şartıyla, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanabilir (TVK md. 19).

Bu iki halin haricinde Suriyelilerin Türk vatandaşlığını kazanabilmesi TVK md. 10'da düzenlenmiştir. Yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kazanılması adını taşıyan bu halde bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, aranan şartları taşımak vatandaşlığın kazanılmasında kişiye mutlak bir hak sağlamaz. Başvuru için aranan şartlar şu şekilde sayılmıştır:

a) Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,

b) Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek,

c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek,

ç) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak,

d) İyi ahlak sahibi olmak,

e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,

f) Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak, ve

g) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak.

Şüphesiz ki Türk vatandaşlığının kazanılması sadece bu üç imkân dahilinde düzenlenmemiştir. Ancak uygulamaya baktığımızda en çok karşılaştığımız haller bunlardır. Bir yabancı ülke vatandaşının Türk vatandaşlığını kazanması hukuken onu entegrasyona en çok yaklaştıran unsurlardan bir tanesidir.

Yukarıda öncelikle mevzuattaki temel kavramlar izah edilmiş ve ülkemizdeki Suriyelilerin geçici koruma statüsü kapsamında olduğuna yer verilmiştir. Bu tanımlamadan sonra geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin entegrasyonuna hukuken olanak sağlayan haller genel hatlarıyla açıklanmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KAYNAKÇA

Pürselim Arning, H. S. (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkı. *Uludağ Journal of Economy and Society / B.U.Ü. Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 37, Sayı 2, ss.111-140.

Erkan, M. (2018). Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri, Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsü Sahiplerinin İş Piyasasına Erişiminin Değerlendirilmesi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Dergisi*, Cilt: 37/2.

Balkar Bozkurt, S. (2018). Göç ve Iltica Hukukunda Terminoloji Sorunu ve Uluslararası Koruma Statüleri, Göç, Iltica ve Hukuk Sempozyumu, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Istanbul.

Özel, S. (2020). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, *YÜHFD*, Cilt: XVII/2.

Özel, S. (2018). Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi, Uluslararası Koruma Sahibi ile Geçici Koruma Altına Alınanların Hukuki Statülerinin Sığınmacı ve Göçmen Kavramları Özelinde Değerlendirilmesi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Dergisi*, Cilt: 37/2, (kısaltma: Uluslararası Koruma).

Pürselim Arning, H. S. (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkı. *Bursa Uludağ Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 37, Sayı 2, ss.111-140.

5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (2007, 27 Kasım), T.C. Resmî Gazete, 26728.

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, (2009, 29 Mayıs), T.C. Resmî Gazete, 27256.

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (2016, 28 Temmuz), T.C. Resmî Gazete, 29800.

4817 sayılı Yabancıların Çalışma Izinleri Hakkında Kanun (2003, 27 Şubat), T. C. Resmî Gazete, 25040.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013, 4 Nisan), T. C. Resmî Gazete, 28615.

8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (2016, 11 Ocak) T. C. Resmî Gazete, 29594.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SURİYELİ GÖÇMENLERİN TÜRK İŞ PİYASASINDAKİ YERİ

Serhat ÇETÜKKAYA*

GİRİŞ

Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunda pek çok alanda sorunlar yaşandığı söylenebilir ki bu alanlar özellikle eğitim, barınma, vatandaşlık ve sağlık hizmetleri alanlarıdır. Bu çalışmada istihdam alanındaki sorunlar ele alınmaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin farklı bölgelerindeki emek piyasasına katkıları incelenmiştir. Yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda kalıp başka bir ülkede iş bulmaya çalışmak ve o ülkenin dilini bilmemek iş bulmaları açısından onları daha da zor bir duruma sokmuştur. Türkiye'deki yaşam ve çalışma koşulları, göçmenlerin eğitim durumları, kendi mesleklerini yapıp yapmamaları, burada yaşadıkları deneyimleri, kişilerin sosyal ve ekonomik yaşamları gibi birçok konuya değinilmiştir. Geçimlerini sağlayabilmek için farklı kollarda çalışan göçmenler mesleki eğitim alarak yerel ekonomiye katkı sağlayan çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ulusal ve yerel düzeyde emek piyasasına katkı sağlayan göçmenler piyasaya entegre olmuşlardır.

Hazırlanan çalışmanın ilk bölümünde nitelikli göçmenlerin karşılaştığı sorunlar ele alınmıştır. Ülkelerinde nitelikli bir işte çalışan göçmenler göç ettikleri yerde kendi işlerine devam etmekte zorlanmışlardır. İkinci bölümde göçmenlerin iş gücü piyasasına katkılarına değinilmiştir. Belirli sertifikaları alıp meslek kurslarına giden göçmenler eski işlerine devam etmişler, aynı zamanda da sektöre katkı sağlamışlardır. Üçüncü bölümde ise göçmenlerin İstanbul emek piyasasındaki yeri üzerine yoğunlaşılmıştır. Özellikle tekstil

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: serhatcetukkaya@gmail.com.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sektöründe çalışan Suriyeli göçmen sayısının fazlalığı, yasa dışı çalıştırılanlar işçiler ve emeğinin karşılığını alamayan insanların deneyimleri bu bölümde yer almıştır. Dördüncü bölümde Suriyeli göçmenlere yönelik iş fırsatlarının desteklenmesi hakkında yapılan projelere yer verilmiştir. Beşinci bölümde ise eğitimli Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusu ele alınmıştır. Vatandaşlık alan eğitimli bir Suriyeli'nin röportajının ardından Türk vatandaşlığı alan Suriyelilerin güncel sayısına yer verilmiştir.

Çalışmanın altıncı ve yedinci bölümleri nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılacaktı fakat ülkemizde ve dünyada meydana gelen pandemi sürecinden dolayı planlamış olduğum saha araştırması zorunlu olarak gerçekleştirilememiştir. Bu yüzden daha önce yapılmış olan nitel araştırma örnekleri bu bölümde değerlendirilmiştir. Bu alanda son yapılan çalışma olan Nur M. Üstündağ'ın, 2019 yılında yazmış olduğu "Zorunlu Göçte Nitelikli Olmak: Eğitimli Suriyeli Göçmenlerin İstanbul Emek Piyasasındaki Deneyimleri" adlı, nitel araştırmaya dayalı yüksek lisans tez çalışması kapsamında yapılan görüşmeler çalışmanın son bölümünde değerlendirilerek yer almıştır. Bu bölümde toplam 8 kişi ele alınmakta ve bunların 6'sı erkek 2'si kadındır. Bu bölümlerde röportaj yapılan kişilerin nasıl ve ne şekilde Suriye'nin hangi kentinden geldikleri, mesleklerini yapıp yapmamaları, diploma denkliği ve dil sorunları, ekonomik durumları ve gelir düzeyleri incelenmiştir.

1. NİTELİKLİ GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Suriye'de yaşanan iç savaş sonrasında Türkiye'ye gelen çok sayıda göçmenin entegrasyon süreci çok da kolay olmamıştır. Özellikle kadın ve çocuklar zor şartlar altında hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte birçok problem ardı ardına gelmiştir (Taş ve Özcan, 2018, s.50-52). Göçmenlerin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri kendi ülkelerinde iyi bir işte çalışması, refah bir yaşam yaşamalarına rağmen göç ettiği ülkede sıradan bir kişi haline gelmeleridir. Çok düşük ücretlerle çalışan ve sıradan bir işte çalışmak zorunda kalan göçmenler niteliksizleştirilmiştir. Niteliksizleşmenin en önemli nedeni, göçmenlerin yabancı dil seviyelerinin yeteri düzeyde olmamasıdır. Bu sebeple göç ettikleri ülkede niteliksiz işlerde istihdam edilmişlerdir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011, s. 171). Bu durum her göçmen için aynı değildir. Yapılan araştırmada da göreceğimiz üzere, bazı nitelikli göçmen kişiler yaşadıkları yerde kendi mesleklerini devam ettirmişlerdir. Eğitim, tecrübe ve dil becerilerinin yüksek olması onlara iş bulma konusunda avantaj

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sağlamıştır. Bazıları ise mesleklerini çeşitli nedenlerden dolayı devam ettirememişlerdir. Mesleklerini devam ettiremeyen kişiler statü kaybı yaşamışlardır.

2. SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞ GÜCÜ PİYASASINA KATKILARI

Suriye'den gelen göçmenlerin kendi işlerini kurabilmeleri ve sertifika isteyen işlerde çalışabilmeleri için bazı kurslar düzenlenmiştir. Bunlardan birisi Uluslararası Çalışma Örgütü, Harran Kaymakamlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkârları Odaları Birliği'nin ortaklaşa düzenlediği meslek kurslarıdır. Bu programda Kaynakçılık kursu, CNC programlama eğitimleri, Türkçe dil kursları, Hasta Kabul İşlemleri kursu ve Kuaförlük kursu verilmiştir.

Bu kursların yapılmasındaki amaç, göç etmek zorunda kalan insanların üretkenliklerinin arttırılması, iş bulmalarının daha kolay hale gelmesi, çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi ve kadınlarında iş bulma yolunda kolaylıklar sağlanmasıdır.

Proje içinde verilen kurslar sonucu alınan sertifikalar Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) onaylıdır. Bu proje Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis illerini kapsamaktadır. Bu illerde Türkçe dil kurslarına toplamda 250 kişi katılmıştır. Harran'da bulunan Geçici Barınma Merkezi'nde kadınlara 30, erkeklere ise 40 kişilik Türkçe dil kursları açılmıştır. Şanlıurfa Evren Sanayi Sitesi'nde 20 kişilik bir gruba CNC programlama eğitimi verilmiş ve sertifikaları teslim edilmiştir (Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2016).

3. SURİYELİ SIĞINMACILARIN İSTANBUL'DAKİ EMEK PİYASASINDAKİ YERİ

Suriye'den göç eden kişiler İstanbul'da farklı alanlarda birçok meslek icra etmektedir. Bu mesleklerin başında tekstil sektörü çok önemli bir yer kaplamaktadır. Ülkemizde kayıt dışı istihdam oranının en yüksek olduğu meslek grubu tekstil sektörüdür. Bu durumda Suriyeli göçmenlerin ucuz iş gücüyle sektöre dahil olmalarını kolaylaştırmıştır. Özellikle vasıfsız olarak göç etmiş kişilerin İstanbul'a geldiklerinde en fazla çalıştığı sektör tekstil sektörüdür (Mutlu vd., 2018). Tekstil sektörünün en yoğun olduğu ilçeler: Bağcılar, Güngören, Bahçelievler, Bayrampaşa, Küçükçekmece, Esenyurt,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kağıthane, Zeytinburnu, Sultangazi, Beylikdüzü, Şişli, Fatih ve Avcılar ilçeleridir. Bu bölgelerde tekstil sektörünün gelişmesi nedeniyle Suriyeli göçmenlerin çoğu da bu ilçelerde yaşamaktadır.

Tekstil sektöründe çalışan göçmenler iş yerlerinde bazı olumsuzluklarla karşılaşmışlardır. Düşük ücret almaları, sigortasız bir şekilde çalışmaları, belli bir güvencelerinin olmaması, çalıştığı yerde ayrımcılık ve hakarete uğramaları, ücretlerini zamanında almamaları, anlaştığı maaştan daha düşük bir maaşla çalıştırmaları karşılaştıkları olumsuzluklardandır (Mutlu vd., 2018).

Tekstil sektöründe kayıt dışı çalıştırılan Suriyeli göçmenler daha ucuz bir fiyata çalıştıkları için Türk işçilerin bu sektörde iş bulmaları daha zor hale gelmiştir. İşverenler de daha düşük ücret alan kişileri tercih etmiştir. Bu durum ülke ekonomisine olumsuz bir etki yaratmıştır (Mutlu vd., 2018).

Tekstil sektöründe çalıştırılan Suriyeli işçilerin yaşadıkları zorlukları daha yakından görmek için "Ekmek ve Gül" adlı internet sitesinde yer alan "Suriyeli Tekstil İşçileri Anlatıyor" isimli videoyu ele almak gerekir. Beş yıldır Türkiye'de olan ve tekstil sektöründe çalışan iki kadınla yapılan röportajda kadınların ortacı ve temizlik görevlisi olarak çalıştığı görülmektedir. Haftalık 200 TL aldıklarını belirtmişlerdir. Aynı işi yapmalarına rağmen Türk çalışanların bizden daha fazla ücret aldıklarını söyleyen kadınlar, iş verenleri ile konuşup zam istediklerini dile getirmişlerdir. İş yerlerinde yemek verilmediğini ve bu durumdan şikayetçi olduklarını söylemişlerdir. Çok zor geçindiklerini ve Suriye'de savaş biterse geri dönmek istediklerini belirten Suriyeli kadınlar, iş verenlerin iş yerlerinde Suriyelilere bağırdığını, Türklere ise bağırmadığını belirtmiştir. Başka bir işte çalışmayı düşünmeyen iki kadın, Türk vatandaşlığı almak ister miydiniz sorusuna ise "hayır" yanıtını vermiştir (Şahin Koç, 2017).

4. GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİ VATANDAŞLARIN İŞ FIRSATLARININ DESTEKLENMESİ PROJESİ

Yapılan bu proje 6 Aralık 2018-31 Aralık 2022 tarihleri arasında geçerlidir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ulusal kamu kurumları ve sosyal ortaklar ile Uluslararası Çalışma Örgütü bu projenin destekçileridir. İş gücü alanında yeni istihdam sağlamak, kişilerin becerilerini geliştirmek ve kayıtlı Suriyeli işçilerin sayılarını arttırmak amaçlardandır. Aynı zamanda bu

proje kadınlara yeni iş olanakları sunmaktadır. Projenin hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kayıtlı iş gücünü arttırmak
- Kamu istihdam hizmetlerinin etkili ve verimli olmaları için destek sağlamak
- İş başı eğitimleri verilerek kişilerin becerilerini geliştirip piyasadaki uyumunu kolaylaştırmak.

Bu projeden toplam 2800 kişi yararlanacaktır. Projenin uygulanacağı iller ise: Ankara, Bursa, Adana, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Konya ve Mersin'dir. Projenin finansmanı ise Alman Kalkınma Bankası (KfW) Alman Federal Cumhuriyeti'dir (Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2019).

5. NİTELİKLİ SURİYELİ GÖÇMENLERE VATANDAŞLIK VERİLMESİ

Göçmenleri ilgilendiren ve çok büyük önem arz eden diğer bir konu da vatandaşlık statüsüdür. Türkiye'ye göç ettikten sonra kendi işini devam ettiren veya burada iş kuran vasıflı göçmenler vatandaşlık almak için çaba göstermişlerdir. Bu kişiler vatandaşlık alma konusunda avantajlıdırlar. Bunun sonucunda İl Göç İdaresi, Millî İstihbarat Teşkilâtı, Emniyet Birimleri ve İç İşleri Bakanlığı'nın detaylı olarak incelemeleri sonucunda 7 bin eğitimli ve meslek sahibi Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir. Mesleklerini öğretmen veya doktor olarak devam ettiren kişilere öncelik tanınmıştır.

Bir Youtube röportajında Suriye'den gelip Türk vatandaşlığını alan "Hele" isimli bir kişi röportajında şu açıklamalarda bulunmuştur: "Bir ay önce yeni kimliğimi aldım. Gurur duyuyorum. Recep Tayyip Erdoğan'a çok teşekkür ediyorum. Bundan sonra yeni bir görevimiz var." Röportajın devamında spikerin "Siz hangi kısımdasınız? Başvuru mu yaptınız yoksa arandınız mı?" sorusuna ise şu şekilde yanıt vermiştir: "Ben başvuru yapmadım. Onlar, herhalde tabi ki araştırdılar. Çok iyi araştırma yaptılar. Eğitimli bir insan ya da iyi bir insanlar seçtiler, verdiler." Spiker daha sonra ki "Peki, mutlu musunuz, ne hissediyorsunuz" sorusuna ise "gurur duyuyorum" yanıtını vermiştir. Suriye'de Fransızca öğretmeni olan Hele Hanım dört dil bilmektedir. Türkçeyi ana dili gibi konuşan Hele, Türkiye'de Fransızca öğretmenliğini yapamadığını, geçici eğitim merkezinde Suriyeli çocuklara Türkçe öğretmenliği yaptığını dile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

getirmiştir. Beş yıldır Türkiye'de ikamet etmekte olan Hele'nin dört çocuğu vardır ve çocuklarına da Türk vatandaşlığı verilmiştir (Öztürk, 2017).

İç İşleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 30 Aralık 2019 tarihinde medya kuruluşlarına verdiği röportajda "Çocuklar dahil olmak üzere 110 bin Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir." ifadelerini kullanmıştır. Vatandaşlık verilen kişilerin 53 bini yetişkin, 57 bin kişi ise 18 yaş altındadır. Türk vatandaşlığını hak kazanan kişilerin meslekleri ise genel olarak öğretmen, mühendis, doktor ve kendi mesleğini kurabilecek kişilerden oluşmaktadır (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2022).

6. ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRMESİ

6.1. Araştırma Hakkında Genel Bilgi

Nur M. Üstündağ'ın 2019 yılında yazdığı "Zorunlu Göçte Nitelikli Olmak: Eğitimli Suriyeli Göçmenlerin İstanbul Emek Piyasasındaki Deneyimleri" adlı yüksek lisans tezi bu bölümde değerlendirilmiştir. Görüşmeler toplam 27 kişiyle yapılmıştır. Bunların 11'i kadın, 16'sı erkektir. İstanbul'da yapılan bu görüşmeler genel olarak iş çıkışlarında veya katılımcıların istedikleri yerlerde yapılmıştır. Yaptığım değerlendirmedeyse 8 katılımcı ele alınmaktadır. Bu katılımcıların 2'si kadın 6'sı erkektir. Tabloda yer alan isimler kişilerin gerçek isimleridir.

Yapılan bu nitel araştırma örneği, Suriyeli nitelikli göçmen katılımcılar hakkında bizlere bilgiler vermektedir. Türkiye'de yaşadıkları deneyimler, Suriye'nin hangi şehrinden hangi yıl geldikleri, Suriye'de yaptıkları mesleklerine devam edip etmedikleri, aldıkları ücretleri ve dil becerileri gibi konular incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda ise katılımcıların yaşı ve eğitim düzeyleri verilmiştir. Birbirlerinden farklı yaşlarda farklı eğitimler almış olan katılımcılar çalışmaya dâhil olmuşlardır. İlerleyen bölümlerde bu nitelikli göçmenlerin aldıkları eğitim üzerine yaptıkları mesleklerin ne olduğunu göreceğiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 1. Katılımcılarla İlgili Temel Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Eğitim
Abdal	30	İngiliz Dili ve Edebiyatı
Bassam	27	İç Mimar
Nedim	32	Medya
Amir	49	Matematik Öğretmenliği
Sefa	28	Bilgisayar Mühendisliği
Noya	29	İnşaat Mühendisliği
Şeyma	38	Hukuk/Tercümanlık
Hamid	26	İşletme

Kaynak: Üstündağ, 2019, s. 13-14

6.2. Değerlendirilmesi Yapılan Araştırmanın Bulguları

6.2.1. Türkiye'ye Geliş

Aşağıdaki tabloda yer alan katılımcıların farklı yıllarda Türkiye'ye geldiklerini görmekteyiz. Suriye'nin hangi şehrinden, ne şekilde İstanbul'a geldikleri de tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Geliş Yılı, Geldikleri Şehir ve Gelme Şekli

Katılımcılar	Geliş Yılı	Gelinen Şehir	Gelme Şekli
Abdal	2015	Halep	Karayolu
Bassam	2015	Halep	Havayolu
Nedim	2014	Şam	Havayolu
Amir	2016	Halep	Karayolu
Sefa	2015	Halep	Havayolu
Noya	2013	Halep	Karayolu
Şeyma	2015	Lazkiye	Havayolu
Hamid	2015	Halep	Havayolu

Kaynak: Üstündağ, 2019, s. 61-62

Tablo 2'de görüldüğü üzere, 2015 yılında bölgedeki çatışmaların şiddetlendiği bir dönemde Türkiye'ye göç dalgası daha fazla olmuştur. Çalışmaya katılanlardan görüşlerine yer verilen bu çalışmada Noya isimli göçmen, Türkiye'ye gelmekten başka çaresi olmadığını şu şekilde dile getiriyor:

> 2013 yılında geldim ve o zaman pek çok Suriyeli vize olmadan pasaportuyla sınırı geçebiliyordu. Filistinliyim ama Suriye'de doğdum ve vatandaşlık alamadım. Buraya gelmek dışında başka seçeneğim yoktu. Kardeşim Lübnan'a gitmeyi denedi ama olmadı. İlk olarak Antep'e geldim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> Orada 4 yıl kaldım ve çalıştım (Noya, Kadın, 29, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 63).

2015 yılında Halep'ten göç etmek zorunda kalan Abdal ise "Yüksek lisansımı bitirir bitirmez buraya geldim. Askerliği erteletemedim ve orduya katılsam neler olacağını biliyordum. Kardeşim savaşta öldürüldü ve ailem bir çocuğunu daha kaybetmek istemedi." (Abdal, Erkek, 30, Halep)

Suriye'deyken gazeteci olan Nedim ise savaş yüzünden işsiz kaldığını, iş aramak için önce Lübnan'a gittiğini daha sonra İstanbul'un daha güvenli olacağını düşünüp İstanbul'a göç etmiştir. Nedim Suriye'den ayrılma nedenlerini şöyle ifade ediyor:

> Hayatımı değiştirmek istedim. Şam'da başka işlerim vardı; arkadaşlarımla sinema salonumuz, restoranımız vardı. İşimi değiştirmeyi düşünüyordum. Nefret ediyordum gazetecilikten, yalan haberler yayınlıyordum. Devrim başladığında, hayal ettiğim değişimin başladığını hissettim. Birkaç ay sonra bu savaşa dönüştü, kalamadım. Kalabilirdim ama belki zarar görebilirdim bir yazar ya da gazeteci olarak, o yüzden ayrıldım. 2012'de Suriye'den ayrılıp, 2 yıl Lübnan'da çalıştım. Suriye haber ajansı için çalışıyordum, yazmak istediğim şeyleri yazamadım, devam edemedim. Çok korktum durumdan ötürü, bu sebepten ayrıldım (Nedim, Erkek, 32, Şam) (Üstündağ, 2019, s. 61-70).

Bu bölümde göçmenler genellikle hava ve kara yolunu tercih edip İstanbul'a ulaşmışlardır. Zorlu şartlarda yaşadıkları coğrafyayı bırakıp İstanbul gibi kalabalık ve büyük bir şehre gelmişlerdir. Bu durum ilk başta onları zorlamış olsa da hayata tutunmaya çalışmışlardır.

6.2.2. Katılımcıların Mesleki Deneyimleri

Göç etmek zorunda kalan kişiler ilk geldikleri dönemde oldukça zor zamanlar yaşamışlardır. Yeni bir dilin getirmiş olduğu sorun, farklı bir kültürün olması ve mesleklerini devam ettirememeleri karşılaştıkları zorluklardandır. Katılımcılar arasında Suriye'de yaptığı mesleği devam ettiren kişiler de vardır. Bunlardan biri olan Nedim medya sektöründe çalışmakta ve görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> Kendimi hep iş ararken buldum. Ama diğer Suriyelileri konuşmamız gerekirse; benim tecrübem, dilim ve diplomam var. Ama Suriyeliler nasıl iş bulur ve ne yapmalılar bilmiyorlar. 1000-1500 liraya çalışıyorlar, iş bulma hayali kuruyorlar. Patron onları kovduğunda kendilerini savunacak hakları olmuyor. İş bulamıyorlar, ekmek bulamıyorlar (Nedim, Erkek, 32, Şam) (Üstündağ, 2019, s. 74).

İngilizce öğretmeni olan ve kendi mesleğini göç ettikten sonra da devam ettiren Abdal, yaptığı açıklamalarda Suriye'den göç eden vatandaşların İngilizce bilmemesinden dolayı iş bulmakta zorlandığını söylemiştir:

> Başvuru sırasında bazı okullarda Suriyeli isen o noktada bitiyor, sana cevap verme gereği bile duymuyorlar. Eğer Suriyeliler İngilizce bilmiyorlarsa iş bulmaları oldukça zor. Pek çok mühendis arkadaşım var, ticaret yapıyor ya da fabrikada çalışıyor. Doktoralı bir arkadaşım iş bakıyor, iş bulabilir belki çünkü İngilizce biliyor. Ama çoğu insan mühendislik eğitimi almış ve Arapça biliyor. O zaman burada nasıl iş bulabilirler? Çok zor (Abdal, Erkek, 30, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 74).

Araştırmada yer alan bazı görüşmeciler çalıştıkları işlerini internet sayesinde bulmuşlardır. Bunlardan bir tanesi de Bassam'dır. Bu süreci şu sözlerle dile getirmiştir: "İşi internetten buldum. Bütün şirketler Suriyelileri tercih ediyor çünkü daha düşük maaş ödemek istiyorlar," (Bassam, Erkek, 27, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 71-77).

Suriye'de Hukuk okuyup Avukatlık mesleğinde tecrübeli olan ve aynı zamanda İngilizce tercümanlık bölümünü bitiren Şeyma ise İstanbul'daki iş deneyimlerini şu şekilde dile getirmiştir:

> Okullarda bir süre iş aradım. Çünkü bir şirkette ya da başka bir yerde çalışabileceğimi düşünmedim; Türkçe bilmiyordum. İki üniversite diplomam vardı aynı zamanda; avukatım ve İngilizce tercümanlık diplomam vardı. Ama bu alanda çalışabileceğimi düşünmedim ve başvurmamıştım. Bir reklam gördüm ve bir şirket avukat arıyordu. Başvurdum ve kabul ettiler. Sadece 3 ay çalıştım çünkü şirket Türk şirketiydi ama yönetici Iraklıydı. Orada bir işim yoktu aslında sadece gelip rapor yazmam ve araştırma yapmam gerekiyordu. Maaş da çok düşüktü. Yönetici çok sinirli bir adamdı, bir gün hepimizi birden kovdu. Ben özel sekreteriydim aynı zamanda. Yarın maaşlarınızı almaya gelin demişti ve o gün özür diledi, sinirliydim dedi; lütfen işlerinize geri dönün dedi. Ama

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> ben bu şekilde çalışmayı sevmiyorum. Arkadaşlarım bana daha iyi bir iş bulabileceğimi söyledi, maaşı daha iyi olan (Şeyma, Kadın, 38, Lazkiye).

6.2.3. Diploma Denkliği ve Dil Sorunları

Suriye'de üniversite eğitimini tamamlamış olan katılımcıların ortak sorunlarından birisi de diploma denkliği sorunudur. Bu konuda göçmenlerin Yükseköğretim Kurulu Tanıma ve Denklik Hizmetleri Başkanlığı'na gerekli belgeleri teslim etmeleri istenir. Geçici koruma kimlik kartları, eğitim bilgilerini içeren beyan formu ve alanında yaptığı çalışmaları belgeleyen kişiler kolaylıkla denklik alabilmektedir. Belgelerin eksiksiz ve onaylı bir şekilde Yükseköğretim Kurulu'na birinci elden teslim edilmesi zorunludur (Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 2018).

Katılımcılar arasında denklik işlemleri için Ankara'ya gitmeyen ve sürecin uzun bir süreç olduğunu iddia eden kişiler de bulunmaktadır. Henüz diploma denkliği bulunmayan ve bunun için uğraşan Bassam yaşadığı zorlukları şu sözlerle dile getirmektedir:

> Suriyeliler aldıkları eğitime göre iş bulamayınca ya satışta ya çağrı merkezinde çalışıyorlar. İşsiz kalmayabilirim ama çıkarılınca aynı işi bulmak zor. Diploma denkliği yapıyorum, ondan sonra olursa mimarlar odasına katılabilirim. O zaman benim imza yetkim olabilir mesela. O zaman daha iyi bir iş bulabilirim (Bassam, Erkek, 27, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 81).

Suriyeli nitelikli göçmenlerin karşılaştığı bir diğer sorun da dil problemidir. Türkçe ve İngilizceyi yeteri düzeyde konuşamayan Suriyeli göçmenler eğitimli olmalarına rağmen fabrikalarda veya günü birlik işlerde çalışmaktadır. Mesleklerini bu yüzden devam ettirememişlerdir. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olan ve uluslararası düzeyde geçerliliği bulunan CELTA (Certificate in English Language Teaching to Adults) belgesine sahip olan Abdal şu açıklamalarda bulunmuştur: "Yüksek lisansım bana burada öncelik tanıdı. İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunu çok arkadaşım var ama eğer sertifikanız yoksa öğretmen olarak çalışamazsınız. Çoğu o yüzden burada çalışamadı" (Abdal, Erkek, 30, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 80-87).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşağıda gösterilen tabloda katılımcıların anadillerinin ne olduğunu ve Türkçe ve İngilizceyi ne düzeyde bildiklerini göstermektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Anadilleri ve Türkçe-İngilizce Becerileri

Katılımcılar	Anadil	Türkçe	İngilizce
Abdal	Arapça	Orta	İyi
Bassam	Arapça	İyi	İyi
Nedim	Arapça	Orta	İyi
Amir	Arapça	Az	Az
Sefa	Arapça	Orta	Az
Noya	Arapça	Az	İyi
Şeyma	Arapça	Az	İyi
Hamid	Arapça	İyi	İyi

Kaynak: Üstündağ, 2019, s. 85

6.2.4. Suriye'de ve Türkiye'de Çalıştıkları Alanların Karşılaştırılması

Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan nitelikli katılımcılar burada geçimlerini sağlayabilmek için bir işe girmek durumunda kalmışlardır. Bazıları yıllarını verip ilgi duyduğu alanda üniversite okumasına rağmen Türkiye'ye geldikten sonra çeşitli nedenlerden dolayı mesleklerine devam edememişlerdir. Bazıları ise mesleklerindeki deneyimler, dil becerilerinin iyi olması ve alanında nitelikli kişiler olması sebebiyle iş bulmakta zorlanmamışlardır. Aşağıda verilen tabloda katılımcıların Suriye'de meslekleri ve Türkiye'ye geldikten sonra yaptıkları meslekleri görmekteyiz.

Tablo 4. Katılımcıların Yaptıkları Meslekler

Katılımcılar	Suriye'de Mezun Olduğu Bölüm	Türkiye'deki Mesleği
Abdal	Öğretmenlik (Üniversite)	Öğretmen (Dil Merkezi)
Bassam	İç Mimar	İç Mimar
Nedim	Gazeteci	Gazeteci
Amir	Matematik Öğretmeni	İşsiz
Sefa	Bilgisayar Mühendisi	Bilgisayar Mühendisi
Noya	İnşaat Mühendisi	Teknik Ofis Sorumlusu
Şeyma	Hukuk/İngilizce Öğretmenliği	Ofis Yöneticisi
Hamid	İşletme	İşletmeci/Eğitimci

Kaynak: Üstündağ, 2019, s. 89

İngilizce Öğretmeni olan Abdal, Türkiye'ye geldikten sonra yaşadığı deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> Suriye'de öğretmen olarak çalışıyordum. Bu yüksek lisansı yaparsanız herkes iş için sizi arar. Bu çok önemliydi ve öğretmenler için en iyisiydi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> eğer doktoranız yoksa. Suriye'de çok iyi 5 dil enstitüsü vardı ve ben ikisinde çalıştım. Hocam Halep Üniversite'sinde çalışmam için teklifte bulunmuştu ama Türkiye'ye gelmek zorunda kaldım. Tecrübem, pek çok sertifikam vardı ve dilim iyiydi. Çoğunlukla işi aldım. Görüşmesine gittiğim ve işi alamadığım hiç olmadı. Yüksek lisansım bana öncelik tanıdı. Tez yoktu ve 20 ders vardı ama tez yazanlardan daha iyiydik. En iyi yüksek lisans programlarından biriydi (Abdal, Erkek, 30, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 89).

Suriye'de İşletme bölümünü bitiren ve iş tecrübesi olan Hamid, İstanbul'daki Suriyeli vatandaşlara çeşitli eğitimler vermektedir.

> Hem eğitimci hem insan kaynakları gönüllüsüyüm. Hem Suriyeli hem Suriyeli olmayan insanlarla çalışıyoruz. Burada kurduğumuz merkezde öğrenciler kitap okumaya, araştırma yapmaya geliyorlar. Bunların dışında Türkler ve Araplar arasında ortak etkinlikler yaptık. Bunları duyurularını yapıyoruz (Hamid, Erkek, 26, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 88-95).

6.2.5. Gelir Düzeyleri

Katılımcıların aldıkları maaşlar yaptıkları işlere göre değişiklik göstermektedir. Alanında deneyimli ve tecrübeli kişiler daha yüksek maaş alır.

Tablo 5. Katılımcıların Ekonomik Durumları

Katılımcılar	Maaş	Yaşanılan Yer	İş yeri
Abdal	3500 TL	Tuzla	Beyoğlu
Bassam	4000 TL	Avcılar	Avcılar
Nedim	1500 Dolar	Beyoğlu	Serbest Meslek
Amir	İşsiz	Sultanbeyli	Serbest Meslek
Sefa	1500 TL	Eyüp	Serbest Meslek
Noya	2000 Dolar	Beyoğlu	Serbest Meslek
Şeyma	2300 TL	Kirazlı	Yenibosna
Hamid	2000 TL	Esenler	Eyüp

Kaynak: Üstündağ, 2019, s. 100

Girdiği işte ilk başlarda zorluklar çeken ve sigortasız bir şekilde çalışan Bassam yaşadığı zorlukları şöyle dile getiriyor:

> Aldığım diplomayla çalışmamam için bir taahhütname imzalamam gerekiyordu. Çalıştığım şirket beni bu diplomayla çalıştırmamak için hazırlamış. Çalışma iznim müşteri temsilcisi gibi bir çalışma izniydi. Yabancı mimar için SGK çok yüksek olacağı için yapmadılar yani. İlk

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> başta almıyordum ama şu an Türkiyelilerle aynı ücreti alıyorum. Param yetiyor ama Suriye'deki gibi değil. Suriye'de kira vermiyorduk, burada kiramız 1000 lira (Bassam, Erkek, 27, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 101).

Sefa ise yaşadığı yüksek sigorta ücretlerinden dolayı zorluk çektiğini belirtmiştir ve şu ifadeleri kullanmıştır:

> Şu an 3 şirkette freelance olarak çalışmaya başladım ama esas olarak iki şirketteyim denilebilir. Birine ayda bir, diğerine haftada bir kez gidiyorum. Türkiye'ye geldiğim zaman kazandığım parayla aynı parayı kazanıyorum ama daha az çalışıyorum. İyi de değil kötü de değil (Sefa, Erkek, 28, Halep) (Üstündağ, 2019, s. 100-105).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Göç olgusu insanlık tarihinin her döneminde var olan bir durumdur. Farklı sebeplerden dolayı bir yerden başka bir yere göç eden insanlar oraya adapte olup yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Göç alan ülkeler göçmenlere karşı kendi politikalarını oluşturmuşlardır. Yakın zamanda Suriye'den göç eden milyonlarca kişiyi ağırlayan Türkiye ise göçmenler için birçok politika geliştirmiştir. İstihdam, sağlık, barınma, eğitim ve vatandaşlık konularında birçok düzenleme yapılmıştır. Göçmenlerin ülke içine entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır ancak göç ettiği ülkenin vatandaşlarıyla aynı statü hakkına sahip olamamışlardır. Bu çalışmada özellikle istihdam alanında göçmenlere yönelik yapılan politikalar değerlendirilmiştir. Göçmenlerin kendi işlerini Türkiye'ye geldikten sonra da devam ettirebilmesi için programlar geliştirilmiştir. Aynı zamanda kişilerin dil becerileri, alanındaki deneyimler vb. faktörler iş bulmaları açısından etkili olmuştur. Suriye'de lisans eğitimini tamamlayıp Türkiye'de yaşadığı şehirde kendi alanında çalışan nitelikli göçmenlerde ülke içine entegre olmuşlardır. Hem meslek sahibi hem de nitelikli olan göçmenler detaylıca araştırılıp kendilerine Türk vatandaşlığı verilmiştir. Türkiye'nin yaptığı bu politikalar göçmenlerin emek piyasasına karşı daha uyumlu bir hale getirmiştir. Bu uyum sosyal hayatta etkisini göstermiştir. Çalışmanın son bölümünde nitel araştırma olarak tasarlanan Nur M. Üstündağ'ın yüksek lisans tez çalışması değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede görüldüğü üzere, görüşme yapılan kişilerin bazıları kendi mesleğini yapamıyor olsa da çalıştıkları işten ve kazandıkları paradan memnundurlar. Ekonomik olarak uyum içerisinde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çalışan Suriyeli göçmenler, mesleklerini devam ettirdikleri sürece sosyal yaşantıları da uyum içerisinde geçecektir.

KAYNAKÇA

Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma*. Efil Yayınevi.

Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ., Pınar, E. ve Salman, C. (2018). *Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. 56,* 27-75. https://www.calismatoplum.org/makale/suriyeli-gocmen-iscilerin-istanbul-olceginde-tekstil-sektoru-emek-piyasasina-eklemlenmeleri-ve-etkileri.

Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2022, Mart 24). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı.* 12 Nisan 2022 tarihinde https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=CjwKCAiA2O39BRBjEiwApB2IkkLiqsqVpdsrliz46JNNuBZrdClvdfHCe32CTfq7_kpO4qEZa25G6hoCza4QAvD_BwE adresinden erişildi.

Öztürk, F. (2017, Eylül 10). *Eğitimli Suriyelilere Türk Vatandaşlığı Veriliyor.* 21 Haziran 2020 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=7HtDX6J7ViA__adresinden erişildi.

Şahin Koç, F. (2017, Mayıs 11). *Suriyeli tekstil işçileri anlatıyor.* 24 Haziran 2020 tarihinde https://ekmekvegul.net/gundem/suriyeli-tekstil-iscileri-anlatiyor adresinden erişildi.

Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2018). Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. 7(17), 36-54.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2016, Nisan 21). *ILO saha çalışmaları kapsamında Suriyeli mülteciler mesleki eğitim sertifikalarını aldı.* 22 Haziran 2020 tarihinde https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_473289/lang--tr/index.htm____adresinden erişildi.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2019, Haziran 18). *Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Desteklenmesi.* 22 Haziran 2020 tarihinde https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_710956/lang--tr/index.htm adresinden erişildi.

Üstündağ, N. M. (2019). *Zorunlu Göçte Nitelikli Olmak: Eğitimli Suriyeli Göçmenlerin İstanbul Emek Piyasasındaki Deneyimleri.* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2018, Şubat 6). *Ülkelerinde Savaş, İşgal veya İlhak Koşulları Bulunan Kişiler İçin Tanıma ve Denklik Başvuru Süreçleri.* 22 Haziran 2020 tarihinde https://denklik.yok.gov.tr/multeciler adresinden erişildi.

SURİYELİ SIĞINMACI KADINLAR VE ÇOCUKLAR

H. Ezgi ÇAMUR*

GİRİŞ

Göç kavramı coğrafi olarak yer değiştirme sürecinin çeşitli boyutları ile birlikte toplumun sistemini değiştiren nüfus hareketi olarak ele alınmaktadır. Bu kavramın; sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutları vardır. Göç kavramı kendi içerisinde iç göç ve dış (uluslararası) göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Göç, ülke sınırları içerisinde gerçekleşiyorsa iç göç, ülke sınırlarını aşarak uluslararası bir boyut kazanıyorsa dış göç olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda göç, zorunlu göç ve gönüllü göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Kişiler göç etmeye kendileri karar veriyorsa bu gönüllü göçtür. Bireylerin asıl amacı daha iyi yaşam şartlarına sahip olmaktır. Savaş, sürgün, doğal afet gibi felaketler sonucunda insanlar yaşadıkları yerlerden göç etmeye mecbur kalıyorlarsa bu zorunlu göçtür. Çatışma nedeni ile yerlerinden edilmiş sığınmacılar zorunlu göç kapsamındadır. Bu şekilde göç edenlere baktığımızda kadın ve çocukların çok sayıda oldukları görülmektedir ve yerinden edilmişler arasında en mağdur grubu oluşturmaktadırlar.. Çalışma üç ana bölümü kapsamaktadır. İlk bölümde Suriyelilerin Türkiye'ye kitlesel göçüne yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın esas amacı olan Suriyeli sığınmacı kadınların sosyal hayattaki konumu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise göçün yine en mağdur kesimlerinden birini oluşturan çocuklar ele alınmış ve bu süreçte yaşamış oldukları zorluklar işlenmiştir. Araştırma kapsamında, Suriyeli sığınmacı kadınların kendi ülkelerinde ve Türkiye'deki yaşamlarına dair Suriye asıllı 33 yaşındaki bir kadınla 24 Haziran 2020 tarihinde Zoom üzerinden gerçekleştirilen görüşmeye de yer verilmektedir.

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-posta: ezgicamurr8@gmail.com.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE KİTLESEL GÖÇÜ

Ülkeler pek çok kere krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu krizler ülke içerisinde de meydana gelmekte ve hazin sonuçlar doğurmaktadır. Bazen krizin boyutu bölgesel olmaktan çıkıp uluslararası hale de gelebilmektedir (Özdemir, 2017, s. 2). Ortadoğu'da meydana gelen ve dünyada ses getiren Arap Baharı sonrasında çoğu ülkede siyasi istikrarsızlıklar ve beraberinde iktidar değişiklikleri meydana gelmiştir. Başta Libya, Mısır ve Tunus gibi ülkelerde yaşanan iktidar değişiklikleri, bazı ülkelerde meydana gelecek iç savaşlara zemin hazırlamıştır (Ertan, 2016, s. 6). Suriye'de ise resmi olarak 25 Mart 2011'de başlayan çatışmalar yaz ortasında iç savaşa dönüşmüştür. Suriye'nin Dera kentinde iki kadın telefon görüşmesi yaparken birisi "Hüsnü Mübarek düşmüş, darısı bizim başımıza…." cümlesini kurmuştur. Bunun üzerine telefon görüşmesi dinlenen iki kadın tutuklanmış ve daha sonra ceza olarak kadınların saçları sıfıra vurulmuştur. Kadınlardan bir tanesinin akrabası olan bir grup çocuğun duvarlara hükümet karşıtı yazılar yazması ise Suriye savaşının başlangıcını oluşturmuştur (Vatan, 2013). Ordu, protestoculara havadan ve karadan acımasızca ateş açmış ve bu olay tüm dünyanın beklemediği bir tepki olmuştur. 29 Nisan 2011 yılında 252 kişilik Suriyeli grup Hatay'ın Yayladağ sınırındaki tel örgüyü aşarak Türkiye'ye girmiş ve sığınma talebinde bulunmuşlardır. Daha sonra Açık Kapı Politikası adı altında hiçbir Suriyeli geri gönderilmemiş ve gelen her Suriyeli vatandaş tek tek kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda Suriyelilere geçici koruma statüsü verilmiştir.

Suriyeli sığınmacıların[1] Türkiye'de kalma süresi uzadıkça ülke genelinde ekonomik, sosyal ve güvenlik gibi çok boyutlu sonuçlara sahip olan göç krizi meydana gelmiştir fakat Türkiye bu krizi yönetmede başarılı olmuştur (Özdemir, 2017).

Yeni bir hayat umuduyla ülkelerinden kaçıp Türkiye'ye sığınmış olan Suriyeliler, sığınmış oldukları ülkenin şartlarına ayak uydurabildikleri müddetçe ülkelerine dönme fikrini de bir o kadar uzaklaştırmış olabileceklerini düşünmekteydiler. Bu düşünce, ülke içerisinde yaşamı zorlaştırabilecek

[1] Bu çalışmada sığınmacı terimi tercih edilmiştir. Bu terimin kullanılma nedeni, Uluslararası koruma arayan ve başvuruda bulunduğu ülkede yetkili makamlarca başvurusu henüz sonuçlandırılmamış, yani henüz resmi olarak mülteci statüsü verilmemiş kişilerin sığınmacı olarak nitelendirilmesidir. Sığınmacılar hayatta kalabilmek için dolayısıyla zorunlu olarak göç etmektedirler.

farklılıklara yol açmıştır. Farklı dil ve kültüre sahip olan Suriyelilerin Türkiye'ye entegre olma durumu tahmin edilenden daha zor olmuştur. Bu entegrasyonun sağlanması adına Türkiye bazı hukuki düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. Bu durum, Türkiye için mültecilere yönelik sosyal uyum politikalarını da geliştirmesi gibi sorumluluk ve bazı görevler doğurmuştur (Özdemir, 2017).

2011-2020 dönemine göre geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısına bakıldığında; 2012 yılında sayı 14.237 iken 2020 yılı ise 3.632.363'tür. Bu durumda geçen 9 yıl içerisinde geçici koruma statüsüne sahip olan Suriyelilerin sayısının çok büyük bir artış yaşadığı görülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020).

Tablo 1. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020.

Tablo 2. Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020.

Tablo 3. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.954.139	1.678.224	3.632.363
0-4	256.287	247.578	503.865
5-9	283.025	260.198	543.223
10-14	203.814	185.340	389.154
15-18	142.501	119.189	261.690
19-24	287.005	213.205	500.210
25-29	203.367	148.501	351.868
30-34	159.485	116.312	275.797
35-39	119.659	97.405	217.064
40-44	85.254	76.320	161.574
45-49	60.738	57.556	118.294
50-54	50.027	49.065	99.092
55-59	38.305	38.315	76.620
60-64	28.697	29.501	58.198
65-69	20.411	20.908	41.319
70-74	7.801	8.797	16.598
75-79	3.810	4.688	8.498
80-84	2.204	2.926	5.130
85-89	1.088	1.515	2.603
90+	661	905	1.566

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020.

Türkiye'deki geçici koruma statüsü altında olan Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsü ise en münakaşa yaratan durumlardan bir tanesidir. Türkiye, 1994 yılında İltica ve Sığınma Yönetmeliği doğrultusunda, "sığınmacı" statüsü vermiş olduğu Suriyelilere bu durumdan dolayı "geçici koruma" sağlamıştır. Geçici korumaya sahip olan Suriyeliler hukuki olarak "makul bir süre için Türkiye'de kalma" iznine ve aynı zamanda üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilme durumuna kadar geçici sığınma hakkına da sahiptirler (Kap, 2014).

Göç içerisinde kadın ve çocuk boyutu hassas bir yapıyı oluşturmaktadır. 21 Ekim 2020 tarihi itibarıyle bir önceki aya göre 2 bin 549 kişi artarak Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sayısı toplam 3 milyon 624 bin 517 kişi olmuştur. Bu kişilerin 1 milyon 694 bin 242'sini (%46,7) 0-18 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. 0-18 yaş arası çocukların ve kadınların toplam sayısına bakıldığında 2 milyon 558 bin 139 kişi. (%70,5) kişi ile karşı karşıya kalmaktayız (%70,53) (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. SURİYELİ SIĞINMACI KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU

21 Ekim 2020 tarihli Mülteciler Derneği raporuna göre, Türkiye'de yaşayan toplam sığınmacı kadın nüfusu 1.674.170'dir. Suriyeli erkeklerin sayısı 1.950.347'dir ve Suriyeli erkeklerin sayısının Suriyeli kadınların sayısından 276 bin 177 kişi fazla olduğu görülmektedir. Erkek-Kadın sayısı arasındaki en büyük fark ise 73.891 kişi ile 19-24 yaş aralığında görülmektedir. Yaş sayısı arttıkça bu sayı azalmaktadır. 55 yaş üzeri aralığında olan sığınmacı kadınların sayısının sığınmacı erkeklerin sayısından fazla olduğu görülmektedir (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2020).

Çelebi ve Polat'ın (2018) Suriyeli kadınlar üzerine yapmış oldukları çalışmada, kadınlarla ülkelerinde savaştan önceki yaşamlarına yönelik derinlemesine görüşmelere yer verilmiştir:

> Otuz bir yaşındaki Havva, çocuk yaşta evlenmiş ilkokul mezunu 4 çocuklu, gruptaki lider kadınlardan biridir. Havva göçten önceki hayatından şöyle bahsediyor: Savaştan önce sıradan bir kadındım. On yedi yaşımda evlendim 2 buçuk yıl önce de nişanlandım. Çok normal bir hayat, normal bir kadındım. Evdeydim, girip çıkmıyordum. Kapalı bir toplumdu zaten bizim toplum. Evlilikten sonra da hep evime odaklanıyordum, çocuklarıma... Kendimi aslında çocuklarım üzerinden göstermeye çalışıyordum. Çocuklarımla ilgileniyordum, hep temiz dursunlar, hep şık olsunlar diye. Hayatımız çok normaldi eşim ve çocuklarımla beraber. Eşim işten gelirdi çocukları uyutup eşimle bir yerlere giderdik veya evde otururduk. Her şey çok sıradandı ondan sonra da savaş geldi zaten… (s. 82-87).

> Otuz altı yaşındaki Umut'un çocuğu olmadığından eşi ikinci bir kadınla imam nikahı yapmıştır. Boşanmak için mücadele eden Umut ilkokul mezunudur. Umut'un Suriye'deki yaşantısıyla ilgili paylaşımları şöyledir: Evli bir kadındım, dışarı hiç çıkamazdım yasaktı çünkü. Eşim ve ailesinde bu çok ayıp, yasak bir şeydi. Eşimin terzi atölyesi vardı. Sabah uyanırdık, temizlik yapardık, evin işlerini yapardık, yemek pişirirdik. Atölyenin işlerini eve getirirlerdi, o işlerle uğraşırdık, hiç boş zamanımız yoktu (Çelebi ve Polat, 2018, s. 82-87).

> Hüner'in 13 yaşındaki oğlu Suriye'de sokakta oynarken varil bombasının düşmesi sonucu hayatını kaybetmiştir. Otuz sekiz yaşındaki Hüner'in göç öncesine dair ifadeleri şöyledir: Suriye'deyken 4 çocuğun annesiydim,

> pek yaptığım bir şey yoktu. Ziyaretlere gidiyorduk arkadaşlarla, annemin evine gidiyordum, aileme gidip geliyordum, başka da yaptığım hiçbir şey yoktu (...) Sadece cuma günüm farklıydı, toplanıp hep beraber köye giderdik, eğlenirdik köyde. Diğer günlerde de evin işlerini yapardım, temizlik yapardım. Çocukları okula gönderirdim. Çocuklar okuldan gelirdi, beraber ders çalışırdık. Çocuklara yardımcı olurdum, akşam çocuklar uyurdu, ben de eşimi beklerdim (Çelebi ve Polat, 2018, s. 82-87).

Bu görüşmelerden yola çıkıldığında, sığınmacı kadınların savaştan önce ülkelerinde de çok sosyal bir hayata sahip olmadıkları görülmektedir. Kadınların tek görevinin çocuklarına bakmak ve ev işi yapmak olduğu, bununla birlikte sadece eşleri ile sosyalleşebilecekleri yönünde bir algı mevcuttur.

2.1. Suriyeli Sığınmacı Kadınların Eğitim Durumu

Türkiye'deki sığınmacı kadınların en sık karşılaştığı sorun eğitimdir. Göç edilen ülkenin dilini bilmeme ya da sığınmacıların göç öncesindeki eğitimlerini farklı bir eğitim sistemine sahip olan ülkede devam ettirememesi gibi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yoksulluk da Suriyeli sığınmacı kadınların Türkiye'ye entegre olma ve eğitim olanaklarına ulaşabilmesi açısından başlıca engeller arasında görülmektedir (Karanfiloğlu, 2019).

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) 2017 yılında gerçekleştirdiği "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması"nda kamp ve kamp dışında yaşayan Suriyelilerin geldikleri illere göre eğitim durumlarının cinsiyet bazında yer aldıkları Tablo 4 ve Tablo 5'te görüldüğü gibi, kamplarda yaşayan Suriyeli sığınmacıların eğitim seviyeleri, kamp dışında yaşayan sığınmacılara nazaran daha iyi durumdadır. Tablo 4 ve Tablo 5'te örneklemin sayıca az olması göz önünde bulundurularak kısaca bir analiz yapıldığında; Dera'dan Türkiye'ye gelen ve kamplarda yaşayan sığınmacıların hepsi üniversite ve üzerinde eğitim almışlardır.

Araştırma örnekleminde Dera'dan gelen ve kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacı kadın bulunmamaktadır. Deyrizor'dan gelen sığınmacıların yüzde 100'ünün üniversite ve üzerinde eğitim aldığı görülmektedir. Kamp dışında yaşayan sığınmacı kadınların yüzde 20'si ilkokul, yüzde 20'si ortaokul ve yüzde 40'ı lise düzeyinde eğitim almıştır. Halep'ten göç eden sığınmacı

kadınların 13'u ilkokul, yüzde 30,40'ı ortaokul, yüzde 13'ü lise ve yüzde 4,30'u ise üniversite ve üzeri eğitim almışlardır.

Tablo 4. Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması

Kamp İçi								
Gelinen İl	**Cinsiyet**	**İlkokul %**	**Lise %**	**Okur-Yazar Değil %**	**Okur-Yazar %**	**Ortaokul %**	**Üniversite ve Üzeri %**	**Toplam**
Dera	Erkek	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100	100
	Kadın	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100	100
	Toplam	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**100**	**100**
Deyrizor	Erkek	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100	100
	Kadın	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100	100
	Toplam	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**100**	**100**
Halep	Erkek	16,20	18,60	14,30	12,10	28,40	10,30	100
	Kadın	13,40	13,90	24,70	13,00	30,40	4,30	100
	Toplam	**15,30**	**16,70**	**18,10**	**12,50**	**29,20**	**8,30**	**100**
Hama	Erkek	13,30	26,70	13,30	0,00	20,00	26,70	100
	Kadın	10,00	0,00	10,00	20,00	30,00	30,00	100
	Toplam	**12,00**	**16,00**	**12,00**	**12,00**	**24,00**	**24,00**	**100**
Humus	Erkek	0,00	40,00	20,00	0,00	0,00	40,00	100
	Kadın	15,20	50,00	0,00	0,00	25,00	0,00	100
	Toplam	**11,10**	**44,40**	**11,10**	**0,00**	**11,10**	**22,20**	**100**
Rikp	Erkek	7,50	15,00	15,00	2,50	15,00	47,50	100
	Kadın	11,40	18,20	13,60	11,70	4,50	27,30	100
	Toplam	**9,70**	**16,10**	**14,50**	**9,70**	**9,70**	**45,30**	**100**
Lazkiye	Erkek	16,70	33,30	6,30	6,30	37,50	20,00	100
	Kadın	14,20	42,90	14,30	0,00	14,30	14,30	100
	Toplam	**16,10**	**19,40**	**6,50**	**6,50**	**32,30**	**19,40**	**100**
Rakka	Erkek	25,00	25,00	25,00	0,00	0,00	0,00	100
	Kadın	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100
	Toplam	**25,00**	**50,00**	**25,00**	**0,00**	**0,00**	**0,00**	**100**
Şam	Erkek	0,00	40,00	20,00	0,00	0,00	40,00	100
	Kadın	9,00	27,30	9,09	9,09	25,00	27,30	100
	Toplam	**0,00**	**38,50**	**7,70**	**0,00**	**15,40**	**38,50**	**100**
Toplam	**Erkek**	**12,40**	**18,90**	**13,30**	**6,30**	**21,70**	**27,30**	**100**
	Kadın	**11,80**	**21,10**	**14,50**	**14,50**	**19,70**	**18,40**	**100**
	Toplam	**12,30**	**19,60**	**13,70**	**9,10**	**21,00**	**24,20**	**100**

Kaynak: AFAD, 2017

Göç eden sığınmacıların yarısının yalnızca ilkokul düzeyinde eğitim aldıkları görülmektedir. Hama'dan gelen ve kamp içerisinde ikamet eden sığınmacı kadınların 30'u okuryazar değildir. Kamp dışında ikamet eden ve okuryazar olmayan kadınların oranı ise yüzde 24'tür. Hasiçi'den Türkiye'ye gelen ve kamplarda yaşayan sığınmacıların eğitim seviyelerine ait bilgiler örneklemde yer almamaktadır. Kamp dışında yaşamakta olan sığınmacı kadınlar ele alındığında, yüzde 20'si ilkokul, yüzde 10'u lise ve yüzde 30'u üniversite ve üzeri düzeyde eğitim aldıkları görülmektedir. Humus'tan gelen ve kamplarda ikamet eden sığınmacı kadınların yüzde 25 oranında ilkokul, yüzde 50 oranında lise ve yüzde 25 oranında ortaokul düzeyinde eğitime sahiptirler. İdlip şehrinden gelen ve kamplarda yaşayan sığınmacı kadınların eğitim seviyelerine bakıldığında, kadınların yüzde 13,60 oranında ilkokul, yüzde 18,20 oranında lise, yüzde 4,50 oranında ortaokul ve yüzde 27,30

oranında üniversite ve üzeri düzeyde eğitime sahip oldukları görülmektedir. Okuryazar olmayan ve kamp dışında yaşayan sığınmacı kadın oranının en fazla olduğu şehir ise Kuneytire'dir. Lazkiye şehrinden göç eden ve kampta yaşayan sığınmacı kadınların hepsi okuryazardır.

Tablo 5. Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması

Gelinen İl	Cinsiyet	Okuryazar %	Lise %	Okur-Yazar Değil %	Ortaokul %	Üniversite ve Üzeri %	Toplam
Dera	Erkek	14,20	21,40	21,40	21,40	7,10	14,30	100
	Kadın	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Toplam	14,30	21,40	21,40	21,40	7,10	14,30	100
Deyrizor	Erkek	17,90	16,30	25,60	6,50	13,00	20,80	100
	Kadın	20,00	40,00	20,00	0,00	20,00	0,00	100
	Toplam	18,20	13,60	25,00	4,50	11,40	27,30	100
Halep	Erkek	21,90	13,90	17,20	26,00	10,90	9,70	100
	Kadın	19,40	8,90	17,70	44,10	13,10	4,40	100
	Toplam	21,50	11,60	16,30	24,70	17,20	8,80	100
Hama	Erkek	15,10	26,10	17,40	11,80	13,40	21,80	100
	Kadın	8,00	24,00	14,00	24,00	12,00	14,00	100
	Toplam	13,90	25,70	13,20	13,90	13,20	20,10	100
Hasiçi	Erkek	22,00	13,30	8,30	11,70	25,00	21,70	100
	Kadın	20,00	10,00	10,00	30,00	0,00	30,00	100
	Toplam	20,00	12,90	8,60	14,30	21,40	22,90	100
Humus	Erkek	10,20	25,70	14,40	12,60	11,90	24,10	100
	Kadın	6,50	18,20	27,30	12,10	12,10	24,20	100
	Toplam	9,50	24,50	16,40	13,60	11,80	24,10	100
Idlip	Erkek	18,70	12,70	18,70	12,70	18,70	19,90	100
	Kadın	16,70	22,20	11,10	22,20	11,10	13,90	100
	Toplam	18,30	14,40	17,30	14,40	16,80	18,80	100
Kuneytire	Erkek	0,00	0,00	50,00	50,00	0,00	0,00	100
	Kadın	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100
	Toplam	0,00	0,00	50,00	50,00	0,00	0,00	100
Lazkiye	Erkek	14,50	20,00	12,70	13,60	19,10	20,00	100
	Kadın	22,20	44,40	0,00	22,20	11,10	0,00	100
	Toplam	15,10	21,80	11,80	14,30	18,50	18,50	100
Rakka	Erkek	21,20	17,20	14,20	18,10	19,20	14,20	100
	Kadın	20,00	0,00	40,00	0,00	40,00	0,00	100
	Toplam	21,20	16,30	17,30	9,60	20,20	15,40	100
Süveyde	Erkek	33,30	0,00	0,00	33,30	33,30	0,00	100
	Kadın	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100
	Toplam	25,00	0,00	0,00	50,00	25,00	0,00	100
Şam	Erkek	9,40	14,80	11,50	25,00	14,40	24,80	100
	Kadın	17,40	21,70	4,30	17,40	21,70	17,40	100
	Toplam	10,90	20,20	10,10	23,50	16,00	19,30	100
Tartus	Erkek	0,00	28,60	14,30	14,30	28,60	14,30	100
	Kadın	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Toplam	0,00	28,60	14,30	14,30	28,60	14,30	100
Toplam	Erkek	18,60	15,90	16,10	17,20	17,10	15,80	100
	Kadın	17,00	12,50	13,00	34,80	13,30	9,30	100
	Toplam	18,40	15,40	15,60	20,80	16,50	14,10	100

Kaynak: AFAD, 2017

Rakka şehrinden göç edenlere bakıldığında, örneklemde yer alan kamplarda yaşayan sığınmacı kadınların tamamı lise mezunudur. Süveyde'den gelen ve kamplarda yaşayan sığınmacıların eğitim seviyelerine ait bilgiler bulunmamaktadır. Örneklem bazında ele alındığında, kamp dışında yaşayan sığınmacı kadınların ise hiçbirinin okuryazar olmadığı görülmektedir. Şam'dan göç eden kadınların eğitim seviyeleri diğer şehirlerden gelen sığınmacı kadınlara nazaran daha iyi durumdadır. Yüzde 37,50 oranında lise,

yüzde 25 oranında ortaokul ve yüzde 37,50 oranında ise üniversite ve üzeri eğitime sahiptirler. Örneklem bazında Tartus şehrinden gelen ve kamp ve kamp dışında yaşayan sığınmacı kadınlar ele alındığında, eğitim seviyelerine ilişkin bulgular örneklemde bulunmadığı görülmektedir (AFAD, 2017).

Tablo 6. Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması (AFAD, 2017)

Meslek Grubu	Kamp İçi			Kamp Dışı		
	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Mimar/Mühendis/Müteahhit	0,60	0,20	0,40	1,10	0,70	0,90
Devlet Memuru	9,00	7,30	8,20	1,00	0,50	0,80
El İşçiliği	8,20	0,50	4,50	41,80	34,10	38,00
Herhangi Bir Mesleği Yok	68,40	90,30	79,00	39,00	61,10	49,90
Ofis Çalışanı	0,50	0,30	0,40	3,30	1,10	2,20
Operatör/Şoför	2,40	0,00	1,20	1,20	0,00	0,60
Ordu Mensubu	2,10	0,00	1,10	0,30	0,00	0,20
Sağlık Çalışanı	0,30	0,20	0,20	0,50	0,60	0,60
Tarım ve Hayvancılık	2,40	0,00	1,20	1,60	0,70	1,10
Zanaatkâr	6,20	1,20	3,80	10,20	1,20	5,80
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: AFAD, 2017

Tabloda görüldüğü üzere, kamp içinde yaşamakta olan kadınların yüzde 90,30'u ve kamp dışında yaşayan kadınların yüzde 61,10'u ise herhangi bir mesleğe sahip değildir. Kamp içinde yaşayan kadınların yüzdelik oran büyüklükleri bakımından meslek kategorilerine göre bir sıralama yapıldığı zaman yüzde 7,30 devlet memuru, yüzde 1,20 zanaatkar, yüzde 0,50 el işçiliği, yüzde 0,30 ofis çalışanı, yüzde 0,20 mimar/mühendis/müteahhit ve yüzde 0,20 sağlık çalışanı oldukları görülmektedir. Kampta yaşayan Suriyeli sığınmacı kadınlar daha çok devlet memurluğu, el işçiliği ve zanaatkârlık gibi meslek gruplarına yoğunlaşırken, tarım ve hayvancılık, operatör/şoför ve ordu mensubu gibi meslek gruplarında ise sığınmacı kadınların yer almadıkları görülmektedir.

Suriyeli sığınmacı kadınların büyük bir bölümü hayatlarını idame ettirebilecek işlere sahip olmamalarından dolayı belli yardımlar almaktadır. Bu yardımlar dışında yaşamlarını devam ettirmek adına bir güvencelerinin olmadığı da açıkça görülmektedir (Barın, 2015).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.2. Suriyeli Sığınmacı Kadınların Barınma Sorunu

Suriyelilerin barınma kapsamında güncel verilerine bakıldığında, geçici barınma merkezinde kalan Suriyelilerin sayısının 63.346 olduğu görülür. Barınma merkezleri dışında kalan Suriyeli sığınmacıların sayısı ise 3.515.986'dır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2020).

Kamp içerisinde yaşamakta olan Suriyeli sığınmacı kadınlar ve çocuklar, konteynerlerde veya çadırlarda kalmaktadır. Suriyeli sığınmacı kadınlar, daha güvenilir olduğunu düşündüğünden kamplarda yaşamak istemektedir. Fakat çoğu kadın kamp dışında yaşamak zorunda olmakla birlikte barınma sorunu ile savunmasız bir biçimde karşı karşıya kalmaktadır.

Kamp içerisinde yaşamakta olan Suriyeli sığınmacı kadınlar, yer olmadığı için kamp dışında yaşamak zorunda kalan kadınlara göre daha güvenilir bir alana ve daha iyi koşullara sahiptir (Barın, 2015).

> 55 yaşındaki H. savaş sırasında ailesinden 15 kişiyi kaybetmiş bir kadın. Köyleri basılan H.'nin torunu Z. 40 günlükken bir fotoğrafçı tarafından cesetlerin arasında tesadüfen bulunmuş. 170 kişinin cesedinin arasından sağ bulunan Z. Bebeğe "şehitlerin arasındaki çiçek" diyorlar Suriye'de. Bulundukları kampın kurulduğu tarihten beri buradalar. Daha öncesinde Suriye'ye yakın bir yerde 6 ay kadar kalmışlar. Elektrik ve suyun olmadığı bir doğa ortamında, ancak 3-4 günde bir yemek yiyerek sağ kalmayı başarmışlar. Asi Nehri'nin kenarından suya girerek sallarla kaçmayı başarmışlar. H. tüm bu yaşadıklarından sonra kampa geldiği anı şöyle anlatıyor: "Cennete gelmiş gibiydik. Kampa geldiğimizde çok geç bir saat olduğu halde bize kumanya dağıtıldı. O yemek mucize gibiydi. Hayatım boyunca unutamayacağım bir yemekti (AFAD, 2014, s. 45).

AFAD'ın 2017 Saha Araştırmasına bakıldığında; Suriyeli kadın sığınmacıların yaklaşık yüzde 65'inin bir ev veya apartman dairesinde yaşamakta olduğu görülmektedir. Kadınların ise yüzde 31'i harabelerde yaşamaktadır. Sığınmacı kadınların daha şanssız olan kesiminin yüzde 1'i derme-çatma geçici düzen veya plastik korumalar altında yaşamlarını devam ettirmektedir. Elde edilen bulgulara göre, Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğu bir ev ya da apartman dairesi ya da harabe binalarda ikamet etmektedir (AFAD, 2017) .

Barınma merkezlerindeki Suriyeli sığınmacı kadınlara belirli kolaylıklar sağlanmaya çalışılsa da kadınlar bazı durumlarda, kamplarda olmanın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zorluğunu yaşamaktadır. Örneğin, genellikle yaz aylarında kadınlar, eşleri tarafından çadırdan dışarı çıkarılmamaktadır. Buna benzer kısıtlamalarla kadınlar için yaşam daha zor hale gelmektedir. Aynı zamanda kadınların belli bir kısmı da kendi isteği ile kamp dışında yaşamı tercih etmektedir. Çünkü kamp ortamının ve koşullarının kendi mahremiyetleri ile örtüşmediğini düşünmektedirler. Örneğin, "Suriye geleneklerine göre kocası vefat eden kadınların üç veya bölgeye göre dört ay süren bir yas dönemi bulunmaktadır. Geleneklerine göre, bu dönem boyunca erkeklerle görüşmemeleri gerekmekte ve bu durum kadınların çadırlarından çıkamamalarına neden olmaktadır." (AFAD, 2014). Kamplarda, gece saatlerinde kadın görevlilerin bulunmaması sığınmacı kadınlar için ayrı bir sorun yaratmaktadır. Hijyen açısından, duş ortamlarının yetersiz olması özellikle çocukları olan kadınlar için kamplarda yaşamı daha zor hale getirmektedir. Bu gibi unsurlar ise kadınların karşı karşıya kaldığı temel sorunlar arasındadır (Barın, 2015). Kamplarda kadınlar için yeterlilik düzeyi iyi bir seviyede olan unsurlar ise: "İbadet malzemeleri, mutfak araç/gereçleri, yakıt ve uyku malzemeleridir" (AFAD, 2014).

Suriyeli sığınmacı bir kadınla yapılan röportajda şunlar dile getirilmiştir: "Suriye'de küçük bir köyde yaşıyormuş F. Hayatında gördüğü en büyük televizyonu kamptaki kadın TV konteynerinde gördüğünü ve kamptaki imkânların Suriye'deki yaşantısına göre çok daha iyi olduğunu belirtiyor. Kamp çalışanlarını ailesi gibi gördüğünü söylüyor." (AFAD, 2014, s. 50).

Kendi tercihi ile ya da kamplarda yer olmadığı için kamp dışında yaşamakta olan kadınlara bakıldığında, kamp içindeki kadınlara nazaran kamp dışındakilere erişim çok daha zordur. Kendi ülkelerinde, savaştan önceki yaşamlarında da içe kapanık ve genellikle eşlerinin izinleri doğrultusunda ev dışındaki kişiler ile iletişim kurabilen kadınlar, yabancı oldukları bir ülkede bu baskıya daha fazla maruz kalmaktadır. Eşlerini savaşta kaybeden kadınlar ise dilini, kültürünü bilmedikleri bir ülkede hayatını devam ettirebilme açısından ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Göçmen ve kadın olmalarından dolayı ise taciz, tecavüz ve insan onuruna aykırı durumlara maruz kalabilmektedirler.

Bir araştırmada, sığınmacı kadınlara şu soru yöneltilmiştir: "Yaşadığınız mahallenizde Türk asıllı komşularınız ile ne sıklıkla görüşüyorsunuz?" Bu soruya Suriyeli sığınmacı kadınlar cevaben "%45,1' hiç görüşmediklerini, %22,1'inin nadiren görüştüklerini, %13,3'ünün sık sık görüşüyor olduklarını,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

%19,5'inin her gün görüştüklerini" söylemişlerdir. Suriyeli sığınmacı kadınların Türkçe ve kültür farklılıklarının getirmiş olduğu nasıl davranmaları gerektiğini bilmemeleri ile birlikte bu durumdan dolayı çekinmeleri, kadınların yaklaşık yarıya oranda Türk asıllı komşuları ile görüşmemeleri durumuna yeterli bir cevap niteliğindedir (Gezer, 2019).

2.3. Suriyeli Sığınmacı Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi

AFAD 2017 Saha Araştırmasında, Suriyeli sığınmacıların %66'sı sağlık hizmetlerinden yararlandığını dile getirirken, kadınlarda bu oran %61,40'tır. Kamplardaki Suriyeli sığınmacıların çoğu sağlık hizmetlerinden faydalanmaktadır. Sığınmacı kadınlarda ise bu oran %98,70'tir. Kamp dışındaki Suriyeli sığınmacı kadınların eğitim hizmetlerinden yararlanma oranları ise bu oranlara nazaran daha düşüktür. Kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacı kadınların %53,50'si sağlık hizmetlerinden faydalanabilmiştir (AFAD, 2017). Bu oranlara açıklama getirilmesi gerekirse; kamp içindeki oranların daha iyi seviyede olmasının sebebi, doktor ve hasta bakıcıların mevcut olduğu sahra hastanelerinin kamp alanında bulunmasıdır. Kamp dışında bu oranların daha düşük olması ise Türkiye'deki sığınmacıların, hastanelerin hizmetlerinden yararlanabilmeleri için gerekli kayıt durumuna sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır (AFAD, 2017).

Kamp dışında yaşayıp sağlık hizmetlerinden faydalanmayan kadınların %42,70'i ihtiyaç duymadıklarından ötürü faydalanmadıklarını ifade ederken, %34,10'u bilinçli olmadıkları için yani nereye gideceklerini bilmedikleri için faydalanmadıklarını ifade etmektedirler. Bir başka nedene bakacak olursak; katılımcıların %14'ü maddi güçlerinin yetersiz olmasından, %9,10'u ise sağlık hizmetlerine erişim haklarının olmamasından dolayı faydalanamadıklarını ifade etmektedir (AFAD, 2017).

Sığınmacı kadınların çoğu savaş sırasında büyük bir strese maruz kalmalarından ötürü ağır depresyon yaşamaktadır. Bu durum beraberinde daha ciddi hastalıklara sebep olabilmektedir. Suriyeli sığınmacı kadınlarda örneğin "Beslenme bozuklukları, dehidrasyon (su kaybı), besin zehirlenmeleri, üreme sağlığı sorunları, su ile bulaşan hastalıklar (hepatit A, tifo), fekal-oral yolla bulaşan hastalıklar (çocuk felci gibi), hava yolu ile bulaşan hastalıklar (inflüenza, TBC, kızamık gibi) ve paraziter hastalıklar (tripanasoma, sıtma)" çok sık görülmektedir (Kara ve Nazik, 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriyeli sığınmacılar için kampların ilk açıldığı dönemde orada göreve başlayan sağlık çalışanları belli bir zaman sonra özellikle de sığınmacı kadınların ve çocukların yaşadıklarından etkilenerek her gece ağladıklarını, bu durumu belli bir zaman atlamadıkları için depresyon halinde olduklarını dile getirmişlerdir. Sağlık çalışanları, Suriyeli sığınmacılarla daha fazla vakit geçirdikçe bu duruma alıştıklarını ifade etmişlerdir. Türk Tabipler Birliği raporuna göre; kampta görev yapmakta olan sağlık çalışanları, Türk Tabipler Birliği'nden, zorunlu hizmet sürelerinin düşürülmesinin gündeme getirilmesi ve bu duruma dikkat çekilmesini talep etmişlerdir (Türk Tabipler Birliği, 2014). Türk Tabipler Birliğinin hazırladığı raporda, kadınlar kamp dışındaki koşulların çok zor olduğunu ve sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntı çektiklerini, farklı bir ülkede farklı bir sistem karşısında ne yapacaklarını bilmediklerini ve kendilerinden öte çok sayıda çocuklara sahip olduklarından dolayı çocuklarını beslemek için birçok sığınmacı kadın yemek yemediğini ve altı, yedi, on kilo kaybettiğini dile getirmiştir. Suriyeli sığınmacı kadınların üreme sağlığı ile alakalı sorunlara bakıldığında, sığınmacı kadınlar çocuk yaşta evlilik ve beraberinde istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, tecavüz, cinsel istismar gibi ağır sömürülere maruz kalmaktadır. Doğum ve doğum sonrası süreçte de yeterli sağlık hizmetlerine erişememektedirler (Kahyaoğlu Süt, 2017).

Sığınmacı kadınların ülkelerindeki savaştan dolayı yaşamamış oldukları travmalar beraberinde olumsuz sağlık sonuçlarını getirmektedir. Kadınlar, dilini bilmedikleri ve kültürüne hâkim olmadıkları bir ülkede birden fazla soruna maruz kaldıklarından ötürü stresle baş etmede doğal olarak başarısız olmaktadırlar.

Suriyeli sığınmacı kadınların göç sonrası yaşam ve ruhsal durumlarına ilişkin olarak Çelebi ve Polat'ın gerçekleştirdiği görüşmelerden iki tanesinde kadınlar içinde bulundukları durumu şöyle dile getirmektedirler:

> On dokuz yaşında evlenen ve zor olsa da yakın zamanda boşanmayı başaran 34 yaşındaki Zine, tek kızını Suriye'de bırakarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış ilkokul mezunu bir kadındır. Zine, göçten sonra duygularını şöyle ifade ediyor: Suriye'den Türkiye'ye geldiğimde psikolojim bayağı kötüydü. Kızını bırakmış bir anne... Yalnız buraya gelmiş her şeyden umudum kesilmişti, artık kimseyle konuşmuyordum bile, hiç kimseye güvenim bile yoktu... (Çelebi ve Polat, 2018, s. 82-87).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> Otuz bir yaşındaki Melek lise mezunudur ve 18 yaşında evlenmiştir. 3 çocuğu olan Melek, göçten sonra ruhsal durumundan bahsederken Suriye'deki rutin yaşantısıyla Türkiye'deki hayatını kıyaslıyor. Melek'in göçten sonra ruhsal durumuna yaptığı atıflar şöyle: Türkiye'ye geldikten sonra izole oldum diyebilirim hep tek başımaydım. Dışarıya çıkmayı sevmezdim. Suriye'de eşimle beraber çıkardım arabayla gidip gelirdim istediğim yere ama burada hiçbir yere girip çıkamıyordum korku vardı Türkiye'de. Bilmediğim bir dil ve bilmediğim bir devlet. Yeni bir ülkeye geldim dili bilmiyorum nereye gideceğimi ne yapacağımı bilmiyorum. Sokaklarda yürümeyi bilmiyordum (Çelebi ve Polat, 2018, s. 82-87).

2.4. Suriyeli Sığınmacı Kadınların İstihdam Sorunu

Suriyeli sığınmacı kadınların Türkiye'deki istihdam durumuna bakıldığı zaman genellikle kadınların okuma yazma bilmemeleri ve eğitim seviyelerinin düşük olması nedeni ile çalışma oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Çalışan kısım ise; tekstil sektöründe, temizlik işlerinde, kuaförlerde, tarlalarda mevsimlik işçi olarak ya da tezgahtarlık yaparak hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadır. Çok ucuz ücretler karşılığında evlerinde nakış, el işçiliği, yapan kadınların sayısı da çok fazladır. İstihdam sorunu, sığınmacı kadınların karşısına barınma sorununu da çıkarmaktadır. Böylelikle kadınlar birden fazla tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalmakta, özellikle eşlerini savaşta kaybetmiş olan Suriyeli dul kadınlar bu durumun sıkıntısını daha fazla çekmektedir.

Tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışmakta olan sığınmacı kadınlar; zor koşullar altında, hijyenik olmayan ortamlarda çalışmaktadır. İş güvencesi olmayan, sigorta hakkından mahrum, maaşı düşük işlerde çalışmakta olan kadınlar sosyal güvenceye sahip değillerdir. Kadınların çok sayıda gebelik yaşamaları doğum öncesi ve sonrası için çalıştıkları alanların hijyensiz ve yetersiz koşullarından dolayı anne ve bebek için büyük riskler oluşturmakta ve bunlardan dolayı ölüm sayıları da artmaktadır (Şahin, 2018).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı kadınlar; kadın ve göçmen olmaları nedeni ile taciz, tecavüz ve şiddete maruz kalmakla birlikte seks işçiliğine de zorlanmaktadırlar. Kırmızı Şemsiye derneğinde görev yapan Kemal Ördek'in hazırlamış olduğu "Türkiye'de 'Geçici Koruma' Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği" başlıklı rapora göre; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının seks işçiliği yapması ile Türkiye'deki sığınmacıların seks işçiliği yapması çok farklı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

açılardan değerlendirilmektedir. Ulusal mevzuat ve uluslararası mevzuat tarafından bu durum, özellikle insan ticareti ve çocukların ticari cinsel sömürüsü açısından ele alınmaktadır. Seks işçiliği bahsedilen bu açılardan ayrılmakta ve yine rapora göre, ülkelerdeki mevzuat ile bir olarak genellikle kayıt dışı emek olarak ele alınmaktadır (Ördek, 2017).

18 yaşın altındaki kişilerin, Suriyeli sığınmacı olsa da olmasa da seks işçiliği sektöründe yer almak zorunda bırakılmaları büyük bir insanlık suçudur. "Mevzuatın ve uygulayıcıların, hem insan ticaretini hem de çocukların ticari cinsel sömürüsünü seks işçiliği ile eşdeğer görmesi, Suriyeliler gibi kırılgan grupların sektör içerisindeki durumlarının iyileştirilmesine değil, kötüleşmesine sebep olduğu bilinmelidir," (Ördek, 2017).

Zorunlu göç hareketlerinde hassas kesimi oluşturan kadınlar bu durumda "mağdur" sınıfında yer almaktadır. Yukarıda sözü geçen raporda belirtildiği üzere; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanların, Türkiye'de seks işçiliği yapmaları yasaktır. Türkiye'de seks işçiliği yapan kişilerin gözetim altında tutulması ve ilk olarak cinsel yolla bulaşan hastalıklarla alakalı tetkiklerin yapılması ile birlikte eğer insan ticareti mağduru değilse ve suç oluşturan zorlayıcı fiillerin mağduriyetini yaşamamışsa, ülkelerine geri gönderilmeleri öngörülmektedir. Kayıt dışı alanda yapılan seks işçiliği, bütün yönleri ile "mağduriyet" durumunu oluşturmaktadır (Ördek, 2017).

Aynı raporda Suriyeli seks işçileri ile ilgili yapılan saha çalışması bulgularına da yer verilmiştir (Ördek, 2017). Rapora göre; Suriyeli seks işçilerinin, Türkiye'ye gelmeden önce Suriye'de yaşadıkları iller şu şekildedir: Halep (8), İdlib (5), Rakka (3), Lazkiye (2), Hama (2), Humus (2), Deyrizor (1), Şam (1), Kobane (1), Hasiçi (1). Türkiye'de yaşamakta oldukları iller ise: İstanbul, İzmir, Gaziantep, Ankara, Mersin, Hatay, Adana ve Bursa'dır. Çalışmada, Suriyeli kadınlar "mobil" şekilde başka illere de giderek çalışmaktadırlar. Bu durumdan dolayı illere göre bu veriler değişiklik göstermektedir.

Çalışmada ayrıca çoğu kişinin seks işçiliğini tam zamanlı yaptığı ve başka bir gelir kaynağının olmadığı bilgisine yer verilmiştir. Gelir durumları ise şu şekildedir: "7 kişi 500 – 1000 TL aralığında; 7 kişi 1001 – 2000 TL aralığında; 10 kişi 2001 – 3000 TL aralığında; 2 kişi ise 3000 TL'den fazla gelir elde etmektedir," (Ördek, 2017). Bahsedilen bu meblağların önemli bir kısmı aracılara aktarılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşağıda bu duruma maruz kalmış kadınlarla yapılan görüşmelerden birkaçına yer verilmiştir.

> Kocamla birlikte çalışıyoruz. O bana müşteri buluyor, ben de onlarla kalıyorum. Günlük kiralık daire kiralıyor kocam, orada kalıyorum müşterilerle. Eve getiremeyiz, çocuklarımıza bulaştıramayız bu lekeyi. 4 çocuğum var; gelen gelir ile onlara ancak bakıyoruz (Natrans kadın seks işçisi, 39, İstanbul) (Ördek, 2017, s. 60).

> Türkiye'ye ailenin bütün üyeleri ile birlikte geldik. Kamplardan birine yerleştirdiler bizi. İlk başlarda güzeldi, en azından savaş yoktu. Sonra, kamptaki ailelerin genç kızlarını görmeye gelip gidenler oldu Türklerden. Aileler parasız olduğu için kızlarını para karşılığında satıyorlardı. Beni 56 yaşında bir adam görmüş, beğenmiş. Beğenmez olaydı, pislik herif. Birkaç bin TL'ye ailem beni ona verdi. Başka bir karısı daha vardı. Yaşlıydı benden. Ben daha 16 yaşımdaydım. Şimdi oldum 21. Beni dövüp durdu, kardeşleri benle birlikte olmak istedi. Sesimi çıkardım, dayak yedim. Ailenin kadınları dahil herkes beni dövdü. Mahalleden bir çocuk kaçmama yardımcı oldu, para verdi. Otobüse bindim, büyük şehre geldim. Burada da yeni tanıştığım kişiler bu işi yapmamı önerdiler, ben de başladım (Natrans kadın seks işçisi, 21, Adana) (Ördek, 2017, s. 62).

> Suriye'de kocam savaşta öldü. Savaş bizim mahalleye yaklaşınca çocukları alıp kaçmak zorunda kaldım. Yolda, aç – susuz devam etmek o kadar zordu ki. Bizi sınıra taşıyan kaçakçılara para vermek gerekiyordu. Bende para olmadığı için bizi taşıyan iki kişiyle birlikte oldum mecburen. Sonra sınırdan geçerken başkaları ile. Bir süre sonra bu işten para kazanabileceğini anlıyorsun. Çok fazla senin üzerinden para kazanan oluyor aslında. Kaçakçısından, jandarmasına. Şimdi artık kendi başıma çalışıyorum. Para kazanıyorum. Zorluk yaşadım yaşamasına ama hayat böyle bir şey demek ki (Natrans kadın seks işçisi, 42, Mersin) (Ördek, 2017, s. 62).

2.5. Suriyeli Kadın Sığınmacı ile Söyleşi

Çalışmanın bu bölümünde, 24 Haziran 2020'da konuyla ilgili Zoom üzerinden gerçekleştirdiğim söyleşi yer almaktadır. Söyleşi yaptığım kişi, Suriye asıllı, Suriye'de doğup büyümüş Jin Hoca isimli bir kadındır. Lise öğrenimini Suriye'de tamamlamıştır. Üniversite eğitimi için Türkiye'ye gelmiştir ve 15 yıldır ülkemizde yaşamaktadır. Hoca, Suriyeli bir kadın olarak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sığınmacı kadınların kendi ülkelerinde ve Türkiye'deki yaşamlarına dair bazı gözlemlerini paylaşmıştır.

1) Türkiye'de belli bir süredir yaşamaktasın. Bir kadın olarak kendi ülkende savaştan önceki yaşantınla Türkiye'deki yaşantını kıyaslayabilir misin?

Bir birey ve bir kadın olarak savaştan önceki Suriye'deki yaşantım ile Türkiye'deki yaşantım arasında çok büyük farklar yok. Suriye'de yaşarken de özgür ve rahat bir şekilde yaşamaktaydım. Benim, gelen Suriyelilere göre şöyle bir farkım var: Türk vatandaşıyım ve annem de Türk olduğundan dolayı kendimi biraz daha avantajlı kesimde görmekteyim. İlk geldiğim zamandan bugüne pek bir değişiklik olduğunu söyleyemem. Bundan 6 yıl öncesiyle bir kıyaslama yaptığımda, Türk toplumunun ufakta olsa Suriyelilere karşı bakış açısı değişti diyebilirim. Savaş başladığı zaman, Türkiye'ye gelen Suriyelilere Türkler pek sıcak bakmamakta ve samimi davranmamaktaydılar. Bu sorunun cevabını genel olarak şöyle sonlandırabilirim: İki ülke arasında çok büyük farklar olduğunu düşünmüyorum çünkü Türkiye ve Suriye komşu ülkeler, kültürleri birbirleri ile aynı denecek kadar yakın; örf ve adetler, insanların yaşam tarzı, yemek kültürü…"

2) Suriyeli kadınların savaş öncesinde ülkelerindeki sosyal hayatlarına dair gözlemlerin nelerdir?

Birinci soruda Suriye ve Türkiye'nin kültürlerinin hemen hemen aynı olduğunu söylemiştim fakat bazı farklılıklar mevcut, özellikle kadınlar açısından. Suriye çok kozmopolit bir ülke, farklı dinlerin bir arada yaşadığı bir ülke. Kendi şehrim Halep'i örnek göstererek bu soruyu yanıtlamak istiyorum. Halep'te mahalleler ayrılmıştı; Hristiyanların yaşadığı mahalleler farklıydı, Türkmenlerin, Ermenilerin yaşadığı mahalleler farklıydı… Ekonomik gelirleri yüksek olan insanlar ve bunun içinde tüm dinler var sadece ekonomik özgürlükler farklılık yaratmaktaydı. Radikal dindar kesimin yaşadığı mahalleler farklıydı ve orada kadınlar çok rahat bir şekilde dışarı çıkamıyordu. Ben tesettürlü olmayan bir kadın olarak oraya gittiğimde rahatsız olabiliyordum. O mahallelerdeki kadınların hepsi peçeli, çarşaflı hatta çoğu yüzlerini siyah bir örtüyle kapatmaktaydı, yüzleri bile görünmüyordu. Ermeni mahallelere baktığımızda ise orada da daha dindar mahallelerde yaşayan kadınlar rahatsızlık duymaktaydı. Çok fazla bu mahallelere gitmezler, yalnızca alışveriş yapmak için kadınların yolu bu mahallelere düşerdi. Arap Hristiyan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mahallesi, Ermeni mahallesine göre daha rahat ve maddi gelirin yüksek olduğu bir mahalleydi ve her çeşit insanı burada görebiliyorduk. Suriye'deki kadınlar çok fazla içine kapanık yaşamaktaydı. Eğitim açısından şöyle bir durum da söz konusu; internet Suriye'ye ben liseye ilk başladığım zamanlarda gelmişti. Türkiye'ye göre çok sonra gelmiştir yorumunu yapabilirim. Bu yüzden, insanlar dış dünyaya kapanık bir şekilde yaşamaktaydı. Özellikle kadınlar… Örneğin tek başına bir kadın ya da birkaç kadın arkadaşın, kafeye gidip orada bir şeyler yiyip içmeleri çok hoş karşılanmamaktaydı. Mesela şöyle de bir durum vardı, bir kız ergenlik çağına geldiğinde genel itibari ile o kız çocuğun hemen kafası kapatılarak okulla ilişkisi kesilirdi. Ben bu şekilde davranan çok fazla aile biliyorum. Suriye'ye internetin ve cep telefonunun gelmesi ile insanlar yavaş yavaş bilinçlenmeye başlamıştı. Suriye bana göre gelişmemiş bir ülkedir ve böyle reformların olması da zaman almaktadır. Fakat reform olmadığını da söyleyemem. Yavaş yavaş kadınlar daha bilinçlenmeye başlıyordu, kız çocukları başka şehirlerde üniversitelere gitmeye başlamışlardı ve böylelikle kısmen özgürlüklerine kavuştuklarında, sınıf arkadaşları ile "erkeklerle" grup halinde sosyalleşebiliyorlardı. Genel itibari ile Suriyeli kadınlar, Türkiye'deki kadınlar kadar özgür bir şekilde yaşamamaktaydı.

3) Daha iyi ve adil koşullara sahip olsaydın Avrupa'ya mı gitmek isterdin?

Bu soruya kendi açımdan cevap vermek istiyorum, daha sonra naçizane genel itibari ile Suriyeli kadınlar hakkında da bu soruyu cevaplamak istiyorum. Benim baba tarafımın çoğu Avrupa'da yaşamakta. Ben savaştan önce Türkiye'ye gelmiştim fakat annem ve babam savaş Halep'e sıçradığı zaman Türkiye'ye kesin dönüş yaptılar. Biz o zamanlarlar Avrupa'ya gitmeyi düşünüyorduk fakat herhangi bir girişimde bulunmadık. Ben Türkiye'de Yüksek Lisans yaparken, Erasmus programı ile Avrupa'ya gittim, orayı gördükten ve dönüş yaptıktan sonra kesinlikle Avrupa'da yaşamaya karar verdim. Çünkü Avrupa'da yaşayan insanların göçmen bile olsa genel itibari ile iyi ve rahat şartlarda yaşadıklarını gördüm. Rahat yaşayan insanların çoğu savaşın ilk başladığı dönem giden insanlardı fakat daha sonra gidenler için ise tam anlamıyla rahat yaşıyorlar diyemem. Yine de Türkiye'deki Suriyelilerin birçoğuna göre daha iyi yaşıyorlar. Ben bu yorumu Suriyeli olarak değil, bir birey olarak yapıyorum. Avrupa'da yaşayan herkes çok rahattır diyemem, ben genel itibari ile konuşuyorum. Şu an için eğitim ya da iş açısından Avrupa'ya gitmeye çabalıyorum... Sığınmacı Suriyeli kadınlar ise savaştan önce kendi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şehirleri dışında başka şehirlere özgür bir şekilde seyahat edememekteydi. Kadınlar dış dünyaya kapalı yaşadıkları için zorunlu bir durumdan dolayı göç etmişler ve belki de çoğunun Türkiye'den haberi yoktu. O yüzden ben çoğu kadının Avrupa'dan haberi olduğunu düşünmüyorum. Gözlemlediğim kadarıyla bunu söyleyebilirim. Dolayısıyla sığınmacı kadınların Türkiye'de kalmak isteyeceğini düşünüyorum. Ben Konya'da okurken, birçok Suriyeli ile tanıştım. Tanıştıklarımın yüzde altmışı Suriye'ye geri dönmek istiyordu, yüzde kırkı ise Türkiye'de kalmak istiyor. Aralarında illa ki Avrupa'ya gitmek isteyenler vardır fakat gitmek isteyenlerin çoğu da Avrupa'da akrabası olanlar.

4) Suriye'de iyi bir işe sahip olan fakat Türkiye'ye geldikten sonra işini devam ettiremeyen, ayrımcılığa uğrayan tanıdıkların var mı?

Suriye'deki insanlar genellikle yarısı ticaretle uğraşıyordu, geri kalan kısım ise memurlukla ve tarımla uğraşıyordu. Halep'te de insanların çoğu ticaretle uğraşıyordu ve gelirleri yüksekti. İlk çatışma hali Suriye'nin güneyinde kalan Dera şehrinde başladı. Bu çatışmalar başladığında durumun Suriye'ye sıçrayacağını insanlar öngörebiliyordu. İnsanların geneli tüm mal varlıklarını satıp Türkiye'ye gelip iş kurdular, yarısı ise Avrupa'ya gitti. Türkiye'de çok fazla Suriyeli kuyumcu, restoranlar ve bir sürü iş yerleri var. Benim birkaç yıl önce duyduğum kadarıyla böyleydi günümüzde bu sayı artmıştır. Savaştan sonra Türkiye'de kurdukları şirket sayısı altı bindir. Bu çok büyük bir rakamdır. Beyaz yaka olanlar ise genel itibari ile Avrupa'ya gitmişlerdi. Bahsettiğim bu beyaz yaka Suriye'deki üniversitelerden mezun olanlardır ve bu insanlar sonrasında Avrupa'ya gidememiştir. Çünkü Suriye üniversitelerinden mezun kişilerin denkliği kabul edilmemektedir. Benim babam doktor ve eğer Suriye'deki herhangi bir üniversiteden mezun olsaydı mesleğini yapamayacaktı. Diğer taraftan Türkiye'deki Suriyelilerin bir kısmı mevsimlik işçi olarak tarlalarda ya da tekstil sektörü gibi birçok sektörde asgari ücretin yarısı gibi bir ücret karşılığında çalışmaktadır. Kalabalık ailelere sahiptirler ve Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Maaşın düşüklüğüne bakmamaktadırlar çünkü geçindirmeleri gereken aileleri var ve ben Konya'da bir daire içinde ortalama 20 kişinin yaşadığına şahit olmuştum. Suriyeliler Türkiye'ye geldikten sonra Türkler iş bulamaz hale geldiler. Çünkü Türkler bir şeylerin bilincindeler ve kendi ülkelerinde yaptıkları işin karşılığını almak istemektedir. Fakat Suriyeliler öyle değil, onlar yaşamak zorunda oldukları için aldıkları paraya bakmaksızın çalışmaktadırlar. Ben de bir Suriyeliyim ve birçok işte çalıştım fakat bir ayrımcılık görmedim çünkü annem Türk olduğu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

için benim de Türkçem çok iyi. Onun dışında eğitim açısından da iyi bir durumdayım. Bu sorunlara ek olarak Türkiye'de yaşayan kadınlar kötü yaşam koşullarına maruz kalıyorlar. Suriyeli kadınların ikinci eş olarak alınmaları, fuhuşa zorlanmaları, kız çocuklarının satılmaları çok üzücü bir durum ve bunlar Türkiye'nin bir gerçeğidir. Ben, Türk devletinin bu konularla alakalı denetim açısından pek bir şey yaptığını düşünmüyorum. Bir Suriyeli kadın olarak kimi suçlayacağımı bilemiyorum. Bence bu konu hakkında Türkiye'de kapsamlı bir denetim olması gerekir. Çocuklar açısından, Suriyeli çocukların büyük çoğunluğunun Türkiye'de iyi bir eğitim aldığını düşünmüyorum. Sonuç itibari ile Türkiye'de doğan çok fazla Suriyeli çocuk var bu çocuklar Suriye'ye dönse bile belki geri gelecekler ve ben bu çocukları Türkiye'nin geleceği olarak düşünüyorum. Suriyeli Kadınlar ise Türkiye'nin geleceğini yetiştirecek kişilerdir. İnsanların hepsinin bu konu hakkında özellikle kadınların, topluma kazandırılması adına bir şey yapılması gerekiyor, hepimiz taşın altına elimizi koymalıyız.

3. GÖÇ VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLAR

Kadınları çok ciddi şekilde etkilemekte olan göç aynı şekilde çocukları da etkilemektedir. Göçte kadın ve çocuklar, en hassas ve kırılgan kesimi oluşturmaktadır. Göçe katılan ve 0-18 yaş grubunda olan herkes göçmen çocuk kategorisindedir. Çocukların çoğu ailelerinin kararından dolayı göç etmektedir. Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların sayısı toplam 1.694.242'dir.

Tablo 7. Türkiye'deki Suriyeli Sayısı

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	255 bin 900	247 bin 400	503 bin 300
5-9	282 bin 601	259 bin 721	542 bin 322
10-14	203 bin 410	184 bin 596	388 bin 6
15-18	142 bin 58	118 bin 556	260 bin 614

Kaynak: Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2020

Göç eden çocukların durumuna bakıldığında, öncelikle göçün getirdiği zorluklara karşı savunmasız oldukları görülmektedir. Barınma sorunu, yetersiz hijyen, kötü beslenme, sosyal entegrasyon ve eğitim açısından zorluklar yaşanması, istismar gibi birçok duruma maruz kalmaktadırlar (Baş vd., 2017). Bu zorlu durumlarla karşı karşıya kalan çocuklarda psikolojik açıdan çeşitli sağlık problemleri görülmektedir.

Göç eden çocuklar yoksulluk ile karşı karşıya bulundukları için çok erken yaşta çalışmak zorunda kalmaktadır. Göç için yola çıkan aileler genellikle 14-18 yaş arasındaki çocuklarını ailenin umudu olarak görmektedir. Bu yaş grubunda olan çocuklar ülkelerindeki savaştan sonra tek başına göç etmek zorunda da kalabilmektedirler. Zor şartlar altında çalışan ve genellikle işverenleri tarafından suiistimal edilen çocuklar, kazandıkları paranın büyük bir kısmını ailelerine göndermektedir. Ağır çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların genellikle çalıştığı alanlar, tekstil sektörü, hizmet sektörü, mevsimlik tarım işçiliği ve inşaat işçiliğidir. Sığınmacı çocuklar birçok durumda mağdur olmakta; cinsel istismar, erken yaşta evlendirilme, eğitim hakkından yoksun kalma, güvensizlik ortamı ve aile içi şiddet gibi birçok zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu gibi olumsuzluklar ve zorlayıcı yaşam koşullarıyla karşılaşan çocuklar genellikle hayal kırıklığına uğramaktadır. Suriyeli çocuklarla yapılan röportajlarda çoğu çocuk savaştan önce mutlu ve huzurlu bir hayatları olduğunu, okula devam ettiklerini ve arkadaşlarıyla oyunlar oynayabildiklerini söylemişlerdir (BBC News Türkçe,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2016). Savaştan önce kendi ülkelerinde çocukluğunu yaşayabilen çocuklar hayatta kalabilmek için göç ettikleri ülkelerde yetişkin gibi davranmak zorunda kalmaktadır. Daha şanssız olan çocukların ise hayata dair tek düşüncesi, hayatlarını idame ettirebilmek adına para kazanmak ve ailelerine bakmaktır.

Suriyeli sığınmacı çocukların Türkçe bilmemeleri onların sosyal uyumunu zorlaştırmaktadır. Eğitim açısından ise dil sorunu daha ciddi bir boyut almaktadır. Türkçe bilmemelerinden dolayı çocuklar sınıflarında dışlanma yaşamakta ve bu durum beraberinde daha ciddi iletişim problemlerine yol açmaktadır. Genellikle Suriyeli çocukların ailelerinin de Türkçe bilmemelerinden ötürü öğretmenler aileler ile iletişim kurmakta zorluk çekmekte ve çocuklarla alakalı problemler çözümsüz kalmaktadır. Türk ailelerin, Suriyeli sığınmacılara karşı olumsuz tavırları çocuklarına yansımakta ve çocukların Suriyeli sığınmacı çocuklara karşı takınmış oldukları olumsuz tavır, Suriyeli çocukları "kalıpyargısal"[2] sorunlarla da karşı karşıya bırakmaktadır. Diğer taraftan, sığınmacı ailelerin çocuklarının kişisel bakımlarına dikkat etmemeleri de diğer çocuklar tarafından dışlanma unsuru olarak gösterilmektedir (Gülmez ve Öztürk, 2018). Çocukların yüzleşmiş olduğu bu acı kalıpyargısal sorunları, dışlanmaları ifade ederken başvurdukları yolun resim çizme olduğu görülmektedir. Resim çizme genellikle çocukların kendilerini ifade etmelerini kuvvetlendiren bir durumdur. İletişimi kolaylaştırır ve çocuklar dışa vuramadıkları düşüncelerini, duygularını çizilen resimler üzerinden ifade etmektedir. Çocukların çizmiş oldukları şekillerden ve renklerden birçok şeyin farklı yorumu yapılabilir. Örneğin, herhangi bir çocuk çizmiş olduğu resimde ailesini veya kendisini çizmeyi "unutmuşsa", belirsiz ya da küçük bir boyutta çizmişse bu durum çocukta bir kaygı belirtisinin olduğunu göstermektedir. Bazı zaman çocuklar, hayatında önemli olan kişileri hayvan şeklinde çizebilmektedir. Bu durumdan yola çıkarak, çocuk çizdiği resimde hayvanları kişiselleştirmiştir yorumu yapılabilir (Halmatov, 2015).

"Suriyeli Çocukların Suriye'ye Bakış Açılarına İlişkin Resimlerin Analizi" (Büyükalan Filiz, Cancan ve Kansu Çelik, 2018) adlı çalışmada, Suriyeli çocukların, ülkelerindeki savaştan sonra yaşamış olduğu travma ve sonrasında farklı bir ülkeye adapte olma durumuyla birlikte çocukların iç

[2] Kalıpyargı, değişmesi neredeyse imkansızlaşmış ve kemikleşmiş yargıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dünyalarında meydana gelen olumsuzluklar, yapmış oldukları resimler yoluyla yorumlanmıştır.

Resim 1: Suriye'deki Savaş. Salman

Resim 1' de Suriyeli Salman, Suriye'deki savaşı resimlemiştir. Analize göre, resmin çoğunu kaplamış olan ağacın sadece iki dalı görülmektedir ve ağaç gövdesinin büyük bir şekilde çizilmesi ise çocuğun saldırganlık duygusunu çevresinden gizlemekte olduğunu göstermektedir. Analizde yer alan diğer çocuklara göre Salman'ın daha etkili bir betimleme gücü olduğundan bahsedilmiştir. Resimde salıncağın kopan ipi ise bir hayatın sona ermesinin göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Resim 2. Suriye'deki bayram. Aya

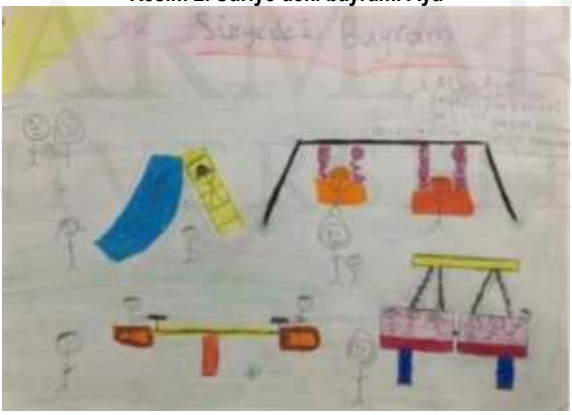

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yukarıdaki resimde Aya, Suriye'deki bayramı betimlemiştir. Analizde, Aya'nın bu bayramlarda çok güldüklerini ve Suriye'deki bayramları çok özlediği belirtilmiştir. Yine analize göre, Aya'nın çizmiş olduğu güneş, çocuğun etrafında baskın bir karakterin olduğunu göstermektedir ve çocuğun bu kişiye karşı endişe ve kaygılarının olduğu yorumu yapılmaktadır. İnsan figürü çiziminde, yaşıtlarına göre çocuğun geri olduğundan bahsedilmekte ve insan figürlerinin kollarının yukarıya doğru olması üzerinden ise Aya'nın iletişime açık bir kişilik olduğu düşünülmektedir. Aya'nın çizmiş olduğu gözlerin nokta şeklinde olması, üzüntülerini saklamaya çalıştığı anlamına geldiği yorumu yapılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma çerçevesinde göçün hassas kesimini oluşturan kadın ve çocukların savaştan kaçarak dilini, kültürünü bilmedikleri bir ülkeye sığınmaları ve beraberinde karşı karşıya kalmış oldukları sorunlar ele alınmıştır. Suriyeli sığınmacı kadınların savaştan önce ülkelerinde de genellikle evlerinden çıkmadıkları, hayattaki en büyük görevlerinin ise çocuklarıyla ilgilenmek ve ev işleri yapmak olduğu kadınlarla yapılan röportajlarda görülmektedir. Suriyeli sığınmacı kadınlar ile iletişim kurabilmek zorlu bir süreçtir. Genellikle kadınlar eşlerinden izinsiz kimseyle iletişim kurmamaktadır. Ülkelerindeki savaştan kaçan sığınmacı kadınlar, eğitim seviyelerinin düşük olmasından dolayı entegrasyon açısından oldukça zorlanmakla birlikte barınma sorunu, sağlık hizmetlerine erişim sorunu ve istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalmakta ve yabancı bir ülkede hayatta kalma savaşı vermektedirler. Göçmen ve kadın olmalarından dolayı cinsel istismara uğramakta ve türlü şiddetlere maruz kalmaktadırlar. Bu durum, sığınmacı kadınların ruh sağlığını etkilemekle birlikte birden fazla sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Türkiye'deki sağlık sisteminin kendi ülkelerindeki sistemden farklı olmasından dolayı kadınlar, genellikle çok acil olmadıkça sağlık hizmetlerinden faydalanmak istememektedir. Sığınmacı kadınların eğitim seviyelerinin düşük olması ve hukuki haklarını bilmemeleri beraberinde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Kadınlarda çalışma oranı oldukça düşüktür ve çok ucuz ücretler karşılığında, güvenliksiz ortamlarda ve çoğunlukla güvencesiz şekilde çalışmaktadırlar. Yaşadıkları mahallelerdeki ve iş yerlerindeki toplum baskısı, kendi ülkelerinde de çok fazla söz hakkına sahip olmayan kadınları daha fazla içe kapanık hale getirmekte ve kadınlar çoğu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

haklarını savunamamaktadır. Sığınmacı kadınlar, seks işçiliğine zorlanmakta ve birçok zorbalığa maruz kalmaktadır. Yukarıda adı geçen çalışmada bu duruma maruz kalan kadınlarla yapılan röportajlardan anlaşılabileceği gibi, Türkiye'ye geldiklerinde adaptasyon sürecinde problemler yaşamaları, para karşılığında evliliklere zorlanmaları ve sürekli şiddet görmelerinden dolayı sığınmacı kadınların bir kısmı, hayatın böyle bir şey olduğunu ve bunu kabullenip sadece hayatta kalabilmek adına bu işe ihtiyaçları olduğunu belirtirken bir başka kısmı ise Türkiye'ye ilk geldiği zaman çok daha kötü şeyler yaşadığını dile getirmiş ve bu işte para kazanarak kendi ayakları üzerinde durduklarını ifade etmiştir.

Zorunlu göçün bir başka hassas kesimini ise çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklar genellikle ailelerinin tercihi ile göç etmektedir. Göç sürecinde çoğu çocukta psikolojik ve fizyolojik olarak sorunlar ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde çocuklar da kadınlar gibi taciz, tecavüz ve şiddete maruz kalmaktadır. Ülkelerinde savaştan önce eğitimlerine devam eden çocukların Türkiye'ye göç ettikten sonra zorlu şartlar nedeni ile eğitimleri sekteye uğramıştır. Bu şartlar ise çocukları erken yaşta, zorlu iş hayatına sürüklemiştir. Sığınmacı çocuklar, çalıştıkları sektörlerde bazı zamanlar işveren tarafından suistimal edilmektedir. Eğitim hayatına devam edebilen çocuklar ise Türkçe bilmemelerinden ötürü sosyal uyum açısından sıkıntılar çekmektedir. Böylelikle sığınmacı çocuklar okuldaki arkadaşları ile iletişim problemi yaşamakta ve arkadaşları tarafından istenmeyen kişiler olarak görülmektedir. Kültürel birlik ve uyum sığınmacıların hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum sığınmacıların yaşamlarını tamamen olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir. Kadınların ve çocukların psikolojik bunalımdan çıkmaları ve Türkiye'de sosyal entegrasyon açısından uyum sağlayabilmeleri için belli çalışmalar yapılması ve sığınmacı kadınların Türkiye'de topluma kazandırılması gerekmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KAYNAKÇA

AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar, 2014.* 16 Haziran 2020 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf adresinden erişildi.

AFAD. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması.* 14 Haziran 2020 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf adresinden erişildi.

Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi,* 1(2), 10-56.

Baş, M., Molu, B., Tuna, H. İ. ve Baş, İ. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın Ve Çocuk Yaşamına Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 6(3), 1680-1693.

BBC News Türkçe. (2016, Mart 17). *Suriyeli Çocuklar Savaşı Anlatıyor.* 22 Temmuz 2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2016/03/160317_vid_suriyeli_cocuklar_savasi_anlatiyor adresinden erişildi.

Büyükalan Filiz, S., Cancan, A. D. ve Kansu Çelik, F. (2018). Suriyeli Çocukların Suriye'ye Bakış Açılarına İlişkin Resimlerinin Analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 19(1), 527-534.

Çelebi, Ö. ve Polat, A. (2018). Yarının Kadınları' Suriyeli Kadınlarla Özgün Bir Kendine Yardım Grup Çalışması. *KOU Sağlık Bilgisi Dergisi,* 4(3), 82-87.

Ertan, B. (2016). Suriyeli Sığınmacılar Krizi ve Türkiye. *EURO Politika*, 2, 6-11.

Gezer, F. (2019). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadınların Zorunlu Yaşam Deneyimleri ve Geri Dönme Planları (Gaziantep Nizip Örneği).* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülmez, S. C. ve Öztürk, A. (2018). Göç Yaşantısı Çerçevesinde Çocukta Psikososyal Uyum Süreci Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 2(40), 449-475.

Halmatov, S. (2015). *Çocuk Resimleri Analizi ve Psikolojik Resim Testleri*. Pegem Akademi.

Kahyaoğlu Süt, H. (2017). Suriye'den Göç Eden Kadınlar ve Üreme Sağlığı Sorunları. *Sağlık ve Toplum,* 27(1), 3-6.

Kap, D. (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif, 30-35.*

Kara, P. ve Nazik, E. (2018). Göçün Kadın ve Çocuk Sağlığına Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 7(2), 58-69.

Karanfiloğlu, M. (2019). Savaş, Kadın, Çocuk ve Göç Üzerine: Suriye Örneği. *Muhakeme Dergisi,* 2(1), 99-124.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2020). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı.* 1 Kasım 2020 tarihinde https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ adresinden erişildi.

Ördek, K. (2017). *Türkiye'de "Geçici Koruma"Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği.* 18 Ekim 2020 tarihinde Kırmızı Şemsiye: https://asylumineurope.org/sites/default/files/resources/sex_workers_-_rapor_turkce_pdf.pdf adresinden erişildi.

Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteci Krizinin Türkiye Etkileri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1*(3), 119-123.

Şahin, Ç. (2018). Türkiye'de Kadın Göçmen İşçilerin Durumunun 'Emek-Sermaye Çatışmasında' Yeniden Değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum,* (59), 2155-2192.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2020). *Geçici Koruma.* 12 Nisan 2022 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişildi.

Türk Tabipler Birliği. (2014, Ocak 25). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu.* 12 Nisan 2022 tarihinde https://www.ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=673309ea-9232-11e7-b66d-1540034f819c adresinden erişildi.

Vatan Gazetesi (2013, Mayıs 15), Suriye'de iç savaş nasıl başladı? 25 Nisan 2022 tarihinde https://www.gazetevatan.com/gundem/suriyede-ic-savas-nasil-basladi-538013 adresinden erişildi.

Kişisel Görüşme

Hoca, J. ile yapılan Zoom Görüşmesi (24.06.2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KÜRESEL SALGIN ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİ

Suna Gülfer IHLAMUR-ÖNER*

GİRİŞ

Suriye'de on yıldır devam eden krizin yarattığı yıkımdan en fazla etkilenenler arasında çocuklar bulunmaktadır. Suriye içerisinde ve dışarısında Suriyeli çocuklar zor koşullarla yaşamlarını sürdürmektedir. Suriyeli çocukların bu mücadeleden galip çıkması ve "kayıp kuşak" olmasını engellemenin yolu eğitimden geçmektedir. 3,6 milyonu aşkın Suriyeli mülteciyle[1] dünyada en büyük mülteci nüfusuna sahip olan Türkiye aynı zamanda en fazla sayıda çocuk mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır ve çocukların eğitimi Türkiye açısından öncelikli konular arasındadır.

Bu çalışmada Suriyeli çocukların eğitime erişimi konusu ele alınmaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesinde belirtildiği üzere 0-18 yaş arası bireyler "çocuk" olarak tanımlanmaktadır (UNICEF, 1989). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) 2 Aralık 2020 tarihli verilerine göre, Türkiye'de geçici koruma kapsamında 3,641,503 Suriye vatandaşı bulunmaktadır. Bu grupta 0-

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, E-posta: gihlamur@marmara.edu.tr

1 Türkiye'deki Suriyeliler geçici koruma rejimi altındadır, ancak hem coğrafi sınırlama hem de kitlesel göç durumlarında bireysel statü belirleme işlemlerinin yapılamaması nedeniyle mülteci statüsüne sahip değildir. Bu çalışmada ise mülteci kavramı Sözleşme'deki hukuki tanımı da kapsayan, fakat daha geniş anlamda, yaygın şiddet ortamından kaçan ve ülkesi dışında (uluslararası) koruma arayan tüm Suriyelileri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

18 yaş arasındaki çocukların sayısı 1,702,774'dır (GİGM, 2020). Bu durum Türkiye'de Suriyeli çocukların temel ihtiyaç ve haklarını öncelikli kılmaktadır. Eğitim hakkı Suriyeli çocukların en temel haklarından birisi, belki de, en önemlisidir. 18-24 yaş grubundaki Suriyeli gençlerin yüksek öğretime erişimi aynı derecede önem arz etse de bu çalışmanın kapsamı dışındadır.[2]

Suriyeli mülteciler Türkiye'de on yılı aşkın süredir yaşamaktadır ve ihtiyaçları acil insani yardım sağlanması boyutunu aşmıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin kapsamlı ve uzun-erimli bir uyum stratejisi benimsemesi ve bunu ivedilikle uygulamaya koyması gerekmektedir. Suriye'den Türkiye'ye mülteci hareketi başladığında hem krizin kısa süreli olacağı beklentisi hem de Türkiye'nin iltica rejimi izin vermediğinden Suriye'den gelenler "misafir" olarak tanımlanmış, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında Ekim 2014 tarihinde hazırlanan yönetmelik ile "geçici korunma" altına alınmıştır. Türkiye'nin coğrafi sınırlama nedeniyle Türkiye'ye sığınan Suriye vatandaşlarına "mülteci statüsü" yerine "geçici koruma statüsü" vermesi daha sınırlı hak ve destek mekanizmaları anlamına gelmekte, bu da hak temelli bir yaklaşımın geliştirilmesi önünde bir engel teşkil etmektedir. Suriyeli mülteciler açısından belirli bir statü, hakları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak, geleceği planlayabilmek, dolayısıyla çocuklarının eğitime erişimi de dâhil birçok farklı konuda daha kararlı adımlar atabilmeleri anlamına gelmektedir. Ev sahibi toplumun süreç ve mekanizmalarına etkin ve eşit düzeyde katılımı sağlayacak bir uyum stratejisi belirli bir statünün sağladığı sağlam zemin üzerinde yükselebilir. Suriyeli bireylerin ev sahibi toplumla etkileşerek oluşturduğu/oluşturacağı toplumsal alan, süreç ve mekanizmalara daha etkin ve eşit düzeyde katılımını sağlayacak en temel unsur ise eğitimdir.

Küresel salgın (pandemi) öncesi dönemde Türkiye'deki devlet okulu ve sayısı giderek azalan Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) denetimindeki Geçici Eğitim Merkezlerine (GEM) kayıtlı Suriyeli öğrenci sayısı önemli ölçüde artmıştır. Ancak Türkiye'nin koruması altında olmasına karşın eğitime erişemeyen, çalışmak zorunda kalan, erken yaşta evlendirilen çok sayıda

[2] YÖK'ün en güncel verilerine göre 2019-20 eğitim-öğretim yılında Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde kayıtlı bulunan Suriyeli üniversite öğrencisi sayısı 37,236'ya ulaşmıştır (Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2021). Son yıllarda Suriyeli öğrencilerin üniversite eğitimine erişimi konusunda yol katedilmiş olsa da eğitime erişemeyen çok sayıda öğrenci bulunmaktadır (Ateşok, Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu ve Özer Yürür, Kasım 2020, s. viii).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çocuk bulunmaktadır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de eğitime erişim, halen uygulanmakta olan pandemi ile mücadele tedbirleri kapsamında okulların kapatılması yüzünden ciddi ve olumsuz anlamda etkilenmiştir. Pandemi nedeniyle uzaktan eğitime geçilmesi eğitimde mevcut eşitsizlikleri derinleştiren bir etkide bulunmuştur. Oysa eğitim, tüm çocukları pandemi sonrasında yepyeni bir şekil alacak olan yarınlara hazırlarken onları daha donanımlı ve güçlü bireyler haline getirme imkanını barındırmaktadır. Bu nedenle tüm çocuklar için, ama özellikle zorla yerinden edilmiş çocuklar için, eğitim hayati öneme sahiptir. Sağlık ile ilgili tedbirler alınırken çocukların ve dolayısıyla toplumların geleceğinin de göz ardı edilmemesi, eğitimdeki mevcut eşitsizlikler nedeniyle belli gruplara yönelik farklı tedbirlerin alınması gerekliliğini vurgulamak amacıyla kaleme alınan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde[3] Suriyeli çocukların Türkiye'ye sığınmaya başladığı 2011 tarihinden pandemi dönemine dek örgün eğitime erişim süreci ele alınacaktır. Suriyeli öğrencilerin eğitime erişimine etki eden veya engel yaratan etmenlerin tartışılacağı bu bölümden sonra ikinci bölümde pandeminin hem eğitim süreçlerine hem de Suriyeli çocukların uzaktan eğitime erişimine etkileri değerlendirilecektir.

SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM HAKKI

Ager ve Stang, Britanya'da yürüttükleri alan çalışmaları ve entegrasyon üzerine yazın temelinde mültecilerin temel ihtiyaç ve önceliklerini esas alarak bir çerçeve geliştirmiş ve onların toplumsal hayata katılımına ve uyum sürecine etki eden dört temel alan belirlemiştir. Bunlar; barınma, çalışma, eğitim ve sağlıktır (Ager ve Stang, 2008, s. 169-170). Çocuklarının eğitime erişimi iltica eden ebeveynin en temel öncelikleri arasındadır. Eğitim, mülteciler ve sığınmacılar açısından "geleceğin anahtarı"dır, istikrar ve umut kaynağıdır. Zorunlu göç süreçleriyle yerinden edilmiş çocuklar ev sahibi ülkedeki eğitim süreçlerine katılımlarında yerinden edilme sürecinde yaşamış oldukları travmalar ve eğitimden uzak kalma gibi nedenlerle ev sahibi ülkedeki akranlarına kıyasla daha "kırılgan"dırlar. Ayrıca bu çocukların daha farklı

[3] Bu çalışmanın ilk bölümü Ural Manço and Bilhan Kartal tarafından derlenen ve 2018 yılında TP London Yayınları tarafından yayınlanan *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği* kitabında yer alan "Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkı ve Eğitime Erişimi" başlıklı makaleden kısmen yararlanılarak yazılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ihtiyaçları bulunmaktadır (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 109). Eğitime katılmak, oyun oynamak ve yeni bilgi ve deneyimler kazanmak çocukların sadece diploma almalarını sağlamaz. Çocukların yaşadıkları travmaların üstesinden gelerek geleceklerine daha güvenle bakmaları açısından da hayati önem taşır (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 115). Eğitim mülteciler açısından başlı başına bir "kalıcı çözüm" teşkil ederken bugün ve gelecekteki kalıcı çözümleri oluşturacak mekanizmaları da harekete geçirebilmektedir (Dryden-Peterson, 2011, s. 84-85). Çocukların okula devam etmesi, mülteciler için bir yere yerleşme ve istikrar sağlamaya bir adımken, okullar mülteciler açısından güvenli alanlar, öğrenme olanaklarına erişim ve hem diğer mültecilerle hem de ev sahibi toplumla etkileşim imkânı sunmaktadır (Matthews, 2008'den aktaran Balkar, Şahin ve Babahan, 2016, s. 1295). Çocukların eğitim hakkından yararlanması onların diğer haklarını bilmesi ve savunabilmesi ve kendilerini erken evlilik ya da çocuk işçiliği gibi istismar ve sömürüden koruyabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır (Yalçın, 2016, s. 94).

Eğitim ve öğretim, temel bir insan hakkıdır ve insanın diğer temel hak ve özgürlüklerinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Eğitim, bireyin toplumla etkileşimini düzenler ve topluma etkin bir şekilde katılımını sağlar (Balcı, 1996, s. 1). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesine göre herkesin eğitim hakkı vardır (Balcı, 1996, s. 12; Odman, 2008, s. 134). Türkiye'nin taraf olduğu Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi; her çocuğun ayrımcılığa uğramaksızın eğitim alma hakkını koruma altına almaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015, s. 51). Türkiye'nin 2000 yılında taraf olduğu Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 13. maddesine göre, taraf devletler herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Bu amaçla ilköğretimi zorunlu ve parasız hale getirmekle yükümlüdürler (Birleşmiş Milletler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966). Türkiye'nin 1995'te taraf olduğu 1990 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28 ve 29. maddeleri fırsat eşitliği temelinde tüm çocukların ayrım gözetilmeksizin eğitimini güvence altına alır (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 118).

Türkiye'nin eğitim konusundaki taraf olduğu bu uluslararası sözleşmeler iç hukukunun da bir parçası haline gelmiştir. Bunun yanı sıra 1982

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anayasası'nın 42. maddesine göre "[k]imse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" (Gözler, 2010). Yine bu maddeye göre, ilköğretim zorunludur ve devlet okullarında eğitim ücretsizdir. Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 7. maddesi de Türk vatandaşları açısından eğitim hakkı güvencesi sağlarken, aynı kanunun 4. maddesi din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin ve hiçbir zümre ya da sınıfa imtiyaz tanımaksızın eğitime erişim hakkını güvence altına almaktadır (Kaya, 2009, s. 11). Her ne kadar Suriyeliler Türkiye vatandaşı olmasalar ve Türkiye'de mülteci statüsüne sahip bulunmasalar da ülke sınırları içerisinde bulunmaları hasebiyle Türkiye'nin kendi toprakları üzerinde bulunan Suriyeli çocuklara eğitim verme sorumluluğu bulunmaktadır (Seydi, 2014, s. 270).

Türkiye'de temel eğitim zorunlu ve ücretsizdir. Elbette bu durum tüm Türk vatandaşlarının eğitime eşit düzeyde ve sorunsuz bir şekilde katıldıkları anlamına gelmemektedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişi öncesinde de Türk eğitim sisteminde bazı dezavantajlı gruplar mevcuttu, halen de mevcuttur. Türkiye kendi vatandaşlarının eğitim hakkından eşit derecede yararlanmalarını sağlamak üzere düzenlemeler yaparken kendi topraklarında doğan ve/veya büyüyen Suriyeli çocuklarla ilgili olarak da düzenlemeler yapmak durumundadır, zira Türkiye Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 22. maddesine göre, topraklarındaki mülteci olan ya da mülteci statüsü kazanmaya çalışan tek başına, ailesi ya da bir başkası ile Türkiye'de bulunan çocukların sözleşmede yer alan haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür (UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989).

SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİNE İLİŞKİN GENELGE VE UYGULAMALAR

Mülteci çocukların eğitime entegrasyon süreci ilk sığınma ülkesi ya da yeniden yerleştirme sonrası yerleşilen ülkenin kapasitesi, tercihleri, eğitim dilinin yanı sıra mülteci krizinin ortaya çıkışından itibaren geçen süre ve mültecilerin tercihlerine göre şekillenmektedir. Bazı ülkeler mülteci çocukların kendi ülkelerindeki müfredatı esas alarak eğitim hizmeti sunarlarken, bazı ülkeler ise çocukları mevcut eğitim sistemi ve müfredatına dahil etme yoluna gitmektedirler (Özer Yürür, Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu ve Ateşok, 2017, s. 115).

Türkiye'de okul çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimi Türkiye açısından sürekli yenilenen ve büyüyen hedefler ve yeni önlemler anlamına

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gelmektedir. MEB'in düzenleme ve gayretleriyle eğitime erişen Suriyeli çocuk sayısı önemli ölçüde artış gösterse de artan Suriyeli çocuk sayısı, büyüyen ihtiyaçlar ve sorunlar planlama ve uygulama düzeyinde önemli güçlükler yaratmaktadır. MEB verilerine göre, 2011-2012 eğitim döneminde yılında 34.000 Suriyeli çocuk eğitim almaktayken (Emin, 2016, s. 15-16), en güncel veriler E-okul sisteminde 757,259, YÖBİS'de (Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi) ise 11,580 Suriyeli öğrencinin kaydı bulunduğunu göstermektedir. 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde 230.000 Suriyeli çocuk eğitime erişebilirken (%40,91), 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde eğitime erişebilen çocuk sayısı 768,839'a ulaşmıştır ve bu rakam okul çağındaki Suriyeli çocukların %64,22'sine tekabül etmektedir. İlkokul ve ortaokul seviyelerinde %80'e yakın bir okullaşma oranı yakalanmışken, okul öncesi ve lise düzeylerinde halen kat edilmesi gereken önemli mesafeler bulunmaktadır (MEB, 2020).

Yıllar içinde okullaşma oranını artırmak konusunda önemli bir mesafe kaydedilmiş olsa da mevcut veriler 2014 tarihli Millî Eğitim Bakanlığı genelgesi ile devlet okullarına gitme hakkına kavuşan birçok Suriyeli çocuğun aynı zamanda bu hakkı kullanmadığı ya da kullanamadığını da göstermektedir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 2020 yılı başında yaptığı bir açıklamaya göre, Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başladığı 2011 yılından itibaren Türkiye'de 450,000 Suriyeli bebek doğmuştur (Yeniçağ, 2020) ve Türkiye'de doğan bebeklerin bir kısmı şimdiden okul öncesi eğitim çağına, bir kısmı ise ilkokul çağına gelmiştir.

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmeye başladığı 2011'den 2013'e dek geçen sürede Türkiye açısından mültecilerin acil ihtiyaçlarının karşılanması önceliklidir. Suriyeli mültecilerin Nisan 2011'den itibaren Türkiye'ye sığınması karşısında Türkiye krizin hızla çözümleneceği ve mültecilerin evlerine döneceği varsayımıyla Suriyeli mültecilerin GEM'i kurmasına ve bu merkezlerde Suriyeli öğretmenlerin Suriye okullarında kullanılan müfredatla eğitim vermesine izin vermiştir.

Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimini düzenleyen temel aktör MEB'dir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmeye başlamalarının birinci yılının sonunda dönemin Millî Eğitim Bakanı Ömer Dinçer Suriyeli çocukların eğitimine ilişkin bir soruya cevaben kamplarda kurulacak merkezlerde derslerin Bakanlık müfredatına göre Arapça verileceğini ifade etmiştir. Bakan Dinçer, amaçlananın çocukların eğitimlerine devam etmesine olanak tanırken,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ailelerin Türkiye'de kalmasını pekiştirecek bir tavırdan da uzak durmak olduğunu açıklamıştır (Dünya Bülteni, 2012).

Suriyeli çocukların eğitiminin, Suriye'deki iç savaş ortamı nedeniyle mültecilerin sayısının, özellikle kamp dışı alanlarda, artması ve mültecilerin Türkiye'de kalış sürelerinin uzaması bağlamında, 2013'ten itibaren önem kazanmaya başladığını söylemek mümkündür. MEB'in 26 Nisan 2013 tarihli "Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler" genelgesi Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili ilk genelgesidir (Seydi, 2014, s. 276). Bu genelge ile Suriyeli öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde ya da başka bir ülkeye gittiklerinde sene kaybı olmadan eğitime devam edebilmelerini sağlamak hedeflenmektedir. Daha önceden öğretmenlik deneyimi olan Suriye vatandaşları ücret almaksızın "gönüllülük esasına dayalı" olarak kamplarda kurulan merkezlerde eğitim hizmeti vermeye başlamışlardır. Müfredat, MEB denetiminde Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından belirlenmiştir. Kamp dışında yaşayan Suriyelilerden geçici oturma izni olanların okullara kaydı yapılarak eğitime katılımları sağlanmaya çalışılmış, geçici oturma izni olmayanların MEB'in standartlarına uygun eğitim veren yerel yönetimler ya da ulusal ve uluslararası kuruluşlarca kurulan GEM'de eğitim alabilmelerine izin verilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı Genelgesi, 2013).

Suriye mülteci krizinin başlangıcında Türkiye'ye sığınan Suriyeliler açısından kamp içinde veya dışında yaşıyor olmak eğitime erişime etki eden temel etmenlerden biriydi. Ekim 2015 tarihinde Türkiye'de bulunan 5-17 yaş arasındaki 708.000 Suriyeli okul çağındaki çocuktan %13'ü kamplarda yaşamaktaydı. Bunların okullaşma oranı %90 idi. Aynı eğitim yılında kamp dışında yaşayan 5-17 yaş arası Suriyeli çocukların okullaşma oranı ise sadece %25-26 civarındaydı (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015, s. 16). Kamplarda kayıt işlemleri, okul çağına gelen çocukların tespiti ve eğitime erişimi çok kolay ve hızlı bir şekilde yapılabilmekteydi (Emin, 2016, s. 18; Heyse, 2016, s. 41). 2015 yılında kamp dışında yaşayan okul çağındaki Suriyeli çocukların dörtte üçünün eğitime erişimi bulunmamaktaydı (Theirworld ve A World at School, 2015, s. 10). Ancak Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı arttıkça Suriyelilerin büyük çoğunluğu kamp dışında yaşamak durumunda kalmıştır. 2018 yılından itibaren Türkiye'nin Suriyeli mültecilerin kaldığı kampları kapatmaya başlamasıyla (Burun, 2018) kampların sayısı 5 ilde 7 kampa inmiştir ve kamplarda kalan Suriyeli mültecilerin sayısı 58.846'ya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

düşmüştür (GİGM, 2020). Dolayısıyla, kampta ya da kamp dışında yaşamadan kaynaklanan farklılıklar önemini kaybetmiştir.

2013 sonundan itibaren başlangıçta üzerinde durulmayan kamp dışı eğitimin öne çıkmaya başladığı ve bu konuda çalışmalara ağırlık verildiği gözlemlenmektedir (Seydi, 2014, s. 280). Türkiye'de göç ve zorunlu göç alanında çok önemli ve kapsamlı bir kanun olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Nisan 2014 ayında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, Suriyeli mülteciler açısından yapılacak birçok önemli değişikliğin temel referans noktasını oluşturmuş ve çerçevesini çizmiştir. Bu kanun eğitim konusunda atılacak adımları da şekillendirmiştir. MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 sayılı "Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" konulu genelge, Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim-öğretim faaliyetinin koordine edilmesi ve ilgili kurumlar ile eşgüdümün sağlanması amacıyla bazı düzenlemeler yapmaktadır. Buna göre, Türkiye'de MEB'e bağlı devlet okulları kayıtlı ve geçici korumadan faydalanan ilk ve ortaokul çağındaki bütün Suriyeli çocuklara açılmıştır. Bu genelgeyle Bakanlık İl Millî Eğitim Müdürlüklerinin bünyesinde, bir il Millî Eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürü başkanlığında bir komisyonun kurularak Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim faaliyetlerini yürütmesine karar vermiştir. Bu komisyonların diploma, denklik belgeleri ve bu belgeler yoksa, yazılı ve sözlü sınavlarla sınıf seviyelerini belirleme, nakil ve yerleştirme işlemlerini yürütmesine karar verilmiştir.

Genelgeye göre il komisyonları, "millî eğitim müdürlüklerine bağlı olarak faaliyet yürütmek üzere valilik oluru" ile oluşturulan GEM'deki eğitim faaliyetlerini de koordine edecek, yenilerinin oluşturulmasına valilik onayıyla izin verecektir. GEM kamplarda ve kamp dışında Suriye müfredatına göre ilk ve ortaöğretim düzeyinde Arapça eğitim veren eğitim kurumlarıdır. Bu merkezler Türkiye'de birçok dernek ve vakfın katkılarıyla Türkiyeli ve Suriyeli girişimcilerce kurulmuş ve eğitim vermiştir (Emin, 2016: 16; İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015: 14). 2014/21 sayılı genelge ile Geçici Eğitim Merkezleri için bir akreditasyon sistemi oluşturulmuş ve bu genelgenin yayınlanmasını müteakiben kamp dışındaki GEM kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Genelgeye göre, GEM'de eğitim alan öğrenciler sene kaybı olmaksızın MEB'e bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumuna geçebilecektir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kasım 2014'de MEB ve UNICEF'in ortak girişimleriyle gönüllülük esasına dayalı olarak çalışan Suriyeli öğretmenlere maddi destek sağlanması amacıyla bir sistem geliştirilmiştir (Theirworld ve A World at School, 2015, s. 7; Emin, 2016, s. 19). Yine Kasım 2014'te eğitime erişemeyen Suriyeli çocukların eğitime kazandırılması ve Suriyeli öğrenciler hakkında bilgi eksikliği sorununu çözmek adına MEB ve UNICEF'in işbirliği ile Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS) oluşturulmuştur. YÖBİS, E-okul sistemine benzer bir şekilde, MEB'in Suriyeli öğrencilerin okula ve Geçici Eğitim Merkezlerine kayıt ve devam durumlarını ve notlarını takip etmesini sağlamaktadır. Bu sayede Bakanlık yabancı öğrencilerin demografik, eğitim ve sağlık bilgilerini de denetleyebilecektir. Bu sistem sayesinde okulu bırakma oranlarını da gözlemlemek mümkündür (Hürriyet, 2014; Heyse, 2016, s. 24).

Bu genelgenin ilanından kısa bir süre sonra 22 Ekim 2014 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesi çerçevesinde Geçici Koruma Yönetmeliği hazırlanmıştır. Bu yönetmelik Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye'deki Suriyelileri geçici koruma altına almış ve onların bazı temel hak ve hizmetlerden yararlanmasını düzenleyen önemli kararlar almıştır. Yönetmeliğin eğitimle ilgili de önemli düzenlemeleri bulunmaktadır. Yönetmeliğin 22. maddesine göre kayıt işlemleri tamamlanan Suriye vatandaşları bulundukları illerin valiliklerinden geçici koruma kimlik belgesi alabilirler. Suriyeli çocukların okullara veya GEM'e kaydolmak için ikamet izni, geçici koruma kimlik belgesi veya yabancı tanıtma belgesine sahip olmaları gerekmektedir. Suriye vatandaşlarının Türkiye'de bulundukları sürece aldıkları eğitimin içeriği ve süresini gösteren belge işlemleri ve denklik işlemleri MEB ve YÖK tarafından yapılacaktır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Devlet okulları ve GEM'de sürdürülen ikili eğitim başlangıçta önemli bir ihtiyacı karşılarken Suriyeli mültecilerin Türkiye'de kalma süreci uzadıkça geçici eğitim merkezlerinde verilen Arapça eğitim çocukların Türkçe öğrenme, iletişim ve uyum becerilerini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Ailelerin kültür ve dile ilişkin endişe ve öncelikleri çocuklarını geçici eğitim merkezlerine göndermelerinde etkili olmuştur. Bu eğitim kurumlarını kuran Suriyeliler de savaş sona erip ülkelerine geri döndüklerinde Suriye'nin geleceğini bugünün çocuklarıyla kuracaklarını, dolayısıyla onların Arapça ve Suriye müfredatıyla eğitim almasını istediklerini ifade etmişlerdir. GEM'de verilen Türkçe eğitimin yetersiz olması da öğrencilerin Türkçe öğrenmesi önünde bir başka engel

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

teşkil etmiştir (Özer Yürür, Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu ve Ateşok, 2017, s. 121). Çocukların farklı sistemlerle ve birbirinden ayrı eğitim kurumlarında eğitim almasının gelecekte çocukların dışlanmasına yol açacağı açıktır. Bunun da ötesinde birlikte yaşamanın inşasında eğitimin önemli rolü dikkate alındığında, çocukların temel eğitimlerini aynı eğitim sisteminde alması eşitlik, farklılıklara saygı ve birlikte yaşam pratiklerinin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Özer Yürür, Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu ve Ateşok, 2017, s. 116).

Suriyeli çocukların eğitiminin önemi ve eğitim çağındaki Suriyeli çocuk sayısındaki artış MEB'i yeni adımlar atmaya yöneltmiştir. Suriyeli nüfusun Türkiye'de kalıcılaşması Bakanlığı Suriyeli öğrencileri Türk eğitim sistemine entegre etme çalışmalarını hızlandırmaya itmiş, bu amaçla Bakanlığa bağlı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünce "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" oluşturulmuştur (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2016). 2016-2017 eğitim-öğretim yılında "Türkiye'de yaşayan tüm çocukların nitelikli eğitime erişimi için gerekli tedbirlerin alınması"nı planlayan Bakanlık GEM'in dönüştürülmesi için adımlar atmaya karar vermiştir. Suriyeli çocukların eğitime katılımında önemli bir dönüm noktasını teşkil eden 2016 yılında Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi'nin (PIKTES) başlatılması mülteci çocukların eğitiminde acil duruma yönelik çözüm geliştirmekten sosyal uyum amaçlı politikaların uygulanması aşamasına geçildiğini göstergesidir (Özçürümez ve İçduygu, 2020 125). Bu aşamadan itibaren Türkiye'deki mülteci çocukların eğitimine ilişkin politika ve uygulamaların iki temel hedefi vardır: öğretmen-öğrenci-veli arasında sağlıklı bir etkileşimin kurulması ve Suriyeli öğrencilerin Türk öğrencilerle eşit hak ve hizmetlere erişiminin sağlanması (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s. 110).

MEB Müsteşar Yardımcısı Ercan Demirci Eylül 2016'da Suriyeli öğrencilerin Türkiye'de geçici süre eğitim alacağı beklentisiyle "geçici" olarak kurulan merkezlerin üç yıl içerisinde misyonunu tamamlayacağını, bu "geçici" merkezlerin Geçiş Eğitim Merkezine evrilmesiyle GEM'deki öğrencilerin Türk eğitim sistemine dahil edileceğini ifade etmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2016a). Bu merkezlerin ara sınıfları hariç birinci sınıflara öğrenci alımının durdurulmasına karar verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü 17 Mart 2017 tarihinde 23 ilin valiliklerine gönderdiği yazıda ise Bakanlığa bağlı okul binalarını kullanan GEM haricinde sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle kurulan merkezlerin 2016-2017 eğitim-öğretim yılı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonuna kadar kapatılmasını istemiştir (Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017). Buna göre fiziki imkanları uygun olan merkezler ilkokullara dönüştürülürken, bu imkanlara sahip olmayan GEM'de en yakın ilkokul ile ilişkilendirilmiş sınıflar oluşturulacaktır. Ana sınıfları ve ilkokul birinci sınıflarda MEB müfredatıyla eğitim verilecektir. Bu merkezlerde ara sınıflarda okuyan Suriyeli öğrencilerin devlet okullarına geçişi teşvik edilecek ve GEM kademe kademe devlet okullarına dönüştürülerek kapatılacaktır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2016b). GEM'in kapatılması yönündeki çalışmalar sonucunda 2019-2020 eğitim-öğretim yılı sonunda kapatılması planlanan merkezlerin sayısı 215'e düşmüştür (Çalık, 2019).

Türkiye'de devlet okulları ve GEM'in yanı sıra Suriyeli mültecilere yönelik özel okullar da mevcuttur. Ancak bu okullar yabancı uyruklu öğrencilere yönelik eğitim veren ve 5580 sayılı kanun ve Özel Öğretim Kurumları yönetmeliğine göre düzenlenen "uluslararası okul" statüsünde değildir. Bu okullar GEM statüsü ile açılmaktadır. 2015 yılında İstanbul'da bulunan bu tür altmış okuldan otuz kadarı Fatih, Eyüp bölgesindedir (Karaboğa, 2015). Bu okulların öğrencilerden talep ettiği öğrenim ücretlerini karşılamak birçok aile açısından güçtür. Bu nedenle bu okullara giden öğrenci sayısı düşüktür. Bu merkezler arasında devlet okulları bünyesine geçmek istemeyenler uluslararası okul olma çabasına girmişlerdir (Yalçın, 2017).

Devlet okulları, GEM'de ve özel okullarda yapılan eğitim faaliyetleri MEB'in denetiminde olmakla birlikte UNICEF ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) teknik ve finansal desteği büyük önem taşımaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015: 11). UNICEF, Türkiye Hükümeti ve diğer ortaklarıyla işbirliği içinde Suriyeli çocukların "kayıp kuşak" haline gelmesini önlemeyi amaçlamaktadır (UNICEF, 2017). Uluslararası Göç Örgütü sınır illerinde Suriyeli çocukların okullara ulaşımı, toplum merkezlerinde psiko-sosyal destek ve dil kurslarıyla eğitim faaliyetlerine katkı sunmaktadır (BM Türkiye Dergisi, 2017). Sivil toplum kuruluşları açısından da eğitim önemli bir odak noktası haline gelmektedir.

SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİNE ETKİ EDEN ETMENLER

Çatışma, yaygın şiddet, mülksüzleştirme ve belirsizlikten kaçarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin kendi ifadeleriyle Türkiye'de karşı karşıya kaldıkları en temel sorunlar yoksulluk, sömürü ve ayrımcılıktır. Mültecilerin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ikinci derecede önemli sorunlarının başında yeterince Türkçe bilmemekten kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır (Kaya ve Kıraç, 2016, s. 23-24). Bu sorunların eğitim alanına yansımaları çok boyutludur. İnsan Hakları İzleme Örgütünün eğitime erişim önünde tespit ettiği en temel engelleri dil engeli, ekonomik zorluklar ve toplumsal uyuşma ile ilgili sorunlar şeklinde özetlemek mümkündür. Bunun haricinde, özellikle GEM'in kapatılması sonrasında devlet okullarına kayıt sürecinde okul yönetimlerinin kayıt için ek belge talebi, ailelerin Türkiye'de okul kayıt sistemi hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması gibi nedenler de eğitime erişimi engellemiştir (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015, s. 3). Altyapı eksikliği, öğretmenlerin nitelikleri, müfredata ilişkin sorunlar da diğer nedenler olarak sayılabilir.

Suriyeli çocukların okullaşma ve okulda başarı oranını artırmak için Türkçe öğretimi hayati önemdedir. Küçük yaşta Türkiye'ye gelen çocuklar Türkçe'yi daha çabuk öğrenip ilkokuldan itibaren Türk eğitim sistemine girebildiklerinden çok daha başarılı olmaktalar. Ancak Suriye'de okula başlamış ve ara vermek zorunda kalmış, dolayısıyla ara sınıflardan okula başlamak durumunda olan çocuklar Türkçe'yi kolay öğrenemedikleri gibi yaşıtlarına kıyasla daha başarısız olmaktalar (Theirworld ve A World at School, 2015, s. 8). MEB Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine geçişini ve uyumunu teşvik etmek veya kolaylaştırmak adına Türkçe dil öğretimine ağırlık verme ve hafta sonu, yarıyıl ve yaz tatillerinde Türkçe ve diğer alanlarda kurslar ve programlar düzenlenebilmesi yönünde karar almıştır (Habertürk, 2016). MEB ile Avrupa Birliği arasında imzalanan "Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu" projesi kapsamında AB'nin vereceği 300 milyon avroluk desteğin Suriyeli öğrencilerin Türkçe'yi daha iyi öğrenmesi için GEM ve devlet okullarında çalışacak Türkçe öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı ve sınıf öğretmenliği branşlarından 4.200 öğretmenin bir yıllık istihdamını finanse etmek üzere kullanılacağı ifade edilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2016c). Bakanlık ayrıca Suriyeli mültecilere Türkçe öğrenme olanağı sunmak için birçok ildeki Halk Eğitim Merkezleri'nde ücretsiz Türkçe dersleri vermektedir (Theirworld ve A World at School, 2015, s. 9). Bu adımların yanı sıra, Türkçe öğretimi için kullanılan kitapların ve araçların mülteci çocuklar göz önüne alınarak yeniden tasarlanması gerekmektedir.

Daha önce ifade ettiğimiz üzere, Türkiye'de temel eğitim ücretsizdir. Buna rağmen bazı devlet okulları kayıt, kırtasiye, kitaplar ve çeşitli eğitim faaliyetleri için velilerden para talep edebilmektedir. Bu tür talepler çocuklarını

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

devlet okullarına kaydettirmek isteyen Suriyeli aileler için önemli bir engel oluşturmaktadır (Heyse, 2016, s. 16-17). Devlet okullarının ve GEM'in uzak olması ve ailelerin ulaşım giderlerini karşılayacak imkanlarının olmaması da çocuklarını okula göndermelerine engel olmaktadır (Kaya ve Aysu, Nisan 2016: 4; Theirworld ve A World at School, 2015, s. 8). Çocukların eğitime erişiminde ulusal düzeyde atılacak adımların yanı sıra bu konuda bölgesel farklılıkların en aza indirilmesi tüm Suriyeli öğrencilerin eğitim destek hizmetlerinden eşit biçimde faydalanmaları açısından çok önemlidir (Koman, 2015).

Ebeveynin ailenin geçimi için yeterince gelire sahip olmadığı durumlarda çocukların okula gitmek yerine çalışmaya başladığı ya da okuldan geldikten sonra çalışmakta oldukları görülmektedir (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015, s. 4). Ocak 2016'da yürürlüğe giren 2016/8375 sayılı "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik"le Suriyeli mültecilere çalışma izni verilmesi düzenlenmiştir. Çalışma hayatına ilişkin bu düzenleme ve çalışma izinlerinin veriliyor olması önemli (ve çok gecikmiş) bir gelişme olmakla birlikte bu durum Türkiye'deki çalışan Suriyeli nüfusun büyük çoğunluğunun çok düşük ücretlere, kayıtdışı çalıştığı gerçeğini değiştirmemektedir (Yalçın, 2016, s. 92). Çocuk işçiliği sorunu, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmının karşı karşıya olduğu yerinden edilme, işsizlik ve sosyal destek mekanizmalarının olmaması gibi koşullarda çalışma iznine sahip olmaksızın, güvencesiz ve kayıtdışı çalışmak zorunda kalmasıyla ilgilidir (İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kasım 2015, s. 31; Yalçın, 2016, s. 90-93). Bu durum çocukların eğitime katılımını olumsuz etkilerken, devletin çocukları koruma ve güvenliğini sağlama görevlerinde sorunlar doğurmaktadır.

Suriyeli çocuklar; savaş, çatışma, açlık, kayıplar ve zorunlu göç sürecinde psikolojik travmaya maruz kalmış, Türkiye'ye geldikten sonra da "toplumdan dışlanma, ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü ve çocuk evlilikleri" gibi birçok riskle karşı karşıya kalmıştır (UNICEF, 2017). Savaş başladığında okul çağında olmayan çocuklar arasında daha sonrasında hiç okulla tanışmamış olanlar bulunmaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015, s. 2). Bu nedenle Suriyeli öğrencilerin okula gitmesini teşvik için okuldan uzak geçirilmiş zamanı telafi edici farklı mekanizmalar geliştirilmeli, öğrencilerin özel koşulları dikkate alınarak sorun ve ihtiyaçlarının doğru tespiti için rehberlik ve danışma hizmetleri artırılmalıdır (İnsan Hakları İzleme Örgütü,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2015, s. 26; Emin, 2016, s. 24). Ancak telafi eğitimin gerçekleştirilmesi çok kolay değildir. Türkiye'de merkezi eğitim sistemi nedeniyle devlet okullarının kendilerine ait özel ödenekleri bulunmamaktadır. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu sınır bölgesindeki illerde pek çok okul sınırlı imkanlarla yüksek sayıda öğrenci ve az sayıda öğretmenle eğitim faaliyetlerini yürütmekteyken, Suriyeli öğrencilerin özel ihtiyaçlarını karşılayacak bütçe ve donanıma sahip bulunmamaktadır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015, s. 13). Telafi eğitimini güçleştiren bir diğer etmen öğretmen sayılarının yetersiz oluşuyken, çocukların karşı karşıya olduğu sorunlar konusunda yeterince bilgi ve donanıma sahip olmayan öğretmenler, sınıf içerisindeki ayrımcılık, dışlama gibi sorunları çözmede de yeterince etkili olamamaktadırlar (Koman, 2015).

Suriyeli çocukların devlet okullarında yaşıtları, yaşıtlarının velileri ve öğretmenlerinden gördükleri olumsuz muamele onları okuldan koparan etmenlerden biridir. Bazen sadece çocuk oldukları için sergiledikleri "çocukça" davranışlar mültecilikleriyle ilintilendirilerek sorun olarak algılanmakta, olumsuz, hatta düşmanca, tavırlara neden olmaktadır (Doyran, 2017). Suriyeli çocuklar ve ailelerinin eğitime erişim sürecinde karşılaştıkları sorunlar, keyfi uygulamalar ve hak ihlalleri karşısında başvurabileceği merci ya da mekanizmalar mevcut olmadığı ya da onlar tarafından bilinmediği için hak ihlallerinin cezalandırılması, sorunların çözülmesi güçleşmektedir.

KÜRESEL SALGININ TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNE ETKİSİ

COVID-19 salgınının küresel bir salgın olarak tanımlanması sonrasında hükümetlerin salgının yayılmasını durdurma konusunda attıkları ilk adımların başında okulların kapatılması gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan beri dünya genelinde eğitim kurumlarının aynı nedenle ve aynı zamanda kapalı olduğu bir dönem yaşanmamıştır. Pandemi öncesi dönemde dahi bir "öğretim krizi"nden söz etmek mümkünken ve eğitim ve okullaşma oranları konusunda 2030 Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerine erişmek güç görünürken, pandemi sürecinde bu krizin derinleştiğini söylemek mümkündür (D'Orville, 2020, s. 1). UNICEF, pandemi ile mücadele kapsamında okulların kapatılmasından etkilenen okul çağındaki çocuk sayısının Kasım 2020 itibariyle 90 milyona ulaştığını bildirmektedir. Okulların kapanması sadece eğitime erişimi değil, çocuklara okullar aracılığıyla sunulan destek mekanizmaları ve gıdaya erişimi de etkilemektedir (UNICEF Türkiye, 2020a). UNICEF ve Uluslararası

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Telekomünikasyon Birliği tarafından hazırlanan bir rapor, dünya genelinde okul çağındaki 3 milyar çocuğun internete erişimi bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumu "dijital uçurum" olarak tanımlayan UNICEF Genel Direktörü Henrietta Fore'a göre bu sadece kısa vadeli bir sorun olmayıp çocukların geleceğini de derinden etkileyecek ve eşitsizlikleri artıracak bir gelişmedir. Bu rapora göre, en yoksul hanelere mensup, kırsal ve düşük gelirli bölgelerde yaşayan çocuklarla akranları arasındaki mesafe aşılması çok güç hale gelen bir uçuruma dönüşmektedir (UNICEF Türkiye, 2020b).

Eğitime erişimde sorun yaşayan kırılgan gruplar[4] bu süreçlerden daha olumsuz etkilenirken, okulu bırakmak zorunda kalanlar da ağırlıklı olarak dışlanmış ve kırılgan gruplara mensup çocuklar arasından çıkmaktadır (UNICEF Türkiye, 2020a). Pandeminin yol açtığı sosyo-ekonomik krizin en fazla etkilediği gruplar arasında bulunanlar göçmen ve zorla yerinden edilmiş ailelerdir. Küresel salgın öncesinde de mülteci çocukların eğitimi konusunda ciddi engeller söz konusuydu ve dünya genelinde mülteci çocukların sadece %63'ü ilkokul eğitimine, %24'ü ise ortaokul eğitimine devam edebiliyordu. Pandemi bu sınırlı kazanımların yitirilmesi riskini yaratmaktadır. Pandemi sürecinde zorla yerinden edilmiş aileleri ile birlikte çocuklar sosyal koruma tedbirlerinin dışında kalmış ve hükümetlerin sunduğu destek paketlerinden yararlanamamıştır. En savunmasız durumdaki gruplar arasında bulunan çocuklar aynı zamanda salgınla mücadele sırasında hizmetlere erişimde öncelik verilmesi gruplar arasında bulunmalarına karşın sağlık, hijyen ve sanitasyona erişimde büyük güçlükler yaşamışlardır. Pandemi nedeniyle birçok ülkede uzaktan eğitime geçilirken, dünya genelinde göçmen ve yerinden edilmiş çocukların temel hizmetlere erişiminde ciddi sorunlarla karşılaştığı görülmektedir (UNICEF Türkiye, 2020c).

Mülteci çocuklar arasında bazı gruplar daha dezavantajlı durumdadır. BMMYK pandemi öncesinde ortaokul eğitimi almakta olan mülteci kız çocuklarının %20'sinin okulların tekrar açılması sonrasında örgün eğitime devam edemeyeceğini öngörmektedir. Mülteci çocukların, özellikle kız çocuklarının, okul bırakma oranlarının artmasının önüne geçmek adına adımların ivedilikle atılması gerekmektedir. Bu amaçla UNESCO liderliğinde oluşturulan Eğitim için Küresel Koalisyon (Global Coalition for Education) pandeminin olumsuz etkilerini giderme ve toparlanma sürecinde hem

[4] Kırılganlık (*vulnerability*) "çeşitli yoksulluk ve yoksunluk hallerini kapsayan bir kavram"dır (Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Mayıs 2020: 4).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

öğrencileri hem eğitmenleri hem de hükümetleri kapsayıcılık, eşitlik ve cinsiyet eşitliği ilkeleri çerçevesinde desteklemeyi hedefleyen bir girişimdir (D'Orville, 2020, s. 1). Uzayan okul kapama dönemlerinin kırılgan gruplar üzerindeki etkilerinin kısa vadeli olmayabileceği ve kırılgan grupların insani sermaye ve ekonomik olanaklarını uzun vadede çok olumsuz etkileyeceği açıktır (D'Orville, 2020, s. 1-2) ve acil çözümlerin geliştirilmesi gerektmektedir.

Pandemi sürecinde, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de salgınla mücadele amacıyla ekonomik ve sosyal faaliyetleri sınırlayan önlemler alınmıştır. Seyahat kısıtlamaları ve sokağa çıkma kısıtlama ve yasaklarının uygulamaya başlanmasıyla ekonominin yavaşlatılması sürecinden en fazla etkilenen kırılgan toplum kesimlerinin başında mülteciler gelmektedir. Pandemi, Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve ailelerinin karşı karşıya olduğu güçlükleri artırmıştır. Genelde enformel emek piyasasında çalışan mülteciler bu dönemde gelir ve işlerini kaybetmişlerdir. Çalışma hayatında karşılaştıkları güçlükler, iş ya da gelir kaybına ek olarak yüksek hastalık riski, barınma, gıdaya erişim ve hijyen koşullarında ciddi sorunlar yaşamışlardır (Kollender ve Nimer, 2020, s. 3). SGDD-ASAM'ın Türkiye'de ilk COVID-19 pozitif vakasının tespit edildiği 11 Mart 2020 sonrası dönemde eğitim, koruma, sağlık ve geçim kaynaklarına erişim başlıkları altında geliştirilen "COVID-19 Salgınının Türkiye'de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi" çalışması kapsamında 48 ilde toplam 1,162 kişiye ulaşarak yaptığı ankete katılan mültecilerin %63'ü gıdaya ulaşmakta, %53'ü ise temel hijyen gereksinimlerini karşılamakta zorluk çektiklerini söylerken, COVID-19 önlemlerinden etkilendiğini belirten katılımcılar kiralarını, faturalarını ve temel ihtiyaç malzemelerini ödemekte zorlandıklarını belirtmiştir (SGDD-ASAM, 2020, s. 13). Ankete katılan mültecilerden sadece %18'i pandemi kapsamında alınan önlemler öncesinde çalışmıyorken, Mart sonrasında bu oran %88'e ulaşmıştır. Çalışmaya devam edenlerin %36'sı ise pandemi tedbirlerinin uygulanmaya başlamasıyla maaşlarında kesinti olduğunu bildirmişlerdir (SGDD-ASAM, 2020, s. 14-15).

Mülteci işçiler kısa çalışma ödeneğinden de faydalanamamıştır. Pandeminin yarattığı ekonomik sıkıntıların en fazla güvencesiz ve kayıtsız olarak çalıştırılan mülteci işçileri etkilediği açıktır (Yereliz Derneği, Aralık 2020: 13). Pandemi döneminde hükümet ya da yerel yönetimlerin sunduğu destek paketlerinden yeterince faydalanamayan mülteciler için STK'ların desteği çok daha önemli hale gelmiştir. Türkiye'de pandemi için fon ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yardımların toplanması ve dağıtımı merkezileştirildiği için kurumların pandemi nedeniyle yardım kampanyası başlatmasına izin verilmemektedir. Bu da STK'ların bu konuda girişimde bulunmasının önünde engel teşkil ederken, bundan olumsuz etkilenenler yine mültecilerdir (Kollender ve Nimer, 2020, s. 7). Pandemi sürecinde yaşanan kayıplar maddi sorunların yanı sıra psikolojik sorunlara da yol açmış, mültecilerde yakın geleceğe ilişkin kaygı düzeyini artırmıştır (Small Projects Istanbul, 2020, s. 11-12).

Pandemiyle giderek kötüleşen işsizlik, düşük ücrete güvencesiz çalışma ve bunlarla bağlantılı ekonomik sorunlar, diğer temel haklara erişimde de engeller yaratmaktadır. Mülteci çocuklar açısından en ciddi sorun eğitime erişim alanında yaşanmaktadır. Türkiye'deki okullarda 17 Mart 2020'den itibaren örgün eğitime ara verilerek her düzeyde uzaktan eğitime geçilmiştir. 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde belli sınıfların kademeli ve sınırlı olarak açılması söz konusu olsa da vaka ve ölüm sayılarının artması ile okulların güz dönemi sonuna dek kapatılmasına karar verilmiştir. Eğitimine savaş ya da yerinden edilme nedeniyle ara vermek zorunda kalan ve yeni bir eğitim sistemine uyum sağlama çabası içindeki çocuklar şimdi de uzaktan eğitime uyum sağlama durumuyla karşı karşıyadır (Kollender ve Nimer, 2020, s. 4). Aileler kiralarını ödeyemez, en temel gıda ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çeker hale gelirken, eğitime bütçe ayırmaları, internet paketi ya da pandemi nedeniyle fiyatları hızla artan telefon, tablet ya da bilgisayar edinmeleri giderek güçleşmektedir.

Türkiye'de uzaktan eğitim MEB'in Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden yapılmaktadır. EBA, öğretmenlerin önceden kaydettiği videoların televizyon ya da internet aracılığıyla kullanıldığı bir uzaktan eğitim modelidir. Ayrıca yine internet üzerinden ödev, test ve diğer değerlendirme araçlarının kullanılması da söz konusudur. Ancak bu eğitim materyaline erişim evde televizyon, bilgisayar ya da internete erişim sağlayan diğer mobil cihazların bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Gerekli teknik ekipmana sahip olmamak da eğitim sürecini aksatmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesine göre ilköğretime erişim ücretsiz olmalıdır. Ancak pandemi döneminde uzaktan eğitime erişimin gerektirdiği bilgi, iletişim teknolojisi ve materyal eksikliği ve bunların derinleştirdiği eşitsizlikler 28. madde ile çelişmektedir (Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Mayıs, 2020, s. 10). SGDD-ASAM veritabanındaki 126 kişiye uygulanan "Eğitim Sektörü Anketi" katılımcılarının %70'i çocuklarının hâlâ okula kayıtlı olduklarını, ancak çocukların %48'inin uzaktan eğitimden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

faydalanamadıkları ifade etmişlerdir. Temel sorun, internet erişimi ve televizyon, bilgisayar ya da akıllı telefon gibi cihazların eksikliği iken, bilgi eksikliği ve öğretmenlerin bu süreçte öğrencileri yeterince yönlendirmemesi diğer sorunlar olarak belirtilmiştir (SGDD-ASAM, 2020, s. 16).

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi'nin Başkanı Metin Çorabatır, Milliyet Gazetesi'nde Tunca Bengin'e verdiği kısa mülakatında Suriyeli çocukların okullaşma oranlarının yaş büyüdükçe düştüğünü, ortaokul ve lise çağındaki çocukların çalışmak zorunda kalması nedeniyle eğitimlerine devam edemediğini, kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin eğitime devam etmelerini engellediğini, Türkçe öğrenme sürecinde yaşanan güçlüklerin de eğitime devam durumunu olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Pandeminin Suriyeli çocukların eğitime erişimi konusunda önemli zorluklar yarattığını ekleyen Çorabatır bazı öğrencilerin internet bağlantısı, cep telefonu, tablet ya da bilgisayarlarının olmamasının uzaktan eğitime erişimlerini engellerken, yetersiz Türkçe bilgisi ve öğretmenle yüz yüze iletişimin kesilmiş olması gibi nedenlerle televizyondaki dersleri de takip etmekte güçlük yaşadıklarını iletmektedir (Bengin, 2020).

Yapılan araştırmalar evde uzaktan eğitime erişecek bir aygıt olsa da kardeş sayısının fazla olması nedeniyle çocukların bu aygıtı sırayla kullanması ve derslerin bir kısmını kaçırmasının söz konusu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, uzaktan eğitim için gerekli cihazlar bulunsa bile evdeki fiziksel ve sosyal koşullar, kişi ve oda sayısı, çocukların kendilerine ait bir odası ya da masasının olup olmaması da eğitime erişim ve katılımı etkilemektedir (Başak Kültür ve Sanat Vakfı, 2020, s. 11).

Uzaktan eğitim süreci, özellikle ilkokul düzeyinde, ebeveynlerden birinin eğitim-öğretim sürecine müdahil olmasını zorunlu kılmaktadır. Ebeveynleri ya da kendilerine bakım verenler çocukların yanında olsa bile dil engeli ailelerin çocuklarının eğitimine destek verme sürecinde sorunlara yol açmaktadır. Çocuğu ilkokula giden ve uzaktan eğitim sürecini devam ettiren bir veli olarak velilerin çocukların eğitime katıldıkları süre boyunca çocukların yanında olma, velilerin kendi aralarında akıllı telefonlar ile kurduğu iletişim ağıyla uzaktan eğitimin sürdürülmesine destek olma ya da derslerden sonra yapılan ödevlerin ya da testlerin sisteme yüklenmesini sağlama gibi konularda çok önemli görev üstlendiklerini söyleyebilirim. Velilerin uzaktan eğitim sürecine aktif katılımını zorunlu kılan bu süreçte dil bilmemek önemli bir engel yaratabilir. Nitekim Fatih'te yaşayan Suriyeli mültecilerden 17 ebeveyn ve 25

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çocukla Nisan ve Mayıs 2020 döneminde yapılan görüşmelerin bulgularına dayanan Small Projects İstanbul'un "Covid-19 Sürecinde İstanbul'un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması" bu söylediklerimizi doğrulamaktadır. Suriyeli ebeveynler de dil engeli nedeniyle çocukların uzaktan eğitime katılma sürecini gözetmekte zorluk yaşadıklarını iletmektedirler (Small Projects Istanbul, 2020, s. 4). Bunun da ötesinde, görüşmelerin yapıldığı Fatih'te Suriyeli ailelerde hanehalkı başına 5 çocuk düşmekte ve bir hanede ortalama 10 kişi bir arada yaşamaktadır. Sokağa çıkma kısıtlamalarının olması, evde çalışanların işlerini kaybetmesi nedeniyle evde bulunması gibi nedenlerle bu çocukların uzaktan eğitimi sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için gerekli ortam ve imkanlara sahip olamadıkları da söylenebilir. Haneler kalabalık olduğu için araştırma için görüşmeler yapılırken katılımcılara evlerinde boş bir oda sağlanmasının mümkün olmadığı durumlar olmuştur (Small Projects Istanbul, 2020, s. 8-9).

Uzaktan eğitim sürecinde mülteci öğrencilerin ebeveynleri ile öğretmenler arasında iletişim eksikliği çok daha fazla artmıştır. Örgün eğitim döneminde tercümanlar aracılığıyla kurulan iletişim pandemi sürecinde neredeyse kopmuştur. Bazı çocuklar öğretmen ve öğrenciler arasında kurulan Whatsapp gruplarından dışlandıklarını iletmiştir (Small Projects Istanbul, 2020, s. 16). Yine pandemi sürecinde öğrencilere verilen ödevlerin artması ebeveynlerin öğretim sürecindeki rolünü artırırken Suriyeli öğrencilerin ebeveynleri öğretim ve çocukların endişe ve stresle başetmesi konusunda yeterince destek sunamamıştır (Kollender ve Nimer, 2020, s. 6). Çocukların arkadaşlarıyla iletişiminin kopması, hareket alanlarının çok sınırlı olması nedeniyle fiziksel aktivite yapamamaları, sıkılma ve mutsuzluk da diğer sorunlar olarak ifade edilmektedir.

Her ne kadar MEB, EBA TV'de yayınlanan derslere Suriyeli öğrenciler için "uyum sınıfları" eklemiş olsa da bunların mevcut sorunların aşılmasında çok yeterli olmadığı görülmektedir. Öte yandan, aile ve çocukları maddi ya da teknik açıdan desteklemek amacıyla programlar geliştirilmemiş olması sorunların çözümünü geciktirmektedir. Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için eğitim veren kurumlar ve rehabilitasyon merkezleri de kapatıldığı için ve bu çocukların ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş eğitim materyali ve desteği sağlanmadığı için eğitimden geri kalmışlardır (Kollender ve Nimer, 2020, s. 5-6).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Okulların ne zaman açılacağına ve örgün eğitime ne zaman gecileceğine dair belirsizlik sürerken pandeminin eğitime erişimde yarattığı sorunların kısa vadeli olduğu ya da örgün eğitime geçilmesiyle kısa sürede halledilebileceğini varsaymak güçtür. UNICEF'in dikkat çektiği dijital uçurumun ve uzaktan eğitime erişememenin yarattığı kayıpların telafisi zaman alacaktır. Bunun da ötesinde, uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunlar Suriyeli çocukların pandemi öncesinde uyum sağlama sürecinde oldukları eğitim sistemindeki kazanımlarını yitirmesi ve eğitimden kopması sonucunu getirebilir (Small Projects Istanbul, 2020, s. 6). Daha önce çatışma, savaş ve yerinden edilme deneyimleri nedeniyle sosyal bağlarının zayıflaması ya da kopması deneyimi yaşamış olan çocukların eve kapanması ve dil öğreniminde hayati önemde olan Türk akranlarıyla iletişimlerinin kesilmesi de daha önce yaşadıkları travmayı farklı bir bağlamda yeniden deneyimlemeleri riskini doğurabilir (Small Projects Istanbul, 2020, s. 4).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, Suriyeli mülteciler dışında farklı ülke ve bölgelerden gelen göçmen, mülteci ve sığınmacılara ev sahipliği yapan bir göç ülkesidir. Bundan hareketle, göç ve iltica politikalarının hak temelli bir yaklaşımla şekillendirilmesi ve eğitim politika ve stratejilerinin eşitliği esas alan farklılık yönetimi ile yeniden belirlenmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir (Ereş, 2015, s. 24). Kültürler arası eğitim kültürler arası etkileşimi ve diyaloğu geliştirmek ve çokkültürlü demokratik toplumların gelişimini sağlamak açısından elzemdir. Farklı kültürlere mensup bireylerin birbirlerini anlaması ve bir arada yaşama kültürünü geliştirebilmesi, önyargıların üstesinden gelinebilmesi, sosyal adalet sağlanırken insan haklarına saygı gösterilmesine yönelik düşünce ve davranışların benimsetilebilmesi, bireylerin topluma aidiyet hislerinin güçlendirilerek etkin katılımlarının sağlanması mümkün olacaktır (Bleszynsk, 2008, s. 542-543). Ayrıca okul müfredat programına emek göçü ve zorunlu göçe ilişkin bilgi ve tartışmaları eklemek bu konuda farkındalık yaratarak toplumsal uyum ve karşılıklı kabul açısından önemli bir katkı sunabilir. Bu konuda çalışacak uzmanların yetiştirilmesi noktasında üniversitelerde; sosyal ve siyasi bilimler, eğitim ve hukuk ile ilgili birimlerde mülteci hakları, insani yardım, uluslararası koruma, kültürler arası etkileşim gibi konuları ele alan dersler açılması (Kaya ve Aysu, 2016, s.37), mevcut göç araştırma merkezlerine yenilerinin eklenmesi de büyük önem taşımaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kültürler-arası eğitim okul öncesi, ilk ve ortaokul, lise ve yükseköğretimin tüm seviyelerinde, kısa süreli kurslardan farklı eğitim formatlarına, düzenli eğitimden e-öğrenme modellerine ve farklı mesleki eğitim modellerinde tüm yaş gruplarına verilen eğitimlerde kullanılabilir. Farklılıkların bir arada yaşaması konusunda farkındalık eğitimi özellikle Suriyeli ya da diğer göçmen ve mülteci çocuklara eğitim veren öğretmenler açısından büyük önem taşımaktadır (Özer, Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu ve Ateşok, 2017, s. 126). Kültürler arası etkileşimi sağlamlaştırmayı amaçlayan bu yeni eğitim modelinin (Türkiyeli ve Suriyeli ve diğer göçmen gruplarındaki) yetişkinleri de kapsaması ve onlara yönelik eğitim ve programları da içermesi de gerekmektedir. Pandeminin etkilerinin devam etmesi nedeniyle sürekli ertelenen örgün eğitimin yeniden başlaması Suriyeli çocuklar ile Türkiye'deki akranları arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Pandemi sonrası dünyada eğitimin kısmen de olsa dijitalleşeceği ve pandemi öncesi dönemde olduğu gibi devam etmeyeceği öngörülebilir. Dönüşümden geçmekte olan eğitim sisteminin mevcut eşitsizlikleri en aza indirgeyen, Türkiye'de yaşayan ve yetişen tüm çocukların eğitime erişimi önündeki engelleri kaldıran ve onların eşit ve özgür düşünceli ve donanımlı bireyler olmasını sağlayacak bir eğitim sistemine evrilmesi dileği ve umuduyla bu çalışmayı noktalayalım.

KAYNAKÇA

Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework, *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.

Ateşok, Z.Ö., Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu, A. ve Özer Yürür, Y. Y. (2020, Kasım). Syrian Students' Participation in Higher Education in Turkey: An Institutional Perspective. *İstanbul University Press*. 6 Ocak 2021 tarihinde http://iupresswork.com/data/kitaplar/WESREF.pdf adresinden erişildi.

Balcı, M. (1996). Ulusal ve Uluslararası Hukukta İnsan Hakları Çerçevesinde Eğitim ve Öğretim Hakkı, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat, 7, 1-17.

Balkar, B., Şahin, S. ve Babahan, N. I. (2016). Problems Confronted by Syrian Teachers Working at Temporary Education Centers (TECs), *Eğitimde Kuram ve Uygulama/Journal of Theory and Practice in Education*, 12(6), 1290-1310.

Başak Kültür ve Sanat Vakfı. (2020, Mayıs). *COVID-19 Sürecinde İstanbul'un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması.* 1 Ocak 2021 tarihinde https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/covid-19-surecinde-istanbulun-farkli-yerlesimlerinde-cocuklarin-haklarina-erisimi-arastirmasi-basak-kultur-ve-sanat-vakfi.pdf adresinden erişildi.

Bengin, T. (2020, Aralık 7). Suriyeli Çocuklara Örgüt ve Çocuk Gelin Tehdidi, *Milliyet*.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Özer, Y. Y., Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2017). One Common Future, Two Education Systems: The Case of Syrian Children of Istanbul, *European Education*, 49:2-3, 114-132.

Birleşmiş Milletler Türkiye Dergisi (2017). *Uluslararası Göç Örgütü Suriyeli Mültecilere Destek Sağlamaya Devam Ediyor*, 28 Temmuz 2017 tarihinde http://www.bmdergi.org/tr/uluslararasi-goc-orgutu-suriyeli-multecilere-destek-saglamaya-devam-ediyor/ adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler (1966, Aralık 16). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*, 24 Temmuz 2017 tarihinde http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf adresinden erişildi.

Bleszynsk, K M. (2008). Constructing Intercultural Education, *Intercultural Education*, 19 (6), 537–545.

Burun, E. (2018, Ağustos 1). 5 Mülteci Kampı Kapatılacak, Suriyeliler Sınıra Taşınacak, *Hürriyet*.

CNN Türk (2017, Mayıs 31) *Türkiye'deki Suriyeli Öğrenci Sayısı Açıklandı*, 25 Temmuz 2017 tarihinde http://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyedeki-suriyeli-ogrenci-sayisi-aciklandi adresinden erişildi.

Çalık, B. (2019, Mayıs 3). Türkiye, Suriyeli Çocukların Okullaşmasında Dünya Ortalamasını Geçti, *Anadolu Ajansı*, 30 Aralık 2020 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiye-suriyeli-cocuklarin-okullasmasinda-dunya-ortalamasini-gecti/1468778 adresinden erişildi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2016, Ocak 11). *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*. 4 Temmuz 2017 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf adresinden erişildi.

Doyran, E. (2017). *Türk Toplumunda Suriyeli Mülteci Çocuklar Algısı: Fatih ve Esenler Örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dryden-Peterson, S. (2011). *Refugee Education: A Global Review*. Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto. 24 Temmuz 2017 tarihinde http://www.unhcr.org/4fe317589.pdf adresinden erişildi.

D'Orville, H. (2020). COVID-19 Causes Unprecedented Educational Disruption: Is There a Road Towards a New Normal?, *PROSPECTS,* 1-5.

Dünya Bülteni (2012, Temmuz 31). *Dinçer: Oyunun Kuralı Değişmemeli*. 28 Temmuz 2017 tarihinde http://www.dunyabulteni.net/haber/221066/dincer-oyunun-kurali-degismemeli adresinden erişildi.

Eğitim Mevzuatı (2013, Eylül 26). *Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri*. 29 Haziran 2017 tarihinde http://www.egitimmevzuat.com/index.php/Resmi-2013/uelkemzde-gecc-koruma-altinda-bulunan-surye-vatandalarina-yoenelk-etm-oeretm-hzmetler.html adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları, *SETA Analiz*, 153.

Eres, F. (2015). Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 17-30.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014, Ekim 22). *2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği.* 2 Temmuz 2017 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler /2014/10/20141022-15-1.pdf adresinden erişildi.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020, Aralık 23). *Geçici Koruma İstatistikleri*. 30 Aralık 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişildi.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (b. t.), *Göç İstatistikleri: Geçici Koruma*, 6 Ocak 2021 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinen erişildi.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (b. t.), *Geçici Koruma İstatistikleri*, 8 Aralık 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişildi.

Gözler, K. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Ekin Yayınevi.

Habertürk (2016, Ağustos 22). *MEB, Suriyeli Çocukların Eğitimi İçin Yol Haritasını Belirledi*, 1 Temmuz 2017 tarihinde http://www.haberturk.com/gundem/haber /1285903-meb-suriyeli-cocuklarin-egitimi adresinden erişildi.

Hayata Destek Derneği (2016). Bu İş Çocuk Oyuncağı Değil: Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliği, *E-Bülten*, 2. 4 Temmuz 2017 tarihinde http://www.hayatadestek.org/media/files/BİÇOD_ebülten_Nisan_Mayıs_Haziran_ Mevsimlik%20Tarımda%20Çocuk%20İşçiliği.pdf adresinden erişildi.

Heyse, K. (2016). On the Brink of a Lost Generation: 'I Can't Read. I Can't Write. I Want to Go to School'. Challenges to the Education of Syrian Refugee Children and Youth in Turkey, *Open Society Foundation*. 2 Temmuz 2017 tarihinde http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/On_the_Brink_of_a%20Lost_Generation.pdf adresinden erişildi.

Hürriyet (2017, Şubat 14). *Yüksek Okullarda Boş Kontenjanlara Suriyeli Yerleşecek*. 4 Temmuz 2017 tarihinde http://www.hurriyet.com.tr/yuksek-okullarda-bos-kontenjanlara-suriyeli-yer-40365177 adresinden erişildi.

Hürriyet (2017, Kasım 17). *Suriyeli Öğrencilere 'Tek Tuşla' Ulaşılacak*. 29 Haziran 2017 tarihinde http://www.hurriyet.com.tr/suriyeli-ogrencilere-tek-tusla-ulasilacak-27593775 adresinden erişildi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (2015). *'Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum': Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek*, 2 Temmuz 2017 tarihinde https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/ turkey1115tu_web.pdf adresinden erişildi.

İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (2013, Eylül 4). *YÖK'ün 57802651/1008 Sayılı Genelgesi.* 30 Haziran 2017 tarihinde http://sosyalbilimler.istanbul.edu.tr/?p=7456&upm_ export=print adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karaboğa, K. (2016, Temmuz 8). 2 Milyon Suriyeli Mülteci, Arap Yatırımcıya Onlarca Okul Açtırdı. *Dünya*. 4 Temmuz 2017 tarihinde https://www.dunya.com/gundem/2-milyon-suriyeli-multeci-arap-yatirimciya-onlarca-okul-actirdi-haberi-285453 adresinden erişildi.

Kaya, N. (2009). Unutmak mı? Asimilasyon mu? Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar, *Uluslararası Azınlık Hakları Grubu* (MRG), 3 Temmuz 2017 tarihinde http://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/07/MRG_Rep_TurkeyMinEd_TURK_2009.pdf adresinden erişildi.

Kaya, A. ve Kıraç, A. (2016). İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu, *Nisan, Hayata Destek Derneği*, 3 Temmuz 2017 tarihinde http://sitap.org/wp-content/files_mf/2016_stl_ist_suriyeli_multeciler_degerlendirme_raporu.pdf adresinden erişildi.

Kollender, E. and Maissam, N. (2020, Temmuz). Long-Term Exclusionary Effects of COVID-19 For Refugee Children in the German and Turkish Education Systems: A Comparative Perspective, *IPC–Mercator Policy Brief*, 9 Aralık 2020 tarihinde https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200708-02075629.pdf adresinden erişildi.

Koman, E. (2015, Aralık 29). Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Engellenen Eğitim Hakkı, *Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*, 24 Temmuz 2017 tarihinde https://tr.boell.org/tr/2015/12/29/suriyeli-multeci-cocuklar-ve-engellenen-egitim-hakki adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (2014, Eylül 23). *Yabancılara Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi.* 29 Haziran 2017 tarihinde https://antalya.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02015212_yabanc.pdf adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2016, Mayıs 16). *Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı*. 24 Temmuz 2017 tarihinde http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/18020117_gocveacildurumegitimdb.pdf adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2017, Mart 17). 2 Temmuz 2017 tarihinde http://ergani.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/27110021_stk_larYn_desteklediYi_geYici_egitim_merkezleri.pdf adresinden erişildi.

Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı (2020, Kasım). 8 Ocak 2021 tarihinde https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/18114946_17155955_3_KASIM__2020__YNTERNET_BULTENY_Sunu.pdf adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı (2015). *MEB 2015-2019 Stratejik Planı*. Ankara. 29 Haziran 2017 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/10052958_10.09.2015sp17.15imzasz.pdf adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Millî Eğitim Bakanlığı (2016a, Eylül 6). *Demirci: GEM'ler Üç Yıl İçinde Misyonunu Tamamlayacak*, 2 Temmuz 2017 tarihinde http://meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icinde-misyonunu-tamamlayacak/haber/11850/tr adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı (2016b) "Suriyeli Çocukların Eğitimi için Yol Haritası Belirlendi", http://meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr, 22 Haziran 2016, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2017).

Millî Eğitim Bakanlığı (2016c, Kasım 4). *Suriyeli Öğrenciler için 4 bin 200 Öğretmen Alımı Yapılacak*, 9 Ocak 2021 tarihinde http://www.meb.gov.tr/suriyeli-ogrenciler-icin-4-bin-200-ogretmen-alimi-yapilacak/haber/12204/tr adresinden erişildi.

Özçürümez, S. ve İçduygu A. (2020). *Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme: Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Seydi, A. R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıların Eğitim Sorununun Çözümüne Yönelik Izlediği Politikalar, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 267-305.

SGDD-ASAM (2020, Mayıs). *COVID-19 Salgınının Türkiye'de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi.* 9 Aralık 2020 tarihinde https://data2.unhcr.org/en/documents/download/76640+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr adresinden erişildi.

Small Projects Istanbul (2020, Mayıs). *Covid-19 Sürecinde İstanbul'un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması: Mülteci Çocuklardan Deneyimler*. 9 Aralık 2020 tarihinde https://data2.unhcr.org/en/documents/details/76636 adresinden erişildi.

Theirworld ve A World at School (2015). *Partnering for a Better Future: Ensuring Educational Opportunity for All Syrian Refugee Children and Youth in Turkey*, 30 Haziran 2017 tarihinde http://gbc-education.org/wp-content/uploads/2015/01/Turkey.pdf adresinden erişildi.

UNESCO (2020, Temmuz 7). *COVID-19: What You Need to Know about Refugees' Education?* 24 Ocak 2021 tarihinde https://en.unesco.org/news/covid-19-what-you-need-know-about-refugees-education adresinden erişildi.

UNICEF Türkiye (2020a, Aralık 8). *Basın Bülteni: COVID-19 Nedeniyle Okulların Kapanmasından Etkilenen Çocuk Sayısı Yeniden Tırmanışa Geçmişken UNICEF, Çocukların Eğitimi ve İyi Olma Hallerinin Bu Krizden Zarar Görmeye Devam Edeceği Konusunda Uyarıyor*, New York. 20 Aralık 2021 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/covid-19-nedeniyle-okullar%C4%B1n-kapanmas%C4%B1ndan-etkilenen-%C3%A7ocuk-say%C4%B1s%C4%B1-yeniden adresinden erişildi.

UNICEF Türkiye (2020b, Aralık 1). *Basın Bülteni: UNICEF ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) Tarafından Hazırlanan Yeni Rapora Göre, Tüm Dünyada Okul Çağındaki Çocukların Üçte İkisinin Evinde İnternet Yok*. 20 Aralık 2020 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-ve-uluslararas%C4%B1-telekom%C3%BCnikasyon-birli%C4%9Fi-itu-taraf%C4%B1ndan-haz%C4%B1rlanan-yenih adresinden erişildi.

UNICEF Türkiye (2020c, Aralık 18). Basın Bülteni: UNICEF Uyarıyor: COVID-19, Dünya Genelinde Göçmen ve Yerinden Edilmiş Çocuklara Sağlanan Temel Hizmetlerde Çarpıcı Bir Azalmaya Yol Açtı, Korumaya İlişkin Riskleri Arttırdı. New York. 20 Aralık 2020 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-uyar%C4%B1yor-covid-19-d%C3%BCnya-genelinde-g%C3%B6%C3%A7men-ve-yerinden-edilmi%C5%9F-%C3%A7ocuklara adresinden erişildi.

UNICEF (2017). *Türkiye'de Kayıp bir Kuşak Oluşmasını Önlemek*. 29 Haziran 2017 tarihinde http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Children%20of%20Syria_01.2007_TR.pdf adresinden erişildi.

UNICEF (2017, Ocak 19). *Bilgi Notu*. 1 Temmuz 2017 tarihinde https://www.unicef.org/media/media_94417.html adresinden erişildi.

UNICEF (1989, Kasım 20). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. 15 Temmuz 2017 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html adresinden erişildi.

Yalçın, S. (2016). Syrian Child Workers in Turkey. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 89-98.

Yeniçağ (2020, Şubat 27). *Türkiye'de Son Sekiz Yılda 450 Bin Suriyeli Bebek Doğdu*.

Yereliz Derneği (2020, Aralık). *Kentsel Hizmetlere Göç Perspektifinden Bakmak: Pandemi Döneminde İstanbul Örneği Ulusal Düzeyde Karar Alıcılar için Politika Önerileri.* 1 Ocak 2021 tarihinde http://yereliz.org/wp-content/uploads/2020/12/Ulusal_Duzeyde_Karar_Alicilar_son_dijital.pdf adresinden erişildi.

Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2020). *İstatistik.* 6 Ocak 2021 tarihinde https://istatistik.yok.gov.tr/ adresinden erişildi.

TÜRKİYE'DE SURİYELİLER VE YEREL HALK ARASINDAKİ İLİŞKİYE GENEL BİR BAKIŞ

İlkgün PİRİM*

GİRİŞ

Suriye'de yaşanan savaş nedeniyle 2011 yılından itibaren savaştan kaçan insanlar güvende olabilmek amacıyla Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır. 2013 yılında Türkiye'de 224 bin 655 Suriyeli sığınmacı bulunurken bu sayı 2014 yılında 1 milyon 519 bin 286 kişiye ulaşmıştır. Günümüzde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün paylaştığı 4 Kasım 2020 tarihli son verilere göre Türkiye'de 3 milyon 630 bin 702 Suriyeli yaşamaktadır. Türkiye'de Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu geçici koruma statüsü altında yaşamaktadırlar. Suriye'de yaşanan savaşın belirsizliğini koruması Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsünün "geçiciliğinin" sürmesine neden olmaktadır. Öte yandan Suriyelilerin büyük bir kesiminin savaş bitse de hayatlarına Türkiye'de devam edecekleri tahmin edilmektedir (Amerikanın Sesi, 2019). Bu belirsizlik durumu sürerken iki halk arasında ve Suriyelilerin yaşadıkları kentlere uyumunda çeşitli sorunlar yaşanabilmektedir.

Türkiye'de yaşayan Suriyeliler ile yerel halk arasındaki ilişkileri konu alan bu çalışmada, iki halk arasında iletişim kurulmasının önüne geçerek Suriyelilerin topluma uyumunda öncelikli sorun alanı olabilecek üç konu ikincil kaynaklar üzerinden işlenmiştir. Bu konular mekânsal yoğunlaşma, dil farklılığı ve ön yargı olarak seçilmiştir. Bu üç temel başlık üzerinden Türkiye'de Suriyeliler ve yerel halk arasındaki gündelik hayat deneyimlerine dair bir örüntü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma öncelikle Suriyelilerin Türkiye'ye Uyumuna Genel Bakış başlığıyla başlamaktadır. Burada kısaca

* Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: ilkgunprm@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'deki Suriyelilerin büyük çoğunluğunun sahip olduğu geçici hukuki statünün kapsamından ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün uyum politikasından bahsedilmektedir. Daha sonra Suriyeliler ve Yerel Halk: Birlikte Yaşama Bakış başlığı altında Suriyeliler ve yerel halkın birlikte yaşama bakışı konusunda yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Mekansal Yoğunlaşma başlığı altında Suriyelilerin yaşadıkları bölgelerde yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Burada mekânsal yoğunlaşmaya neden olan etkenler anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra gelen Dil Farklılığı başlığı altında dil farklılığı nedeniyle Suriyelilerin yaşadıkları iletişim problemlerinden bahsedilmiştir. Ön Yargılar ve Toplumsal Gerilim Alanları başlığı altında ulaşılan veriler ışığında Suriyelilere yönelik ön yargılar ve toplumsal sorun potansiyeli barındıran alanlar anlaşılmaya çalışılmaktadır. Son olarak Sonuç ve Genel Değerlendirme başlığı altında çalışmada bahsedilen tüm bilgiler ışığında genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Çalışmada kullanılan kaynaklar konuyla ilgili olabilecek röportajlar, videolar, makaleler ve raporlardan oluşmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki bu çalışma pandemi koşulları altında gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, istenildiği halde saha araştırması yapılamamıştır. Bu sebeple çalışmada bahsedilen şehirler faydalanılan kaynaklara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

SURİYELİLERİN TÜRKİYE'YE UYUMUNA GENEL BAKIŞ

2011 yılının Nisan ayı sonunda Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen Suriyeliler ilk olarak kamplara yerleştirilmişlerdir. Ancak yıllar içinde savaş sebebiyle gelen insan sayısının hızlı bir şekilde artması Türkiye'nin Suriyelilerin barınma sorununa yeni bir yol bulmasını gerektirmiştir. Bu hususta Türkiye, katı bir yerleştirme politikası izlemek yerine Suriyelilerin kendi seçtikleri bölgelere yerleşmelerine imkân tanımıştır. Bu nedenle 2013 yılından itibaren Suriyeliler, "kendilerine destek olacak yakınlarının olduğu ve çalışabilecekleri yerlere dağılmışlardır." (Erdoğan, 2019, s. 7). M. Erdoğan'ın (2020) belirttiği gibi, bu durum Suriyelilerin kendilerini güven içinde hissettirmekte ve hayatlarını kolaylaştırmaktadır, ancak Suriyelilerin kendi seçtikleri bölgelere yerleşmeleri, bu olumlu özelliğinin yanında mekânsal yoğunlaşmalara da yol açmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bugün Türkiye'de Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu geçici koruma statüsü altında, şehirlerde yaşamaktadır (T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Öte yandan "Geçici koruma kimlik belgesi, Türkiye'de kalış hakkı sağlar. Ancak bu belge Kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz." (T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Burada bahsedilen bilgiler, Suriye'deki savaşın ne zaman ve hangi şartlarda biteceğinin belirsizliğini koruması göz önüne alındığında Türkiye'de bir yandan Suriyelilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup olmayacağı tartışmalarına, diğer yandan da Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun geçici koruma statüsü altında yaşamlarını sürdürmelerine neden olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen belirsizlik durumu Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Madde 96'da Göç İdaresi Genel Müdürlüğü[1] (GİGM) tarafından gerçekleştirilmesi ön görülen uyum faaliyetlerine de yansımaktadır (T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Burada öngörülen uyum çalışmalarının amacı, "göçmenle toplumun gönüllülük temelinde birbirlerini anlamalarıyla ortaya çıkan harmonizasyon (uyum)" olarak belirtilmiştir. Buna göre burada uyum kavramıyla anlatılmak istenen "ne asimilasyon ne de entegrasyondur." (T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Bu hususta "Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu" başlıklı bir makalede, GİGM tarafından "uyum kavramının kullanılmasıyla Suriyeli göçmenlerin asimilasyonu değil, aksine, Türkiye'nin var olan çok kültürlü yapısı sayesinde, Suriyeli göçmenlerin kendi kültürlerini koruyarak Türk toplumuna uyumunun hedeflendiği" düşünülmektedir (Bostan, 2018, s. 53).

GİGM (2019) kurumsal internet sitesinde uyum konusunda gerçekleştirilmesi amaçlanan faaliyetler maddeler halinde şu şekilde özetlemektedir;

- Yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştıracak etkinlikler yapmak.

[1] Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün statüsü, 29 Ekim 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Başkanlık olarak değiştirilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Türkiye'de, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak.
- Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslar düzenlenebilir.
- Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri yapmak. Kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlamak.

Yukarıdaki maddelere bakıldığında, bahsedilen uyum faaliyetlerinin iki temel hedefinin olduğu söylenebilir. Burada ilk olarak göçmenlerin Türkiye toplumuna uyumunun sağlanması hedeflenmektedir. Ancak "uyum" kavramının net bir şekilde hangi hukuki süreçleri barındırdığı belirtilmemiş, yapılması amaçlanan faaliyetler "gönüllülük" temeline dayandırılmıştır. Hedeflenen bir diğer şey ise başka bir ülkeye yerleşilmesi halinde yerleşilen ülkede bağımsız hareket edebilmelerini sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırabilmektir. Öte yandan daha önce de belirtildiği gibi savaş bitse de Suriyelilerin büyük bir kısmının Suriye'ye dönmeyeceği ve Türkiye'de yaşamaya devam edecekleri düşünülmektedir. Örneğin "Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak" isimli bir araştırmada Suriyelilerin Suriye'ye geri dönüp dönmemekle ilgili görüşleri alınmış, içlerinden savaş bittiğinde geri dönmeyi düşünenler olduğu gibi Türkiye'de bir düzen kurmuş olmaları, Türkiye'deki hayatlarından memnun olmaları, Suriye'deki savaşın belirsizliği, savaşın yarattığı yıkım sonrasında Suriye'de yeniden bir yaşam kurmanın mümkün olmayacağının düşünülmesi, Suriye'yi hiç görmemiş, Türkiye'de doğan, okula başlayan çocuklarının olması gibi nedenlerle dönmeyi düşünmediğini söyleyenler de olmuştur (Cankurtaran ve Albayrak, 2019, s. 94; Aktar, 2018, s. 21-22). Konunun politik ve hukuki belirsizliği sürerken Suriyeliler ve yerel halk bir arada yaşamaya devam etmektedirler. Bu noktada iki halk arasında dayanışma örnekleri görülebildiği gibi çeşitli gerilim alanları oluşmakta, dil farklılığından kaynaklı iletişim problemleri ve uyum sorunları da yaşanabilmektedir. Bu hususta iki halk arasındaki iletişimin geliştirilebilmesi

için temel problem alanlarının çözümüne yönelik araştırmaların yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

YEREL HALK VE SURİYELİLER: BİRLİKTE YAŞAMA BAKIŞ

Yerel halk ve Suriyelilerin bir arada yaşamalarıyla ilgili ilk olarak Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı'nın (AFAD) 2017 tarihli bir çalışmasına baktığımızda, Suriyelilerin %64'ünün Türklerle akrabalık ilişkisi içinde bulunmayı olumlu / oldukça olumlu bulduğu görülmektedir. Suriyeliler açısından uyumdaki sorunların sebebi %71,80 maddi yetersizlikler, %60,10 savaşın yarattığı psikoloji, %40,30 sosyal hayata ilişkin farklılıklar, %28,50 ahlaki farklılıklar, %18,10 dini yaşam olarak ortaya çıkmaktadır (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 2017, s. 116). Yine bu hususta M. Erdoğan son araştırmalarda Suriyelilerin geri dönmekten çok Türk halkıyla birlikte uyum içinde yaşamak istediklerinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Dahası yapılan araştırmalarda Türkiye'den başka bir ülkede yaşamak ister misiniz? sorusuna evet diyenlerin oranının "%10 bile" çıkmadığını söylemektedir (DW Türkçe, 2018). Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi adlı bir başka çalışmaya (Çiftçi, 2018, s. 2251) göreyse "genel olarak yerel katılımcıların Suriyelilere karşı olumsuz tutum/algıya sahip olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, katılımcıların Suriyelilerle kaynaşma, Suriyelilere karşı önyargılı olmama ve Suriyelilere çalışma hakkı verilmesi/suça meyilli olmamaları konularında daha olumlu tutum/algıya sahip oldukları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmesi/birlikte yaşama ve empati kurma konularında ise daha olumsuz tutum/algıya sahip oldukları saptanmıştır.". Türkiye'den üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen başka bir çalışmada, Suriyelilerin Türkiye'de vatandaşlık hakkı elde etmesi konusunda 45 kişi içinden sadece iki kişinin olumlu görüş bildirdiği belirtilmiştir (Çömez Polat ve Kaya, 2017, s.46). Bunun yanı sıra "Vicdan ve Akıl Kıskacında İnsanlık, Komşuluk, Kardeşlik: Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Algılara Politika Pazarlaması Perspektifinden Bir Bakış" adlı çalışmada Suriyelilerle birlikte yaşama konusunda daha olumlu bir yaklaşıma sahip olan kişilerin ekonomik kaygı düzeylerinin daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde bahsedilen çalışmada ekonomik kaygı düzeyi daha yüksek olan katılımcıların birlikte yaşama da daha olumsuz baktıkları ortaya çıkmıştır (Boyraz vd., 2018, s. 105).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çeşitli araştırmalarda Suriyelilerle yapılan görüşmelerde Suriyelilerin gündelik deneyimlerine baktığımızda, uyum konusunda öne çıkan sorunların, yüksek kiralar, aynı/ tek odalı evlerde birkaç ailenin birlikte yaşaması, ücret düşüklüğü, kayıt dışı çalışma, ayrımcılığa uğrama, yerel halkla dil farklılığından kaynaklı iletişim problemleri olduğu görülmektedir. Öte yandan Suriyelilerin entegrasyonuyla ilgili yapılan bir araştırmada (Şimşek, 2018), farklı sosyal sınıflardan Suriyelilerle yapılan görüşmelerde "ekonomik kaynaklara erişimi" daha kolay olan Suriyelilerin topluma daha kolay adapte olabildikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca ilgili çalışmada Türkiye'de restoran işleten Suriyelilerle yapılan görüşmelerde, bu kişiler Türklerle daha kolay iletişim kurabildiklerinden ve Suriyeli müşterilerin yanı sıra Türk müşterileri de olduğundan bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra Gaziantep ve Kilis'te Suriyelilere yönelik sosyal dışlanmayı mekânsal, ekonomik, kültürel, politik ve söylemsel olarak beş boyutta inceleyen bir araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmada Suriyeli nüfusunun yoksul semtlerde yoğunlaştığından bahsedilmektedir. Buna göre toplumsal dışlanmanın en etkili ve şiddete dönüşme potansiyelinin olduğu mekanların bu mekanlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, bu çalışmada "varlıklı" Suriyelilerin ekonomik yönden değil kimlikleri üzerinden dışlanmaya maruz kaldıkları belirtilmektedir (Deniz Çağlar vd., 2016, s. 24).

MEKANSAL YOĞUNLAŞMA

Yapılan çeşitli çalışmalarda Suriyeli nüfusun daha çok ekonomik olarak yoksul olan mahallelerde yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu yoğunlaşmayı sağlayan ve Suriyelilerin hayatını olumlu yönde etkileyen temel unsurlar sosyal sermaye, dil ortaklığı, konut kiralarının düşüklüğü, kolay iş bulunabilmesi olabilmektedir. Ancak bu yoğunlaşma diğer yandan yerel halkın çeşitli sebeplerden ötürü Suriyelilere ev vermek istememesi sonucu da gerçekleşebilmektedir. Konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan biri 2018 yılında Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından gerçekleştirilmiştir.

TEPAV'ın "İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları" adlı çalışmasında Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bazı mahallelerin getto özelliği gösterip göstermediği, yalıtılmış alan, mekânsal ayrışma, nüfus yoğunluğu, sosyal dışlanmışlık, homojen ilişkiler olarak beş parametre üzerinden değerlendirilmektedir. Bu hususta çalışmada, Ankara/ Önder mahallesi (Demirören Haber Ajansı, 2020), İstanbul /Fatih ilçesi Ali Kuşçu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mahallesi, Akşemsettin Mahallesi, Aksaray Mahallesi, Molla Gürani Mahallesi, Sultanbeyli ilçesi, Sultangazi ilçesi/ Zübeyde Hanım Mahallesi ve İsmetpaşa Mahallesi'ne yer verilmiştir (Kavas vd., 2019). Bu raporda Suriyelilerin bahsedilen bölgelerde kendi işletmelerini kurdukları ve birbirlerinden alışveriş yaptıklarından bahsedilmektedir. Öyle ki yerleşen Suriyeli nüfusun yoğunluğu sonucu bazı caddelerin ve mekanların isimleri halk arasında farklı anılmaya başlamıştır. Örneğin, Fatih'te bulunan tarihi Malta Çarşısı, Suriye Pazarı olarak anılmaktadır. Burada Suriyeli işletmecilerin yoğunluğu Suriyeli müşterilerin daha çok tercih etmesini sağlamaktadır. Bu sebeple bölgede kalan Türk işletme sahipleri de müşterileriyle anlaşabilmek için işletmelerinde Suriyeli çalışan bulundurmayı tercih etmektedirler.

2020 tarihli başka bir rapora göre Şanlıurfa, Mardin ve Hatay gibi Türkiye'nin Suriye ile sınırının olduğu şehirlerin daha fazla sığınmacı bulunmasının nedenleri arasında bir yönüyle M. Erdoğan'ın görüşünü destekler şekilde akrabalık ilişkileri gösterilmektedir. "Fransız Manda İdaresi ile Türkiye'nin üzerinde anlaşmaya vardıkları 911 km uzunluğundaki sınır sadece kimi yerleşim yerlerini değil, pek çok büyük aileyi de ikiye bölmüştür. Bu bakımdan Suriye'den kaçan pek çok kişinin sınırın öte tarafından yakın ve uzak akrabaları bulunmaktadır" (Şentürk, 2020, s.14-15). Gaziantep'te yerel halkın Suriyelilerle ilgili görüşünü araştıran bir çalışmada Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bir mahalledeki yoksul yerli halk ile yapılan görüşmelerden "Kentsel mekanların, hizmetlerin ve kaynakların paylaşımı yoksul yerliler için oldukça sorunlu bir ortak yaşam deneyimine karşılık gelmekte, bir toplumsal çatışma potansiyeli barındırmaktadır." sonucuna varılmıştır (Kahraman ve Nizam Kâhya, 2016, s.824).[2]

DİL FARKLILIĞI

Kentlerde yoğunlaşmanın çok çeşitli sebepleri olabileceği gibi bir sebebinin de dil farklılığı olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda yerel halkla Suriyeliler arasındaki dil farklılığı hem iki halk arasındaki iletişimde hem de Suriyelilerin uyumunun sağlanmasında öncelikli problemlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Suriyeliler ve yerel halk dil farklılıkları dolayısıyla birbirleriyle iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar. Adana ve Mersin'de

[2] Bahsedilen çalışmada saha çalışmasının yürütüldüğü yer Gaziantep'in Şahinbey İlçesi'ne bağlı İstiklal Mahallesi'dir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriyeliler ile ilgili yapılan bir çalışmada Suriyeli sığınmacıların dil engeli (Türkçe konuşamamaları) nedeniyle "toplumla bütünleşmekte" sorun yaşadıklarından bahsedilmektedir. Dil engelinin sonucu olarak diğer şehirlerde olduğu gibi Adana ve Mersin'de de Suriyeli nüfusun yoğunlaştığı mekanlar olduğu belirtilmektedir.[3]

Bir çalışmada Suriyeli kadınlar Türkçe konuşamamalarından dolayı gündelik hayatlarında bağımsız hareket etmekte zorlandıklarından bahsetmişlerdir. Örneğin, bahsedilen çalışmada, Suriyeli bir kadın hastanede mutlaka bir tercümana ihtiyaç duyulduğundan söz edilmektedir (Cankurtaran ve Albayrak, 2019, s. 63). Kadınların yaşadıkları göç deneyimlerini merkeze alan bir başka çalışmada, Suriyeli kadınların Türklerle yaşadıkları evliliklerde, Türkçe bilmemelerinin eşlerinden bağımsız yaşam deneyimlerini kısıtladığı ve tedirgin bir yaşam sürmelerine neden olduğu ortaya çıkmıştır. İlgili çalışmada bu duruma şu şekilde bir örnekle yer verilmiştir: "Cemile (36), 5 yıldır Türkiye'de yaşıyor ve şimdiye dek, eşi dışında neredeyse hiçbir Türkiyeliyle sohbet etmemiş. Cemile, eşiyle, eşinin uzun mesailerinden arta kalan kısıtlı vakitlerde akıllı telefonundaki online çeviri programı ile iletişim kuruyor. Dil bilmemesi ve öğrenme imkanının olmaması yaşama karşı tedirginlik ve güvensizliğini güçlendiriyor." Öte yandan aynı çalışmada farklı yaşam deneyimlerine sahip Suriyeli kadınlar için şu ifadeye yer verilmiştir. "Aile bireyleri Türkiye'de olan, Türkçe bilen ve eğitim seviyesi yüksek olan kadın görüşmeciler, diğerlerine kıyasla kendilerini daha güvende tarif ettiler. Yine vatandaşlığa sahip olan sınırlı sayıda kadın kendilerini daha çok buraya ait olarak tanımladı." (Gönül, 2020, s. 92-93).

"Çocukların Göçle Birlikte Yaşadıkları Eğitim Sorunları Üzerine Bir İnceleme" adlı makaleye göre, "Göç etmiş çocukların eğitim alanında yaşadığı sorunların başında dil sorunu gelmektedir." Çocuklar dil bilmedikleri için akademik alanda ilerleme göstermekte sorun yaşamaktadırlar. Bu durum aynı zamanda çocukların sosyal çevre edinmelerinde ve öğretmenleriyle verimli bir iletişim kurmalarını engellemektedir (Ekici Yaşar, 2015, s. 179). Dil sorunu, Suriyeli çocuklar için eğitim alanında bir sorun olarak karşılarına çıkmaktadır. Örneğin Mardin'in Kızıltepe ilçesinde yapılan bir araştırmada Suriyeli öğrencilerin dil bilmemeleri sebebiyle akademik başarı kazanmada sorun yaşadıkları, buna bağlı olarak ön yargılarla karşılaştıkları ve sosyal çevre

[3] Bu çalışmada bölge seçimleri Adana'da Meydan ve Gürselpaşa iken, Mersin'de Yeni Pazar-Hal mahalleleri, Yeni Mahalle ve Mezitli'dir.. Bkz.. (Çetin, 2016, s.205)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

edinmede zorluk yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Albay ve Güllüpınar, 2020). İstanbul Beykoz'da toplam 10 Suriyeli öğrenciyle yapılan güncel bir araştırmada öğrenciler, Türkiye'ye ilk geldiklerinde Türkçe konuşamadıkları için dersleri anlamakta ve sosyal çevre edinmekte zorluk yaşadıklarını ancak dili öğrendikten sonra bu sorunları aştıklarını belirtmişlerdir (Sever, 2020, s. 9-10). Benzer şekilde 2018'de Türkiye'deki Suriyeli üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada, Suriyeli öğrenciler için okula kayıt olabilmek ve akademik başarı elde edebilmelerinin önünde temel problem alanının Türkçeyi yeterli seviyede kullanamıyor oldukları ortaya çıkmıştır (Dereli, 2018, s.15-16).

Yerel halk ve Suriyeliler arasında dil farklılığından bahsedildiği gibi dil ortaklığından da söz edilebilir. Bu durum Uluslararası Kriz Grubu'nun (ICG) 2018'de yayınlanan bir raporuna şöyle yansımıştır; Türkiye'nin Suriye sınırındaki şehirlerinde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Arapça veya Kürtçe konuşabilmektedirler. Aynı zamanda bu bölgelerde Suriyeli nüfusun kırsal ve muhafazakâr bölgelerden geliyor olması Suriyeliler ve yerel halk arasında iletişim kurulmasına imkân vermektedir. Raporda sınır şehirlerinde yerel halk ve Suriyeliler arasındaki gerginliğin daha az oluşu bu kültürel yakınlığa bağlanmıştır (International Crisis Group, 2018).

ÖN YARGILAR VE TOPLUMSAL GERİLİM ALANLARI

Yerel halk arasında bilinen Suriyelilere yönelik söylentilerin çoğunlukla ekonomik temelli bir kaygı içerdiği görülmektedir. Halk arasında yayılan bazı söylentiler Mülteciler Derneği'nin kurumsal internet sitesinde "Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar" başlığı altında şu şekilde sıralanmaktadır; Suriyeliler devletten maaş alıyor, Suriyeliler çalışma izni alıp her yerde çalışıyor, Suriyeliler istediği üniversiteye girebiliyor, devlet üniversiteye giden her Suriyeliye burs veriyor, Suriyeliler araç muayene ücreti ödemiyor, Suriyeliler arabaları için vergi ödemiyor, Suriyeli esnaflar vergi vermiyor, Suriyeliler su, elektrik ve doğalgaz faturası ödemiyor, Suriyelilerin telefon faturasını devlet ödeyecek, Suriyeliler hastanede sıra beklemiyor, Suriyeliler 5 yıl sonra Türk vatandaşı olacak, seçimlerde Suriyeliler de oy kullanacak, Suriyeliler memur olarak işe giriyor, okullara Suriyeli öğretmenler atandı, Suriyeliler çocuklarını istedikleri okullara kayıt yaptırabiliyor (Mülteciler Derneği, b.t.). İlgili sitede yer alan söylentiler İDDİA başlığı altında sırayla numaralandırılmakta, bu başlığı takiben DOĞRUSU başlığı altında söz konusu iddianın ilk olarak nasıl ortaya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çıktığı, doğru ve tamamen yanlış olan yönleriyle detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu söylentilerden birisine yer vermek gerekirse İDDİA 1 başlığı altında bulunan "Suriyeliler devletten maaş alıyor" iddiasının "DOĞRUSU" şu şekilde açıklanmaktadır;

> Suriyelilerin devletten maaş aldığı iddiası, ulusal bir gazetenin köşe yazarı ile bağımsız bir milletvekili tarafından Türkiye'de olmayan bir üniversitenin olmayan bir tezi kaynak gösterilerek ortaya atıldı. İddiaya göre Yavuz Sultan Selim isimli üniversitede hazırlanan bir tezde Suriyelilerin kişi başı 895 lira maaş aldıklarının yazdığı söylendi.
>
> Türkiye'de Yavuz Sultan Selim isminde bir üniversite olmadığı gibi devlet şimdiye kadar hiçbir zaman **kendi bütçesinden** Suriyelilere aylık **bağlamamıştır.** Türkiye'de Geçici Koruma veya Uluslararası Koruma altında olan ve **belli kriterleri sağlayan** kişilere, **Avrupa Birliği tarafından** finanse edilen ve ismi Sosyal Uyum Yardımı (SUY) olan aylık 120 lira destek verilmektedir. Bu para Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin hepsine değil sadece **belli kriterlere** sahip kişilere verilmektedir. Bu paranın ihtiyaç sahibi kişilere ulaştırılmasına Türk Kızılay'ı, KIZILAY KART sistemi ile **aracılık** etmektedir.

Halk arasında yaygın olduğu anlaşılan bir başka söylenti, Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanması için devletin çalışanlar ve emeklilerden kesinti yaptığıdır. Araştırması sırasında bu bulguya ulaşan İ. Çetin, bu söylenti için Adana ve Mersin'de "neredeyse aynı cümlelerle duyulmuş" olduğunu söylemektedir (Çetin, 2016, s. 200-201). Yerel düzeyde yoksul mahallelerde yapılmış çalışmalarda yerel halkın, hayatlarını olumsuz yönde etkileyen kiraların yükselmesi, işsizliğin artması gibi ekonomik değişimlerin sorumlusu olarak Suriyelileri gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda yerel halktan görüşülen kişilerin devletin kendilerindense daha çok Suriyelilere yardımda bulunduğu ve Suriyeliler geldikten sonra suç oranlarının arttığı yönünde söylemleri olduğu görülmektedir [4] (Kahraman ve Nizam Kahya, 2016, s. 821; Boyraz vd., 2018). Sonuç olarak, incelenen çalışmalarda yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik olumsuz algısının daha çok ekonomik temelli olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan Suriyelilerin durumunun Türkiye'de siyasi aktörler tarafından "siyasi bir çekişme unsuru"

[4] Bu çalışmada toplamda 10 kişiyle görüşülmüş ve görüşülen kişilerin yoksul yardımı aldığı belirtilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olarak da tartışıldığı anlaşılmaktır. Türkiye'deki Suriyelerle ilgili çalışmalar yürüten Pr. Dr. Murat Erdoğan'ın burada konuyla ilgili görüşüne yer vermek yerinde olacaktır:

> …bu kriz aynı zamanda bir siyasi kriz. Dolayısıyla Türkiye'deki tartışmaların büyük bölümünün, eleştirilerin büyük bölümünün, siyasi bir motivasyonu olduğuna da görüyorsunuz..Dolayısıyla bilgi kirliliğinin bir parçası bu siyasileşmeden kaynaklanıyor. Ama ikincisi ve daha önemlisi...hükümetin bugüne kadar bilgilendirme konusunda şeffaf, insanları ikna edebilecek düzenli, sürekli bilgi kaynaklarını ortaya koyamaması. Bu konuda biraz daha tecrübe kazanmamız lazım, zaman almamız lazım (Teyit, 2019).

İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (İSTANPOL) tarafından gerçekleştirilen İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar isimli bir çalışmada Türkiye'nin en büyük sorunu olarak ilk sırada %53,8 oranında ekonomi %10,8 oranında Suriyeli göçmenler gösterilmiştir. Bu bulgu diğer çalışmalarda Suriyelilere yönelik yerel halk tarafından bildirilen ekonomik temelli ön yargılarla örtüşür gözükmektedir. Yine aynı çalışmada Suriyelilerle iş yeri, sokak "çarşı, pazar, avm", "park ve meydanlarda" karşılaşma ve aynı binada yaşama oranlarına yer verilmiştir. Burada yer verilen bütün yer gruplarında sırasıyla her gün karşılaşma oranları %44, %52, %59, %62 oranlarına ulaşmasına rağmen hiç iletişim kurmamış kişi oranı %78,7 olarak ortaya çıkmıştır (ISTANPOL, 2020, s. 21-25).

Suriyeli kadınların Türkiye'de yaşadığı evlilik deneyimleri ayrıca incelenmesi gereken bir toplumsal sorun potansiyeli barındırmaktadır Poyrazlar, 2014). Suriyeli kadınların yaşadığı göç deneyimlerini merkeze alan bir çalışmada Suriyeli kadınların Türkiye'de yaşadığı evliliklerle ilgili "farklı biçimlerde yapılan evlilikler -örneğin eşler arası büyük yaş farkı, para karşılığı evlenme, çok eşli evlilikler, yerli erkeklerin evlenmek için yerli eşleriyle boşanmaları vb.- toplum içinde Suriyeli kadınlara dönük damganın yaratılmasında etkili olmuştur." (Gönül, 2020, s.92-93). denilmektedir. Yine konuyla ilgili bir araştırma yürüten Dr. Duman, Urfa, Gaziantep ve Ankara'da Suriyeli kadınlarla yapılan ikinci evliliklerin olduğunu ve yaygınlığı kesin olarak bilinmemekle beraber artık bu durumun sosyal bir soruna dönüştüğünü düşündüğünü söylemektedir (Bozan, 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Toplumun en alt kesiminde ön yargı ve sosyal dışlanmaya en çok maruz kalanlar ise, yapılan bir çalışmada belirtildiği gibi, Suriye'nin "öteki" sığınmacıları olarak adlandırılan Suriye'den gelen Domlar'dır. Domlar yaşadıkları ülkelere göre Nawar, Zott, Ghajar, Bareke, Gaodari, Krismal, Qarabana, Karaçi, Abdal, Aşiret gibi çok çeşitli şekillerde adlandırılmalarına rağmen genel itibarıyla Çingene/Gypsy olarak anılmaktadırlar. Rapora göre, genellikle yaşadıkları ülkelerde toplumun en çok ayrımcılığa maruz kalan sınıfını oluşturmaktadırlar. Öyle ki Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen Suriyeliler arasında da öteki olarak görülmektedirler. Raporda Domlar'ın Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelme yolculuklarına ve Türkiye'ye geldiklerinde yaşadıkları ayrımcılık sebebiyle kamu yardımlarından yararlanamadıklarından bahsedilmektedir (Kırkayak Kültür Sanat ve Doğa Derneği, b.t.).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada yerel halk ve Suriyeliler arasında toplumsal gerilim potansiyeli taşıyan ve iletişim kurulmasının önündeki üç engel mekânsal yoğunlaşma, dil farklılığı ve ön yargı olarak ikincil kaynaklar taranarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalar üzerinden yerel halk ve Suriyelilerin yaşam deneyimlerine bakıldığında bu üç unsurun birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Suriyelilerin Türkiye'de yerleştikleri bölgeleri seçmelerinde aynı dili konuşabilmek ve akrabalık ilişkileri etkili olurken bu etkenlerin aynı zamanda kolay iş ve ev bulunabilmesi gibi başka olumlu etkileri olabilmektedir. Bunun yanı sıra yine yapılan çalışmalarda Suriyelilerin ekonomik olarak yoksul olan mahallelerde yoğunlaştıkları ortaya konmuştur. Suriyelilere karşı ön yargılı olan yerel halkın Suriyelilere evlerini kiralamak istememesi de bu mekânsal yoğunlaşmanın ve iletişimsizliğin bir nedeni olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra, dil farklılığı hayatın her alanında her kesimden Suriyelinin karşısına bir sorun olarak ortaya çıkabilmektedir. Kadınlar, Türkçe konuşamadıkları için yerel halkla iletişim kurmakta güçlük çekmektedirler. Okul çağındaki çocuklar ve üniversite öğrencileri akademik başarı göstermekte ve sosyal çevre edinmekte güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

Son olarak, halk arasında yaygın olan ve doğruluğu sorgulanmadan kabul edilen söylemler/söylentiler, Suriyelilere yönelik olumsuz algının üretilmesine neden olmakta ve birlikte yaşam konusunda olumsuz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tutumlarının artmasına neden olmaktadır sonucuna varılabilir. Yine Suriyelilere yönelik bu söylentilerin çoğunlukla ekonomik temelli olması dikkat çekicidir. Konuyla ilgili yapılan yukarıda da bahsedilen bir çalışmada gelir düzeyinin farklılaşmasıyla Suriyelilerle birlikte yaşama bakışın da farklılaştığı belirlenmiştir. Böylece gelir düzeyi düşük olarak adlandırılabilecek grubun Suriyelileri kaynak paylaşımında rakip olarak gördükleri konuyla ilgili yapılmış çoğu çalışmada varılan ortak bir sonuç olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

Abay, A.ve Güllüpınar, F. (2020). Suriyeli Çocukların Eğitim ve Uyum Sorunlarının Değerlendirilmesi: Kızıltepe Örneği, *Muhakeme Dergisi*, 3(1), 37-60.

Amerika'nın Sesi (2019, Eylül 29). *Suriyelilerin en az %80'i Türkiye'den ayrılmayacak* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=PkfRtZi3zvw.

Artar, F. (2018). Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri: Göç, Gündelik Yaşam ve Sosyal İlişkiler, derleyen yok, *Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma* (ss. 16-40). Sosyoloji Derneği Yayını.

Bostan, H. (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 38-88.

Boyraz, E., Sözüpek, H., Esen, S. ve Ay O. (2018). Vicdan ve Akıl Kıskacında İnsanlık, Komşuluk, Kardeşlik: Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Algılara Politika Pazarlaması Perspektifinden Bir Bakış, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 87-112.

Bozan, İ. (2017, Ocak 2). Suriyelilerle 2. evlilik sosyal sorun, *Aljazeera Turk*. 5 Mayıs 2020 tarihinde http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/suriyelilerle-2-evlilik-sosyal-sorun adresinden erişildi.

Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, H. (2019). *Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak*, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Merdiven Yayın. 05 Mayıs 2020 tarihinde http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce /suriyedenturkiyeye_TR_210519.pdf adresinden erişildi.

Çetin İ. (2016). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu, *Sosyoloji Dergisi*, 34, 197-222.

Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(3), 2232-2256.

Çömez Polat, F. ve Kaya, E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye'de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi,* 1(1), 38-48. https://dergipark.org.tr/tr/pub/meusbd/issue/33259/370256

Demirören Haber Ajansı (2019, Ocak 29). *8 bin nüfuslu mahallenin üçte ikisi Suriyeli* [Video]. Youtube. https://youtu.be/72msLUPQadM

Deniz Çağlar, A., Ekinci, Y. ve Hülür, B. A. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, 27 (1), 17-40.

Dereli, B. (2018). *Refugee Integration Through Higher Education: Syrian Refugees in Turkey: Policy Report*, United Nations University, Institute on Globalization, Culture and Mobility (UNU-GCM), 11 Kasım 2020 tarihinde https://i.unu.edu/media/gcm.unu.edu/publication/4405/Final_Begu%CC%88m-Dereli_Policy-Report.pdf adresinden erişildi.

DW Türkçe (2018, Ekim 9). *Türkiye'deki Suriyeliler: Birlikte Yaşamak Mümkün mü? Konuk Pr. Dr. Murat Erdoğan* [Video]. Youtube. https://youtu.be/lqVHHEXAiPc

Ekici Yaşar, F. (2015). Çocukların Göçle Birlikte Yaşadıkları Eğitim Sorunları Üzerine Bir İnceleme, İçinde K. Canatan vd. (Ed.), *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* (ss.179-200). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Erdoğan, M. (2019). *Türkiye'deki Suriyeliler,* Konrad Adenauer Stiftung, s.7, 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.kas.de/documents/283907/7339115/T%C3%BCrkiye%27deki+Suriyeliler.pdf/acaf9d37-7035-f37c-4982-c4b18f9b9c8e?version=1.0&t=1571303334464 adresinden erişildi.

Erdoğan, M. (2020, Nisan 29). Onuncu Yılında Türkiye'deki Suriyeliler, *Uluslararası İlişkiler Konseyi Panorama*. 30 Nisan 2020 tarihinde https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/29/onuncu-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler/amp/?__twitter_impression=true adresinden erişildi.

Gönül, S. (2020). Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli Kadınların Evlilik Deneyimleri, K. Biehl ve D. Danış (der.), *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları* (ss.80-101), Göç Araştırmaları Derneği.

International Crisis Group (2018). *Turkey's Syrian Refugees: Defusing Metropolitan Tensions Crisis Group Europe and Central Asia*, Report N°248. 29 Nisan 2020 tarihinde https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/248-turkeys-syrian-refugees-defusing-metropolitan-tensions adresinden erişildi.

İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü (İSTANPOL) (2020, Haziran). *İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar.* 14 Kasım 2020 tarihinde https://d4b693e1-c592-4336-bc6a-36c134d6fb5e.filesusr.com/ugd/c80586_2ae245f059244f1fba7fd785e4caa447.pdf adresinden erişildi.

Kahraman, F. ve Nizam Kahya, Ö. (2016). Mültecilik Hallerini Mekan Üzerinden Okumak: Gaziantep Örneğinde Türkiyelilerin Gözünden Suriyeli Kent Mültecileri*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(44), 808-825.

Kavas Bilgiç, A., Avşar, İ., Kadkoy, O. ve Çağdaş, E. (2019). *İstanbul' da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları***.** Tepav Yayınları.

Kırkayak Kültür Sanat ve Doğa Derneği (2020). *Domlar Suriye'nin "öteki" Sığınmacıları: Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık: Çapraz Ateş Arasında Suriyeli Dom Sığınmacılar*. 15 Kasım 2020 tarihinde http://www.kirkayak.org/publications/ adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mülteciler Derneği (2020). *Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar*, 20 Mayıs 2020 tarihinde https://multeciler.org.tr/suriyelilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/ adresinden erişildi.

Poyrazlar, E. (2014, Şubat 8). Türkiye'deki Suriyeli Kumalar, *BBC Türkçe*. 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140208_suriyeli_kuma adresinden erişildi.

Şentürk, C. (2020). *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*, Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı (ZfTI).

Sever, M. S. (2020). Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitim Durumu ve Sosyal Uyum Örnekleri, *Journal of European Education (JEE),* 10(1-2), 1-16. 14 Kasım 2020 tarihinde http://www.eu-journal.org/index.php/JEE/article/view/289 adresinden erişildi.

Şimşek, D. (2018). Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 379-380.

T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Geçici Koruma*. 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişildi.

T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Geçici Koruma Kanunu ve Yönetmeliği*. 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/kurumlar /goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf adresinden erişildi.

T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). *Uyum Hakkında*. 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda adresinden erişildi.

T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*, Ankara. 11 Kasım 2020 tarihinde https://www.afad.gov.tr/ kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek _Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf adresinden erişildi.

Teyit (2019, Ocak 31). *Suriyeli mülteciler: #1 Olağan Şüpheliler.* 11 Kasım 2020 tarihinde https://eski.teyit.org/suriyeli-multeciler-1-olagan-supheliler/ adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRINDA YAŞANANLAR VE YANSIMALARI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

PAZARKULE SINIR KAPISI DURUM RAPORU

Çağla SOYDİN*

GİRİŞ

Bu çalışmada, 28 Şubat 2020 tarihinde başlayıp 17 Mart 2020 tarihinde Covid-19 salgını nedeniyle sonlanan Türkiye-Yunanistan sınır hattındaki mülteci[1] hareketi, Pazarkule sınır kapısı özelinde ele alınacaktır. 27 Şubat 2020 tarihinde, Suriye'nin İdlib şehrinde, Türk askerlerinin şehit olmasına sebebiyet veren saldırıdan bir gün sonra, hükümet yetkilileri tarafından Avrupa'ya geçmek isteyen mültecilerin engellenmeyeceği bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu açıklamanın akabinde binlerce mülteci, Yunanistan sınırına doğru akın etmeye başlamıştır. Zaman geçtikçe bu mülteci hareketi, birtakım gerilimlere sebep olmuş ve krize dönüşmüştür.

Türkiye-Yunanistan sınırında yaşanan mülteci hareketinin incelendiği bu çalışma için gerçekleştirilen saha araştırmasının bir bölümünde krizin yaşandığı alanlara girişler engellendiğinden ötürü görüşmelerde ve bilgi alışverişinde zorluklar yaşanmıştır. Buna rağmen, hareketin yaşandığı ilk gün

* Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: cagla.soydin@gmail.com

1 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir". Türkiye Cumhuriyeti 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile imzalamıştır. Coğrafi sınırlamanın sonucu olarak Türkiye, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler dışından gelen iltica etmek isteyen kişilere geçici uluslararası koruma sağlamaktadır. Bu çalışmada, tüm teknik farklılıklar göz ardı edilerek her durum için 'mülteci' kavramı kullanılmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

itibariyle, Edirne şehir merkezi ve Pazarkule sınır kapısı yakınlarında kişisel gözlem yapılmış, bu civarda yaşayan vatandaşlar, esnaf, sivil toplum kuruluşu gönüllüsü kişilerle yapılan enformel görüşmeler ve alanda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının saha durum raporlarından faydalanılarak çalışma oluşturulmuştur. Ayrıca alanda gözlem yapan ve çalışmalar yürüten akademisyenler ve gazeteciler ile mülakatlar yapılarak çalışma zenginleştirilmiştir. Bu kapsamda Çanakkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Nihal Eminoğlu ile 2 Haziran 2020, hareketliliğin yaşandığı ilk günlerde alanda gözlem yapan Özyeğin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim üyesi Doç. Dr. Deniz Şenol Sert ile 23 Haziran 2020, Gazeteci-Yazar Burcu Karakaş ile 24 Haziran 2020 ve Mart ayında sınırlarda yaşanan mülteci hareketine binaen, mültecilere yardım amacıyla alanda çalışma yürüten Halkların Köprüsü Derneği'nden Çiçek Aktaş ile 12 Mayıs 2020 tarihinde görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, mültecilerin Pazarkule sınır kapısına hangi motivasyonla ve ne şekilde geldikleri açıklanmıştır. İkinci bölümünde, gelen mültecilerin genellikle hangi vatandaşlıklara sahip oldukları ve Türkiye'deki statülerinin ne olduğuna değinilmiştir. Üçüncü bölümde, Pazarkule sınır kapısından Yunanistan'a geçmek isteyen mültecilerin bu bölgede beklerken karşılaştıkları zorluklar ve Yunanistan'ın bu insanlara karşı uyguladığı şiddet ortaya koyulmuştur. Dördüncü bölümde, Pazarkule sınır kapısının yakınlarında oluşturulan güvenli alanda bulunan sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları başarılı ve zayıf yönleri ile birlikte ele alınmış, ortaya çıkan bu krizin yönetilmesi için oluşturulan kontrol mekanizması açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise, çalışmanın kapsamında olan tarih aralığında, Pazarkule sınır kapısının yakınlarında faaliyet gösteren basın çalışanları ele alınmıştır.

1. MÜLTECİLERİN PAZARKULE SINIR KAPISINA GELME SÜREÇLERİ

Türkiye'nin yedinci en uzun sınırı olan Yunanistan sınırı 212 kilometre uzunluğundadır. Meriç Irmağı'nın ağzında başlayıp Kapıkule Sınır Kapısı'nın yakınında son bulmaktadır. İpsala ve Pazarkule sınır kapıları, Edirne şehrinde, bu iki sınırın arasında yer almaktadır.

27 Şubat 2020 tarihinde Suriye'nin İdlib şehrinde yaşanan saldırının akabinde Türkiye'de yaşayan mültecilere yönelik bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme ile birlikte mülteciler, sınırdışı edilme korkusuyla karşı karşıya

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalmışlardır. 28 Şubat 2020 tarihinde Avrupa'ya geçmek isteyen mültecilerin engellenmeyeceği bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştır (Milliyet, 2020). Hükümetin tek taraflı olarak sınır kapılarını açacağı bilgisine bazı mülteciler haber kanalları ve sosyal medya üzerinden ulaşırken (İnsan Hakları Derneği, 2020, s.3), bazı mülteciler ise bağlı bulundukları derneklerin bilgilendirmesi vasıtası ile haberdar olmuşlardır (İnsan Hakları Derneği, 2020, s.4). Kimi mülteci grupları ise kendi aralarındaki özel iletişim ağları vasıtası ile, özellikle sosyal medya üzerinden iletişim kurarak en yakın sınır kapılarına doğru hızla yönelmeye başlamışlardır (B. Karakaş, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020).

TRT Arapça, 28 Şubat tarihinde, İdlib şehrinden gelen mültecilerin Fransa'ya ve diğer Avrupa ülkelerine ulaşmak için izleyebilecekleri olası yolların açıklayıcı bir haritasını yayınlamıştır. Sınırı geçme niyeti olan mülteciler için bu harita, yol gösterici bir nitelikte olmuştur.

Kaynak: TRT عربي (TRT Arabi). (2020, 28 Şubat). الطريق إلى #فرنسا.. خريطة توضيحية للطرق التي من المحتمل أن يسلكها اللاجئون من #تركيا للوصول إلى فرنسا ودول أوروبية أخرى (Tweet). Erişim adresi: https://twitter.com/TRTArabi/status/1233429222309363713

28 Şubat'tan sonra şehirler arasındaki kontroller de azalınca mülteciler sınırların bulunduğu şehirlere doğru harekete geçmişlerdir. Kimi bölgelerde Belediyeler ve İl Göç İdareleri ücretsiz otobüs seferleri başlatmış olsa da (Multeci.net, 2020a) ücretsiz otobüslerin dolmasıyla taşıma faaliyetinde bulunan özel sektör devreye girerek ulaşımı sağlamıştır (D. Şenol Sert, kişisel görüşme, 23 Haziran 2020). Mültecilerin yoğun olarak yaşadığı bazı bölgelerde belirli ücret karşılığında taşıma faaliyetleri yapılmıştır (Uluslararası

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mülteci Hakları Derneği, 2020a). Çoğu mülteci alana kendi imkanları doğrultusunda tuttuğu otobüslerle ve yürüyerek ulaşmıştır. Mültecilerin bazıları ise sınıra zorla götürüldüklerini iddia etmişlerdir. Akyurt Geri Gönderme Merkezi'nde bulunan bir mülteci, avukatından bu sebeple yardım istemiştir (Multeci.net, 2020b).

İlk gün şiddetli yağmurun altında korkunç ve dramatik bir film setini andıran görüntüler eşliğinde sınırlara doğru büyük bir hareketlilik yaşanmıştır. Pazarkule Sınır Kapısı'na kilometrelerce uzaklıkta bebek arabalı kadınlar, poşetlere sarılmış gençler, yağmurda güçlükle yürüyen insanlar görülmüştür (D. Şenol Sert, kişisel görüşme, 23 Haziran 2020).

Kapılar tek taraflı olarak açılmadan önce de burada hareketlilik gözlemlenmiştir. Bazı mülteciler Pazarkule ve civarından, özellikle Meriç Nehri üzerinden Yunanistan'a geçme çabası gösterirken, yasadışı olan bu girişimler, çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmıştır (M. Keskin ve D. Ardana, kişisel görüşme, 24 Nisan 2020).[2]

Edirne ve Kırklareli civarındaki sınır bölgelerine baktığımız zaman, güvenlik güçleri tarafından başka güzergahlara yönlendirmeler olduğu görülmüştür. Misal, Doyran köyündeki mülteciler, İpsala ve Pazarkule sınır kapısına yönlendirilmiş ve köy boşaltılmıştır (KESK, 2020). Bosnaköy'de zırhlı bir araç ile yol kesilmiş, o yöne doğru giden araçlar ve insanlar geri gönderilmiştir (İnsan Hakları Derneği, 2020, s.8). Edirne otogarında polis kontrolünde bulunan mültecilere, Pazarkule sınır kapısına götürülecekleri ve sınırın kapatılacağı bilgisi verilmiştir (KESK, 2020). Bu yönlendirmeler ile birlikte yetkili kişiler tarafından Pazarkule'de sınırı geçmeye çalışan mülteciler için güvenli bir alan oluşturulmuştur.

Edirne şehir merkezinde bulunan esnaflar, bu sürecin başlaması ile birlikte, Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden gelen müşterilerinin yok denecek kadar azaldığını ve buna bağlı olarak ekonomilerinin de olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Yerli halktan kimseler ve esnafın çoğu, bu bölgeye gelen mültecilere insani olarak destek vermiş fakat kimi esnaf ve vatandaş, kötü muamelede bulunmuş, dışlayıcı ve ayrımcı bir dil kullanmış, belirlenen fiyatların üzerinde satışlar yapmışlardır. 7 Mart itibari ile şehir merkezinde ve otogarda neredeyse hiç mülteciye rastlanmamıştır. Sınırı geçme umuduyla

[2] Sahada gözlem yapan ve video kaydı alan Çanakkale Üniversitesi lisans öğrencileri.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Trakya bölgesine gelen mültecilerin polis kontrolü ile Pazarkule'ye yönlendirildiği görülmüştür. Özellikle Edirne'nin giriş ve çıkışları, polis ve jandarma tarafından yüksek düzeyde kontrol altına alınmıştır.

2. PAZARKULE SINIR BÖLGESİNDE BULUNAN MÜLTECİLER HAKKINDA GENEL BİLGİ

Sınır kapılarına ulaşan mültecilerin büyük bir çoğunluğunu, evlerini boşaltan, satabilecek mallarını maddi varlığa çevirip gelen, gitmekten başka umudu kalmayan kişiler oluşturmuştur (Ç. Aktaş, kişisel görüşme, 12 Mayıs 2020).[3] Türkiye'nin farklı yerlerinden Pazarkule'ye gelen mülteciler ağırlıklı olarak Afganistan, Suriye, Irak, Cezayir, İran, Mısır, Fas, Sudan, Somali ve Türkmenistan ülkelerinin uyrukluklarına sahiptirler (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2020b). Sınır kapısında bekleyen bu insanların büyük çoğunluğunu Afganistan vatandaşları oluşturmaktadır (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2020b). Bunun sebebi, düzensiz göçmen olmaları ve sürekli sınır dışı edilme korkularının bulunmasıdır. Suriye kökenli mültecilerin Avrupa'ya gitme isteklerinin nedeni ise yaşadıkları bürokratik zorluklar ve karşılaştıkları kötü muamelelerdir (Mülteci Tv, 2020). Sınıra gelen mültecilerden Suriye ve Özbekistan kökenli olanların çoğunluğunun aileleriyle birlikte olduğu, Afganistan ve Pakistan kökenli olanların farklı yaşlarda ve çoğunlukla erkek olduğu, İran ve Irak kökenli olanların ise daha çok bireysel hareket eden genç insanlardan oluştuğu bilgisi mevcuttur (Mazlumder, 2020).

Alanda bekleyen mülteciler arasında çocuk sayısı fazladır, bu çocukların çoğu için Türkiye'de eğitim hakkından yararlanamadıkları bilgisi paylaşılmıştır (KESK, 2020). Çocuklu aileler bulunsa da bekar ve erkek grupların sayısı görece daha fazladır (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2020b).

Mültecilerin çoğu uzun yıllardan beri Türkiye'yi, Avrupa'ya gidebilmek için bir geçiş ülkesi olarak görmüşlerdir. Fakat yapılan anlaşmalardan dolayı Türkiye'de yaşamaya mecbur kaldıklarını söylememiz mümkündür. Alanda bulunan mültecilerin büyük bir kısmı, Türkiye'de yaşadıkları şehirlerde maddi zorluklar çektiğini, iş bulamadıklarını, bulsalar dahi maaşlarını alma konusunda sorun yaşadıklarını, sosyal yaşantılarında ayrımcılığa maruz kaldıklarını, yaşadıkları çoğu sorunda sınır dışı edilme korkusuyla tedirgin olduklarını, sağlık, eğitim gibi önemli hizmetlerden yararlanmakta çok güçlük

[3] Halkların Köprüsü Derneği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çektiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenlerle mülteciler Avrupa'ya gitmenin yaşadıkları sorunlara çare olacağını düşünmüşlerdir (İnsan Hakları Derneği, 2020). Çoğunlukla Avrupa'da yaşayan akraba ve arkadaşlarının yanına gitmek istediklerini ve varmak istedikleri ülkelerin ağırlıklı olarak Almanya ve Fransa olduğunu belirtmişlerdir (B. Karakaş, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020).

Özellikle Pazarkule'de, sınır kapılarında toplanmalarının temel sebebi, alana yönlendirilmelerinin yanı sıra, statü edinme konusunda karşılaştıkları zorluklar nedeniyle yasal bir şekilde geçiş yapıp hukuki bir statü kazanmak istemeleridir (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2020b). Ayrıca mülteciler Türkiye'de kendi kültürleri açısından yabancılık çekmemelerine rağmen yok sayıldıkları ve önemsenmedikleri için Avrupa'ya gitmek istemişlerdir (Ç. Aktaş, kişisel görüşme, 12 Mayıs 2020). Diğer yandan, 27 Şubat 2020 tarihinde yaşanan saldırıda Türk askerlerinin hayatını kaybetmiş olması, halk üzerinde üzüntü yaratmış ve olay sonrasında Suriyeli mültecilere karşı öncesinde de var olan nefret söylemleri daha da artmıştır. Özellikle İdlib'de yaşanan son olay neticesinde hedef tahtasına koyulan mülteciler çareyi bir an önce Avrupa'ya gidebilmekte bulmuş, hükumetin yaptığı açıklama ile birlikte harekete geçmişlerdir.

3. PAZARKULE SINIR KAPISINDA MÜLTECİLERİN KARŞILAŞTIĞI ZORLUKLAR VE YUNANİSTAN'IN TUTUMU

28 Şubat'ta sınırlara doğru hareketliliğin başlamasıyla kaotik bir ortam oluşmuştur. Kaos kelimesi, hareketliliğin yaşandığı ilk günler için ve toplanılan alan açısından yeterli bir kelimedir. Hijyenik şartların mevcut olmadığı bu bölgede çadır-kent de kurulmamıştır. İnsanlar alanda yeterince beslenememiş, kartonların üzerinde günlerini geçirmiş, tüm bunların yanında hiçbir gereksinimini tam anlamıyla karşılayamamıştır. Bu bölgede yaşananlar, gelecek insan sayısı öngörülerek oluşturulan bir organizasyon değil, aniden oluşan bir krizdir (B. Karakaş, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020).

Sınır kapılarında mülteciler barınma, ısınma ve beslenme sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Pazarkule sınır kapısının etrafında bulunanlar, ısınma ve barınma ihtiyacını karşılamak için etraftan topladıkları odun ve ağaçlarla barakalar kurmuşlardır. Barınma ihtiyaçlarının giderilmesi için herhangi bir destek ve yardım olmadığı gözlemlenmiştir (MAZLUMDER,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2020). Bunun nedeni, bu noktanın geçici olarak görülmesidir (İstanbul Hukukçular Derneği, 2020). Şehir merkezinde ve Meriç Nehri'nin kıyılarında görülen manzara da aynı şekildedir.

5 Mart tarihinde Pazarkule Sınır Kapısı etrafında polis ve jandarma denetiminde olan bir tampon bölge oluşturulmuştur. Bu bölgeye mülteciler ve Valilik tarafından izni olan kişi/kuruluşlar dışında kimse alınmamıştır. Tampon bölgeden mültecilerin çıkışları ise sınırlı ve süreli olmuştur. Günlük 250 kişiye akşam dönmek şartı ile alandan çıkma izni verilmiştir. Güvenlik güçleri yabancı olmayanları sınır kapısına varmadan durdurmuş ve gidenlerin geri dönemeyeceğini söyleyerek içeri almamışlardır (D. Şenol Sert, kişisel görüşme, 23 Haziran 2020). Pazarkule'den geçmekte zorluk yaşayacağını anlayan bazı Afgan ağırlıklı gruplar Çanakkale'ye yönelmişlerdir (B. Karakaş, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020).

Mültecilerin temel ihtiyaçları Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından temin edilmiştir fakat yardımların dağıtılma süreci uzun sürmüştür. Yiyecek ve içecek gibi temel ihtiyaçların dağıtımı tek bir noktadan yapıldığı için, bu gıdalara ulaşım zorlaşmıştır (İstanbul Hukukçular Derneği, 2020). AFAD tarafından dağıtılan yemekleri alabilmek için erkek tarafında 600 metre, kadın tarafında ise yaklaşık 300-400 metre kuyruklar oluşmuştur. Bu kuyruklarda çeşitli olumsuzluklar yaşanmıştır. Başta yeme-içme olmak üzere temel ihtiyaçların karşılanması konusunda eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Kimi mültecilerin, soğuktan korunmayı sağlayacak kıyafetinin dahi olmadığı görülmüştür (MAZLUMDER, 2020). Aralarında çocuk, kadın ve yaşlıların da olduğu binlerce mülteci ağaç altlarında, ıslak zeminler üzerinde, temel gereksinimlerinden yoksun bir şekilde sınır kapılarının açılmasını beklemişlerdir (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2020b).

Diğer bir yandan, sınır bölgesinde bulunan mülteciler arasında sürekli olarak farklı rivayetler yayılmıştır. Bu rivayetler bir nevi mültecilerin umutlarını canlı tutmuş, motivasyonlarını yükseltmiş ve ne pahasına olursa olsun uzun bir süre alandan ayrılmamışlardır. Avrupa Birliği-Türkiye arasında yapılacak görüşmelerinin sonucunda sınır kapılarının açılacak olması, BM yetkililerinin geleceği ve onlar eşliğinde geçişin mümkün olacağı, 30 gün kapıda beklenilirse Uluslararası Hukuka göre sınırın açılmak zorunda olduğu (Göç Araştırmaları Derneği, 2020) yayılan rivayetlerden bazılarıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yunanistan tarafında hareket yaşandığı bir zaman diliminde, sınırı sağlamlaştırmak adına gelen büyük polis otobüsleri, Yunanistan tarafından gelen, mültecileri alıp kamplara yerleştireceğine inanılmış olan araçlar olarak düşünülmüş ve bunun dedikodusu yayılmıştır (D. Şenol Sert, kişisel görüşme, 23 Haziran 2020). 8 Mart tarihinde kadınlar gününe özel sınır kapılarının açılacağı söylentisi üzerine, kadın ve çocuklar sınırda sıra oluşturmuşlardır. 9 Mart tarihinde "No Food" pankartlarıyla bir grup mülteci açlık grevi başlatmış fakat görünürlükleri olmamıştır. Alanda bulunan mültecilerden özellikle kadın olanları Türkçe bilmemektedirler. Bu durum dertlerini, isteklerini anlatamamalarından dolayı iletişim problemi oluşturmuş ve yardım almalarını zorlaştırmıştır.

Kadın ve çocuklar açısından önemli sağlık riskleri olduğu saptanmıştır. Sınır bölgesine sahra hastanesi kurulmuş ve acil sağlık sorunları olanlar ambulanslar ile hastanelere sevk edilmiştir (Türk Tabipler Birliği, 2020). Acil durum dışında sağlık sorunları olması durumunda sağlık hizmetine ve ilaca erişiminin kısıtlı olduğu görülmüştür. Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGGD) ve UNİCEF tarafından içme suyu ve gıda yardımları yapılmış fakat bunların yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Atık yönetiminde de sorunlar ortaya çıkmış, tuvalet ihtiyaçları karşılanamamış, ortalıkta bırakılan çöpler çevreye zarar vermiştir (Hayata Destek Derneği, 2020).

Sınır bölgesinde bulunan mültecilerin kötü hava koşullarına uyum sağlamak için gerekli giysilere sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum insanları daha fazla hastalık riskiyle karşı karşıya bırakmıştır (Türk Tabipler Birliği, 2020).

Sınır bölgesinde devam eden bu mülteci hareketi, yanlış algılara sebebiyet vermiştir. Yunanistan tarafı sınırın açılmasını 'Türk tarafı bize savaş açtı' olarak yorumlamıştır. En liberal insanlarda bile bu görüş hâkim olmuştur. Avrupa bunu Yunan sınırı Avrupa sınırıdır olarak algılamış ve durumu legalize etmişlerdir (D. Şenol Sert, kişisel görüşme, 23 Haziran 2020).

Başta Kastanies Sınır Kapısı ile Pazarkule Sınır Kapısı arasındaki bölgede bulunanlara olmak üzere, sınır bölgelerindeki mültecilere yönelik Yunanistan sınır güvenliğini sağlayan emniyet kuvvetleri tarafından doğrudan insanlık dışı muamele yapılmıştır (BBC News Türkçe, 2020). Yunan sınır güvenlik güçleri tarafından, sınırda bulunanlara yönelik gaz, sis ve ses bombalarıyla plastik ve gerçek mermiler kullanılarak şiddetli bir müdahalede

bulunulmuştur. Edirne Valiliği tarafından yapılan açıklamaya göre, müdahaleler sonucu 3 mülteci hayatını kaybetmiş, 214 mülteci yaralanmıştır. Hayatını kaybeden 3 mülteci ile ilgili kendileri ve/veya yakınları tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruda bulunulmuş olup aynı muameleye maruz kalan 25 mülteci ile ilgili başvuru süreci de Türkiye Barolar Birliğince takip edilmektedir (Edirne Valiliği, 2020). Bunun yanında yaralanma vakalarının sayısı da oldukça fazladır. Kara sınırından geçip Yunan polisi tarafından yakalanan 250 civarında mülteci sopalarla dövülmüş, kişisel eşyaları alınmış ve Türkiye tarafına geri itilmiştir (İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, 2020). Sınırı geçip geri gönderilen kimi mültecilerin elleri arkadan plastik kelepçelerle bağlanıp Meriç Nehri'ne atıldığı söylenmektedir. Meriç'te kaybolan veya boğularak can veren mülteciler de olmuştur. Yunan kolluk kuvvetleri ve paramiliter gruplar tarafından kasıtlı şekilde işkence, gasp, kötü muamele ve cinsel tacize varan eziyetler yaşatıldığı ifade edilmiştir (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, 2020b). Nehir üzerinde mültecilerin geçişlerde kullandıkları patlak botlara rastlanmıştır. Sınır hattı boyunca Yunanistan tarafından taciz ateşlerinin açıldığı gözlemlenmiştir (Mazlumder, 2020).

Yunanistan tarafının sınırı geçen mültecileri geri itmeye çalışması üzerine, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı tarafından sınıra 1000 Özel Harekât Polisi'nin gönderileceği beyan edilmiştir (T24, 2020). Süleyman Soylu tarafından 5 Mart 2020 tarihinde yapılan açıklamalardan bir gün sonra Yunanistan tarafı buna karşılık Frontex'e[4] . 13 Mart tarihinde Frontex resmî sitesinde yer alan habere göre 100 sınır muhafızının Yunanistan kara sınırında göreve başladığı beyan edilmiştir. Haberde Frontex İcra Direktörü Fabrice Leggeri'nin "Yunan makamlarının, aynı zamanda ortak AB dış sınırlarımız olan sınırlarını korumaya yardımcı olacak daha fazla memur ve daha fazla ekipman sağlamak için Frontex'e başvurduktan bir hafta sonra buradayız. Avrupa'nın dört bir yanından 100 memurun varlığı, Avrupa özgürlük, güvenlik ve adalet alanının korunmasının tüm üye Devletlerin ve Frontex'in ortak bir sorumluluğu olduğunun altını çiziyor," ifadelerine de yer

[4] Kısaltma Fransızcadır (Frontières extérieures – Dış sınırlar). Tam adıyla; European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı). Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi olarak da bilinir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

verilmiştir (Frontex, 2020). Yapılan bu açıklama ile Yunanistan sınırının, AB sınırı olduğu deklare edilmiştir.

4. SÜRECİN KONTROL MEKANİZMASI VE SINIR BÖLGESİNDE BULUNAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÇALIŞMALARI

Sınır bölgesinde faaliyet gösteren çoğu kuruluşun Pazarkule'ye gitme süreci birbirine benzemektedir. Mülteciler, önceden hazırlanmış bir plan dahilinde değil, düzensiz ve aniden sınırda toplanmışlardır. Kuruluşlar da aniden toplanan mültecilerin sınıra yöneldikleri haberlerini basından öğrenerek bölgeye gelmişlerdir (Ç. Aktaş, kişisel görüşme, 12 Mayıs 2020).

Sürecin koordinasyonu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Edirne İl Göç İdaresi ve Edirne Valiliği tarafından sağlanmıştır. Edirne Vali Yardımcısı Yusuf Güzel ve Edirne İl Göç İdaresi İl Müdür Vekili Musa Aşılıoğlu koordinasyondan sorumlu olmuştur (Hayata Destek Derneği, 2020). Bunun yanı sıra Edirne Belediyesi, İl Sağlık Müdürlüğü, Edirne Barosu, Kırklareli İl Göç İdaresi, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Edirne Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Edirne AFAD İl Müdürlüğü, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, UNİCEF, İOM, BM Nüfus Fonu, Kızılay alanda faaliyet gösteren başat kuruluşlardır (Göç Araştırmaları Derneği, 2020).

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Halkların Köprüsü Derneği, Mülteci Hakları Derneği, Mazlum-der, Hukukçular Derneği İnsan Hakları Derneği, Türk Tabipler Birliği, Hayata Destek, Mavi Kalem, KESK alanda çalışmalar yürüten dernek ve kuruluşlardır. 185 kişilik ekibiyle ASAM-SGDD, bölgede çalışmalar yürüten en etkin dernek olmuştur.

Sınır bölgesinde bulunan kurumlar, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile 1 Mart itibariyle günde 2 defa olmak üzere koordinasyon toplantıları yaparak hangi insani yardım kuruluşlarının nasıl ve ne türden sorumluluk alması gerektiği saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca yardım kuruluşlarının alana ne tür yardım malzemeleri getirebileceklerine dair fikir alışverişi yapılmıştır(Göç Araştırmaları Derneği, 2020). 3 Mart 2020 tarihli koordinasyon toplantısında yardım faaliyetlerinin tek bir elden yönetilmesi kararı alınmıştır. Yardım faaliyetlerinin organizasyonunun AFAD tarafından yürütülmesine karar verilmiştir (Mazlumder, 2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kızılay, Pazarkule sınır kapısı yakınında oluşturulan bölgede bulunan mültecilere kumanya dağıtımında bulunmuştur. Ayrıca çocukların olumsuz durumdan etkilenmemeleri için UNİCEF ile birlikte psiko-sosyal destek faaliyetleri yürütülmüştür (Türk Kızılayı, 2020). IOM mobil ekipleri, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK), Türk Kızılayı ve SGDD-ASAM ortaklığında çevirmenlik hizmetleri sunarak iki binden fazla mülteciye doğrudan yardım götürmüş, temel ihtiyaç malzemelerinin giderilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır (International Organization for Migration, 2020a).

Pazarkule sınır kapısında oluşturulan bölgeye girip mültecilerle birebir görüşme yapıp yardım sağlamak isteyen ve yanında doğrudan ihtiyaç sahiplerine verilmek üzere erzakları bulunan bazı sivil toplum kuruluşların girişlerinde problemler olmuş, güvenlik güçleri tarafından engellenmişlerdir (Ç. Aktaş, kişisel görüşme, 12 Mayıs 2020). Sınırda bulunan kadınların özel ihtiyaçlarına yönelik getirilen malzemeler, ilaçlar, erzaklar alana alınmamış, getiren yardım gönüllülerine yardımlarını Edirne merkezde bulunan AFAD deposuna götürülmeleri söylenmiştir (Mazlumder, 2020). Bu uygulama mültecilerin temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanmasına engel oluşturmuştur.

Bazı kuruluşlar, sınırı geçen mülteciler hakkında verilen sayısal verilerin, kendi gözlemleri ile uyuşmadığını belirtmişlerdir (İnsan Hakları Derneği, 2020, s.10). Atina makamları, 29 Şubat-3 Mart tarihleri itibari ile Yunanistan'a yasa dışı geçmeye çalışan kişi sayısını 24 bin 203 olarak açıklamıştır (Koyuncu, 2020). Uluslararası Göç Örgütü ise, 28 Şubat- 1 Mart tarihleri arasında Türkiye-Yunanistan arasındaki 212 km uzunluğundaki sınır hattında 13 bin kişinin toplandığını gözlemlemiştir (International Organization for Migration, 2020b).

17 Mart 2020 tarihinde Edirne Valiliğinden yapılan resmî açıklamaya göre ise, 27 Şubat 2020 tarihinden 17 Mart tarihine kadar, Edirne il sınırlarından Yunanistan'a 4. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı mıntıkasından 55.904 ve 54'üncü Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı mıntıkasından da 91.228 olmak üzere, toplam 147.132 düzensiz göçmen geçiş yapmış ve geçişler Mayıs 2020 itibariyle de devam etmiştir (Edirne Valiliği, 2020).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5. PAZARKULE'DE BASIN

İlk günler basın için herhangi bir zorluk olmamakla birlikte, Yunanistan tarafının baskısını gözler önüne sermek amacıyla sınır bölgesine girişlerde kolaylıklar sağlanmıştır. Fakat kargaşa büyümeye başlayınca basın geri plana itilmiştir. Sonrasında haber yapmak güçleşmiş, bazı basın mensuplarına tutuklamalar olmuştur (B. Karakaş, kişisel görüşme, 24 Haziran 2020).Sürecin başında, Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen ve yabancı olan gazeteci sayısının fazla olduğu görülmüştür (M. Keskin ve D. Ardana, kişisel görüşme, 24 Nisan 2020).

Uluslararası Af Örgütü gözlemleri ve gazeteciler tarafından açıklanan beyanlara göre Edirne sınır bölgelerinde mültecilerin bulundukları kimi alanlarda, Türkiye yetkili makamları tarafından yaşanan olayların haberleştirilmesi ve basının çalışmaları engellenmiştir. Pazarkule Sınır Kapısı ile Doyran'da gazetecilerin görüntü kaydı alması engellenmiş, 13 uluslararası ve/veya ulusal minvalde çalışan bağımsız gazeteci gözaltına alınmıştır. Gazetecilerin gözaltına alınma nedeni olarak askeri yasak bölgelerde bulunma veya görüntü alma olarak belirtilmiştir. Ancak ortaya koyulan gözlemlere göre hükümet tarafından desteklenen medya kuruluşlarının alanda faaliyet göstermesinde bir sakınca görülmemiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2020, s. 12). Tutuklanan gazeteciler adli soruşturma olmaksızın serbest bırakılmıştır ancak Rudaw haber ajansı gazetecilerinden Rawin Sterk Yıldız serbest bırakılmayarak Ankara'ya sevk edilmiştir. Gözaltında olan Yıldız'ın 6 Mart'ta çıkarıldığı mahkeme tarafından tutuklanmasına hükmedilmiştir. Muhabir Rawin Sterk ile birlikte gözaltına alınan kameraman Mehmet Şirin Akgün ise 4 Mart'ta Edirne Sulh Mahkemesi tarafından serbest bırakılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

27 Şubat 2020 tarihinde İdlib'de, Rusya destekli Suriye rejim kuvvetlerinin saldırıları sonucunda 34 Türk askeri hayatını kaybetmiştir. Bu olayın yaşandığı günün hemen ertesinde sınır kapılarının açılacağı haberi gündeme düşmüş ve yapılan açıklamalar kamuoyunun dikkatini anında başka bir yöne çekmiştir. Hükümet yetkililerinin bu yönde yaptığı açıklamalar ile sınır kapılarına yığılmalar olmuştur. İdlib'te yaşananların akabinde kamuoyu, Devlet yönetiminin Rusya ve Suriye'ye yönelik birtakım girişimlerde

bulunmasını beklemiştir. Ancak yapılan açıklamalar genellikle mültecilere Avrupa sınır kapılarının açılacağı yönünde olmuştur. Bunun sonucunda ülke gündemi tamamen değişmiş, kamuoyu yaratılan bu yapay krize odaklanmıştır.

Türkiye-Yunanistan sınırında yaşanan bu krizin insani yönü ağır basmaktadır. Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçme ümidi olan mülteciler, farklı sebeplerden dolayı uzun yıllar boyunca burada kalmışlardır. Sınırın açılacak olması haberi, bu insanlara büyük bir umut vermiştir. Bu motivasyonla sınıra yönelen mülteciler, Türkiye'nin kapılarını tek taraflı olarak açması, Yunanistan'ın sınırlarını açmaması dolayısıyla büyük mağduriyetler yaşamışlardır. Sınır kapısına gelenlere Yunanistan tarafından göz yaşartıcı bombanın bile atılmış olması, durumun vahametini göstermesi bakımından önemlidir. İnsanların Avrupa sınırlarından geçme umuduyla kötü şartlar altında günlerce beklemiş olmasının yanında, yaralanan ve ölenlerin de olması, çok acı bir tablo ortaya çıkartmıştır. Özellikle kadınlar ve çocuklar, bu kötü koşullardan daha fazla etkilenmişlerdir. Yunanistan tarafında tel örgülerin çekilmesi ve sınır boylarına daha fazla güvenlik güçlerinin yerleştirilmesi, Avrupa'nın günümüzde ne derece insan haklarına saygı gösterdiğinin sınanması bakımından önem arz etmektedir. Avrupa ülkelerinde birçok aşırı sağ parti, politikalarını popülist söylemler üzerine inşa ederek mültecileri başlıca sorun olarak nitelendirmektedir. Çoğu partinin politikalarının içerisinde bulunan mülteci karşıtı söylemleri ile alınan oy oranının paralel bir seyir gösterdiğini görmek mümkündür. Bu hareketlilik karşısındaki duruşları da bu doğrultudadır, olayın insani yönü yok sayılıp, politika malzemesi olarak kullanılmışlardır. Bir diğer yandan, Frontex'in devreye sokulması ile mültecilerin bir tehdit olarak görüldüğü açıktır. "Güvenlikleştirme" adımlarıyla Avrupa, mülteci konusunu güvenlik problemi haline getirmiştir. Bu da bu insanların yaşamını daha da değersiz gösteren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu kriz, göç politikasında ciddi eksikliklerin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bireylerin görünülürlükleri de uzun yıllar boyunca uygulanmak istenilen politika ile paralel bir seyir izlemiştir.

Mültecilerin Pazarkule'de bulundukları süreç boyunca çeşitli sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumlarınca temel ihtiyaçları karşılanılmaya çalışılmıştır. Fakat ortaya çıkan manzaralardan görüldüğü üzere, yemek sırasının uzunluğu, atık yönetimindeki aksaklıklar, ısınma barınma ihtiyaçlarının karşılanmasındaki yetersizlikler, özellikle göç konusunda çalışan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sivil toplum kuruluşlarının eksikliklerini ortaya çıkartmıştır. Daha sonrasında Covid-19 salgınının Türkiye'de de görülmesi üzerine Pazarkule'de oluşturulan alan dağıtılmış, bununla birlikte mültecilerin görünürlükleri yeniden kaybolmuştur. Ancak pandemi süreci, mültecilerin Avrupa'ya geçme isteklerini yok etmemiştir. Bu sürecin sonrasında da Avrupa ülkelerine geçme girişimleri devam edecektir.

KAYNAKÇA

BBC News Türkçe (2020, Mart 2). *Mülteci krizi: Yunanistan sınırını geçebilenler nasıl karşılanıyor?*[Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=mdcigNYK-Ow&list=PLGi_WMJ0gxAX4zcNotPlpFzRvHhgRwnyU&index=2&t=0s

Edirne Valiliği (2020, Mart 3). *Basın Açıklaması 2020-2*. 11 Mayıs 2020 tarihinde http://www.edirne.gov.tr/basin-aciklamasi– adresinden erişildi.

Frontex European Border and Coast Guard Agency (2020, Mart 13). *Frontex launches rapid border intervention on Greek land border.* 12 Mayıs 2020 tarihinde https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-launches-rapid-border-intervention-on-greek-land-border-J7k21h adresinden erişildi.

Göç Araştırmaları Derneği (2020, Haziran 6). *Türkiye-Yunanistan Sınırında Neler Oldu? GAR Röportaj Dizisi 5.Bölüm, İbrahim Kavlak & Derya Cabbar* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=XXepBtEJclY&t=114s

Hayata Destek Derneği (2020, Mart). *Edirne - Pazarkule Saha Durum Raporu* İstanbul.

İnsan Hakları Derneği (2020, Mart 4). *Marmara Bölgesi Sınırdaki Mülteciler Raporu.* İstanbul.

International Organization for Migration (2020a, Mart 10). *IOM'in AB-Türkiye Sınırına İnsani Destek Çağrısı*. 13 Mayıs 2020 tarihinde https://turkey.iom.int/tr/news/iom%E2%80%99-ab-t%C3%BCrkiye-s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1na-insani-destek-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1 adresinden erişildi.

International Organization for Migration (2020b, Ocak 3). *More than 13,000 Migrants Reported Along the Turkish-Greek Border***.** 15 Mayıs 2020 tarihindehttps://www.iom.int/news/more-13000-migrants-reported-along-turkish-greek-border adresinden erişildi.

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, (2020, Mart 1) *İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Pazarkule Sınır Kapısı Ziyareti Raporu.* İstanbul.

KESK (2020, Mart 13). *Mültecilere İlişkin Edirne Raporumuz.* Ankara.

Koyuncu, H. (2020, Mart 3). Yunan Sınırına Akın Eden Göçmenler Kim: 4 Soruda Mülteci Krizi, *Euronews*. 14 Mayıs 2020 tarihinde https://tr.euronews.com/2020/03/03/yunan-sinirina-akin-eden-gocmenler-kim-4-soruda-multeci-krizi adresinden erişildi.

MAZLUMDER (2020, Mart 9). *'Yunanistan – Türkiye Sınırında Yaşanan Mülteci Dramı' Gözlem Raporu,* İstanbul.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Milliyet (2020, Şubat 28). *Mültecileri tutmayacağız*. 10 Mayıs 2020 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/siyaset/multecileri-tutmayacagiz-6154651adresinden erişildi.

Mülteci Tv (2020, Mayıs 2). *Mülteci Okulu 8 E-Okul Programı 3.Oturumu* [Video]. Youtube, https://www.youtube.com/watch?v=blhMyWYF2fI

Multeci.net (2020a, Mart 14). *Bu bir dayanışma değil, mültecileri kullanma' Afganistanlı bir sığınmacıyla röportaj.* Multeci.net/Röportaj. 10 Mayıs 2020 tarihinde https://multeci.net/2020/03/elementor-5640/ adresinden erişildi.

Multeci.net (2020b, Mart 4). *Geri Gönderme Merkezinde Zorla Sınıra Götürülüyoruz Çığlığı*. 10 Mayıs 2020 tarihinde https://multeci.net/2020/03/geri-gonderme-merkezinde-zorla-sinira-goturuluyoruz-cigligi/ adresinden erişildi.

T24 (2020, Mart 5). *Geri itmeleri engellemek için 1000 özel harekât polisi Meriç sınırında görev yapacak*. 12 Mayıs 2020 tarihinde https://t24.com.tr/haber/icisleri-bakani-soylu-gitmek-isteyenlere-engel-koymuyoruz,864815, adresinden erişildi.

Türk Kızılayı (2020, Mart 6). *Avrupa'ya Geçmek İsterken Mağdur Olan Göçmenlere Kızılay Yardımı*. 13 Mayıs 2020 tarihinde https://www.kizilay.org.tr /Haber/Kurumsal HaberDetay/5011, adresinden erişildi.

Türk Tabipler Birliği (2020, Mart 4). *TTB Heyeti Edirne İzlem Raporu- Edirne'de Mültecilerin Durumu-İzlem Raporu*, Ankara.

Uluslararası Af Örgütü (2020, Mart). *'Siyasi Bir Oyunun Ortasında Kalanlar' Türkiye/Yunanistan Sınırı Arasındaki Mülteciler, Avrupa'nın Başarısızlıklarının Bedelini Ödüyor.* Edirne.

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (2020a, Mart 1). *Ülkemizde Yaşayan Mültecilerin Geçişi İçin Sınır Kapılarının Açılması Üzerine Sınırda Yaşanan Gelişmeler Hakkında Gözlem ve Raporumuz*. İstanbul.

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (2020b, Mart 12). *'Avrupa Sınırında Yaşanan Gelişmeler' Araştırma ve Gözlem Raporu.* İstanbul.

Kişisel Görüşmeler

Aktaş, Çiçek, 12.05.2020, Telefon Görüşmesi

Eminoğlu, Nihal, 02.06.2020, Google Meet ile yapılan görüşme

Sert, Şenol Deniz, 23.06.2020, Telefon Görüşmesi

Karakaş, Burcu, 24.06.2020, Skype Görüşmesi

TÜRKİYE-YUNANİSTAN MÜLTECİ GERİLİMİ KAPSAMINDA AVRUPA MEDYASININ TÜRKİYE'YE BAKIŞI

Begüm OKTAY*

GİRİŞ

Mart 2011'den bu yana süren Suriye İç Savaşı neticesinde dört milyona yakın Suriye vatandaşı yurtlarını bırakıp sınır komşusu Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmiştir. 2019 sonlarında, Türkiye Cumhuriyeti göçmen politikasıyla tek başına baş edemeyeceğini gerekçe göstererek Avrupa Birliği ile sınırlarını açma kararı aldı. Bu gelişme Avrupa Birliği'nde bir krize neden olurken, Türkiye ile ilişkilerinde de gerilime sahne oldu. Bu durum, dördüncü güç adını verdiğimiz medyanın algı yaratmak ve karşı propaganda öne sürmek için kullanıldığı bir periyoda dönüştü. Günümüzde küreselleşme ve teknolojinin etkisiyle medya sektörü oldukça gelişmiş ve genişlemiştir. Dünya'nın bir köşesinde meydana gelen bir olayın dakikalar hatta saniyeler içerisinde tüm Dünyada duyulduğu günümüzde, Türkiye-Yunanistan sınırında meydana gelen göçmen izdihamı da dünya basınında geniş yankı bulmuştur.

Yunanistan, asırlar boyunca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunmuş, günümüz Avrupa Birliği üye-devletlerinden biridir. Avrupa tarafından felsefe, bilim ve sanat faaliyetlerinin doğduğu yer olarak nitelendirilen Helen Medeniyeti'nin devamı olarak görülmesi, Yunanistan'ın Avrupa Birliği içerisine dahil edilmesi ve korunması konusunda önemli bir faktör olmuştur. Tarihte yaşanan olayların yanı sıra, Yunanistan'ın bir Avrupa Birliği üye-devleti olması, kuşkusuz Avrupa devletlerinin yaşanan gerilimde kimin tarafında olacağını da açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Yaşanan olay hakkında gerçekleştirilen algı yönetimi faaliyetleri, lobicilik gibi

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: begumoktay96@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

etkili yolların yanı sıra, günümüzde medya aracılığıyla daha geniş kitlelerin etkilenmesine olanak sağlamaktadır. Kamu diplomasisinin de en önemli aktörlerinden olan medya sektörü, propaganda ve algı yönetimi faaliyetleri için karşı silah olarak kullanıldığında, kamu diplomasisi çalışmalarını etkisiz ve eksik hale getirebilmektedir. Bu durum ülkelerin itibar ve imajlarının korunması hususunda kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye-Yunanistan sınırında meydana gelen göçmen izdihamının Avrupa basını aracılığıyla Avrupa halklarına nasıl servis edildiğini ve sözcüklerin, haber için seçilen fotoğrafların algı yaratmadaki önemini, bunun yanı sıra medya araçlarının yaşanan olayları kamuoyuna nasıl aktardığına değinerek Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Almanya ve Avusturya medyasının olaylara karşı tutumunu da inceleyeceğiz.

1. KAMU DİPLOMASİSİNDE MEDYANIN ÖNEMİ

Ülkenin sahip olduğu ekonomik gücü, iletişim kanalları, kültürel zenginlikleri onun dışarıya karşı oluşturduğu imajını tamamlayıcı unsurlardır (Bostancı, 2012, s.55). Bahsettiğim durumlar nedeniyle karşı tarafın elinde bulundurduğu medya gücüyle mücadele etmek ve stratejik olarak siyasal iletişim hamlelerini gerçekleştirmek için karşı tarafın medyasını iyi analiz etmek gerekmektedir.

Karşı tarafın koz olarak elinde bulundurduğu argümanların iyi analiz edilmesi, bunlara karşı argümanlar geliştirilebilmesi ve olumsuz algı faaliyetlerinin sonlandırılması için büyük önem taşımaktadır. Walter Lippmann'ın 1922'de *Public Opinion* (Kamuoyu) adlı eserinde ele aldığı "kitlelerin rızalarının üretilmesi" (ya da imalatı); bugün yine aynı amaçlarla, ancak daha sofistike strateji ve taktiklerle sağlanmaktadır (Çınarlı, 2013, s. 25). Önceki dönemlerde rıza üretimi, lobicilik, halkla ilişkiler faaliyetleri, kamu diplomasisi ve medya araçları ile sağlanıyordu. Tüm bu unsurlara ek olarak, günümüzde dördüncü güç olarak görülen medyanın teknolojik gelişmelerle birlikte yeni medya kavramını doğurması, tüm bu unsurların dijital platformlara geçiş yapması diplomasinin de başka bir boyuta taşınmasını sağlamıştır.

Haberciliğin de dijital platformlara geçişi ile birlikte, kamuoyu bilgiye anında ulaşabilmekte ve birçok haber kaynağından bilgi alabilmektedir. Bu durum geleneksel medyanın önüne geçerek sosyal medyanın avantajları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyanın yükselişi ile birçok haber

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kurumu da haberlerini ve içeriklerini dijital ortamda yayınlamaya başlamış ve orada da okuyucu kitlesi elde etmiştir. Böylece kurumların dijital yayınları, siyasi gelişmelerin analizi ve habere dönüştürülmesi sürecinde algı yönetiminin gerçekleştirildiği önemli bir faktöre dönüşmüştür. Görsel basın, yazılı basın ve internetin diplomasiye dahil olması, kamuoyunun süreci yakından takip etmesine katkı sağlamış ve hükümetlerin yurt içi ve yurt dışındaki kamuoylarını kazanma gerekliliği diplomasiye bir yenilik getirmiştir (Aydemir, 2018, s.30).

2. TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRINDA YAŞANAN GÖÇMEN GERİLİMİNE YUNANİSTAN VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ'NDEKİ BASIN ORGANLARININ BAKIŞI

Yunanistan, yüzyıllarca paylaşılan ortak kültüre karşılık, Türkiye'nin belirli dönemler gerilim yaşadığı aynı zamanda komşusu olan bir Avrupa Birliği ülkesidir. Jeopolitik konumu, bakıldığında Asya'nın Avrupa Birliği'ne açılan sınır kapısı niteliğindedir. Yaşanan krizde Türkiye ile karşı karşıya gelen aktörlerin başında gelmektedir. Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Kıbrıs Adası'nın güneyinde Rumların yaşadığı, Avrupa Birliği üyesi ülkedir. Güney Kıbrıs'ın Yunanistan ile din, kültür ve ideoloji birliği vardır. Bunu tüm siyasi gelişmelerde ve hatta Eurovision gibi kültür sanat faaliyetlerinde de görmek mümkündür.

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye-Yunanistan sınırında yaşanan mülteci gerilimine Yunanistan ve GKRY basınının nasıl yaklaştığı örneklerle incelenmektedir. Yunan basınından Hellasnow, İefimerida, Greek Reporter, Ekathimerini, Dimokratia ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi basınından Cyprus Mail gazetelerinin internet sayfalarından örnekler alınmıştır.

2.1. HellasNow

Hellas Now, yeni medya platformlarında faaliyet gösteren bir yayın organıdır. Çok bilinen ya da her gün okunan bir yayın organı olmasa da, gerçekleşen olaylarda yaptığı paylaşımlar sosyal medyada bir çok Yunan ve Yunan destekçisi tarafından paylaşılarak etkileşim almıştır.

"'Sultan' neden sınırları açıp Yunanistan'a şantaj yapıyor?" başlıklı, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve hükümetinin aldığı kararda etkili olan kilometre taşlarının özetlendiği haberde (Hellas Now,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2020). Erdoğan'a 'sultan' benzetmesi yapılması dikkat çekiyor. Bunun nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun bir devamı olarak görülmesi ya da Recep Tayyip Erdoğan'a 'tek adam' benzetmesi yapılması olabilir. Bu söyleme, Ayasofya polemiğinin ardından çıkan tepkilerde ve Doğu Akdeniz geriliminde yapılan haberlerde de yer verildiğini görmekteyiz.

HELLASNOW

Γιατί ο «σουλτάνος» ανοίγει τα σύνορα και εκβιάζει την Ελλάδα;

28 Şubat 2020 tarihli bu haberde aynı zamanda Paris'teki Sciences Pol'da uzman olan Fransız siyaset bilimci Jana Jabbour'un, "Avrupa sınırlarının mültecilere açılmasıyla tehdit etmek, ek bir mülteci dalgasının kabus gibi bir senaryo olduğu Avrupa Birliği'ne baskı yapmanın çok etkili bir yoludur" yorumuna yer verilmiştir. Jabbour verdiği demeçte aynı zamanda "Türkiye'nin İdlib'deki tırmanışını sürdürmek için ne askeri ne de insan kaynakları var," ifadelerini kullanmıştır.

2.2. İefimerida

Merkez solu temsil eden yayın organı niteliğindeki İefimerida'da, 28 Şubat 2020 tarihli, "Müdahale Gücü Neden "sultan" mültecilere kapıları açar- "Panik İşareti", Batı'ya şantaj yapar?" başlıklı haberde (İefimerida, 2020), Erdoğan'a 'sultan' yakıştırması devam etmektedir.

iefimerida

ΚΟΣΜΟΣ

Γιατί ο «σουλτάνος» ανοίγει τις πύλες σε πρόσφυγες -«Ένδειξη πανικού», εκβιάζει τη Δύση

Türkiye'nin Yunanistan sınırını açması ve mültecilerin Avrupa'ya geçişinin neden engellenmeyişinin özeti yer alıyor. Bir önceki haberde bahsettiğim hususlar bu haber için de geçerli olup, algı yönetimi konusunda büyük bir mesajdır. Bu durum asırlardır gelen Türk- Yunan problemlerinin de bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Halbuki yüzyıllardır birlikte yaşamış iki halkın birbirine bu denli negatif duygular beslemesi, kamu diplomasisi faaliyetlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

2.3. Greek Reporter

Greek Reporter'da yayınlanan 5 Mart 2020 tarihli haberde, Erdoğan'ın propagandasına karşı dünyanın dört bir yanındaki tüm Yunanların Yunanistan'ı desteklemek için harekete geçtiği belirtiliyor (Greek Reporter, 2020). Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Almanya'da yaşayan Yunan gruplarının, yaşadıkları topraklarda kamuoyunu Yunanistan lehine yönlendirmek için çalışmalar yaptıkları aktarılırken, Erdoğan'ın Avrupa Birliği'ne ve dolayısıyla Yunanistan'a şantaj yapmak için yoksul insanları kullandığı, bu insan gruplarını Yunanistan sınır bölgesinde kitleselleştirmek için dezenformasyon kampanyası başlattığı ifade ediliyor. Propaganda ve algı

yönetiminin gerçekleştirilmesinde kullanılan en etkili silah lobicilik faaliyetidir. Lobicilik faaliyetinin yürütülmesinde de diasporanın önemi tartışılmazdır. Yunan diasporasının Avrupa'daki faaliyetleri sonucunda, Avrupa halklarının Türklere bakış açısının olumsuz olması bu çerçeveden bakıldığında şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Türkiye'de ise lobicilik faaliyetleri gelişmiş değildir. Bu nedenle uluslararası platformlarda haklılığımızı savunamamakta ve kendimizi kamuoyuna doğru bir şekilde anlatamamaktayız. Bu durum ise aleyhimize gerçekleştirilebilecek olası algı yönetimi faaliyetlerine karşı bizi savunmasız hale getirmektedir. Lobicilik illegal bir faaliyet olmadığı gibi, algı yönetmek için diasporanın etkisi de eklendiğinde; karşı taraftan çok, objektif bakan diğer dünya aktörlerinin de dikkatini çekmektedir. Günümüzde hükümetler ve lobiler, medyanın da etkisiyle fikirlerine ve kimi haklı görmek istediklerine bağlı olarak kamuoyunu kolayca şekillendirebilmektedirler. Kamu diplomasisinin önemi de burada karşımıza çıkmaktadır. Devletler kamu diplomasisi faaliyetlerini artırmalıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.4. Ekathimerini

8 Mart 2020 tarihli, "Erdoğan Yunanistan'ı Sınırları Açmaya Çağırıyor" başlıklı haber (Ekathimerini, 2020), Erdoğan'ın Kadınlar Günü etkinliğinde Yunanistan hükümetine seslenişini konu alıyor. Yunanistan'ın kapıları açması halinde mültecilerin Yunanistan'da kalmayacaklarını, diğer Avrupa ülkelerine doğru devam edeceklerini belirten Erdoğan'ın aynı zamanda "Neden kapıları açmıyorsunuz, geçmelerine izin ver ve kendini bu yükten kurtar" sözlerine yer verilmiştir.

Haberde kullanılmak için seçilen haber fotoğrafına haberin başlığı ile birlikte ele alındığında, haberlere göz gezdiren bir kişinin, haberin ön izlemesine bakarak Türkiye'nin Yunanistan'ı tehdit ettiğini düşünmesi kaçınılmazdır. Ne yazık ki kamuoyunun büyük bir kısmı, sadece haberin fotoğrafına ve manşette verilen yazılara bakarak bir kanaate varmaktadır. Bu durumun bilincinde olan medya mensupları ise algının şekillendirilmesi konusunda bu yöntemi çok kez kullanmışlardır ve bu teknik kullanılmaya devam etmektedir.

Ülkelerin imajlarının şekillendirilmesindeki hususlar, yönetimi elinde bulunduran kişiler tarafından ele alındığında; ülke liderlerinin üslup ve beden diline dikkat etmesi gerektiği çok önemli bir faktördür. Haklı olunan bir konuda

dahi olsa konuşma sırasındaki yanlış söylemler, jest ve mimikler, kamuoyunda kişinin olumsuz algılanmasına açık hale getirebilmektedir. Önemli olan, bu hususların bilincinde olarak iç siyaseti etkileme çabasında dış siyaseti de değerlendirerek bir sonraki hamleleri tahmin edebilme ve bu tehditlere karşı önlem alabilme kabiliyetine sahip olmaktır.

2.5. Dimokratia

Merkez sağı temsil eden yayın organı Dimokratia, "Türkiye: 1000 komando ile Evros'taki gerginliği artırıyor" başlıklı haberinde Türkiye'nin 1000 komando ile sınır bölgesindeki gerilimi artırdığını öne sürüyor (Dimokratia, 2020). Haberde verilen fotoğrafta İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun da fotoğrafına yer verilmiştir. Burada çizilmek istenen imaj, Türkiye'nin sınıra asker yığarak sığınmacıları Avrupa Birliği sınırları içine girmeye zorlamasıdır.

δημοκρατια

ΑΡΧΗΣΗ · ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Τουρκία: Κλιμακώνει την ένταση στον Έβρο με 1.000 κομάντος

Halbuki Türk hükümetinin bu konudaki tavrı, Avrupa'ya gitmek isteyen fakat yapılan anlaşmalar doğrultusunda Türkiye'de kalmak zorunda olan bireylerin artık burada zorla tutulmayacağı, istenildiği takdirde Türk sınırından geçerek Avrupa Birliği sınırlarına ulaşabileceklerine yönelik idi. Buna ek olarak, Türk askerinin müdahalesinin yanı sıra Yunan tarafının da müdahalesinin olduğu belirtilmelidir. Fakat Avrupa basınının Avrupa Birliği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

içerisinde bulunan Yunanistan'ın kamuoyu bilgilendirmelerini esas alması ve bu noktada da medyanın etkisi, algının Türkiye aleyhine gelişmesine katkı sağlamaktadır. Böylece Avrupa milletlerinin, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin eksikliği de göz önüne alındığında, Türkiye aleyhine hükümetlerin, hükümetlerin aracılığıyla yayın organlarının ve diasporanın yürütmüş olduğu algı operasyonlarından etkilenmiş olması beklenmedik değildir.

3. TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRINDA YAŞANAN GÖÇMEN GERİLİMİNE ALMAN BASIN ORGANLARININ BAKIŞI

Bu bölümde Almanya'da en yüksek tiraj sahibi gazeteler arasında yer alan Bild ve Der Tagesspiegel'den iki haber örneğine yer verilmektedir. Bild aynı zamanda Avrupa'nın en büyük, dünyanın da üçüncü büyük tirajlı gazetesi olarak bilinmektedir.

3.1. Bild

05.03.2020 tarihinde Bild (2020) tarafından yapılan haberde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sınır bölgesine Yunan güçlerine karşıt olarak 1000 polis gönderdiği belirtiliyor. Haber, bilgi doğruluğu açısından problem oluşturacak bir husus bulundurmasa da haber için seçilmiş fotoğraf, Türk polisi karşıtı bir algı oluşturulmaya çalışıldığını açıkça belli ediyor.

Haber için seçilen görselde bir göçmenin, polisin attığı sis bombası ve göz yaşartıcı gazdan kaçtığı görülüyor. Fakat haber fotoğrafçısının objektifine yansıyan bu görüntülerde göçmen genç Türk polisinden değil, Yunan polisinden kaçmaktadır. Haberlerde yer verilen fotoğrafın seçimi hiçbir zaman 'öylesine' değildir. Mutlaka bir anlam ve mesaj verme faaliyeti yürütülür.

Bild

ERDOGAN ERHÖHT DRUCK AUF EU

Türkei schickt 1000 zusätzliche Polizisten an die EU-Grenze

Medya kuruluşları sadece halka haber verme işlevi yürütmez. Medya, yumuşak güç (*soft power*) kullanımının en temel aktörlerindendir. Haberde yer verilen görseller bireyin bilinçaltına etki ederek algının yönlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Algı yönetimi sürecinde bireyler, kendisine yöneltilen algı operasyonları doğrultusundaki iletiyi kendi fikirleri olarak benimsemektedir. Haberlerde yer alan görselin yanı sıra haberin içeriğini da analiz etmek haber bütünlüğünün sağlanması ve doğru analiz için önemli faktörlerdendir.

Yapılan haberde kamuoyuna iletilmek istenen mesaj, Türk güçlerinin göçmenlere saldırdığı ve Avrupa Birliği sınırlarına geçmeleri için göçmenlere baskı kurduğuna yöneliktir. Fakat bu husus, doğru değildir. Almanya'da yaşayan Türklerin oranının oldukça fazla olduğu düşünüldüğünde, Alman basınının yaptığı bu tarz haberlerin tepki çekeceği düşünülmektedir. Almanya'da ikamet eden Türklerin oradaki hal, tavır ve davranışları da Almanların gözündeki Türk imajını şekillendirmekte ve düşüncelerin negatifleşmesine neden olabilmektedir. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin başarılı yönetilmesi, artırılması ve Türk diasporasının güçlendirilmesi faaliyetleri, Avrupa'da Türkiye aleyhine yapılan algı yönetimi faaliyetlerini

etkisiz kılabilmekte, hatta büyük ölçüde engelleyerek ülke imajının iyileştirilmesine katkı sağlayabilmektedir.

3.2. Der Tagesspiegel

Yayın hayatına Berlin'de başlayan ve günümüzde Almanya'nın en yüksek tirajlı üçüncü gazetesi olan Der Tagesspiegel'in 08.03.2020 tarihli haberinde Liberal Parti SPD'nin başkanı Norbert Walter- Borjans'ın yaptığı açıklamaya yer verilmiştir (Der Tagesspiegel, 2020). Parti başkanı, mülteci çocukların tehlikeli ve sağlıksız kriz ortamında zarar gördüklerini belirterek, ailesi olmayan 1000 adet yalnız çocuğun sınırdan geçirilmesini istemektedir. Haberde yer alan "yalnız çocuk" kavramı oldukça dikkat çekmektedir. Açıklamada bu ifadeye yer verilmesi, ailesi olan çocukların alınmak istenmediği anlamı taşımaktadır. Bu çerçevede açıklamanın özüne bakacak olursak, yalnız çocukların erken yaşta alınarak kültürel olarak asimile edilebileceği ve birer sadık Alman vatandaşı olarak hayatlarına devam edebilecekleri anlaşılmaktadır.

DER TAGESSPIEGEL

SPD-Chef fordert rasche Hilfe für Flüchtlingskinder

Aileleri ile birlikte yaşayan çocuklarda ise asimilasyonun tam anlamıyla gerçekleşemeyeceği bilinci ile sarf edilen bu sözler, iyilikten çok bir projenin

gerçekleşme arzusunu yansıttığını gözler önüne sermektedir. Bu durum, hiçbir devlet yararına olmayacak bir eylemi gerçekleştirmeye meyilli değildir olgusuna da atıf yapmaktadır. Almanya böylece, kültürel bağlamda kendisine entegre olabilecek bireyler olarak en kolay yönlendirilen kitleyi, çocukları almayı uygun görmüştür. Bu kültürel entegrasyonun sorunsuz sağlanması içinse kimsesiz çocukları alma fikrini ortaya koymuşlardır.

4. TÜRKİYE-YUNANİSTAN SINIRINDA YAŞANAN GÖÇMEN GERİLİMİNE AVUSTURYA BASININ BAKIŞI

Kronen Zeitung

Avusturya'da yayın hayatını sürdüren ve çok okunan gazeteler biri niteliğindeki Kronen Zeitung, Avusturya'da yayın hayatını sürdüren ve çok okunan gazeteler biridir. Aşağıda Türkçe çevirisi yapılarak çalışmaya dahil edilen 8 Mart 2020 tarihli, "Erdoğan'dan Yunanistan'a:'Kapıları Aç'" başlıklı haber şöyledir:

> Brüksel'de AB temsilcileri ile yapılacak bir toplantıdan bir gün önce Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türk-Yunan sınırındaki bir göç krizinde provoke etmeye devam ediyor. Erdoğan, ortak sınırdaki göçmenlerin diğer AB ülkelerine geçmelerine izin vermesi için Yunanistan'ı Pazar günü teşvik etti. Erdoğan pazar günü İstanbul'da Dünya Kadınlar Günü münasebetiyle gerçekleştirilen bir organizasyonda Yunanistan'a seslenerek; 'Ey Yunanistan, bu insanlar sana gelip kalmayacak, sana gelip diğer Avrupa ülkelerine gidecekler. Neden rahatsız oluyorsun? Sen de kapılarını aç!' dedi. Erdoğan aynı zamanda komşu ülkeyi sert bir dille eleştirdi ve Yunanları, AB'ye ulaşabilen göçmenleri hukuka aykırı bir şekilde Türkiye'ye geri göndermekle, 'dövmekle', 'öldürmekle' ve onlara 'işkence etmekle' suçladı (Kronen Zeitung, 2020).

Aynı haberde, Erdoğan'ın çağrısına ilk tepkinin Avusturya'nın iç siyasetinden özgürlükçü Dominik Nepp'ten geldiğini ifade eden haberde; Nepp'in "Biz kapıları kapatıyoruz, sen de çeneni" sözlerine yer verilmiştir.

Kronen Zeitung

Abo-Service ePaper Newsletter Community Gewinnspiele Vorteilswelt

NACHRICHTEN BUNDESLÄNDER SPORT ADABEI DIGITAL FREIZEIT A

Welt Politik Österreich Bundesländer Wirtschaft Wissen Viral

08.03.2020 16:01 | NACHRICHTEN > WELT

FLÜCHTLINGSKRISE

Erdogan an Griechenland: „Mach auch die Tore auf!“

Recep Tayyip Erdogan

Einen Tag vor einem treffen mit EU-Vertretern in Brüssel provoziert der türkische Präsident Recep Tayyip Erdogan in der Migrationskrise an der türkisch-griechischen Grenze weiter. Erdogan ermunterte Griechenland am Sonntag dazu, Migranten an der gemeinsamen Grenze in Richtung anderer EU-Länder durchzulassen. „Hey Griechenland, diese Menschen kommen nicht zu dir und bleiben, sie kommen zu dir und gehen in andere Länder Europas. Warum stößt du dich daran?“

Haberin devamında ise Yunan medyasından alınan bilgiler doğrultusunda Türk tarafından göçmenlere sık sık göz yaşartıcı gaz kartuşları, sis ve sersemletici el bombalarının atıldığı iddia edilirken, yine Yunan televizyon kanalı Skai'ye gönderilmiş olan görüntülerde „Hızır/Ateş“ tipi zırhlı bir Türk sınır güvenliği aracının sınır çitlerini yıkmaya çalıştığı aktarılmıştır. Yunan kaynaklarından alıntıları okuyucularıyla paylaşan yayın kuruluşu, aktarılan bilgilerin bağımsız bir kaynaktan teyit edilemediğini de eklemiştir. Türk kaynaklarına da değinen yayın organı, Türk kaynaklara ulaşmasına rağmen Yunan kaynaklarına daha çok güvendiğini haberinde kullandığı kelime ve sözcüklerle ifade etmektedir. Bu durum, Türkiye- Yunanistan sınır bölgesinde yaşanan olayları sadece tek bir taraf açısından ele alarak halka servis etmek objektiflik ilkesinin günümüzde ütopik bir algı olduğunu yeniden gözler önüne seriyor. Yapılması gereken ise, her iki taraftan da bilgiler elde ederek halka bilgi vermektir. Fakat buradaki husus, kimin haklı olduğunun halka yansıtılması değil, kimin haklı gösterilmek istenmesidir. Avusturya yayın

organının, Avrupa Birliği'ne dahil müttefiki Yunanistan lehine propaganda faaliyeti yürütmesi şaşırılacak bir durum değildir. Süreç boyunca iki aktör; Türkiye ve Yunanistan, birbirlerini suçlamış ve kendilerine yöneltilen şiddet suçlarını reddetmiştir.

Haberin devamında Türk polisinin sınırı geçmek için mültecilere yardım ettiğine dair Twitter uzantılı bir video eklemiştir. Video ise bir Yunan milliyetçisinden alıntı yapılmıştır. Yunan vatandaşının paylaştığı video, **#**greeceunderattack hashtagi ile paylaşmış ve tweet incelendiğinde göçmenler sözcüğünün "göçmenler" olarak ifade edildiği görülmüştür. Burada bir ironi yapılmak istenmiş ve sınırı geçmek isteyenlerin göçmen veya mülteci değil, 'Müslüman teröristler' olduğuna dair bir propaganda faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

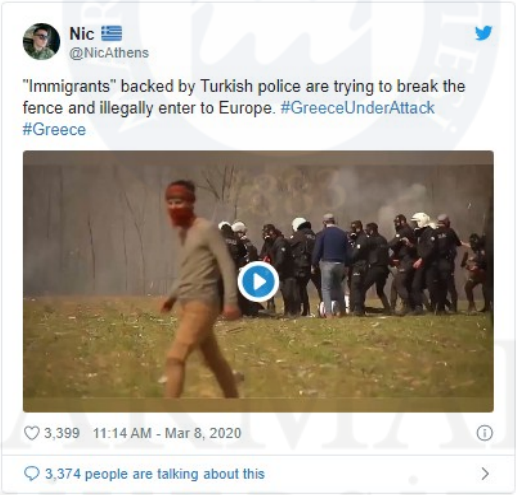

Twitter'da bunun gibi birçok içerik mevcuttur. Burada önem arz eden, bir yayın organının taraflı bir şekilde gelişmeleri halka aktarmasıdır. Gerçekleştirilen eylem habercilikten oldukça uzak, algı yönetimi ve propaganda faaliyetidir.

Haberde yer verilen fotoğraflar

Kronen Zeitung, Yunan kaynaklarına değinmesine karşın, Türkiye'nin yıllardır içinde bulunduğu durumu objektif bir şekilde analiz ederek; "Türkiye, 2011 yılında başlamış olan iç savaşta Ankara'nın taraflardan biri olduğu Suriye'den yaklaşık olarak 3,6 milyon sığınmacı kabul etti. Son olarak savaştaki durum yine tırmanmış ve yüz binlerce Suriyeli yine Türk sınırına doğru kaçmış. Ayrıca Türkiye'de, Afganistan'dan ve başka ülkelerden birçok sığınmacı ve başka göçmenler yaşamaktadır." ifadelerine yer vermiştir.

İncelenen bu haber, ülke liderlerinin söylem ve imaj konusunda dikkat göstermelerinin ne kadar kritik olduğunu gözler önüne sermektedir. Emir kipi kullanımı ile beraber seçilen haber fotoğrafı bir araya geldiğinde, Türkiye aleyhine büyük bir algı operasyonu yapıldığını söylemek yanlış olmaz. Basının objektifliği günümüzde ne yazık ki ütopik bir beklentiden öteye geçememektedir. Bu nedenle habercilik, haber verme görevinden uzaklaşarak devletin ideolojik aygıtlarından biri haline gelmiştir. Konu karşı propaganda ve algı yönetimi olduğunda, habercilerin sözcükleri bir anda silaha dönüşür ve büyük kitlesel etkiler meydana getirebilir. Bu nedenle söylem ve eylemlere dikkat etmek günümüz dünyasında daha büyük önem arz etmektedir. Siyasal iletişim ve kamu diplomasisi bu nedenle günümüz liderlerinin iyice anlayıp asla vazgeçmemesi gereken hususları içerisinde

barındırır. Bu şekilde kameralar ve fotoğraf makineleri karşısında sergilenecek tutum ve davranış belirlenerek, karşı tarafa aleyhinde kullanılabilecek bir malzeme vermemek birinci amaç olmalıdır. Aksi halde görselde gördüğümüz gibi bir karşı propaganda eylemi gerçekleştirilebilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Algı yönetimi faaliyetlerinin sadece hükümetler tarafından fark edilmesinin yanı sıra, kamuoyunun da gelişmelerin doğru yorumlaması ve değerlendirmesi için medya okuryazarlığı büyük öneme sahiptir. Medyada verilen her bilgiye inanmamak ve doğru bilgiyi öğrenmek adına sürekli sorgulamak; kamuoyunun doğru ve akılcı bilgiye ulaşarak objektif değerlendirmeler yapabilmesine olanak sağlayabilmektedir. Ne yazık ki ülkemizde ve dünyada gelişen siyasi ve ekonomik gelişmelerin kamuoyuna ulaşmasını sağlayan medya sektörü, algı yönetiminin merkezi konumunda olduğundan habercilik objektiflik ve şeffaflık ilkelerini kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında gelen Soğuk Savaş döneminde daha da kendisini hissettiren propaganda kavramı, günümüzde medyanın da dönüşüm geçirmesiyle geniş bir etki alanına sahip olmuştur. Türkiye, kamu diplomasisi ve lobicilik faaliyetlerini geliştirmeli ve özellikle Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerinin aleyhinde çalışan diasporaların etki alanlarının azaltılması çalışmalarına ağırlık vermelidir. Avrupa milletleri gözüyle Türkiye, anlaşmalarla Türkiye sınırları içerisinde ikamet eden sığınmacıları zorlayarak Avrupa Birliği sınırlarına sürüklemektedir. Yürütülen bu algı operasyonu, Yunanistan'ın saldırı altında olması gibi sözcük kalıplarıyla sosyal medya platformlarında da geniş yer bulmuştur. Diplomasi faaliyetleri çerçevesinde yıllarca sığınmacılara kapılarını açan Türkiye'nin diplomasi dilinin formalliğine daha çok dikkat etmesi ve kendisini siyasal iletişim araç ve yöntemleri kapsamında geliştirerek Avrupa devletlerine kendini doğru bir şekilde ifade edebilmesi gerekmektedir. Aksi halde diasporaların, yabancı basın yayın organlarının ve hükümetlerin yaptığı açıklamalarla Türkiye aleyhine geliştirilen algı operasyonlarının gerçekleştirilmesi ve sonuç başarılı olmasının sonlandırılması pek mümkün görünmemektedir. Ülkemizde yeni gelişmekte olan siyasal iletişim alanında uzmanların yetiştirilmesi ve ülke menfaatlerine katkı sağlamasına olanak verilmesi, diğer halkların gözündeki Türkiye algısının geliştirilmesi ve iyileştirilmesine büyük yarar sağlayarak Türk

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

milletinin imajının değiştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu hususların sağlanması Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin kalkındırılmasında da büyük rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Aydemir, E. (2018). *Kamu Diplomasisi*, Kalkedon Yayıncılık.

Bild (2020, Mart 5). *Türkei schickt 1000 zusätzliche Polizisten an die EU-Grenze*. 6 Mart 2020 tarihinde https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/erdogan-erhoeht-druck-auf-eu-tuerkei-verlegt-1000-polizisten-an-die-eu-grenze-69215076.bild.html#fromWall adresinden erişildi.

Bostancı, M. (2012). *Kamu Diplomasisinde Medyanın Rolü ve Önemi*, Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Cyprus Mail (2020, Mart 9). *EU tells Turkey to pull migrants back from Greek border.* 12 Mart 2020 tarihinde https://cyprus-mail.com/2020/03/09/eu-tells-turkey-to-pull-migrants-back-from-greek-border/ adresinden erişildi.

Çınarlı, İ. (2013). *Stratejik İletişim Yönetimi*, Beta Basım.

Der Tagesspiegel (2020, Mart 8). *SPD-Chef fordert rasche Hilfe für Flüchtlingskinder.* 10 Nisan 2020 tarihinde https://www.tagesspiegel.de/politik/newsblog-zur-lage-in-griechenland-spd-chef-fordert-rasche-hilfe-fuer-fluechtlingskinder/25599690.html adresinden erişildi.

Dimokratia (2020, Mart 6). *Τουρκία: Κλιμακώνει την ένταση στον Έβρο με 1.000 κομάντος*. 7 Mart 2020 tarihinde https://www.dimokratia.gr/ellada/385922/toyrkia-klimakonei-tin-entasi-ston-evro-me-1-000-komantos/ adresinden erişildi.

Ekathimerini (2020, Mart 8). *Erdogan calls on Greece to open its borders.* 10 Mart 2020 tarihinde https://www.ekathimerini.com/250372/article/ekathimerini/news/erdogan-calls-on-greece-to-open-its-borders adresinden erişildi.

Greek Reporter (2020, Mart 5). *Phenomenal Mobilization by Greek Diaspora to Support Greece, Counter Erdogan's Propaganda.* 7 Mart 2020 tarihinde https://greece.greekreporter.com/2020/03/05/phenomenal-mobilization-by-greek-diaspora-to-support-greece-counter-erdogans-propaganda/ adresinden erişildi.

Hellas Now (2020, Şubat 28). *Γιατί ο «σουλτάνος» ανοίγει τα σύνορα και εκβιάζει την Ελλάδα.* 5 Mayıs 2020 tarihinde https://hellas-now.com/o-soyltanos-anoigei-ta-synora-ekviazei-ti-dysi/ adresinden erişildi.

İefimerida (2020, Şubat 28). *Κοσμοσ*, 1 Mart 2020 tarihinde https://www.iefimerida.gr/kosmos/giati-o-soyltanos-anoigei-tis-pyles-se-prosfyges-endeixi-panikoy-ekbiazei-ti-dysi adresinden erişildi.

Kronen Zeitung (2020, Mart 8). *Erdogan an Griechenland: „Mach auch die Tore auf!“.* 10 Nisan 2020 tarihinde https://www.krone.at/2113045 adresinden alındı.

Özdağ, Ü. (2018). *Algı Yönetimi:Propaganda, Psikolojik Savaş, Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*, Kripto Kitaplar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TÜRKİYE'DEN YUNANİSTAN'A MÜLTECİ HAREKETİ VE YUNAN KAMUOYU: İKİ GÖRÜŞME EŞLİĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Özge ÇUBUKÇU*

GİRİŞ

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşın bir sonucu olarak, Türkiye'de sığınmak zorunda kalanların sayısı o zamandan beri artmaya devam etmiştir. Resmi rakamlara göre Türkiye'nin insani yardım amaçlı geçici koruma sağladığı Suriyeli göçmenlerin sayısı 3,6 milyonu aşmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, b.t.). Bu rakam 2014 yılında 1,5 milyon, 2015'te ise 2,5 milyondur. Suriye'de iç savaşın giderek şiddetlenmesi sonucunda Türkiye'ye sığınanların sayısının artması ve buna bağlı olarak 2015'te Suriye'den Avrupa'ya yaşanan göç dalgalarının ardından, Avrupa Birliği ile Türkiye göçmen krizinin çözümü için bir mutabakata varmıştı. Mart 2016'da yürürlüğe giren mutabakatla birlikte, yasadışı yollardan Yunanistan'a doğru gerçekleşen düzensiz göç kontrol altına alınmıştı. 20 Mart 2016 tarihi itibariyle Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesine karar verilmişti (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

2020'nin başından itibaren Suriye'de düzenlenen askeri operasyonlar nedeniyle yaklaşık 1 milyon Suriyeli yurtlarını terk ederek Türkiye sınırına yakın bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır (Sözcü Gazetesi, 2020a). 27 Şubat 2020 tarihinde, Rusya'nın desteklediği Suriye Silahlı Kuvvetleri, İdlib Suriye'de, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı tabura hava saldırısı düzenlemiştir. 34 Türk askerinin şehit olduğu İdlib Saldırısı, Suriye iç savaşında Türkiye'nin

* Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa'da Siyasal İletişim Yüksek Lisans Programı öğrencisi, ozgecubukcu@gmail.com.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

en büyük kaybı olarak nitelendirilmektedir. Twitter, Facebook, Instagram, Youtube gibi sosyal medya uygulamaları, yaşanan saldırının ardından Türkiye'de erişime kapatılmıştır. 329 rejim askeri Türkiye tarafından etkisiz hale getirilmiştir (Ersöz, 2020). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Türkiye, Suriye'de ne Rusya'yı ne İran'ı doğrudan hedef almamıştır. Harekatımızda sadece askerlerimizin kanını döken rejim unsurlarını imha ediyoruz. Bu hassasiyetimize de saygı gösterilmesini bekliyoruz'' (VOA Türkçe, 2020) açıklamasını yapmıştır. İletişim Başkanı Fahrettin Altun ise "Rejim hedefleri Türkiye Cumhuriyeti için meşru hedef konumundadır, ateş altına alınacaktır." (TRT Haber, 2020a) ifadelerini kullanmıştır. Ak Parti Sözcüsü Ömer Çelik 27 Şubat gecesi açıklamalarda bulunarak Avrupa'ya giden sınır kapılarının açıldığını ve Türkiye'den gitmek isteyen mültecilerin durdurulmayacağını bildirmiştir (Sabah Gazetesi, 2020). 27 Şubat İdlib Saldırısı, mülteci hareketine sebebiyet vermiştir. 28 Şubat'tan itibaren mülteciler Türkiye'yi terk etmeye başlamıştır. 29 Şubat sabahı, 18 binden fazla kişinin sınırı geçtiği bildirilmiştir (TRT Haber, 2020b). Türkiye, kara ya da deniz yoluyla mültecilerin Avrupa'ya geçişlerini durdurmama kararını, İdlib'te düzenlenen hava saldırısında 34 Türk askerinin hayatını kaybetmesi sonucunda almıştır ve bu sayı daha sonra 36'ya ulaşmıştır (NTV, 2020; Birgün Gazetesi, 2020). Bununla birlikte, Şubat ayında Suriye'de toplam 53 Türk askerinin hayatını kaybettiği de bilinmektedir (Sözcü Gazetesi, 2020b). İçişleri Bakanı Süleyman Soylu 1 Mart'ta Twitter hesabı üzerinden "Saat 19.40 itibarıyla Edirne üzerinden ülkemizden ayrılan göçmen sayısı; 100.577" (Soylu, 2020) paylaşımını yapmıştır. Aralarında Suriyelilerin yanı sıra Afganistan, İran, Irak ve Somali'den gelmiş göçmenler, karadan ve denizden Yunanistan sınırına doğru hareket etmiştir. Göçmenlerin en yoğun olarak toplandığı yer ise Edirne'de Pazarkule Sınır Kapısı olmuştur. Ayrıca, Yunanistan'a deniz yoluyla geçmek için Çanakkale'nin Ayvacık, İzmir'in Dikili ve Muğla'nın Bodrum gibi ilçelerinin sahillerine doğru göç hareketliliği de olmuştur.

Pazarkule Sınır Kapısı'nın çevresinde toplanan binlerce göçmen, Yunanistan'ın sınır kapısını açmaması üzerine birkaç hafta süren bir bekleme süreci yaşamıştır. Bu süreyi en ilkel koşullarda geçirmek zorunda kalan göçmenlerin durumu, özellikle kadın ve çocuklar bakımından oldukça üzüntü vericidir. Ayrıca sınır ötesi girişimlerde bulunduklarında ise Yunan polisi tarafından gaz bombalarına maruz kalmışlardır. Mülteci hareketi sonucunda oluşan bu durum Avrupa kamuoyunda tartışılırken ne AB makamları ne de

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yunan makamları göçmenlere karşı hiçbir tolerans göstermemiş ve sınır kapılarını açmamakta direnmiştir. BBC News Türkiye tarafından, Yunan Sahil Güvenliğinin mülteci botuna ateş açtığı görüntüler yayınlanmıştır (BBC News Türkçe, 2020a).

Kaynak: NTV, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2020

Pazarkule ile Kastanies sınır kapıları arasındaki bölgede bekleyen mültecilere Yunan Güvenlik güçleri, biber gazı ve ses bombaları ile müdahale

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

etmiştir. Örnek verilecek tweetler, bu durumu destekler niteliktedir. Yunanistan başbakanı Kiryakos Miçotakis'in 28 Şubat 2020 tarihinde attığı tweetler aşağıda yer almaktadır:

> Önemli sayıda göçmen ve mülteci Yunan-Türkiye kara sınırında büyük gruplar halinde toplanmış ve ülkeye yasadışı yollardan girmeye çalışmıştır. Açık olmak istiyorum: Yunanistan'a hiçbir yasadışı giriş tolere edilmeyecek. Sınır güvenliğimizi artırıyoruz (Prime Minister GR, 2020a).

> Yunanistan Suriye'deki trajik olaylardan sorumlu değildir ve başkaları tarafından alınan kararların sonuçlarına maruz kalmayacaktır. Durum hakkında Avrupa Birliği'ni bilgilendirdim (Prime Minister GR, 2020b).

Yunan Halkının Mültecilere Bakışı: İki Görüşmeye Dayalı Bir Değerlendirme

Mültecilere ve Şubat 2020'de Türkiye-Yunanistan sınırında yaşanan gerilime Yunan kamuoyunda nasıl bakılıyordu? Bunu öğrenmek amacıyla Yunan tanıdıklarımla görüşmeler yapmaya karar verdim.

Görüşme I

Görüşmelerden ilkini, Avrupa Birliği gençlik programları kapsamında Ağustos 2019'da İtalya'nın Torino şehrinde düzenlenen "Oh Brother, Who Are You" başlıklı, insan hakları ve demokrasi konusunda katıldığım bir haftalık eğitimde tanıştığım ve daha sonra iletişimi sürdürdüğüm Eliza Gkimitzoudi ile e-posta aracılığıyla 8 Nisan 2020 tarihinde gerçekleştirdim.

1) Kendinizi tanıtır mısınız?

— Yunanistan'da yaşıyorum. Okulöncesi Eğitimi ve Sinirbilim Eğitimi aldım, her yaştan çocuklarla ve yetişkinlerle öğretmen olarak çalıştım. 2012 yılında Batı Makedonya Üniversitesi Erken Yaş Eğitimi bölümünden mezun oldum. Yüksek lisansımı Bristol Üniversitesi Sinirbilim ve Eğitim alanında yaptım. Şu anda Katalonya Açık Üniversitesi'nde Bilgi ve Bilgi Toplumu alanında doktora yapmaktayım. Aynı zamanda Atina'da, ELIX isimli bir sivil toplum kuruluşunda çalışıyorum.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2) Bize biraz ELIX hakkında bilgi verir misiniz?

— ELIX Koruma Gönüllüleri Yunanistan, 1987'den beri gönüllü hizmet ve eğitimi destekleyen, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. ELIX'in temel amacı, uluslararası gönüllü projelere aktif katılım yoluyla küresel vatandaş olarak bireylerin kişisel gelişimini desteklemektir.

Kuruluşundan bu yana ELIX, Yunanistan'ın çeşitli yerlerinde yüzlerce gönüllü programı uygulamakta ve özellikle çevreyi korumaya, kültürel mirası korumaya ve sosyal uyumu desteklemeye odaklanmıştır. Her yıl Yunanistan'ın her yerinden yüzlerce genç, ELIX'in yurtdışında sunduğu birçok gönüllü ve eğitim projesinden birine katılarak, aynı zamanda yurtdışından 150'den fazla gönüllünün ilgili programlara katılmasıyla büyük gönüllülük deneyimini uygulama fırsatı buluyor. Bu gönüllülerin katkısı sayesinde ELIX, sosyal olarak dezavantajlı gruplara yönelik olarak, "Şehirde Yaz" ve "Bu Yaz Bizimdir" gibi projeler yürütmektedir. ELIX ayrıca, Attika'da (Yunanistan'ın başkenti Atina ve çevresini kapsayan bir tarihi bölge) yaşayan (UNICEF ve DG ECHO tarafından desteklenen) 3-17 yaş arası çocuklar, mülteciler ve göçmenlere odaklı "entegrasyon için eğitim" programları uygulamaktadır. Yüzlerce gönüllünün değerli katkısının yanı sıra ELIX, projelerini ve diğer programları başarıyla uygulamak için bir dizi profesyonelle birlikte çalışmaktadır.

3) Çalıştığınız STK'nın mültecilere yönelik çalışmaları nelerdir?

— Çalıştığım STK "Entegrasyon için Öğrenme" isimli okul dışı eğitimden sorumludur. Biz esasen öğrenciler ve onların aileleri için Yunanca, İngilizce ve Bilim derslerine sahibiz. Aynı zamanda daha genç çocuklar için anaokulu sınıflarımız var. Bütün bu çocuklar her gün 2 saat için geliyor. Ayrıca onların devlet okullarına kaydolmalarını sağlamayı deniyoruz ve psikososyal ihtiyaçlarına yardımcı olmak için bir sosyal hizmet uzmanıyla birlikte çalışıyoruz. Nihai hedefimiz çocukların ve ebeveynlerinin topluma entegre olmaları ya burada kalacaklar ya da başka bir yere taşınacaklar.

4) Mültecilerle birebir iletişim halinde olduğunuz çalışmalarda yer aldınız mı? Cevabınız evet ise duygularınızı ifade eder misiniz?

— Evet, yer aldım. Öğrenme merkezlerimizden birinin organizasyonundan sorumluyum, bu yüzden derslere katılan ailelerin ve çocukların çoğunu biliyorum. Bununla ilgili karışık duygularım var. Bütün

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

öğrencilerimizi tanımak benim için bir zevk ama aynı zamanda yaşadıkları travmaları ve kişisel hayat öykülerini de biliyorum. Bir yandan bana kendi meseleleriyle ilgili güvendikleri için onur duyuyorum, öte yandan bazen bunları taşımakta zorlanıyorum. Ve bazen herkesin ihtiyaçlarını yönetmek zordur.

5) Yunanistan'da bulunan mülteciler hakkında (yaşam koşulları, halkın bakış açısı vs.) ne düşünüyorsunuz?

— 2016 yılından bugüne, mültecilerin yaşam koşullarına dair faydalar konusunda farklı düzenlemeler yapılmıştır. Şu anda, mültecinin statüsüne (sığınmacı, iltica hakkı verilmiş vb.) bağlı olarak farklılık gösteriyor ya da hiç faydası olmuyor. Hükümetin bu insanların entegrasyonunun ayrıntılarını tam olarak planlamadıklarına ve onları yerlerinden çıkardıklarına, vermeleri gereken parayı da onları desteklemeleri gerektiği kadar desteklemeden kestiklerine inanıyorum. Eskiden bizimle olan birkaç aile, geçen yıl haber verilmeksizin gönderildi ya da kamplara yollandı. Tüm öğrencilerimiz bu durumdan oldukça endişeliydi. Ayrıca, çalıştığım STK'nın bulunduğu Atina şehrine çok fazla insan geliyor ve çoğu STK dolu ve onları destekleyecek yasal evraka, konaklama yerine ve dil sınıflarına sahip değiller. Birçok insan buraya getirildikleri ancak onlara kimsenin yardım etmediği konusunda hayal kırıklığına uğradı ve öfkesini ifade etti.

6) Son dönemde sınırı geçmeye çalışan mültecilere karşı Yunanistan'ın verdiği tepkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Yine bu konuda da karmaşık duygulara sahibim. Sınırlarda ailem var, o yüzden bilinmeyenin yaşadığınız yere girmeye çalışmasından kaynaklanan korku hissini anlıyorum. Öte yandan, tarihte ilk kez insanlar başka bir ülkeye bu şekilde kaçmaya çalışıyorlar, bu nedenle de birçok Yunanlıdan duyduğum ırkçılığı kabul edemiyorum.

7) 28 Şubat'tan[1] bugüne, Yunan basınına yansıyan haberlerin içeriğinden bahseder misiniz? Objektifliği ile ilgili düşünceniz nedir?

— Basına güvenmiyorum. Haberleri farklı uluslararası, Türk ve Yunan kanallarda gördüm ve birkaç tane makale okudum. Her bilgi parçasına sunulmayan birçok yön vardır ve tek bir kaynak tüm resmi görmek için yeterli değildir. Yunan basını genellikle sınırlardaki içeri girmeye çalışan insanların

[1] 28 Şubat tarihinin belirtilmesinin nedeni Türkiye'nin Avrupa'ya geçmek isteyen mültecileri durdurmayacağını belirttiği tarih olmasıdır.

fotoğraflarını, ordumuzun tepkilerini ve hepsinin siyasi bir oyun olduğuna inanan sıradan insanları gösterdi.

Basına yansıyan haberlerdeki fotoğraflardan örnekler

Kaynak: NTV, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2020

8) Türkiye'nin mültecilere yönelik çalışmaları, tutumu hakkında neler biliyorsunuz? Düşünceleriniz nedir?

— Dürüst olmak gerekirse çok fazla bilgiye sahip değilim. Sadece birçok Türk siyasi mültecinin Yunanistan'a geldiğini ve sonra başka ülkelere gittiklerini biliyorum. Sınıflarımıza bunlardan birçoğu katılıyor. Fakat Türk hükümetinin gelen savaş mültecilerine karşı tutumlarını bilmiyorum.

9) Avrupa Birliği'nin mülteci politikaları hakkında neler biliyorsunuz? Düşünceleriniz nelerdir?

— Almanya ve Fransa'daki bazı düzenlemeler ve mültecilerin toplumlara entegrasyonlarına yardımcı olmak için geliştirilmiş olan destek sistemi gibi belirli şeyleri biliyorum. Ayrıca, tüm Avrupa Birliği ülkelerinde çok sayıda insanı kabul etmenin zorluğunu biliyorum, Yunanistan'da kalan insan sayısının çok fazla sorun yarattığı gibi. Bu konudaki görüşlerim ortak bir strateji oluşturulması ve insanların tüm ülkelere yönlendirilmeye çalışılması şeklinde. Yıllardır terk edilmiş yerler var ve mülteciler kendi geleceklerini yaratmaları için o yerlerde desteklenebilir, eğitilebilir ve bir iş pozisyonu önerilebilir. Mülteci krizi yıllardır sürüyor ve ben ülkelerin ellerinden geleni yaptıklarını düşünmüyorum, bir çözüm sunmak için birlikte çalışmıyorlar.

10) Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

— Hayır. Duygularımı ve görüşlerimi ifade edebilmek güzeldi.

Görüş ve düşüncelerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederim.

Eliza Gkimitzoudi tarafından paylaşılan, çalıştığı STK'nın mülteci çocuklarla yürüttüğü çalışmalarda çekilmiş fotoğraflardan örnekler:

Görüşme II

İkinci görüşmeyi ise Erasmus öğrenci değişim programı kapsamında 2017 yılında gittiğim Fransa'da tanıştığım ve şu an Yunanistan'da Fransızca

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

öğretmenliği yapan bir arkadaşımın yönlendirmesi sayesinde 5 Haziran 2020'de yine e-posta vasıtasıyla gerçekleştirdim. Görüşme yaptığım şahıs, kişisel bilgilerini paylaşmak istememiş olsa da Yunanistan'da bir Avrupa sığınmacı destek ofisinde çalıştığını bilmek, konuyla ilgisi açısından yerinde olacaktır.

1) Yunanistan'da bulunan mülteciler hakkında (yaşam koşulları, halkın bakış açısı vs.) ne düşünüyorsunuz?

— Savaş bölgesinden ya da Türkiye'den Yunanistan'a gelen mülteciler çok iyi koşullar ve çok iyi bir gelecek beklentisindeler. Ancak beklentileri gerçek olmuyor. Yunan yetkililer tarafından sık sık tutuklanıyorlar ve sefil yaşam koşullarında mülteci kamplarında kalıyorlar; 1 yıl kadar uzun bir süre kalıyorlar çünkü iltica prosedürlerinin tamamlanması yavaş işliyor. Aslında, sık sık kampın dışında derme çatma çadırlarda ya da işgal altındaki binalarda kalıyorlar çünkü yapılarda bulunan nüfus kalabalık. Ayrıca, Yunanistan'daki mülteciler için entegrasyon programları oldukça erken bir aşamada. Çünkü ülkemiz bir karşılama ülkesidir ancak daha kalıcı bir ikamet için mültecilerin tercihi değildir. Mülteciler orta ve kuzey Avrupa ülkelerine gitmek istemektedir.

2) Son dönemde sınırı geçmeye çalışan mültecilere karşı Yunanistan'ın verdiği tepkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Her hükümetin retoriği takip etmek istediği politik çizgiye göre değişebilmektedir. Mevcut hükümet başından beri birçok insanın sığınma taleplerini incelemeden Türkiye'ye geri gönderilmesi için sığınma prosedürlerini hızlandırmak istediğini açıkça belirtti (AB ve Türkiye arasındaki ortak bildiri çerçevesinde). Ortak bildiri, 2016 yılından beri yürürlükte ancak mevcut hükümet gelene kadar kullanımı çok sınırlıydı. Benim fikrim, 2015 yılında mülteci göçünün başlamasından bu yana Yunan halkının mültecilere karşı tutumunun bölündüğü yönünde. Önemli bir kısım (özellikle ev sahibi Yunan adalarının sakinleri) bu olgunun ön saflarında yer alan ve geçen yıl gerçekleşen büyük girişlerde bile mültecilerin yanında olan vatandaşlardır. Birisi olgudan uzaklaştırıldığı sürece daha izole ve mutlaktır. Medya propagandası ve olayların sunuluş şekli bu açıdan önemli bir rol oynamaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3) 28 Şubat'tan bugüne, Yunan basınına yansıyan haberlerin içeriğinden bahseder misiniz? Objektifliği ile ilgili düşünceniz nedir?

— O günlerde medyada gördüğümüz görüntüler bir savaş çatışmasının görüntüleri gibi görünüyordu ve muazzam boyutlara ulaştı. Türkiye'nin kapılarını açma kararı tek taraflı, ani ve ülkenin Suriye'de gösterdiği düşmanlıklara karşı verilen tepkinin bir sonucuydu. Yunan hükümetinin tepkileri de ani oldu. Yunanistan'ın sınırlarını (Avrupa sınırlarını da içeren) büyük bir göçmen ve mülteci akınına karşı tamamen korumak için herhangi bir planı yoktu. Sınırları korumanın anayasal esaslarına ve yapılan taleplere rağmen Avrupa'dan destek yoktu. Olayı bastırmak için anayasaya karşı önlemler alındı ve uluslararası hukuk ihlali yapıldı.

4) Türkiye'nin mültecilere yönelik çalışmaları, tutumu hakkında neler biliyorsunuz? Düşünceleriniz nedir?

— Türkiye son yıllarda kendi içinde milyonlarca göçmen ve mülteci toplamıştır ancak buna orantılı olarak çok az sayıda sığınma başvurusunu incelemektedir. Konumunu, bu nüfusu büyük mali kaynakları güvence altına almak için Avrupa üzerinde bir baskı yolu olarak kullanmaktadır.

5) Avrupa Birliği'nin mülteci politikaları hakkında neler biliyorsunuz? Düşünceleriniz nelerdir?

— Mültecilerin yönetimi ve iltica prosedürleri her ülkenin hukukuna tabidir. Avrupa Birliği, üye devletlerin iltica hizmetlerine finansal yardım, personel ve lojistik destek sağlama ve uygulama yönergelerini kabul etmiştir. Ortak bir AB iltica politikasının bulunmaması her ülkeyi, mültecileri farklı prosedürlere, önceliklere ve zamanlara göre yönetmeye yönlendirmektedir.

6) Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

— Bu yılın başından bu yana, sığınma prosedürlerini önemli ölçüde karmaşıklaştıran bir dizi değişiklikle Yunanistan'da yeni bir sığınma yasası uygulandı. Bu durum hem personelin hem de sığınmacıların anlamalarını ve prosedürün uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Görüş ve düşüncelerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederim.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mülteci krizinin ardından, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu yaptığı açıklamada 3,6 milyonu Suriyeli olmak üzere 4 milyon sığınmacının Türkiye'de barındığını ifade etmiş ve Şubat 2020'de alınan kararla üçüncü ülkelere kendi iradeleriyle gitmek isteyenlerin engellenmeyeceğini ancak Türkiye'den kimsenin zorla çıkarılmadığını belirtmiştir (Erdem, 2020). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da "Bu yükü tek başına biz üstleniyoruz, Türkiye üstleniyor." (Sözcü Gazetesi, 2020c) açıklamasında bulunmuştur. Almanya Şansölyesi Angela Merkel, 2 Mart 2020'de Berlin'de düzenlediği basın toplantısında Suriyeli mültecilerin Türkiye için ek bir yük oluşturduğunu kabul etmiştir ancak Türkiye'nin mülteciler üzerinden Avrupa Birliği'ne baskı yaptığını dile getirmiştir (BBC News Türkçe, 2020b). Hollanda ve İtalya gibi birçok ülke tarafından mülteci tehdidi ya da AB'ye şantaj gibi ifadeler kullanılmıştır (Özkan, 2020c). Aynı zamanda Merkel, "korunaklı bölge" oluşturulmasını da önermiştir.

2019 yılında, Türkiye'nin Suriye'de güvenli bir bölge oluşturma girişimi AB Parlamentosu tarafından reddedilmişti. Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Mass Twitter hesabından "Türkiye'nin taşıdığı yükü görüyoruz, ancak AB Anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmesi gerekiyor. AB, mültecilere uygun şekilde bakılmasını sağlamak için üzerine düşeni yapıyor. Onların jeopolitik piyon olmalarına izin veremeyiz." (Maas, 2020) açıklamasında bulunmuştur. Bunun ardından Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Twitter hesabı üzerinden Heiko Mass'a cevap vererek "Sevgili Heiko Mass, Sana ve uyarıcı sözlerine inanmak isterim. Ama sadece Yunan arkadaşlarınızla da konuşursanız. Şu anda sınırlarında mültecileri acımasızca öldürüyorlar." (Çavuşoğlu, 2020) ifadelerini kullanmıştır.

İdlib saldırısı sonrası, 28 Şubat 2020 itibariyle kapıların açılmasıyla başlayan süreçte, yaralanan ve hayatını kaybeden mülteciler söz konusudur. Yunan güvenlik güçlerinin sınır kapısında bekleyen sığınmacılara yönelik müdahaleleri dünya basınında uzun süre yer almıştır. Başından beri medya da önemli bir rol oynamıştır. Burada yer vermediğim, Atina Ulusal Kapodistrian Üniversitesi'nde eğitim görmüş bir arkadaşımla yaptığım görüşmeden aklımda kalan bir cümle tam da bu noktada önem kazanmaktadır: "Fakültem bu yıl yeni bir Yüksek Lisans programı olan medya ve "mülteci/göç akışlarını" ekledi; başka bir deyişle, barışı."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Görüşmelerine yer verilen iki kişinin ortak özelliği Yunanistan'da mültecilerle ilgili kuruluşlarda çalışmalarıdır. Görüşmelerin yapılma amacı ise 28 Şubat 2020 tarihinde başlayan göç hareketine Yunan kamuoyunda nasıl bakıldığına dair fikir edinebilmekti. Yunanistan'ın hukuki metinlere uygun davranmadığı; mültecilerin hakları ve sorumluluklarını belirleyen temel belge 1951 Cenevre Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, 2016) gereğince hareket etmediği söylenebilir. Türkiye'nin İdlib saldırısının bir sonucu olarak Avrupa'ya giden sınır kapılarını açmasıyla 18 Mart Mutabakatını ihlal ettiği yorumu yapılabilir. Ancak, uluslararası hukukun bu konuda yetersiz olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Türkiye'de, Yunanistan'da, dünyada insan hakları çerçevesinde bakıldığında koruma temel bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hakkın, ülkelerin kararlarına bırakılması çelişkili durumlar ortaya koymaktadır; İdlib saldırısı sonrasında meydana gelen göç hareketi gibi.

KAYNAKÇA

BBC News Türkçe. (2022a). Yunan Sahil Güvenliği mülteci botuna ateş açtı. 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51716134 adresinden erişildi.

BBC News Türkçe. (2022b). *Merkel: Türkiye'nin mülteciler üzerinden AB'ye baskı yapması kabul edilemez.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51713822 adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği. (2016). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme 1 Ekim 2020 tarihinde http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf adresinden erişildi.

BirGün Gazetesi. (2020, Şubat 29). *Erdoğan: İdlib'te 36 askerimiz şehit oldu.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.birgun.net/haber/erdogan-idlib-te-36-askerimiz-sehit-oldu-289914 adresinden erişildi.

Çavuşoğlu, M. (2020, Mart 2). *Mevlüt Çavuşoğlu on* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/MevlutCavusoglu/status/1234563013098790913?s=20.

Erdem, U. (2020, Ağustos 25). *Mülteci açıklaması: 4 milyon yabancıya 40 milyar dolar harcandı.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/multeci-aciklamasi-4-milyon-yabanciya-40-milyar-dolar-harcandi-41594662 adresinden erişildi.

Ersöz, S. (2020, Şubat 29). *200'den fazla rejim hedefi bombalandı.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://web.archive.org/web/20200229102033/https://www.milliyet.com.tr/gundem/200den-fazla-rejim-hedefi-bombalandi-6155261 adresinden erişildi.

Maas, H. (2020, Mart 2). *Heiko Maas on* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/HeikoMaas/status/1234532125921173504?s=20.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

NTV. (2020, Şubat 28). *Son dakika haberi: Suriye İdlib'de 33 şehit, 32 yaralı.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-suriye-idlibde-33-sehit-32-yarali,8bKetwRLr0qSegN7DFRruA adresinden erişildi.

Özkan, Y. (2020, Mart 4). *Mülteci krizi: Hollanda hükümeti 'daha fazla sığınmacı' karşılığında Türkiye'ye para musluklarının açılmasını istiyor.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51731022 adresinden erişildi.

Prime Minister GR. (2020a, Şubat 28). *Prime Minister GR on* [Tweet]. Twitter. 1 Ekim 2020 tarihinde https://twitter.com/PrimeministerGR/status/1233399637345787904 adresinden erişildi.

Prime Minister GR. (2020b, Şubat 28). *Prime Minister GR on* [Tweet]. Twitter. 1 Ekim 2020 tarihinde https://twitter.com/PrimeministerGR/status/1233399638671208449 adresinden erişildi.

Sabah Gazetesi. (2020, Şubat 28). *Son dakika! Flaş kararla sınır kapıları açıldı! Göçmenler Avrupa yoluna akın ediyor.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/son-dakika-sinir-kapilari-acildi-gocmenler-avrupa-yolunda adresinden erişildi.

Soylu, S. (2020, Mart 1). *Saat 19.40 itibarıyla Edirne üzerinden ülkemizden ayrılan göçmen sayısı; 100.577.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://twitter.com/suleymansoylu/status/1234156991771226118 adresinden erişildi.

Sözcü Gazetesi. (2020a, Şubat 17). *Halep harekâtı sonrası Esad'dan açıklama: Daha bitmedi.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/halep-harekati-sonrasi-esaddan-aciklama-devam-edecek-5630849/ adresinden erişildi.

Sözcü Gazetesi (2020b). *Suriye'de bir ayda 53 şehit verdik.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-iki-ayda-48-askerimizi-sehit-verdik-5650724/ adresinden erişildi.

Sözcü Gazetesi. (2020c). *Merkel'den Erdoğan'a mülteci yanıtı!.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/son-dakika-merkelden-erdogana-multeci-yaniti-5656645/ adresinden erişildi.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı. (2016, Mart 18). *18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi.* 1 Ekim 2020 tarihli https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf adresinden erişildi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (b.t.). *Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler adresinden erişildi.

TRT Haber. (2020a, Şubat 28). *İletişim Başkanı Altun: Rejim unsurları Türkiye için meşru hedef konumundadır.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/gundem/iletisim-baskani-altun-rejim-unsurlari-turkiye-icin-mesru-hedef-konumundadir-463799.html adresinden erişildi.

TRT Haber. (2020b, Şubat 29). *Erdoğan: 18 bin düzensiz göçmen sınırı geçti, kapıları kapatmayacağız.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-18-bin-duzensiz-gocmen-siniri-gecti-kapilari-kapatmayacagiz-463917.html adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

VOA Türkçe, (2020, Mart 2). *Erdoğan'dan Suriye'ye Tehdit AB'ye Uyarı.* 1 Ekim 2020 tarihinde https://www.amerikaninsesi.com/a/erdogandan-suriyeye-tehdit-abye-uyari/5311392.html adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BİR YILIN SONUNDA EDİRNE'DE NELER OLMUŞTU…

Deniz ŞENOL SERT*

28 Şubat 2020 sabahı Türkiye gündeminde iki önemli haber vardı: İdlib'deki saldırıda şehit düşen otuz üç asker (Habertürk, 2020) ve Türkiye'den Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenler için "açık kapı politikası" uygulanacağı (DW, 2020a) haberleri… Uzun yıllardır Türkiye ilintili göç hareketliliklerini ve politikalarını takip eden bir akademisyen olarak ikinci haberin detaylarını öğrenmek benim için özellikle önemliydi. Daha birkaç ay önce Avrupa'daki meslektaşlarımızdan Türkiye'nin bir süredir Avrupa Birliği'ne bu doğrultuda yönelttiği söylemlerin (BBC, 2016b) gerçekleşme ihtimaline dair sorular almıştım. Benim görüşüm, Türkiye'nin 2000'li yılların başlarında yaptığı gibi bir "göz yumma politikası" izleyebileceği ancak tek taraflı bir şekilde sınır kapılarını açmayacağı yönündeydi. Yanılmışım.

Bu noktada iki konunun altını çizmek istiyorum: Birincisi, "göz yumma politikası" derken kastettiğim 2000'li yılların başında Türkiye'nin izlediği "politikasızlık da bir politikadır" yaklaşımı. Türkiye'nin içinde bulunduğu göç sistemindeki rolü göç veren ülkeden yavaş yavaş göç alan ve transit ülke olma yönünde değişirken, bu alanı yönetmek adına siyasi bir iradenin geliştirilmemiş olması… İkincisi, 28 Şubat tarihinde gündeme yansıyan Türkiye-Yunanistan sınır kapılarını tek taraflı olarak açma politikası ve bunu takip eden sürecin kesinlikle düzgüsüz bir durum olduğu. Ben Edirne'de yaşanan sürecin normal bir oluş gibi ele alınmasının yanlış olacağını düşünüyorum.

* Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: deniz.sert@ozyegin.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu süreç içerisinde Edirne'de olanları kendim gözlemlemek istediğim için iki defa sınıra gittim. 28 Şubat'ta, ilk gece gördüklerimiz hakkında daha önce yazdığımız notları okuyabilirsiniz (Karakılıç ve Sert, 2020). Belki çok kısaca şunu tekrar etmek gerekiyor: sınır kapılarının açıldığı haberinin yayılması ile birlikte binlerce insan iki kapı arasındaki tampon bölgeye yığıldı. Bunlar arasında Afgan, Afrikalı, Iraklı, İranlı, Suriyeli, genç, yaşlı, kadın, erkek, çocuk, bebek her türlü insanı görebilirdiniz. Kesinlikle homojen, tek tip bir "göçmen" kategorisinde ele alınamaz, her birinin hikayesindeki farklılığı anlamamız gereken bir gruptan söz ediyoruz.

Ben burada sınıra yapmış olduğumuz ikinci ziyarete dair gözlemlerimi paylaşmak istiyorum. 15 Mart 2020 tarihinde Edirne'ye tekrar gittiğimizde Türkiye'de gündem çoktan değişmiş, yerini pandemi almıştı. Aradan geçen iki hafta içerisinde iki sınır arasında yarı-denetimli bir göçmen kampı oluşmuştu bile. Biz, bölgede yeni bir Sangatte[1] ortaya çıkmasından endişe ediyorduk (BBC, 2016a). Bölgeye girmemize izin verilmiyordu ancak üç kanaldan bilgi alabiliyorduk: jandarmanın gün içerisinde alışveriş için kamptan çıkmalarına izin verilen göçmenler; gönüllü dayanışma ağları ve gazeteciler.

Sondan başlarsak, o dönemde özellikle Burcu Karakaş (2020) gibi bağımsız gazetecilerin yaptığı haberlerin çok değerli olduğunu düşünüyorum. Bu haberlerin kimilerinin bağlantılarını burada paylaşmak isterim (DW, 2020b., Karakaş, 2020 ve DW, 2020c). Bu haberler sadece o haftalarda değil, ilerleyen zamanlarda da göçmenlerin yaşadıklarına dair önemli ipuçları içeriyor. İkinci olarak, Hepimiz Göçmeniz Platformu, Tarlabaşı Dayanışma Topluluğu, Göçmen Dayanışma Ağı, Hak İnisiyatifi, Göç Araştırmaları Derneği(GAR) gibi farklı sivil oluşumların çıktıları da duruma ilişkin detaylı bilgiler içermekte ve konu ile ilgilenen araştırmacılar için önemli bir arşiv görevi görmekte (Hak İnisiyatifi,2020., GAR, 2020. ve Evrensel, 2020).

Peki gün içerisinde kamptan çıkabilen göçmenler? Burada kısaca kendi gözlemlerimi aktarmak isterim: Pazarkule sınır kapısından çamur içerisinde yaya olarak gidebilecekleri en yakın yer Karaağaç, en önemli ihtiyaç ise elektrikti bu insanlar için. Alışveriş yapmak için çıkmış olan tüm göçmenler kendilerini kabul eden bir çay bahçesi ya da kafede telefon, tablet ve

[1] 1999 yılında İngiltere'ye geçmek isteyen göçmenler için Fransa'nın kuzeyinde Fransız Kızıl Haçı tarafından Calais kentinde kurulan kamp. Zaman içerisinde kapasitesinin çok üzerinde sayıdaki insanın kaldığı, isyanların çıktığı bir yer haline gelmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

taşınabilir güç ünitelerini şarj etmeyi bekliyorlardı. Karaağaç'ta bulunduğumuz kısa süre içerisinde çok farklı insanla karşılaştık. İranlı genç bir adam, Yunanistan'a geçtiğini ancak karşı tarafta polisten dayak yiyip parasını kaptırdıktan sonra geri gönderildiğini anlattı bize. Tekrar deneyecekti. Afgan bir aile babası karşı tarafın kapıyı açıp açmayacağını anlamaya çalışıyordu; salı gününe kadar İstanbul'a dönmezlerse ev sahibi evlerini başkasına kiralayacaktı. Bu arada Avrupa Birliği'nin sınırın diğer tarafına otobüsler getirdiği ve herkesi Avrupa'daki bir kampa yerleştireceği haberi yayılıyordu aralarında. (Ben sonradan Yunanistan'dan bir arkadaşımla konuştuğumda bu otobüslerin sınıra sadece daha fazla polis getirdiğini öğrenmiştim.) Dört büyük torba dolusu ekmek alan iki Afgan genci arabayla sınır kapısına bıraktığımızda jandarma bizi görmekten çok memnun olmadı. (Burada bir parantez açmak isterim: o dönemde büyük ve etkili kurumların bölgede battaniye, yemek, çadır gibi yardımlar dağıttığını bilmekle beraber bunların ne kadar etkin bir şekilde her kesime ulaştırıldığı hakkında bir bilgimiz yok. Biz kimi göçmenlerin bu resmî kurumlar yerine küçük dayanışma ağları ile daha rahat iletişime geçtiklerini gözlemledik.) Sınır kapısından Karağaç'a dönerken yoldan arabaya aldığımız Suriyeli bir aile, Hatay'dan geldiklerini, Türkiye'de yaşam koşullarının zorluğu nedeniyle Avrupa'ya gitmeyi düşündüklerini anlattı.

Sadece bu kısa anekdotlar bile Edirne'ye yığılan göçmenlerin çeşitliliği hakkında bir fikir verecektir. Daha sonra olanlara baktığımızda pandemi ile birlikte sınırdaki göçmenlerin otoriteler tarafından bölgeden çıkarıldığını, kimilerinin geri gönderme merkezlerine, kimilerinin Kredi ve Yurtlar Kurumu yurtlarına, kimilerinin ise İstanbul otogarına bırakıldığı biliyoruz. Dayanışma ağlarının İstanbul otogarında beş parasız kalan insanlar için geçici çözümler üretmeye çalıştığına da şahit olduk.

Nitekim Edirne, devlet tarafından yaratılan olağandışı bir durumun yine devlet ve sivil inisiyatifler tarafından normalleştirilmesi ile son buldu. Takip eden süreçteki sınır geçişleri hakkında bilgimiz ise çok az. Kasım 2020'de Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi, Frontex'ten sızdırılan elektronik postalar bize Yunanistan tarafında geri itmeler olduğunu göstermekte (New York Times, 2020). Bir yılın sonunda Edirne'de neler olduğunu anlamak sadece Türkiye değil Avrupa Birliği'nin de göç yönetişimi konusundaki yaklaşımlarını irdelemek adına önemini korumakta.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu arada bu göç yönetişiminin belki de en önemli unsurlarından biri 18 Mart 2021'de beşinci yılını dolduracak olan göçmen mutabakatı. Mutabakatın beş yıllık karnesinde gelinen noktayı üç temel başlık altında irdeleyebiliriz. İlk olarak, mutabakatın en önemli amacı Ege'de göçmen ölümlerinin önlenmesi, insan kaçakçılığı zincirinin kırılması ve yasadışı göçün "1'e 1" formülü ile yasal göçle ikame edilmesi olarak tanımlanmıştı. Zaman içerisinde Ege'den geçişlerin ve tamamen sona ermese de ölümlerin azaldığını görüyoruz. Kimilerine göre bu durum mutabakatın başarısını göstermekteyken, diğerleri sayıların Mart 2016 öncesi zaten azalmış olduğunu ve mutabakatın etkisinin marjinal olduğunu savunmakta. Göç İdaresi'nin yayınladığı verilere göre 13 Ocak 2021 tarihi itibariyle "1'e 1" formülü çerçevesinde AB'nin söz verdiği 72000 yeniden yerleştirmeden ise sadece 27609 yerleştirme söz konusu. İkinci olarak, mutabakat ile ilişkili önemli bir başka temel başlık ise, T.C. vatandaşları için vize serbestisidir ki bu konuda yakın bir dönemde somut sonuçlar elde edilemeyeceği görülmektedir. Son olarak, mutabakatın en önemli ve belki de en etkili unsuru altı milyar avro bütçeli "Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT)" olarak sayılabilir. Program sayesinde Türkiye'de göç ve mülteci alanında sivil toplumun çok etkin olduğunu görüyoruz. Ancak sivil toplumdaki bu etkinliğin tesiri ya da sürdürülebilirliği konuları halen tartışmaya açık. Sonuç olarak, önümüzdeki dönemde Türkiye-AB ilişkilerinin temel konusunun göç, hareketlilik ve uluslararası koruma alanlarını içereceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

BBC. (2016a, Ekim 24). *The history of the Calais 'Jungle' camp and how it's changed since 1999*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.bbc.com/news/newsbeat-37750368 adresinden erişildi.

BBC. (2016b, Kasım 25) *Erdoğan'dan AB'ye: Daha ileri giderseniz, sınır kapıları açılır*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38103319 adresinden erişildi.

Deutsche Welle (DW). (2020a, Şubat 28). *Türkiye'deki mülteciler sınır kapılarına yöneliyor*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyedeki-m%C3%BClteciler-s%C4%B1n%C4%B1r-kap%C4%B1lar%C4%B1na-y%C3%B6neliyor/a-52568694 adresinden erişildi.

DW. (2020b, Nisan 23). *Bir göçememe hikâyesi*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.dw.com/tr/bir-g%C3%B6%C3%A7ememe-hik%C3%A2yesi-her-yere-gidiyoruz-bir-yere-yeti%C5%9Femiyoruz/a-53221085 adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

DW. (2020c, Haziran 5). *Meriç'i geçmeye çalışan Nadera üç aydır kayıp*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.dw.com/tr/meri%C3%A7i-ge%C3%A7meye-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan-nadera-%C3%BC%C3%A7-ayd%C4%B1r-kay%C4%B1p/a-53698917 adresinden erişildi.

Evrensel. (2020, Mart 29). *Tarlabaşı Dayanışması: Mültecilerle ilgili sürecin takipçisi olacağız*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.evrensel.net/haber/400764/tarlabasi-dayanismasi-multecilerle-ilgili-surecin-takipcisi-olacagiz adresinden erişildi.

Göç Araştırmaları Derneği (GAR). (2020, Mayıs). *Türkiye - Yunanistan Sınırından Neler Oldu.* 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.gocarastirmalaridernegi.org/tr/etkinlikler/gundem?start=6giz adresinden erişildi.

Habertürk. (2020, Şubat 28). *İdlib'de Kalleş Saldırı! 33 Asker Şehit.* 20 Ocak 2021tarihinde https://www.haberturk.com/son-dakika-haberler-idlib-de-kalles-saldiri-33-asker-sehit-2597963 adresinden erişildi.

Hak İnisiyatifi. (2020). *Türkiye - Yunanisatn Sınır Göçmen Krizi Raporu.* 20 Ocak 2021 tarihinde https://hakinisiyatifi.org/wp-content/uploads/2020/03/edirneraporv3_2-min.pdf adresinden erişildi.

Karakaş, B. (2020, Mart 4). *Sınırı Geçmek ya da Geçmemek - İki Cehennem Arasında.* 20 Ocak 2021 tarihinde https://birartibir.org/iki-cehennem-arasinda/ adresinden erişildi.

Karakılıç, İ. Z., Sert, D. Ş. (2020, Mart 2). *Yürüyerek Yok Olanlar ve Yollardaki Görünmezler: Edirne Notları.* Birikim Güncel. 20 Ocak 2021 tarihinde https://birikimdergisi.com/guncel/9956/yuruyerek-yok-olanlar-ve-yollardaki-gorunmezler-edirne-notlari adresinden erişildi.

New York Times. (2020, Kasım 26). *E.U. Border Agency Accused of Covering Up Migrant Pushback in Greece*. 20 Ocak 2021 tarihinde https://www.nytimes.com/2020/11/26/world/europe/frontex-migrants-pushback-greece.html adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SINIRLAR VE GÖÇMENLER: BULGARİSTAN-TÜRKİYE SINIRLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ebru DALĞAKIRAN*

GİRİŞ

Devletlerin egemenlik alanlarının en temel göstergesi olan sınırlar, mümkün olduğunca geçirgen olmayacak şekilde inşa edilirler. Çünkü, her egemen ulus devlet, kendi topraklarına kimlerin, nelerin, hangi koşullarda, nerelerden girip giremeyeceğini belirleme hakkına sahiptir. Ancak, özellikle yirminci yüzyılda bölgesel iş birliklerinin oluşturulmaya başlanması ile birlikte sınırlar malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımına açılmış, böylece daha geçirgen hale gelmiştir. Bu durum özellikle neoliberaller tarafından "sınırsız dünya" kavramının sıklıkla kullanılmasına neden olmuştur.

Avrupa bütünleşmesi kapsamında oluşturulan Schengen alanında serbest dolaşımın sağlanması "sınırsız dünya" tartışmalarını Avrupa Birliği (AB) eksenine de taşımıştır. Ne yazık ki içteki sınırsız dünyaya ulaşmak için öncelikle dış sınırlardan "Kale Avrupa"sına giriş yapılabilmesi gerekmektedir.

Özellikle, 11 Eylül saldırıları ile Amerika'da başlayan Avrupa'da Londra ve Madrid metrolarında devam eden patlamalarla, 2015'te Charlie Hebdo saldırıları ile Avrupa'da tekrar yükselen terörizm korkusu, sınır ve sınır güvenliği konularının daha önem kazanmasına, "sınırsız dünya" tartışmalarına karşı güvenlik merkezli sınır politikalarının tartışılmasına sebep olmuştur. Terörizm korkusunun özellikle göçmen kesimlere yüklenmesi ile birlikte de göç konusu iç-dış güvenliğin kesiştiği noktada yer almaya başlamıştır. Ayrıca, Bigo'nun (2002) belirttiği gibi iç-dış güvenliğin göç yönetimi konusunda birleşmesi geleneksel sınır ve göç algısını dönüştürmeye

* Marmara Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-posta: ebru.dalgakiran@marmara.edu.tr.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

başlamıştır. Sınır yönetimi politikaları birer tehdit olarak görülen yabancılara karşı şiddet kullanımını normalleştiren bir süreç haline dönüşmüştür. Katı vize uygulamalarının yanı sıra sınırlara örülen duvarlar, elektrikli teller, gelişmiş kamera sistemleri, verilerin elektronik olarak sınır kolluk kuvvetleri arasında paylaşılması istenmeyen yabancıların ülke topraklarına girişini engellemeye yönelik kullanılan "modern" araçlar ile geleneksel sınır kontrolleri yerini modern ya da "akıllı" sınırlara bırakmıştır (Baklacıoğlu, 2014, s.2). Ancak, sınır ve göç arasındaki temel ilişki yani göçü kısıtlamaya yönelik sınırların araçsallaştırılması mantığı değişmemiştir. Brown'un belirttiği gibi, sınırlara duvarların ve dikenli tellerin inşa edilmesi genelde devleti düşman olarak gördüğü devletin ordulardan korumaya ve onları ulusal topraklarından uzak tutmaya atfedilse de, gerçekte olan duvarların artık devlet dışı aktörler olarak kabul edilen göçmenler gibi ulus-aşırı aktörleri sınırın dışarısında tutmak için inşa edilmiş olmasıdır. Sınırlarda bariyer görevi gören duvarlar ve dikenli teller, ulusları aşan insan hareketliliklerini engellemeye yönelik olarak tasarlanmıştır (Brown, 2011, s.25-26).

Bu bağlamda, bu çalışma, Bulgaristan-Türkiye sınırları özelinde uygulanan sınır politikalarını ve bu politikaların hangi göçmenleri, hangi araçlar ile engellediğini ve tüm bunların zaman içerisindeki değişimini incelemektedir. Bu inceleme, Soğuk Savaş dönemi ile sınırın AB dış sınırları haline geldiği dönemin karşılaştırılması ile yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Soğuk Savaş dönemindeki Bulgaristan-Türkiye ilişkileri göz önüne alınarak siyasi sınırların betimlemesi yapılmış ve o dönemde sınırdan geçmesi istenmeyenlerin kimler olduğu sorusu cevaplanmıştır. İkinci bölümde ise sınırın AB dış sınırları haline gelmesi ile değişen sınır rejiminin kimleri, nasıl engellemeye yönelik olduğu gösterilmiştir. Çalışmanın vardığı sonuç, değişen sınır rejimi ile birlikte sınırın artık ideolojik farklılıklar sebebiyle tehdit unsuru olan komşu ülkenin vatandaşlarına, azınlıklara ya da içerideki rejim karşıtlarına karşı değil, onun yerine ulus-aşan düzensiz göçmenlere karşı kalınlaştırılması olmuştur.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE BULGARİSTAN-TÜRKİYE SINIRI VE ZORUNLU GÖÇLER

Türkiye-Bulgaristan arasındaki siyasi sınırlar, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile bugünkü halini almıştır. Lozan görüşmelerine ilgili konuların görüşmeleri sırasında Türk Heyeti'nin daveti ile Bulgaristan da

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

katılmıştır. Türk heyetinin daveti üzerine ilgili konularda görüşmelere dahil olan Bulgaristan, Lozan Antlaşması'nın "Boğazlar'ın Tabi Olacağı Usule Dair Mukavelename" ile "Trakya Hududuna Dair Mukavelename"sine taraf olarak bugünkü 269 kilometre uzunluğundaki sınır ve azınlıkların statüleri belirlenmiştir (Bıçaklı, 2016, s.127).

Cumhuriyet'in ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde iki ülke arasında iyi ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış, imzalanan ikili anlaşmalar çerçevesinde iki ülke arasında gönüllü göçlere izin verilmiştir (Boyar, 2010). Ancak, 1946'ta Bulgaristan'da krallık kaldırılarak Cumhuriyet ilan edilmiş; kurucu meclis seçimlerinde çoğunluğu sosyalistler kazanmış ve 1947 senesinin sonuna kadar tüm muhalifler tasfiye edilmiş ve sosyalist rejim Bulgaristan'ın siyasi hayatına yerleşmiştir (Bıçaklı, 2016, s.174). Bulgaristan'da sosyalist rejime geçilmesi ile birlikte Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin seyri değişmeye başlamıştır; ancak, yaşanan tüm krizlere rağmen iki ülke iyi diplomatik ilişkiler kurma çabası ile hareket etmişler ve Soğuk Savaş'ın farklı ideolojilerinin birer parçası olsalar bile ilişkileri örnek olarak değerlendirilmiştir (Baeva, 2010, s.75).

Bulgaristan-Türkiye ilişkilerinin, sınır rejimini nasıl şekillendirdiği ilişkilerin genel yapısı ile oldukça bağlantılıdır. Baeva, Soğuk Savaş döneminde Türkiye-Bulgaristan ilişkilerini asimetrik olarak kavramsallaştırmaktadır ve ilişkilerdeki asimetrinin nedenlerini üç unsur ile açıklamaktadır: i) Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra kurulmuştur ve Bulgarlar yaklaşık beş yüz sene Osmanlı hakimiyeti altında yönetilmişlerdir. Bu geçmişten gelen yöneten ve yönetilen olma durumu zaman zaman iki ülkenin dış politikalarında uyguladıkları politikaların bu eksende algılanmasına neden olmaktadır. ii) Türkiye geniş coğrafi alanıyla ve sahip olduğu askeri kapasitesi ile bölgesel bir güçtür; ancak, Bulgaristan gerek coğrafi alanı gerekse askeri kapasitesi ile orta-ölçekli bir Balkan ülkesidir. iii) Türkiye'nin nüfusu Soğuk Savaş döneminde yaklaşık 50 milyon civarlarındayken Bulgaristan'ın nüfusu 10 milyon civarındadır ve Türkiye'nin nüfus artış oranı pozitifken, Bulgaristan'ın nüfus artış oranı gerek doğum oranlarının azalması gerekse göçler ile azalma eğilimi göstermektedir. Bu nedenler, Bulgaristan'ın çoğu zaman Türkiye'ye şüphe ile yaklaşmasına sebep olmaktadır (Baeva, 2010, s.71-2).

İki ülke arasındaki diplomasi her daim sürdürülse de Bulgaristan-Türkiye sınırı elli yıl boyunca Soğuk Savaş'ın sertliğinin ve kapalılığının sembolü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olmuştur. Çünkü iki ulus-devlet arasındaki sınır, Doğu Bloğu'unun Bulgaristan'ına karşı Batı Bloğu'unun Türkiye'sinin ayrıldığı bir hattın temsilidir.[1] Kassabova, ormanlar ile kaplı olan bu sınır hattını o dönem Avrupa'nın ortasından geçen duvara benzetmektedir (Kassabova, 2020).

Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan'ın o dönemki rejiminin sınır oluşturma pratiklerinin izini, Kapka Kassabova'nın Türkiye-Bulgaristan ve Yunanistan sınırlarındaki insan hikayelerini konu alan *Sınır: Avrupa'nın Kıyısına Yolculuk* adlı kitabından detaylıca sürmek mümkündür. Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan'ın Türkiye ile olan sınır hattına yakın olan köyleri askeri bölge olarak ilan edilmiştir ve sınır köylerinde yaşayan halk ülkenin kuzeyine göç ettirilerek sınır bölgesindeki köyler boşaltılmıştır. Sınır bölgesinde yaşayanların, kendi bahçelerine, tarlalarına girebilmek için İçişleri Bakanlığı'ndan özel bir izin almaları gerekiyordu. Dışarıya kapalı sosyalist rejimin sınırları, elektrikli dikenli telden bir duvar ile korunmaktadır. Askerler tarafından sınıra "ölüm hattı" adı verilmiştir ve bu hattı geçmeye çalışanları engellemek için yapılan her şey mubahtır. Rejimin sınırdaki en büyük temsilcisi kuşkusuz sınırın güvenliğinden sorumlu olan askerlerdir. Ancak, sınıra yakın bölgelerde yaşayanlar da ister gönüllü ister gönülsüz sınırı korumakla yükümlüdürler. Tel örgünün etrafında 6-7 metre genişliğinde iz tarlaları vardır (Acar, 2015). İz tarlalarını tırmıkla sürme görevi genellikle çocuklara aitti. Amaç, çocukların sınırı koruduklarını algılamaları ve sınırı geçmeye çalışan gördüklerinde ihbar etmelerini sağlamaktı. İz tarlalarını mayınlı alanlar takip etmekteydi. Sosyalist rejimin ölüm hattının var oluş amacı, hem dıştaki düşmanların ülkeye girmesini hem de içteki düşmanların yani rejim karşıtlarının dışarıya çıkmasını önlemektir.

Sınırın Türkiye tarafında ise belli aralıklar ile inşa edilmiş gözetleme kuleleri vardı. Sınır karakolundaki askerler devriye gezerek sınırı korumakla yükümlüydüler. Ancak, Acar'ın (2015) belirttiği gibi aldıkları tedbirler ile sınırın asıl koruyucusu Bulgaristan gibi gözükmektedir.

Soğuk Savaş zamanında bu sınırın işlevi tam olarak bir bariyer görevi görmesidir. Sınır oluşturma sürecinin en temel aktörlerinin sınır güvenliğinden

[1] Örneğin 7 Mart 1947 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre Bulgaristan, Moskova Konferansı'nın hazırlıkları sırasında Türkiye ile olan sınırlarını kapatmıştır; ancak, Bulgaristan rejimi ile iletişim doğrudan sağlanamadığından sınırın fiilen kapatıldığı, Bulgaristan'a gitmek isteyen yolculara vize verilmemesinden anlaşılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sorumlu olan askerler ve onlara yardımcı olan bölge sakinleri olduğu anlaşılmaktadır. Aslında ulusal sınırların dikenli tel ya da duvarlar ile çevrilerek giriş çıkışların engellenmesi, "tehdit" olarak belirlenen bazı ülke vatandaşlarını ülkeye almama gibi önlemler o döneme ya da Bulgaristan rejimine özel değildi. Ancak, tıpkı her sınırda olduğu gibi sınır pratiklerinin tipik bir örneği idi.

1950-51 senelerinde Bulgaristan, Türkiye ile olan sınırlarını Türkler ile birlikte Romanlar ve Pomak Türklerinin geçmeleri için açmıştır ve toplamda 154.393 göçmen Bulgaristan'ın sınırlarından Türkiye'ye gelmiştir (Kâmil, 2016, s.32). Ancak, bu göç ile birlikte göç eden grupların aile birliği bozulmuş ve bazı aile üyeleri Bulgaristan'da kalmıştır. Aile birleşmesi hedefi ile 1968 yılında Bulgaristan ve Türkiye arasında bir Göç Anlaşması[2] imzalanmış ve anlaşma 1969'da uygulanmaya başlamıştır. 1978'e kadar devam eden bu anlaşma kapsamında Bulgaristan sınırlarından Türkiye'ye 130 bin göçmenin daha geçmesine izin verilmiştir (Kâmil, 2016, s.32). Ancak, Soğuk Savaş dönemindeki en büyük göç dalgası 1989 yazında gerçekleşmiştir. Bulgaristan Komünist Partisi'nin 1980'lerin ortalarından itibaren sistematik olarak uyguladığı tek bir milletten oluşan sosyalist bir toplum inşa etmeye yönelik asimilasyon politikaları 1989 yılının yazında 311.862 göçmenin Türkiye'ye göç etmesine neden olmuştur (Kâmil, 2016, s.33).

Bu göçler sırasında Türkiye de sınırlarında açık kapı politikası uygulamamıştır. Göçmenlerin karşısına kâğıttan duvar olan vizeyi çıkartmıştır. Örneğin, 1950 senesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gönderilen bir grup Türk azınlık vizeleri olmadığı için Türkiye sınırından içeri alınmamıştır. Bunun üzerine yayınlanan bir haberde dönemin İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu Türkiye'nin sınırlarının da geçirgen olmadığını yapmış olduğu şu açıklama ile belirtmiştir:

> Vizesiz bir kafileyi huduttan içeri vermek için bir teşebbüs yapılmıştı. Fakat kabul etmedik. […] Bilindiği gibi bir memleket hududundan ister seyyah ister göçmen, ister yolcu olarak girmek için değişmiyen bir umumi

[2] Bu anlaşma ile göçler için yıllık 10-15 binlik bir kota konulmuştur. Ayrıca, bu anlaşmadan sonra Bulgar sosyalist partisi Türkleri Bulgaristan'daki sosyalist yaşamın Türkiye'deki kapitalist yaşamdan daha iyi olduğuna dair göç etmelerini engellemeye yönelik propaganda kampanyası başlatmıştır. Bkz. Baeva, Bulgarian-Turkish Relations in the Context of Bulgaria's Balkan Policy in the 1960s-70s.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> kaide vardır. Bu da vizedir. Irkdaşlarımızın memleketimize kabulü hususunda tatbik ettiğimiz prensib de vizeli pasaport usulüdür (Cumhuriyet, 1950).

Soğuk Savaş dönemi boyunca, sınır zorunlu göçmenler dışında başka gruplar için de kısmi bir geçirgenliğe sahipti. Özellikle Avrupa'ya ihracat yapan tırlar ve şoförleri, Batı Almanya'ya gidip gelen yabancı turistler ya da Batı Avrupa ülkelerine işçi anlaşmaları ile giden ve tatillerde memleketlerine dönen Türkler, sınırın her iki tarafı için geçilmesine izin verilen gruplarını oluşturmaktaydı.[3]

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Bulgaristan'ın sınırlar üzerinden birbirleri ile ilişkilenmeleri Doğu Blok'undan kaçmaya çalışan mülteciler, göçe mecbur bırakılan ve çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu azınlıklar üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca sınır, turistler, Batı Avrupa'da çalışmaya gidip gelen Türkler, tır şoförleri gibi gruplar için de nispeten geçirgendi.

AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ SINIRLARI OLARAK BULGARİSTAN-TÜRKİYE SINIRI VE ULUS-AŞAN GÖÇMENLER

Türkiye-Bulgaristan sınırı, Türkiye ve AB arasındaki sınır olarak literatürde Türkiye-Yunanistan sınırı kadar ele alınmamıştır. Ancak, Türkiye'nin AB'ye açılan kapısı olan Kapıkule ve karşısındaki Bulgaristan'ın Asya'ya açılan kapısı Kapitan Andreevo Avrupa'daki en yoğun geçişe sahip kara sınırlarından birisidir (Sert, 2012, s.127).

Değişen sınır rejiminin etkilerini anlayabilmek için öncelikle AB'nin sınır güvenliği ve göç politikalarındaki temel değişimlere kısaca değinmek gerekmektedir. AB Schengen müktesebatı 1999 Amsterdam Antlaşması ile birlikte uygulanmaya başlamış, 2006'da ise Schengen Sınırları Kanunu oluşturulmuştur. 2004 yılında ise AB'nin dış sınırlarındaki güvenliği sağlamak amacı ile "Avrupa Birliği Üye Devletlerinin Dış Sınırlarında Operasyonel

[3] Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmış olan bir habere göre Bulgaristan sınırının her ne kadar bu gruplar için geçirgen olsa da bu grupların zaman zaman geçişlerini Bulgaristan ile sınır kapısı olan Kapıkule'den yapmaktan ziyade Yunanistan ile sınır kapısı olan İpsala'dan yapmayı tercih etmektedir. Çünkü Bulgaristan'dan rahatça geçemedikleri, istedikleri yerlerde mola veremedikleri ve Bulgar trafik polisleri tarafından sık sık ceza kesilmektedir. Bkz. Füsun Özbilgen, "Bulgaristan'ı bırak, Yunanistan'dan geç", *Cumhuriyet*, 19 Haziran, 1985.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İşbirliğinin Yürütülmesi için Avrupa Ajansı" (Frontex)[4] kurulmuştur. Böylece, AB'nin dış sınırları ulus-aşan göçmenlere karşı sadece ulus-devlet sınırları olmanın ötesine geçmiştir.

Avrupa'nın güneydoğusu olarak tanımlanan bölgede bugün Yunanistan ve Bulgaristan'ın siyasi sınırları iki ülkenin AB üyeliği sebebiyle ortadan kalkmış durumdadır. Türkiye-Bulgaristan sınırı ise Bulgaristan'ın 2007'de AB üyesi olmasıyla AB dış sınırı haline gelmiştir. Bulgaristan, AB üyesi olmasına rağmen hala Schengen'e dahil değildir; ancak, Schengen bölgesine dahil olabilmek için yükümlülüklerini yerine getirmektedir.[5]

Bulgaristan-Türkiye sınırı, Soğuk Savaş dönemindeki kadar sert ve kapalı değildir, ama sınırda o dönemdekinden daha farklı bir sertlik, sıkılık söz konusudur. AB'nin günden güne sıkılaştırdığı ve göç yönetiminin sorumluluğunu büyük ölçüde üçüncü ülkelere yüklediği dışsallaştırma yaklaşımı kapsamında aday ülke Türkiye, bir geçiş ülkesi (transit ülke) olarak

4 Frontex'in kuruluş amacı, görev ve yetkileri 2007/2004 sayılı Tüzük ile belirlenmiştir. Ancak, Frontex'in görev ve yetkileri göç ve sınır güvenliği alanlarında yaşanan gelişmelere paralel olarak zaman içerisinde değiştirilmiş ve genişletilmiştir. İlk değişiklik, 2007 yılında Acil Sınır Müdahale Ekipleri'nin oluşturulması olmuştur. Bu değişikliği 2011 yılındaki "dış sınırların entegre yönetiminin iyileştirilmesi ve üye devlet sınır kontrol otoriteleri arasındaki işbirliğinin arttırılması ve deniz sınırlarında gözetimin arttırılması" takip etmiştir. 2015 yılında yaşanan göç krizi tartışmaları neticesinde 2016/1624 sayılı "Avrupa Sınır ve Kıyı Güvenliği Tüzüğü" ile Frontex'i kuran, görev ve yetkilerinde değişiklik öngören diğer tüzükler yürürlükten kaldırılmış; kurumun adı "Avrupa Sınır ve Sahil Koruma Ajansı" olarak değiştirilmiştir. Bkz. A. Aslı Bilgin, "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, No. 2 (2017): 59-60.

5 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Bulgaristan ziyaretlerinde Bulgaristan vizesi almak mecburiyetindir ve Bulgaristan vizesi alanlar diğer Schengen ülkelerine bu vize ile giriş yapamazlar. Türkiye'den çok girişli Schengen vizesi alanlar Bulgaristan'a gidebilir ve 90 güne kadar Bulgaristan'da ikamet edebilirler. Schengen vize rejiminin kuralları gereğince Schengen vizesini ilk defa kullananlar için vizenin alındığı ülkeden seyahate başlama zorunluluğu vardır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

konumlandırılmaktadır.[6] Böylece, AB'nin dış sınırlarını istemeyen geçişlere karşı koruma görevi öncelikle Türkiye'nin sorumluluğu haline gelmiştir.

Bulgaristan'dan geçişler Yunanistan ile kıyaslandığında daha azdır. Ancak, 2007'de AB üyesi olmasıyla birlikte Bulgaristan sınırlarından geçmeye çalışan düzensiz göçmenlerin sayısı nispeten az olsa da artmaya başlamıştır. Sınırlardan geçmeye çalışan düzensiz göçmenlerin sayısı 2006'da 97 iken 2007'de bu sayı 767'ye yükselmiştir (Sert, 2012, s.128).

Özellikle son on senedir artan savaşlar, ekonomik sorunlar ve insan hakları ihlalleri gibi sebepler ile ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan başta Suriyeliler olmak üzere, Iraklılar, Afganlılar, Sudanlılar kendilerini güvende hissettikleri yeni hayatlarını kurma umutları ile AB ülkelerine ulaşmak için Türkiye-Bulgaristan sınırını geçmeye çalışmaktadır. Sınırı geçmesi istenmeyen göçmenler artık farklıdır. İki ülke ile herhangi bir bağı olmayan, farklı kıtalarda doğup yaşamlarını Avrupa'da devam ettirmek isteyen, sürekli bir yerden başka bir yere varmak amacıyla hareketlilik içinde olan ve iki tarafın da istemediği düzensiz göçmenlerdir. Yunanistan sınırını geçmeye çalışanların sayısı ile karşılaştırıldığında sayıları hâlâ azdır. Ona rağmen alınan sınır güvenliği tedbirleri üst düzeydedir. Bu nedenle göçmenlerin geçişleri bu sınırda da gitgide zorlaşmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2015 yılında yayınlanan raporuna göre, 2010 yılına kadar Türkiye üzerinden AB'ye ulaşmaya çalışan göçmenler daha çok Ege Denizi üzerinden Yunanistan'a geçmeye çalışırken, bu rota zaman içerisinde kara sınırları olan Meriç bölgesine kaymıştır. Göçmenlerin rotasının değişmesinin iki temel sebebi vardır. Bunlardan ilki Yunanistan'ın Frontex desteği ile Ege Denizi'nde sahil güvenlik önlemlerini arttırması; ikincisi ise

[6] Türkiye, coğrafi konumu itibari ile birden fazla bölgenin güvenlik politikalarının etkilendiği bir bölge içerisindedir. Bir taraftan karmaşık Ortadoğu coğrafyasının gelişmelerinden etkilenmekteyken diğer taraftan üyesi olmak istediği AB mevzuatına ve düzenlemelerine uyum sağlamaya çalışmaktadır. Hem aday hem sınır komşusu hem de son birkaç senede sayıları artan göçmen akımlarının transit göç rotası üzerindeki bir ülke olan Türkiye, AB içerisindeki uluslararası göç ve sınır güvenliği tartışmalarının başat aktörlerinden biri haline gelmiştir. Baklacıoğlu'nun da belirttiği gibi, küreselleşmenin bir sonucu olarak artan insan hareketliliğini kontrol altına alma ve yönetme politikaları, sınırları ulusal bağımsızlık ile küresel hareketliliğin birbirleri ile çatışan taleplerinin pazarlığının yapıldığı yerler haline getirmiştir. Bkz. Baklacıoğlu, Introduction.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yunanistan'ın Türkiye ile olan kara sınır bölgesindeki antipersonel mayınları temizlemesini tamamlanmasıdır (Uluslararası Af Örgütü, 2015). Yunanistan-Türkiye arasındaki kara sınırlarında göçmen geçişlerinin artması üzerine bu sefer Yunan hükümeti 2012 yılında kara sınırındaki polis teşkilatına bağlı sınır muhafızlarının sayısını arttırmış (Kırbaki, 2012) ve geçişlerin yoğun olarak tespit edildiği Türkiye-Yunanistan arasındaki Pazarkule Sınır Kapısı'ndan Meriç Nehri'ne kadar olan kara sınırına 4 metre yüksekliğinde yaklaşık 10,5 kilometrekare uzunluğunda bir tel örgü çekmiştir (AlJazeera Türk, 2012).

Yunanistan'ın AB desteği ile önce deniz ve daha sonra kara sınırlarında göçmenlere karşı aldığı güvenlik tedbirleri göç rotasının Bulgaristan sınırına kaymasına neden olmuştur. Artan göçmen sayıları ile birlikte Bulgaristan hükümeti ilk olarak sınırdaki polis güçlerinin sayısını arttırmış, 2013 yılında 3 metre yüksekliğinde ve 33 kilometre uzunluğunda bir tel örgüyü Türkiye ile olan sınırlarına inşa etme kararı alarak sınır güvenliğine yönelik ilk tedbirlerini almıştır (Haber Türk, 2013).[7] Bu tel örgü Temmuz 2014'te tamamlanmıştır; ancak 2015 yılında Bulgar hükümeti Türkiye ile olan kara sınırlarını daha güvenli hale getirebilmek için tel örgüyü sınır hattı boyunca uzatacağını duyurmuştur (Hürriyet, 2015). Bulgaristan-Türkiye sınırındaki 235 kilometrelik telden duvar inşası AB'nin fon destekleri ile 2017 ile tamamlanmış durumdadır (EU Agency for Fundamental Rights, 2020).

18 Mart 2016'da Türkiye ve AB arasında imzalanan mutabakat kapsamında Ege Denizi'nde uygulanan tedbirlerin geçişleri daha çok

[7] Bulgaristan Türkiye ile olan kara sınırlarına dikenli tel çekilmesini aslında 2011 senesinde başka bir sebepten ötürü daha gündeme getirmiştir. Bulgaristan Tarım Bakanı Miroslav Naydenov'un Türkiye'yi ziyareti sırasında hayvanlardan bulaşıcı hastalıkların bulaşmasının önlenmesi için Türkiye ile olan sınıra tel örgü ile "sembolik bir duvarın" çekilmesinin gerekli olduğuna dair bir açıklamada bulunmuştur. Benzer bir sebepten ötürü Bulgaristan hükümeti 2018 yılında Romanya ile olan sınırına da 133 kilometre uzunluğunda tel örgü inşa etmiştir. Bulgaristan hükümetinin sınır bölgesindeki her türlü sorunun çözümüne sınırlara tel örgü çekme önerisi ile yaklaşması aslında Bulgaristan hükümetinin sınırlarını hala Soğuk Savaş zamanından kalma milli güvenlik eksenindeki bir bakış açısı ile kavramsallaştırdığını göstermektedir. Bkz. Dünya Gazetesi, "Türk-Bulgar sınırına tel örgü çekilecek", 10 Ocak, 2011, https://www.dunya.com/gundem/turk-bulgar-sinirina-tel-orgu-cekilecek-haberi-136050; Euronews, "Bulgaristan domuz gribinden korunmak için Romanya sınırına dikenli tel çekiyor", 26 Temmuz, 2018, https://tr.euronews.com/2018/07/26/bulgaristan-romanya-sinirina-dikenli-tel-cekiyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bulgaristan kara sınırına kaydıracağı düşünülmekteydi. Ancak, Bulgaristan İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda düzensiz geçişlerin bu mutabakattan sonra beklenilenin aksine azaldığı ve bu azalıştaki en büyük etkenin Türkiye'nin de sınır hattı boyunca daha sıkı önlemler alması olduğu belirtilmiştir (The Guardian, 2016 ve OdaTV, 2018). Nitekim Bulgaristan sınır geçişlerinin Yunanistan'a kıyasla daha az sayılarda olmasına rağmen Türkiye ile olan sınır hattını korumaya yönelik tedbirlerini gevşetmemektedir. Her ne kadar Bulgar siyasetçiler tarafından sınır tedbirlerinin istenmeyen göçmenlere karşı alındığı belirtilse de tedbirlerin sürekli olarak arttırılması bu tedbirlerin aynı zamanda sınır komşusu Türkiye'ye karşı alındığı algısının oluşmasına neden olmaktadır.

18 Mart Mutabakatı'ndan beri sınırın Türkiye tarafı sınır güvenliğinden sorumlu asker tarafından düzensiz geçişleri engellemek için sıkı bir şekilde korunmaktaydı. Ancak, Suriye'nin kuzeyindeki İdlib'te yaşanan olaylarda Türk askerlerinin şehit olmasından sonra 28 Şubat 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Avrupa sınırlarından geçerek AB topraklarına ulaşmak isteyenlerin engellenmeyeceğinin açıklanması üzerine Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan göçmenler ya kendi imkanlarıyla ya da sivil toplum örgütleri, belediyeler gibi kurumların sağladığı imkanlar ile Türkiye'nin AB ile sınır şehri olan Edirne'ye gelmişlerdir. Edirne, hem Yunanistan'a hem de Bulgaristan'a çıkış kapısı olan bir il olmasına rağmen AB topraklarına geçmek isteyen çoğu göçmen öncelikle Yunanistan ile sınır kapısı olan Pazarkule Sınır Kapısı civarına gelmiştir. Sınırları geçmek isteyen göçmenler Yunan sınır muhafızlarının yoğun biber gazlı, plastik bazen de gerçi mermi ile sert müdahalelerine maruz kalmıştır. Göçmenlerin çoğu sınırların aslında açılmadığını gördükten sonra geri dönmeye çalışmışlardır. Ancak, bazı göçmenler Avrupa'ya geçmek için şanslarını Bulgaristan sınırında denemişlerdir. Türkiye'nin açıklamasının ardından Bulgaristan yönetimi de sınır muhafızlarının sayısını arttırmış olmasından ötürü Bulgaristan sınırında gerginlikler yaşanmamıştır. Az sayıda kişinin geçmeye çalıştığı Bulgaristan sınırından da geçemeyince geri dönmek zorunda kalmışlardır. Diğer taraftan, Yunanistan hükümetinin istediği ile Bulgaristan baraj kapaklarını açmış ve Meriç nehrinin debisi yükselmesi ile Yunanistan'a Meriç üzerinden geçmeye çalışanları engellemeye çalışılmıştır (Kokkinidis, 2020). 2020 yılı boyunca 7349 göçmen Bulgaristan-Türkiye sınırını geçmeye çalışmıştır (Bulgaristan İçişleri Bakanlığı Sınır Polisi Genel Müdürlüğü, 2020). Diğer taraftan, 2020 yılında AB dış sınırlarından girmeye çalışan göçmenlerin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sayısı COVID-19 pandemisi nedeni ile 2013 yılından beri kayıtlara geçen en düşük sayılar olduğu Frontex tarafından söylenmektedir (Frontex, 2021).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Soğuk Savaş döneminden bu yana değişen sınır rejiminin kimleri içeride, kimleri dışarıda tutmayı amaçladığına odaklanarak değişen sınır rejimi ile birlikte sınırı aşmaya çalışan, sınırı zorlayan göçmenlerin de zaman içerisinde nasıl farklılaştığı, değiştiği Bulgaristan-Türkiye sınırı örneğinde incelenmiştir. Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Bloğu'nu birbirinden ayıran bir hattı temsil eden bu sınır, sınır rejiminin AB'ye uyumlaştırılması ile AB ve -her ne kadar aday ülke olsa da- AB üyesi olmayan üçüncü ülkeyi ayıran bir hatta dönüşmüştür. Çalışmanın sonucu olarak i) Soğuk Savaş Dönemi'ndeki sınır politikaları rejim karşıtı olan ve Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye iltica etmeye çalışanlar ile Bulgaristan'daki Türk azınlığının hareketliliğini engellemeye yönelikken, ii) 1990'ların ortalarında başlayan ve 2007'de Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği ile birlikte AB dış sınırının yeni sınır politikaları AB sınırlarından geçmesi istenmeyen tıpkı Brown'un (2011, s.27) belirttiği gibi iki ulusu da aşan düzensiz göçmenlere yönelik olduğu tespit edilmiştir.

Aslında, uzun zamandır dünyanın dört bir tarafında ülkeler ya içeridekileri dışarı çıkartmamak ya da dışarıdan ülke içerisine girmesi istenmeyen göçmenler için dikenli teller, fiziksel duvarlar inşa etmekte ya da onlara yasal giriş hakkı olan vizeleri vermeyerek kâğıttan duvarlar örmektedirler. Tıpkı Bulgaristan'ın Soğuk Savaş zamanından beri sürdürdüğü Türkiye sınırını dikenli teller ile istenmeyen göçmenlere karşı korumaya çalışması gibi ya da Türkiye'nin Suriye'den daha fazla göçmen gelmesini istemediği için Suriye sınırına duvar inşa etmesi gibi. Ortaçağ'da şehir devletlerini korumak amacı ile şehirlerin çevresine surlar nasıl inşa edildiyse bugün ulus-devletler de sınırlarına duvarlar, teller örmeye devam etmektedirler. Aslında sınırların tarih boyunca içeriyi/dışarıdan, makbul olanlar ile istenmeyenleri ayırma işlevi farklı sınır pratikleri ile devam ederek kendini yaşatmaktadır.

Ancak günden güne artan iklim değişikliği, ekonomik sorunlar, salgınlar, insan hakları ihlalleri gibi sebepler ile insanlar, kendilerini daha güvende hissettikleri yerlerde yaşamlarını sürdürebilme umutlarıyla bilmedikleri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şehirlere, ülkelere göç etmeye çalışmaktadırlar. Buna karşılık, hareketliliğin engellenmesine yönelik duvarlar ve tel örgüler Vallet'ın dediği gibi güvenlik meselelerine çözüm olarak uluslararası ilişkilerin bir normu haline gelmektedir (Vallet, 2018). Halbuki, Kaya'nın (2020) vurguladığı gibi "tüm canlılar için göçün bir norm olduğu" bakış açısıyla hareket edilmeli; duvar ve dikenli tel inşaları ile göçmenleri ötekileştirmeden daha kapsayıcı, bütüncül politikalar geliştirmek içinde bulunduğumuz yüzyılın öncelikli konuları olmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, Ö.(2015, Eylül 29). Göç Dalgası!. *Cumhuriyet*, 18 Haziran 2020 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/ozgen-acar/goc-dalgasi-377719. adresinden erişildi.

AlJazeera Turk. (2012, Aralık 17). *Yunanistan sınırını tellerle ördü*. 20 Haziran 2021 tarihinde http://www.aljazeera.com.tr/haber/yunanistan-sinirini-tellerle-ordu adresinden erişildi.

Baeva, I. (2010). Bulgarian-Turkish Relations in the Context of Bulgaria's Balkan Policy in the 1960s-70s. İçinde *Turkish-Bulgarian Relations Past and Present*, der. Mustafa Türkeş, ss.71-78. İstanbul: Tasam Yayınları.

Bıçaklı, Hüseyin A. (2016). *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Bigo, D.(2002). Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives 27* ss.63-92.

Bilgin, A. Aslı (2017). Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, No. 2 ss.55-82.

Boyar, E. (2010). Turkish-Bulgarian Relations in the Early Turkish Republic: The View From Ankara. İçinde *Turkish-Bulgarian Relations Past and Present*, der. Mustafa Türkeş, ss. 57-69. İstanbul: Tasam Yayınları.

Brown, W. (2011). *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*. çev. Emine Ayhan. İstanbul: Metis Yayınları.

Bulgaristan İçişleri Bakanlığı Sınır Polisi Genel Müdürlüğü (2020, Aralık 22). *Sınır Polisi Genel Müdürlüğü meslek bayramını kutladı.* 22 Haziran 2021 tarihinde https://www.mvr.bg/gdgp adresinden erişilmitşir.

Cumhuriyet. "Vizesiz Gönderilmek İstenen Göçmenler." 4 Ekim, 1950.

Dünya Gazetesi (2011, Ocak 10). *Türk-Bulgar sınırına tel örgü çekilecek.* 18 Haziran 2021 tarihinde https://www.dunya.com/gundem/turk-bulgar-sinirina-tel-orgu-cekilecek-haberi-136050 adresinden erişilmiştir.

Euronews (2018, Temmuz 26). *Bulgaristan domuz gribinden korunmak için Romanya sınırına dikenli tel çekiyor.* 15 Eylül 2021 tarihinde https://tr.euronews.com/2018/07/26/bulgaristan-romanya-sinirina-dikenli-tel-cekiyor adresinden erişilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

European Union Agency for Fundamental Rights (2020). Migration: Fundamental Rights Issues At Land Borders. *Luxembourg: Publications Office of the European Union,* 15 Eylül 2021 tarihinde https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-land-borders-report_en.pdf adresinden erişilmiştir.

Frontex (2021, Ocak 8). *Irregular migration into EU last year lowest since 2013 due to COVID-19.* 10 Eylül 2021 tarihinde https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/news-release/irregular-migration-into-eu-last-year-lowest-since-2013-due-to-covid-19-j34zp2 adresinde erişildi.

Haber Türk (2013, Kasım 28). *Komşudan tel örgü açıklaması.* 21 Temmuz 2020 tarihinde https://www.haberturk.com/dunya/haber/898516-komsudan-tel-orgu-aciklamasi adresinden erişildi.

Hürriyet (2015, Ocak 15). *Türkiye sınırına tel örgü için yasa değişikliği.* 20 Temmuz 2020 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/turkiye-sinirina-tel-orgu-icin-yasa-degisikligi-27972191 adresinden erişildi.

Kamil, İ. (2016). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 5, No.2, ss.31-65.

Kassabova, K. (2020). *Sınır - Avrupa'nın Kıyısına Yolculuk.* çev. Seda Çıngay Mellor. İstanbul: SaltOkur Yayınları.

Kaya, A. (2020, Aralık 15). *5 Soruda Göç ve Mültecilik.* YouTube Video, 0:55, https://www.youtube.com/watch?v=k7mBZenbX-k&t=279s

Kırbaki, Y. (2012, Temmuz 31). Yunanistan Meriç'e sınır muhafızı yığıyor. *Hürriyet*, 19 Haziran 2021 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yunanistan-merice-sinir-muhafizi-yigiyor-21104886 adresinden erişildi.

Kokkinidis, T. (2020, Mart 10). Bulgaria Floods Evros River to Prevent Migrants Storming Greek Borders. *GreekReporter,* 15 Haziran 2021 tarihinde https://greece.greekreporter.com/2020/03/10/bulgaria-floods-evros-river-to-prevent-migrants-storming-greek-borders/ adresinden erişildi.

OdaTV. (2018, Kasım 9). *10 ayda 60 bini buldu.* 10 Mayıs 2020 tarihinde https://odatv4.com/10-ayda-60-bini-buldu-09111803.html adresinden erişildi.

Özbilgen, F. (1985, Haziran 19). *Bulgaristan'ı bırak, Yunanistan'dan geç. Cumhuriyet*, 19 Haziran, 1985.

Özgür Baklacıoğlu, N. (20149. Introduction. İçinde *Migration, Asylum, and Refugees in Turkey: Studies in Control of Population at the Southeastern Borders of the EU*, der. Nurcan Özgür Baklacıoğlu ve Yeşim Özer, ss.1-15. Lewiston ve Queenston: The Edwin Mellen Press.

Sert, D. (2012). The Gateway of Thrace: The Case of Turkey and the EU. İçinde *Borders Under Stress The Cases of Turkey-EU and Mexico-USA Borders*, der. Ahmet İçduygu ve Deniz Sert, ss.103-143. İstanbul: ISIS Press.

The Guardian. (2016, Nisan 13). *Number of migrants spotted crossing Turkey-Bulgaria border falls 20%..* 10 Haziran 2020 tarihinde https://www.theguardian.com/world/2016/apr/13/migrants-attempting-turkey-bulgaria-crossing-falls-eu-deal adresinden erişildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Uluslararası Af Örgütü (2015 Kasım). *Korku ve Tel Örgüler Avrupa'nın Mültecileri Dışarıda Tutma Yaklaşımı*, Londra: Birleşik Krallık 52-4. 17 Haziran 2020 tarihinde https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR0325442015TURKIS H.PDF. adresinden erişildi.

Wallet, E. (2018). Rethinking World Borders. *University of Quebec in Montreal, Canada*. 15 Haziran 2020 tarihinde https://www.ulaval.ca/fileadmin/notre_universite/G7-2018/Vallet-Elisabeth.pdf adresinden erişildi.

Walters, W. (2006). Rethinking Borders Beyond the State. *Comparative European Politics* 4 ss.141-159.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ